लिखु पिके गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
चौलाखर्क, सोलुखुम्बु, कोसी प्रदेश, नेपाल

प्रथम आवधिक योजना

(आ.व. २०८०/८१-२०८४/८५)

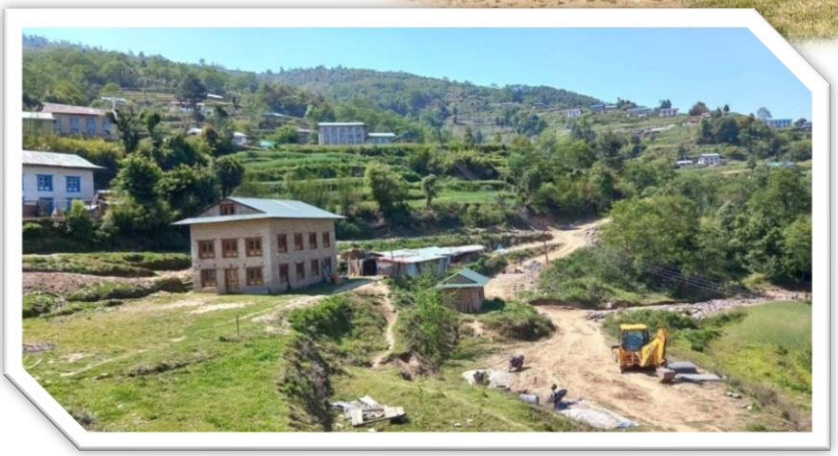

अन्तिम प्रतिवेदन

२०८०

प्राविधिक सहयोगः
भिजन डेभलपमेन्ट सोलुसन, प्रा. लि., भक्तपुर

परियोजनाको बारेमा

परियोजनाको नाम	**लिखु पिके गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना** (२०८०/८१-२०८४/८५)
आयोजक	लिखु पिके गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, चौलाखर्क, सोलुखुम्बु, कोशी प्रदेश, नेपाल
आर्थिक सहयोग	प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान प्रदेश तथा स्थानीय शासन सहयोग कार्यक्रम (PLGSP) कलवलगुडी, भद्रपुर, झापा कोशी प्रदेश
प्रविधिक सहयोग	भिजन डेभलपमेन्ट सोलुसन प्रा. लि. भक्तपुर, बागमती प्रदेश नेपाल
प्रकाशक	लिखु पिके गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, चौलाखर्क, सोलुखुम्बु, कोशी प्रदेश, नेपाल

सर्वाधिकार ©: प्रकाशकमा

प्रकाशन बर्षः २०८०

विषयसूची

परियोजनाको जानकारी /

विषयसूची II

तालिका सूची VIII

चित्र सूची X

नक्सा सूची XI

फोटो सूची XI

परिच्छेद १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १
१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता २
१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्देश्यहरु ३
१.४ योजना तर्जुमा कार्यको मुख्य कार्यक्षेत्र ३
१.५ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया ५
१.५.१ अभिमूखीकरण तथा तयारी कार्यशाला ५
१.५.२ निर्देशक समिति तथा विषयगत समिति गठन ६
१.५.३ तथ्याङ्क संकलन ६
१.५.४ प्राथमिक तथ्याङ्क ६
१.५.५ द्वितीय तहको तथ्याङ्क संकलन ७
१.५.६ नक्सा तयारी (Map Preparation) ७

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समिक्षा ९

२.१ गाउँपालिकाको परिचय ९
२.१.१ नामाकरण, भौगोलिक अवस्थिति, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना ९
२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा ११
२.१.३ जनसांख्यिकीय अवस्था १५
२.२ आर्थिक विकासको अवस्था २१
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा २१
२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति २४
२.२.३ उद्योग व्यापार, व्यावसाय र आपूर्ति २८
२.२.४ आम्दानी तथा रोजगारी २९
२.२.५ वित्तीय तथा सहकारी ३२
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था ३३
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण ३३
२.३.२ शैक्षिक विकास ३६
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ ३९
२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण ४०
२.३.५ युवा खेलकुद तथा कला ४१
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था ४१

२.४.१ बस्ती, आवसा, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण ४१
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात ४५
२.४.३ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा ४६
२.४.४ घरायसी सुविधामा पहुँचको अवस्था ४७
२.४.५ सूचना, सञ्चात तथा प्रबिधि ४७
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन ४८
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता ४८
२.५.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन ४९
२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद् व्यवस्थापन ४९
२.६ भू-उपयोग ५१
२.७ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था ५४
२.७.१ स्थानीय नीति ऐन तथा सुशासन ५४
२.७.२ सङ्गठनात्मक विकास ५५
२.७.३ श्रोत परिचालन ६०
२.७.४ योजना व्यवस्थापन ६१

परिच्छेद ३: सोच तथा विकास अवधारण ६३

३.१ पृष्ठभूमि ६३
३.२ संघीय तथा प्रादेशिक योजना अन्तर आवद्धता ६३
३.३ प्रमुख समस्या तथा चुनौती ६४
३.४ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर ६५
३.५ समस्या सम्भावना (SWOT) विश्लेषण ६७
३.६ निर्देशक सिद्धान्त ६८
३.७ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ६९
३.८ गाउँपालिका विकासका प्राथमिकताहरु ७१
३.१० लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड ७२

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र ७५

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी ७५
४.१.१ पृष्ठभूमि ७५
४.१.२ समस्या तथा चुनौती ७५
४.१.३ सम्भावना तथा अवसर ७६
४.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ७६
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि ७७
४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ७८
४.२ सिंचाइ ७८
४.२.१ पृष्ठभूमि ७८
४.२.२ समस्या तथा चुनौती ७८
४.२.३ सम्भावना तथा अवसर ७९
४.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ७९
४.२.५ अपेक्षीत उपलब्धि ८०
४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८०
४.३ पर्यटन, सांस्कृति तथा सम्पदा ८०
४.३.१ पृष्ठभूमि ८०

४.३.२ समस्या तथा चुनौती ८१
४.३.३ सम्भावना तथा अवसर..... ८१
४.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८२
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि..... ८३
४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८३
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति..... ८३
४.४.१ पृष्ठभूमि ८३
४.४.२ समस्या तथा चुनौती ८४
४.४.३ सम्भावना तथा अवसर..... ८४
४.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८५
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि..... ८६
४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८६
४.५ श्रम, रोगार र सामाजिक सुरक्षा..... ८६
४.५.१ पृष्ठभूमि ८६
४.५.२ समस्या तथा चुनौती ८७
४.५.३ सम्भावना तथा अवसर..... ८८
४.५.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८८
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि..... ८९
४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८९

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र.....९१

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण.....९१
५.१.१ पृष्ठभूमि ९१
५.१.२ समस्या तथा चुनौती ९२
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर..... ९२
५.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना.....९३
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि.....९४
५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९४
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन ९४
५.२.१ पृष्ठभूमि ९४
५.२.२ समस्या तथा चुनौती ९५
५.२.३ सभावना तथा अवसर.....९६
५.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना.....९६
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि..... ९७
५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९७
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ..... ९८
५.३.१ पृष्ठभूमि ९८
५.३.२ समस्या तथा चुनौती ९८
५.३.३ सम्भावना तथा अवसर..... ९८
५.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना..... ९९
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि..... १००
५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १००
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग १००
५.४.१ पृष्ठभूमि १००

५.४.२ समस्या तथा चुनौती १०१
५.४.३ सम्भावना तथा अवसर १०१
५.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १०१
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि १०२
५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १०३
५.५ युवा तथा खेलकुद १०३
५.५.१ पृष्ठभूमि १०३
५.५.२ समस्या तथा चुनौती १०४
५.५.३ संभावन तथा अवसर १०४
५.५.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १०४
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि १०५
५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १०६

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र १०७

६.१ आवास, भवन, बस्ती, तथा सार्वजनिक निर्माण १०७
६.१.१ पृष्ठभूमि १०७
६.१.२ समस्या तथा चुनौती १०८
६.१.३ सम्भावना तथा अवसर १०८
६.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १०८
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि १०९
६.१.६ अनुमा तथा जोखिम पक्ष १०९
६.२ सडक, पुल तथा यातायात ११०
६.२.१ पृष्ठभूमि ११०
६.२.२ समस्या तथा चुनौती ११०
६.२.३ सम्भावना तथा अवसर ११०
६.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र योजना १११
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि १११
६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ११२
६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा बैकल्पिक ऊर्जा ११२
६.३.१ पृष्ठभूमि ११२
६.३.२ समस्या तथा चुनौती ११२
६.३.३ सम्भावना तथा अवसर ११३
६.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र योजना ११३
६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि ११४
६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ११४
६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि ११४
६.४.१ पृष्ठभूमि ११४
६.४.२ समस्या तथा चुनौती ११५
६.४.३ सम्भावना र अवसर ११६
६.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ११६
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि ११७
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ११७

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र ११८

७.१ वन तथा जैविक विविधता ११८
७.१.१ पृष्ठभूमि ११८
७.१.२ समस्या तथा चुनौती ११८
७.१.३ सम्भावना तथा अवसर ११९
७.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना ११९
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि १२०
७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२०
७.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन १२१
७.२.१ पृष्ठभूमि १२१
७.२.२ प्रमुख समस्या १२२
७.२.३ सम्भावना तथा अवसर १२३
७.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १२३
७.२.५ अपेक्षीत उपलब्धि तथा नतिजा खाका १२४
७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२४
७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन १२५
७.३.१ पृष्ठभूमि १२५
७.३.२ समस्या तथा चुनौतीहरु १२५
७.३.३ सम्भावना तथा अवसर १२६
७.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १२७
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि १२८
७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२८
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता १२८
७.४.१ पृष्ठभूमि १२८
७.४.२ समस्या तथा चुनौती १३०
७.४.३ सम्भावना तथा अवसर १३१
७.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १३१
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि १३३
७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १३३

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र १३४

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन १३४
८.१.१ पृष्ठभूमि १३४
८.१.२ समस्या तथा चुनौती १३५
८.१.३ सम्भावना तथा अवसर १३५
८.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना १३६
८.१.५ अपेक्षीत नतिजा १३७
८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १३७

परिच्छेद ९: योजना कार्यान्वयन व्यवस्था १३८

९.१ पृष्ठभूमि १३८
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना १३८
९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट १३९

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण १४२
९.५ स्रोत परिचालन रणनीति.....१४३
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन.....१४४
९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना १४४
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता.....१४५
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी.....१४५
९.७.३ आवधिक योजना कार्यान्वयन १४६
९.७.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया.....१४७

परिच्छेद १०: नतिजा खाका १४९

१०.१ पृष्ठभूमि.....१४९
१०.२ नतिजा खाका.....१४९

सुझाव संबोधन तालिका (COMMENT RESPONSE TABLE) १६३

सन्दर्भ सामाग्री १६६

अनुसूची १६८

अनुसूची १: माईन्यूट १६८
अनुसूची १.१: कार्यशाका गोष्ठी.....१६८
अनुसूची १.२: वडा भेलाको माईन्यूट.....१७१
अनुसूची १.३: दिर्घकालि सोच निर्धारण २ दिने कार्यशाला गोष्ठि तथा छलफल १७९
अनुसूची २: फोटो.....१८३
अनुसूची ३: क्षेत्रगत विकास योजना, परिमाणात्मक लक्ष्य तथा बजेट बाँडफाँड.....१९५
अनुसूची ४: नगर स्तरीय रणनैतिक आयोजना (प्रोजेक्ट बैंक) २०७
अनुसूची ५: वडा स्तरीय योजनाहरु.....२२५
अनुसूची ६: नक्साहरु २५५

तालिका सूची

तालिका १: गाउँपालिकाको वडा विभाजन र क्षेत्रफल १०
तालिका २: लिखु पिके गाउँपालिकामा मनाइने चाडपर्व/जात्र/मेला/उत्सव को विवरण १३
तालिका ३: जनसांख्यिकीय विवरण १५
तालिका ४: वडागत जनसङ्ख्याको विवरण १५
तालिका ५: उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या १७
तालिका ६: आश्रित जनसङ्ख्या १८
तालिका ७: मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति १९
तालिका ८: जातिका आधारमा जनसङ्ख्याको स्थिति २०
तालिका ९: धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति २०
तालिका १०: कृषि कार्यमा उपयोग भएको जमीनको अवस्था २१
तालिका ११: खाद्यन्न वालीको उत्पादन २२
तालिका १२: दलहन वालीको उत्पादन २३
तालिका १३: तरकारी वालीको उत्पादन २३
तालिका १४: अन्य उत्पादित बस्तुहरु २३
तालिका १५: मसलाजन्य वालीको उत्पादन २३
तालिका १६: गाउँपालिकामा पशु तथा पन्छीपालनको अवस्था २४
तालिका १७: लिखु पिके गाउँपालिकाको धार्मीक तथा पर्यटकीय महत्व बोकेको स्थलहरु २५
तालिका १८: जडीबुटी जन्य प्रसोधित तेलको मूल्यसूची २९
तालिका १९: गाउँपालिकामा पारिवारिक आम्दानीको स्थिति २९
तालिका २०: आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्नता अनुसारको जनसङ्ख्या १० वर्ष र सोभन्दा माथिका) ३०
तालिका २१: आर्थिक क्रियाकलापको पेसा अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका) ३०
तालिका २२: आर्थिक क्रियाकलापको औधोगिक क्षेत्र अनुसारको जनसङ्ख्या (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका) ३१
तालिका २३: वित्तीय संस्था तथा सहकारी ३३
तालिका २४: स्वास्थ्य संस्थाको विवरण ३३
तालिका २५: स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने को संङ्ख्या ३४
तालिका २६: हालसम्म जीवित जन्मेका, अझै जीवित रहेका र मृत्यु भएका बच्चाको संङ्ख्या ३४
तालिका २७: गाउँपालिकामा खोप लगाउनेको संङ्ख्या ३५
तालिका २८: गर्भवती अवस्थामा लिइएको सेवा ३५
तालिका २९: शुरक्षित मातृत्वको विवरण ३६
तालिका ३०: साक्षरताको स्थिति ३६
तालिका ३१: पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याले पास गरेको शैक्षिक योग्यता ३६
तालिका ३२: गाउँपालिकामा सञ्चालित विद्यालयको विवरण ३७
तालिका ३३: विद्यार्थीको विद्यालयमा उपस्थितिको अवस्था ३९
तालिका ३४: घरधुरीले प्रयोग गर्ने खानेपानीको प्रमुख श्रोत ३९
तालिका ३५: घरधुरीले प्रयोग गर्ने खानेपानीको प्रमुख श्रोत ३९
तालिका ३६: सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण ४०

तालिका ३७: गाउँपालिकामा अवस्थित मुख्य बस्तीहरु ४१
तालिका ३८: घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संङ्ख्या ४३
तालिका ३९: घरधुरी अनुसार जग्गा जमीनको विवरण..... ४३
तालिका ४०: घर, जग्गामा महिलाको स्वामित्व अनुसार परिवार संङ्ख्या..... ४३
तालिका ४१: घरको जगको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या..... ४४
तालिका ४२: घरको बाहिरी गारोको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या ४४
तालिका ४३: घरको छानोको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या..... ४४
तालिका ४४: घरको भुइँको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या ४४
तालिका ४५: वडागत सडकको विवरण..... ४५
तालिका ४६: बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धन..... ४६
तालिका ४७: खाना पकाउन प्रयोग गर्ने इन्धन ४७
तालिका ४८: घरायासी सुविधामा पहुँचको अवस्था..... ४७
तालिका ४९: सूचना तथा संञ्चार सुविधामा पहुँचको अवस्था ४८
तालिका ५०: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग..... ५२
तालिका ५१: वडागत वर्तमान भू-उपयोग.....५३
तालिका ५२: गाउँपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण.....५६
तालिका ५३: गाउँपालिकामा रहेका भौतिक सम्पत्तिको विवरण ५९
तालिका ५४: गाउँपालिकाको आयको स्थिति (२०७७/७८)..... ६०
तालिका ५५: स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अंकभार.....६१
तालिका ५६: लिखु पिके गाउँपालिकाको SWOT विश्लेषण.....६७
तालिका ५७: लिखु पिके गाउँपालिकाको आय विवरण (आ.व. २०७६/७७ - २०७८/७९ रु. मा).....७२
तालिका ५८: लिखु पिके गाउँपालिकाको बिगत ३ आर्थिक वर्षको आम्दानीको विवरण (%).....७३
तालिका ५९: लिखु पिके गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण.....७३
तालिका ६०: पहिरो र यसका कारण प्रभावित घरपरिवर संङ्ख्या.....१२२
तालिका ६१: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषयगत उप-क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश..... १४०
तालिका ६२: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषय क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश.....१४१
तालिका ६३: आगामी ५ वर्षको लागी आम्दानी प्रक्षेपण.....१४३
तालिका ६४: योजना कार्यान्वयन तालिका १४६
तालिका ६५: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र ढाँचा.....१४७
तालिका ६६: विषयगत नतिजा खाका..... १४९

चित्र सूची

चित्र १: आवधिक योजना तयारी विधि तथा प्रकृया ५
चित्र २: बर्षाको र तापक्रमको औसत मापन.....१२
चित्र ३: वर्षमा औषत घाम लागेको, आंशिक बदली, पुरा बदली र पानी परेको दिन १२
चित्र ४: अधिकतम तापक्रम.....१३
चित्र ५: वडागत जनसङ्ख्याको विवरण १६
चित्र ६: लिखु पिके गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या कोणस्तूप १८
चित्र ७: मातृभाषा बोल्न जान्ने आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण.....१९
चित्र ८: जातजातीको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति..... २०
चित्र ९: धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति २१
चित्र १०: आर्थिक क्रियाकालपमा संलग्नता अनुसार जनसङ्ख्या (१० वर्ष भन्दा माथिको).....३०
चित्र ११: आर्थिक क्रियाकलापको पेसा अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका) ३१
चित्र १२: आर्थिक क्रियाकलापको औधोगिक क्षेत्र अनुसारको जनसङ्ख्या (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका).....३२
चित्र १३: हालसम्म जीवित जन्मेका, अझै जीवित रहेका र मृत्यु भएका बच्चाको संङ्ख्या ३५
चित्र १४: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग ५२
चित्र 15: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग (वडागत).....५४
चित्र १६: लिखु पिके गाउँपालिकाको दरवन्दी तेरिज.....५८
चित्र १७: गाउँपालिकाको संगठनात्मक चार्ट..... ५९
चित्र 18: संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध ६३
चित्र १९: लिखु पिके गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण..... ७४
चित्र २०: जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा उत्थानशीलता विकासमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको भूमिका ...१३०
चित्र २१: आगामी ५ वर्षको बजेट अनुमान सारांश.....१४१
चित्र २२: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषय क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश.....१४१

नक्सा सूची

नक्सा १: अवस्थिति नक्सा ९
नक्सा २: प्रशासनिक विभाजन नक्सा १०
नक्सा ३: लिखु पिके गाउँपालिकाको जलप्रवाह प्रणाली ११
नक्सा ४: जनघनत्व नक्सा १६
नक्सा ५: लिखु पिके ट्रेकिङ ट्रेल २७
नक्सा ६: लिखु पिके गाउँपालिकामा अवस्थित मुख्य बस्तीहरु ४२
नक्सा ७: गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल नक्सा ४६
नक्सा ८: लिखु पिके गाउँपालिकाको आधार नक्सा ५१
नक्सा ९: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग नक्सा ५३

फोटो सूची

फोटो १: गाउँपालिकामा खेती गरिएको भूमि २२
फोटो ३: चौलाखर्कमा रहेको गुम्बा २६
फोटो २: स्थलगत अवलोकनका क्रममा खिचिएका केही फोटाहरु २६
फोटो ४: पिकेडाँडाबाट देखिने पर्वत श्रृखलाको मनोरम दृष्य २७
फोटो ५: भकाञ्जे टी स्टेट र यहाँ उत्पादन गरिएको चिया २८

परिच्छेद १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई संघीय संरचना अनुरूप एक बलियो स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन् । जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरूको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ गर्ने उद्देश्य स्थानीय सरकार ऐन, २०७४ ले राखेको छ । उक्त ऐनको दफा ११ र १२ मा क्रमश: गाउँपालिका तथा गाउँपालिका र वडा समितिको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएका छन् भने दफा २४ को उपदफा (१) मा गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागी आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना बनाइ लागू गर्ने स्पष्ट उल्लेख छ । त्यसैगरी, ऐनको परिच्छेद ९ मा गाउँपालिकाको वित्तीय अधिकार क्षेत्रसमेत तोकिएको छ । संविधान र कानुन बमोजिम संघीय र प्रदेश सकारले आवधिक योजना र दिगो विकास लक्ष्यको मार्गचित्र समेत तर्जुमा गरिसकेका छन् । संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित विकास प्रकृयालाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्न, उपलब्ध सीमित स्रोतहरूको न्यायोचित वितरण गरी स्थानीय जनताको विकासको चाहनालाई पूरा गर्नको लागी स्पष्ट मार्गचित्र आवश्यक भएकोले लिखु पिके गाउँपालिकाले आवधिक योजना (आ. व. २०७९/८०-८४/८५) तर्जुमा गरेको छ ।

पालिकामा उपलब्ध स्रोत तथा साधन र विकासको स्थितिलाई ध्यान दिइ आगामी वर्षहरूमा विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नको लागी योजनावद्ध विकासको आवश्यकता हुन्छ । त्यसकारण आवधिक योजनाले पालिकामा उपलब्ध स्रोत तथा साधनको पहिचान गर्दै भविष्यमा पालिकालाइ कस्तो किसिमको गाउँपालिकाको रुपमा विकास गर्ने हो भन्ने कुराको समेत निक्यौल गर्न मद्दत गर्दछ । नेपालको संविधान र कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक-सामाजिक विकासको लागी आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्दछ । खास गरी स्थानीय तहका आर्थिक-सामाजिक नीति, आयोजना र कार्यक्रम, राजस्व र व्ययको अनुमान लगायतका विषय समेटेर स्थानीय सरकारले आफ्नो आवधिक योजना तर्जुमा गर्दछ । यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको आवधिक योजनासँग तादम्यता कायम गर्नुपर्दछ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजनाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध रहेको हुन्छन् ।

यो आवधिक योजनाले लिखु पिके गाउँपालिकाको समृद्धि र विकासको दीर्घकालीन समष्टिगत र क्षेत्रगत सोच, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र प्राथमिकताको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ । यो आवधिक योजना पाँच वर्षका लागी निर्माण गरिएको भए पनि यसको दीर्घकालीन सोच समृद्ध नेपाल: सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोचसँग तादम्यता कायम हुने गरी तयार गरिएको छ । योजनाको समष्टिगत सोचको परिकल्पना पाँच वर्षभन्दा बढी अवधिको रहेको छ । यही परिकल्पनाको आधारमा लक्ष्य र उद्देश्यको तय गरिएको छ । यस आवधिक योजनामा उल्लेखित समष्टिगत र क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य र उद्देश्य स्थलगत अध्ययन, वडा स्तरीय छलफल,

विषयगत समितिहरुसँगको छलफल, कार्यशाला गोष्ठीहरूमा गरिएको सामूहिक छलफलको निचोड हो । रणनीतिको तर्जुमा ५ वर्ष भन्दा बढीको समयावधिलाई ध्यानमा राखेर गरिएको भएतापनि कार्यान्वयन गर्ने नीतिहरू भने ५ वर्षको अवधिका लागी मात्र हुन् । यस परिप्रेक्ष्यमा, लिखु पिके गाउँ पालिकाको पहिलो आवधिक योजना तर्जुमा गरेको हो ।

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता

पालिकाहरूले आफ्नो दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा लैजानु तत्कालीन आवश्यकता हो । आवधिक योजना सरकार सञ्चालन तथा राज्य विकासको अपरिहार्य तत्व हो । नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका अधिकार र कार्यक्षेत्र तोकेको छ । अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका २२ वटा अधिकारको सूचीको व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै अनुसूची ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका १५ वटा साझा सूचीको व्यवस्था छ । जस अनुसार शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण, कृषि, पशु, वातावरण, विपत् व्यवस्थापन, जस्ता संवेदनशिल विषयहरू स्थानीय सरकारको दायित्वभित्र पर्दछन् । स्थानीय तहका यस्ता महत्वपूर्ण जिम्मेवारी द्रुत गतिमा सम्पादन गर्नको लागी आवधिक योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य छ ।

योजनावद्ध विकास सन्तुलित, दिगो र समन्यायिक विकासको आधार हो । आवधिक योजनाले स्थानीय तहको विकास प्रयासहरूलाई निर्दिष्ट दिशा प्रदान गर्ने व्यवस्थित रूपरेखा तयार गर्दछ । स्थानीय आवधिक योजनाले स्थानीय जनता र स्थानीयस्तरको आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक परिवेशबीच अन्तरसम्बन्ध कायम गरी नागरिकको आर्थिक सामाजिक सुविधा र समृद्धिलाई प्रवर्द्धन गर्दछ । यो योजना स्थानीय तहको विकास र समृद्धिको रूपरेखा मात्र नभएर उक्त क्षेत्रको सुन्दरता, प्रकृतिको संरक्षण तथा मानव र प्रकृतिबीचको तालमेलको रूपरेखा पनि हो । राष्ट्रिय एवम् प्रादेशिक विकास लक्ष्य हासिल गर्न तथा स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूको साझा प्रतिवद्धता र दायित्व सिर्जना गर्न आवधिक योजना महत्वपूर्ण हुन्छ ।

स्थानीय आवधिक योजनाले स्थानीय आवश्यकता सम्बोधन गर्दै स्थानीयवासीहरूको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार गर्न स्थानीय सम्भावना तथा समस्या पहिचान गर्दछ । त्यस्तै श्रोत विश्लेषण, उपयुक्त रणनीति तथा कार्यनीति तयार गरी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना पहिचान गर्ने र त्यसलाई कार्यान्वयन एवम् अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको स्पष्ट खाकासमेत तयार गर्दछ । मध्यकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक योजना तर्जुमाको मूल आधारका रूपमा रहेको आवधिक योजनाले योजना अनुशासन कायम राख्न समेत महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । यो आवधिक योजनाले दीर्घकालीन सोचका साथै तत्काल कार्यान्वयन गर्न सकिने कार्ययोजना पनि समावेश गर्दछ भने स्थानीय तहको भूगोल, इतिहास, मूल्यमान्यता तथा संस्कृति, आर्थिक र सामाजिक परिवेश, भौतिक पूर्वाधार, वातावरणीय, जोखिम न्यूनीकरण, संस्थागत विकास जस्ता महत्वपूर्ण विषयहरूलाई विश्लेषण गरेर तयार गरिएको हुन्छ ।

आवधिक योजनाले स्थानीय तहमा विधि र प्रकृयालाई संस्थागत गर्दछ । कुन अवधिका कुन क्षेत्रमा कुन काम कसले र कहिले गर्ने भन्ने कुराको अग्रिम रुपमा स्पष्ट हुन्छ । आवधिक योजना निर्माणको लागी विद्यमान स्थितिलाई कुन अवधिमा कुन स्तरमा रूपान्तरण गर्ने खाका तयार हुन्छ । यसले प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा ध्यान केन्द्रित गरी अनावश्यक क्षेत्रमा हुने लगानीलाई निरुत्साहित गर्दछ । आवधिक योजनाले सम्भाव्य स्रोतको पहिचान र प्रक्षेपण गर्दछ । यसले विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रम निर्धारण

गरी योजनामा उल्लिखित लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्ने गरी योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागी विधि, कार्य तालिका र जिम्मेवारी सहित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समेतको व्यवस्था गरिन्छ ।

१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्देश्यहरु

यस आवधिक योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य लिखु पिके गाउँ पालिकाको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु रहेको छ । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन् ।

१. योजनाबद्ध, नतिजामूलक, समावेशी र उत्थानशील विकासका लागी स्थानीय तहका गतिविधिलाई निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातर्फ निर्देशित गर्नु,
२. स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूमा विकास प्रयास र उपलब्धिमा साझा प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्व सिर्जना गर्नु,
३. विकासको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लक्ष्य र प्राथमिकतासँग स्थानीय विकासको तादात्म्य कायम गर्नु,
४. सहभागितमूलक विधिका माध्यमबाट विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा
५. हासिल गर्ने गरी स्थानीय विकासको प्रारूप तयार गर्नु, र
६. नतिजामा आधारित स्थानीय विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु ।
७. आवधिक योजनाका विभिन्न कार्यक्रमहरूको सञ्चालनका लागी आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत परिचालन र त्यसको क्षेत्रगत लगानी योजना तयार गर्ने ।
८. आवधिक योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।

१.४ योजना तर्जुमा कार्यको मुख्य कार्यक्षेत्र

आवधिक योजनामा देहाय बमोजिम क्षेत्रका योजनाहरु समावेश गरिएका छन् ।

गाउँ पालिकाको दीर्घकालीन योजनाको प्रारुप:

यस भित्र विकासको दीर्घकालीन सोच, ध्येय, लक्ष्य, उद्देस्यहरु र विकासका प्राथमिकताहरु साथै लिखु पिके गाउँ पालिका क्षेत्रका सबलता, दुर्वलता, सम्भावना र चुनौतीहरु समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

भौतिक विकास योजना:

स्थानीय यातायात पूर्वाधार, सिंचाइ, विद्युत र वैकल्पिक उर्जा, खानेपानी, बसोबास तथा भवन निर्माण, सामाजिक पूर्वाधार, पर्यटन, कृषि तथा औद्योगिक पूर्वाधारहरु समेटिएको भौतिक विकास योजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

आर्थिक विकास योजना:

यस योजना अन्तर्गत कृषि, पशुपालन, वनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलाप, खनिज सम्पदा, भूमि व्यवस्था, खाद्य सुरक्षा, उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ति र पर्यटनमा आधारित आर्थिक क्रृयाकलाप, घरेलु तथा साना उद्यम विकासका कार्यक्रमहरु समेटिएका छन् ।

सामाजिक विकास योजना:

यस योजना अन्तर्गत बसाइँसराई व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाइ, जनताको सामाजिक सम्पत्तिमा पहुँच, सामुदायिक स्रोत विकास, लैङ्गिक, जातिगत, बालविकास, वृद्ध, असहाय, दलित, अपाङ्गहरूको सामाजिक अधिकार र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू, युवा तथा खेलकुद विकासका कार्यक्रमहरू समेटिएका छन् ।

वातावरण तथा विपद् तथा जोखिम न्यूनीकरण योजना:

यस अन्तर्गत सरसफाइ, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण, नदी नियन्त्रण, भूस्खलन नियन्त्रण, वन संरक्षण र उपयोग, आदि कार्यक्रमहरू समेटिएका छन् । जोखिमयुक्त स्थानहरूको पहिचान गरी भूकम्प, आगलागी, बाढी, पहिरो, सुख्खा खडेरी र महामारी जस्ता विपद्हरूको पूर्वतयारी, सूचना प्रणालीको विकास, विपद् पश्चात उद्धार र पुनर्स्थापनाका कार्यक्रमहरू समावेश गरीका छन् ।

वित्तीय व्यवस्थापन योजना:

यस योजना अन्तर्गत गाउँ पालिकाको आयव्ययको विश्लेषणका आधारमा आगामी योजना अवधीको लागी आय र व्ययको प्रक्षेपण गरिनुका साथै गाउँ पालिकाको बजेटको क्षेत्रगत बाँडफाँड, आन्तरिक राजस्व वृद्धिका योजना, निजी र सहकारीको योगदान, अन्तर सरकारी वित्तीय बाँडफाँड र व्यवस्थापनको योजना समेटिएको छ ।

सुशासन र संस्थागत विकास योजना:

यस गाउँ पालिकामा शान्ति र सुरक्षा, न्याय प्रणाली, वित्तीय अनुशासन, सेवा प्रवाहको सहजता, स्वच्छ र प्रभावकारी सेवा, असल शासन प्रवर्द्धन, लेखा र अभिलेखहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन, स्थानीय स्रोत तथा साधनको प्रभावकारी उपयोग, अन्य संस्थाहरूसँग साझेदारी र सञ्जाल, कर्मचारी र जनशक्ति व्यवस्थापन, अभिप्रेरणा र सुदृढीकरण, विकास प्रशासनको ढाँचा र कार्यविधिको विकास, जस्ता कार्यक्रमहरू समेटिएका छन् ।

अन्तरसम्बन्धित विषयहरुको योजना:

यस अन्तर्गत माथि उल्लेखित योजनासँग अन्तरसम्बन्धित विषयहरू - तथ्यांक प्रणाली, गरीबी निवारण, श्रम तथा रोजगारी, जनशक्ति उद्यमशीलता विकास, अनुसन्धान र विकास, समता र समावेशीकरण, सामाजिक सुधार, सामाजिक सांस्कृतिक विविधता, सामुदायिक साझेदारी र गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य जस्ता विषयहरू समेटिएका छन् ।

योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना:

यस अन्तर्गत विभिन्न क्षेत्रगत योजनाहरूको वर्गीकरण गरी वडा, गाउँ पालिका, प्रदेश र संघीय कार्यक्रमसँग तादाम्यता र जिम्मेवारी बाँडफाँड गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनको ढाँचा प्रस्तुत गरिएको छ भने विकास निर्माण र पालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कनको योजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया

१.५.१ अभिमूखीकरण तथा तयारी कार्यशाला

आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धमा गाउँपालिकाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समिति, विषयगत शाखाका प्रमुख, लक्षित बर्ग सञ्जालका प्रतिनिधि, व्यवसायी संघ संस्थाका प्रतिनिधि, सहकारी, नागरिक समाज, स्थानीय जानिफकार, राजनीतिक दलका स्थानीय प्रमुख वा प्रतिनिधि, गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधि, गाउँ विकासका सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागितामा समान बुझाई कायम गर्न मिति २०८०/०१/२६ गते लिखु पिके गाउँपालिकाको सभाहलमा आवधिक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा एक दिवसीय अभिमुखीकरण तथा तयारी कार्यशाला आयोजना सञ्चालन गरियो । उक्त कार्यशालाले आवधिक योजना तर्जुमाको ढाँचा, प्रक्रिया, जिम्मेवारी र आवधिक योजना तर्जुमाको कार्ययोजना सर्वसम्मतिले स्वीकृत गऱ्यो । योजना तयारी विधि तथा प्रकृयालाई चित्र १ मा देखाइएको गरिएको छ ।

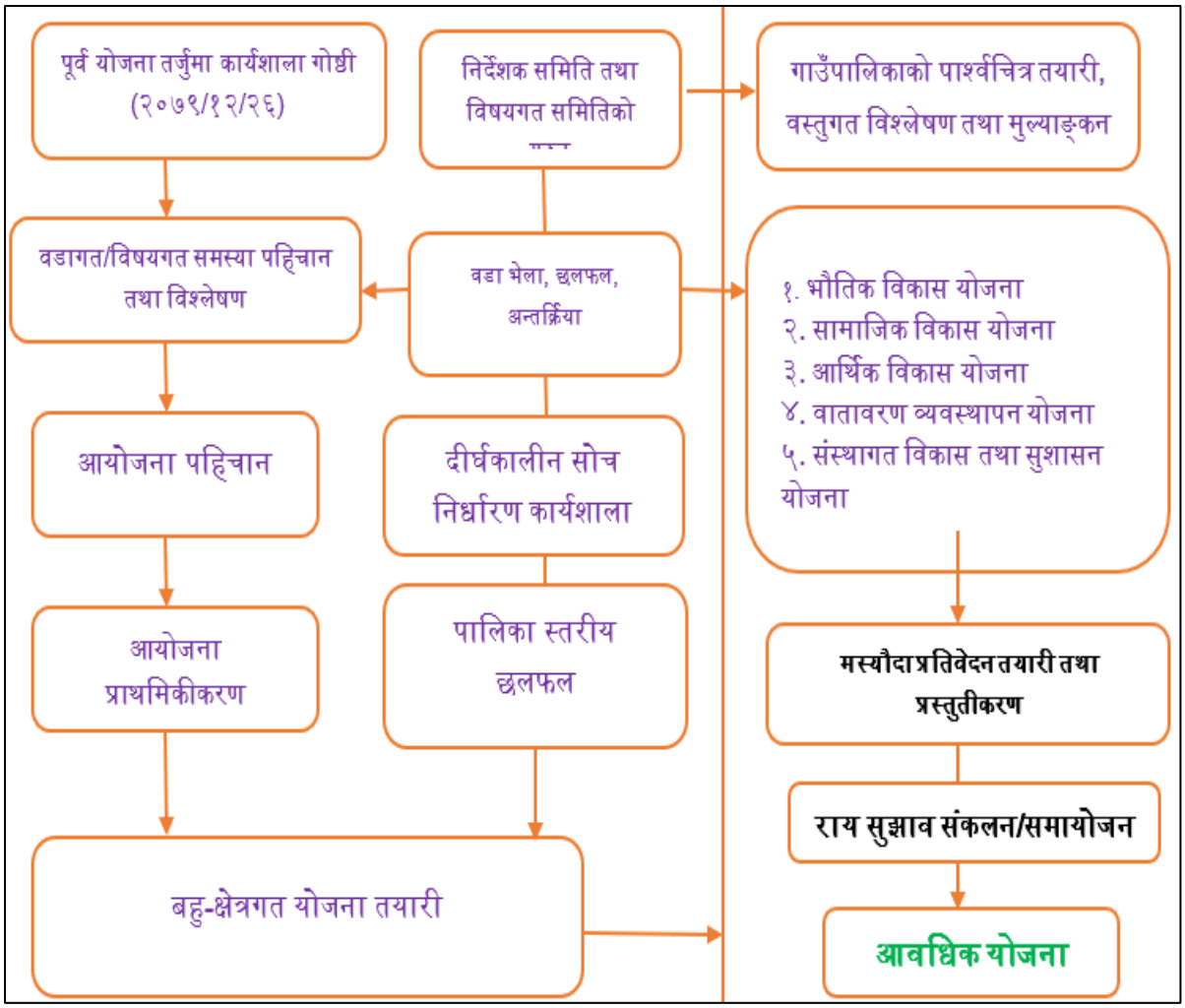

चित्र १: आवधिक योजना तयारी विधि तथा प्रकृया

१.५.२ निर्देशक समिति तथा विषयगत समिति गठन

आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा गाउँपालिकाको प्रमुखको संयोजकत्वमा कार्यपालिका सदस्यहरू निर्देशक समितिको सदस्य र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सदस्य सचिव रहने गरी एक निर्देशक समिति र ५ वटा विषयगत समिति गठन गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । यस सन्दर्भमा गाउँपालिकामा पहिले नै १ निर्देशक समिति र ५ वटा विषयगत समितिहरू गठन गरिएकोहुँदा मिति २०८०/०१/२६ गते आवधिक योजना तयारी अभिमुखीकरण तथा तयारी कार्यशालाको बैठकले सोही निर्देशक समिति र विषयगत समितिलाई निरन्तरता दिने निर्णय गऱ्यो ।

१.५.३ तथ्याङ्क संकलन

प्रस्तुत अध्ययनको लागी प्राथमिक तथा द्वितीय दुवै स्रोतका तथ्याङ्कहरू संकलन गरिएकोछ । परामर्शदाताको स्थलगत अध्ययन टोलीबाट अध्ययनको लागी आवश्यक पर्ने दुवै किसिमका तथ्याङ्क, जानकारी तथा सूचनाहरू निम्न अनुसार दुई किसिमले संकलन गरी प्रतिवेदन तयार गरिएको हो ।

१.५.४ प्राथमिक तथ्याङ्क

आवधिक योजना निर्माणका लागी प्राथमिक तथ्याङ्क नै आधारभूत तथ्याङ्क हो । यस आवधिक योजना निर्माणका लागी प्राथमिक तथ्याङ्कहरू संकलन गर्न निम्न विधिहरू प्रयोग गरिएको थियो ।

क) स्थलगत सर्वेक्षण र तथ्याङ्क संकलन

परामर्शदाताको स्थलगत अध्ययन टोलीद्वारा लिखु पिके गाउँपालिकाको भ्रमण गरी स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकनको माध्यमबाट तथ्याङ्क तथा जानकारी संकलन गरिएको थियो । Google Image 2022 लाई आधार नक्साको रुपमा लिई स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकन गरियो । स्थलगत अध्ययन तथा छलफलको क्रममा खिचिएका गाउँपालिका क्षेत्रको विभिन्न तस्बिरहरू अनुसूचीमा समेत समावेश गरिएको छ । यस आवधिक योजना तर्जुमाको लागी गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा वडाभेला गरी छलफल र अन्तरक्रियाबाट प्रमुख समस्या, चुनौती तथा सम्भावनाहरूको समेत पहिचान गरियो । यसरी पहिचान गरिएको समस्या, तथा चुनौतीलाई विश्लेषण गरी समाधानका उपयाहरू र गर्नु पर्ने कार्यहरूलाई यो अध्ययनमा योजनाबद्ध रुपमा लिपिबद्ध गरिएको छ ।

ख) छलफल अन्तरक्रिया (Discussion Interaction)

आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा योजना तर्जुमा कार्यलाई अगाडि बढाउने सम्बन्धमा लिखु पिके गाउँपालिका जनप्रतिनिधिहरू, स्थानीय बुद्धिजीवीहरू, राजनैतिक पार्टीका प्रतिनिधिहरू, विषयगत शाखाका प्रमुख तथा यस परामर्शदाताका टोलीबीच पटक पटक अन्तरक्रिया गरिएको थियो । छलफलको क्रममा परामर्शदाताबाट भएका प्रयासहरू र पहिलो चरणमा देखिएका विद्यमान समस्याहरूको निराकरणका बारेमा परामर्शदाताद्वारा गाउँपालिका प्रतिनिधिहरू लगायत स्थानीय बुद्धिजीवीहरूबाट महत्वपूर्ण सुझावहरू संकलन गरी यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । अध्ययन टोलीबाट गाउँपालिकाको स्थलगत

सर्वेक्षणको सिलसिलामा पालिकाका कार्यकारी अधिकृत, शाखा प्रमुखहरू, अन्य अधिकृत तथा प्राविधिकहरू, बुद्धिजीवी तथा स्थानीय प्रतिनिधिहरू लगायत विभिन्न निकायका पदाधिकारीहरू, प्राविधिकहरू लगायत प्रत्येक वडाका वडा सचिवहरूसँग समेत छलफल गरी आवश्यक जानकारी संकलन गरिएको थियो ।

ग) वडा भेला

अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला गोष्ठी पछि सबैको उपस्थितिमा वडा भेलाको समयतालिका तयार गरियो । वडा भेला सञ्चालन गर्न परामर्शदाताको तर्फबाट २ वटा समूह खटाई दुबै समूहमा १/१ जना स्थानीयलाई सहयोगको लागी समावेश गराइएको थियो । वडा भेलाको क्रममा सबै वडामा पुगी परामर्श समूहका प्राविधिक टोलीले वडा भेला गराई वडामा रहेको समस्या पहिचान गर्ने, वडा स्तरका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको पहिचान र प्राथमिकीकरण गर्ने, समस्या न्यूनीकरणको लागी सुझावहरू संकलन गर्ने, अन्य आवश्यक सूचनाहरू संकलन गरिएको छ । संकलन गरिएका सूचना विश्लेषणको आधारमा आगामी पाँच वर्षको योजनामा समावेश गरिएको छ ।

१.५.५ द्वितीय तहको तथ्याङ्क संकलन

दोश्रो स्तरको तथ्याङ्क एवं सूचना सङ्कलनको लागी सम्भव भएसम्मका उपलब्ध प्रतिवेदनहरू, जानकारी मूलक नक्सा तथा केन्द्रिय र प्रदेश स्तरबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू संकलन गरियो । यसको साथै आवधिक योजना तर्जुमाको लागी त्यससँग सम्बन्धित सबै क्षेत्रगत तथ्याङ्कहरू संकलन गरियो । दोस्रो तहको तथ्याङ्क राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागबाट प्रकाशित तथ्याङ्क र लिखु पिके गाउँपालिका पार्श्वचित्र-२०७६ लाई प्रमुख आधार मानिएको छ । त्यसै गरेर जनगणना २०६८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई पनि तुलनात्मक अध्ययनको लागी प्रयोग गरियो । यो योजना तर्जुमा गर्नको लागी आवश्यक पर्ने अन्य तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू जस्तैः जनसङ्ख्या, शिक्षा, स्वास्थ्य, आर्थिक विकाससँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू संघीय सरकार, प्रदेश सरकारबाट प्रकाशित सामग्रीहरूबाट पनि लिइएको छ ।

१.५.६ नक्सा तयारी (Map Preparation)

लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान आधार नक्सा तयार गर्नको लागी Google Image, 2022 लाई प्रयोग गरिएको छ । पाँचवटै वडाको अलग अलग Google Image तयार गरी वडा भेला तथा छलफलको क्रममा प्रयोग गरिएको थियो । उक्त भेलामा वडामा रहेका महत्वपूर्ण सामाजिक संरचना, सरकारी संरचना, भौतिक संरचना लगायतका अन्य महत्वपूर्ण पूर्वाधार, जलस्रोत, वातावरणीय हिसाबले संवेदनशील क्षेत्रलगायतका विषयहरूको पहिचान गरी Google Image मा समावेश गरिएको थियो ।

स्याटलाईट ईमेज

पालिकाको नक्सा तयारीको लागी Google Satellite Image 2022, को प्रयोग गरिएको थियो । प्रत्येक वडाको लागी वडा सिमाना सहितको स्याटलाइट इमेज तयार गरी वडा भेलाको समयमा वडामा रहेका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तैः सडक, सञ्चार, विद्युत, खानेपानी आदि, सामाजिक पूर्वाधारहरूः मठ मन्दिरहरू,

विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सरकारी कार्यालयहरू, वडा कार्यालयहरू, वातावरणीय हिसाबले संबेदनसिल क्षेत्र, नदी कटान, जोखिम बस्तीहरूको पहिचान आदि जस्ता मुद्दामा स्थलगत अवलोकन तथा जाँच गरी नक्सामा समेत पहिचान गरी नक्सा तयार गरिएको छ । यसै विधिका आधारमा स्रोत नक्सामा थप सूचना तथा जानकारीहरूलाई समावेश गर्ने कार्य गरियो । त्यस्तै सामाजिक पूर्वाधारहरू जस्तैः विद्यालय, अस्पताल, आदिको सर्वेक्षण अवलोकन गरी नक्सामा पनि सकेसम्म समावेश गरिएको छ ।

ARC/GIS को प्रयोग

वडा भेलाको समयमा प्रत्येक वडामा Google Image 2022 लाई आधार नक्साको रुपमा लिई ARC/GIS Software बाट हालसम्मको स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकन पश्चात स्रोत नक्साहरु तयार पारिएको छ । वडा भेलाको समयमा प्रत्येक वडाबाट स्याटलाइट इमेजमा भरिएको सम्पूर्ण सूचनाहरुलाई ARC/GIS को माध्यामबाट गाउँपालिकाको Base Map र Thematic Maps तयार गरिएको छ । यसैको आधारमा प्रत्येक वडाको Base Map पनि तयार गरिएकोछ।

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समिक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

२.१.१ नामाकरण, भौगोलिक अवस्थिति, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

नामाकरण

लिखु पिके गाउँपालिका सोलुखुम्बु जिल्लाको दक्षिण पश्चिमी भागमा रहेको छ। यस गाउँपालिकामा अवस्थित प्रसिद्ध लिखु नदी र पिके चुचुराको नामबाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो। यसको सिमाना भएर बग्ने लिखु नदी सप्तकोसी नदीको एक सहायक नदी पनि हो। यस गाउँपालिकाको अग्लो मध्यको एक पिके डाँडा हिमाली दृश्य अवलोकनको लागी निकै मनोरम र रमणीय स्थान हो। यसरी नदीको तीर देखि पहाडको शिर सम्मको भूभाग यहाँ रहेको हुँदा यस गाउँपालिकाको नाम लिखु पिके राखिएको हो। नेपालको राज्य पुनर्संरचनाले बि. सं. २०७२ सालमा साविकका गाविसहरू गोली, चौलाखर्क र भकन्जे मिलेर यो गाउँपालिका बनाइएको हो।

भौगोलिक अबस्थिति

लिखु पिके गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १८३५५.९ हेक्टर (१८३.५५ वर्ग किलोमिटर) रहेको छ। यो गाउँपालिका २७°४८" डिग्री उत्तरी अक्षांश देखि २७°६१" डिग्री उत्तर सम्म र ८६°३५" डिग्री पुर्वी देशान्तर देखी ८६°५१" डिग्री पूर्व सम्म फैललएको छ। समुन्द्री सतहबाट १२९८ मिटर देखि ४२१८ मिटर सम्मको उचाईमा अवस्थित छ। यस लिखु पिके गाउँपालिकाको पुर्वी सिमानामा सोलुखुम्बु जिल्लाकै सोलुदुधकुण्ड नगरपालिका पश्चिमी सिमानामा रामेछाप जिल्लाको

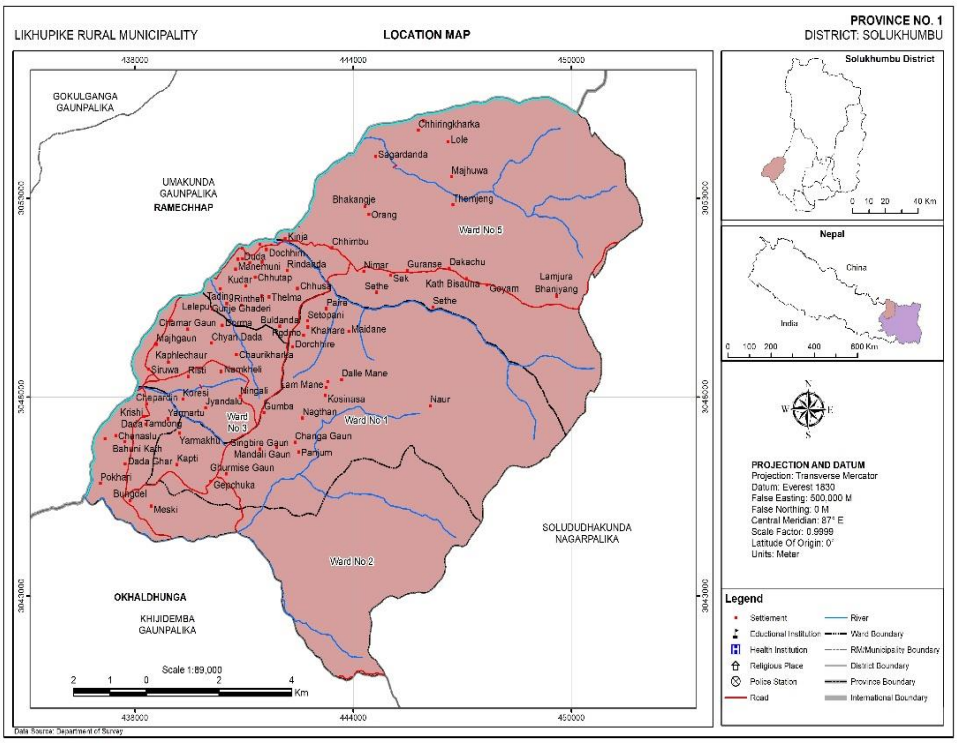

नक्सा १: अवस्थिति नक्सा

उमाकुण्ड गाउँपालिका, उत्तरी सिमानामा सोलुदुधकुण्ड नगरपालिका र उमाकुण्ड गाउँपालिका रहेका छन। दक्षिणी सिमानामा ओखलढुङ्गा जिल्लाको खिजीदेम्बा गाउँपालिका रहेको छ।

राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

लिखु पिके गाउँपालिका कोशी प्रदेश अन्तरगत सोलुखुम्ब जिल्लामा अवस्थित रहेको छ। सोलुखुम्ब जिल्लामा १ नगरपालिका र ७ गाउँपालिका गरी ८ स्थानीय तहहरु रहेकाछन्। त्यो मध्ये लिखु पिके गाउँपालिका एक हो। एक मात्र सङ्घीय निर्वाचन क्षेत्र भएको सोलुखुम्बुमा प्रदेश सभाका लागी २ वटा निर्वाचन क्षेत्र रहेका छन्। यो गाउँपालिका प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र १ को 'ख' मा पर्दछ। गाउँपालिकालाई ५ वटा वडाहरुमा विभाजन गरिएको छ। गाउँपालिकाको केन्द्र वडा ३ चौलाखर्कमा रहेको छ। गाउँपालिकाको वडागत विभाजन र क्षेत्रफल सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

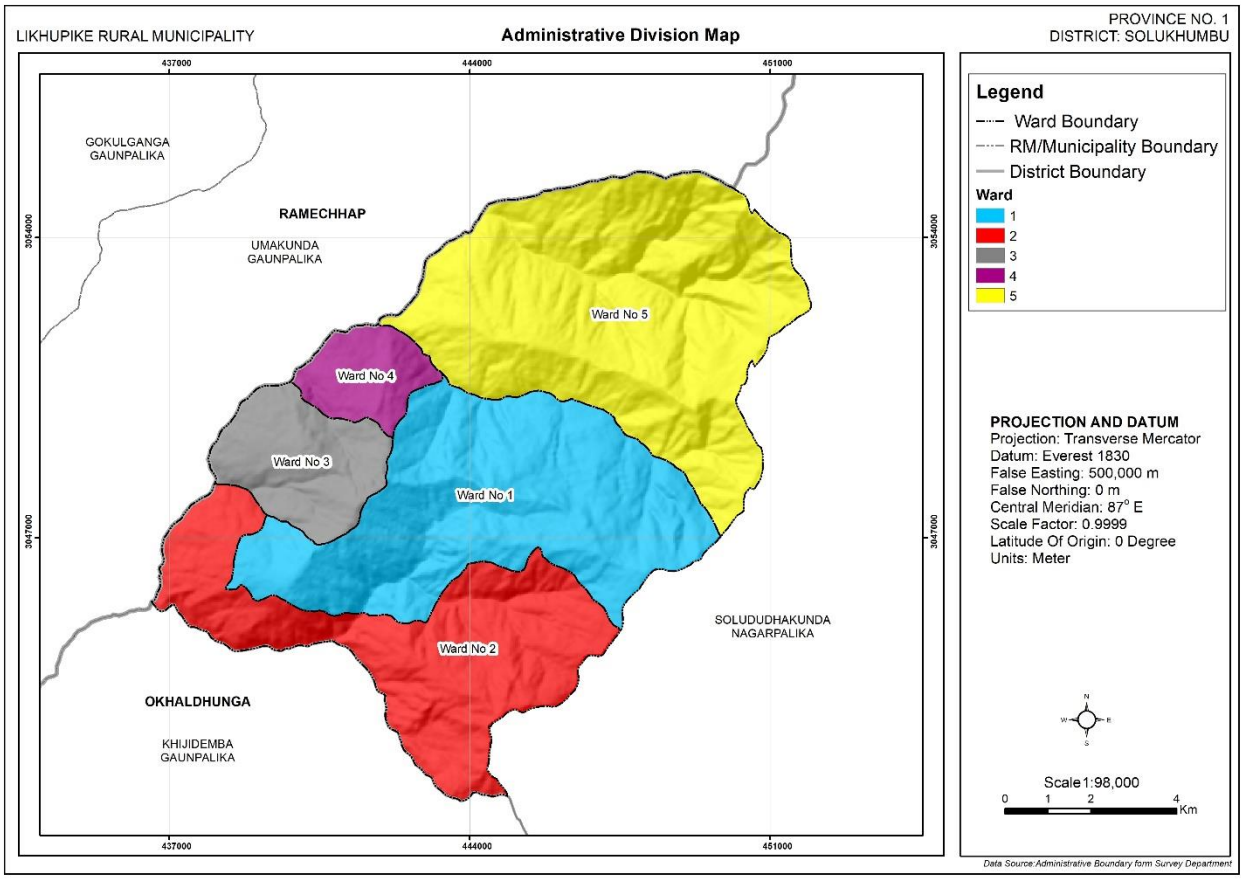

नक्सा २: प्रशासनिक विभाजन नक्सा

तालिका १: गाउँपालिकाको वडा विभाजन र क्षेत्रफल

क्र.स.	समावेश साविक गाविस	हाल कायम गरिएका वडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि..)
१	गोली (६, ७, ८ र ९)	१	३५.९०
२	गोली (१, २, ३, ४ र ५)	२	२७.६२
३	चौलाखर्क (५, ६, ७, ८ र ९)	३	१०.०३
४	चौलाखर्क (१, २, ३ र ४)	४	५.५३

क्र.स.	समावेश साविक गाविस	हाल कायम गरिएका वडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि..)
५	भकान्जे गा. वि. स. का सबै वडाहरु	५	४५.३१
		जम्मा	१२४.३८

स्रोतः नेपाल सरकार नापी विभाग, २०७३

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

प्रमुख नदीनालाः यस गाउँपालिकामा सप्तकोसी नदीको एक सहायक लिखु नदी लिखु खोला, लगायत मार्बु खोला, थेमजेङ खोला, किञ्जा खोला, ढाडे खोला, घट्टेखोला, कोरेसी खोला, बुकु खोला, कढ्डाबु खोला, ओइमु खोला यो गाउँपालिका भएर बग्ने मुख्य खोला हुन भने अन्य सानातिना खोल्सीहरु प्रशस्तै रहेका छन् । यी सम्पूर्ण जलप्रवाह लिखु खोलामा गएर मिसिन्छन् । लिखु पिके गाउँपालिकाको जलप्रवाह प्रणालीलाई नक्सा ३ मा देखाइएको छ । गाउँपालिकामा चो सम्बा, चो नक्पू, दक्चु जस्ता पोखरीहरू पनि रेहोकाछन् ।

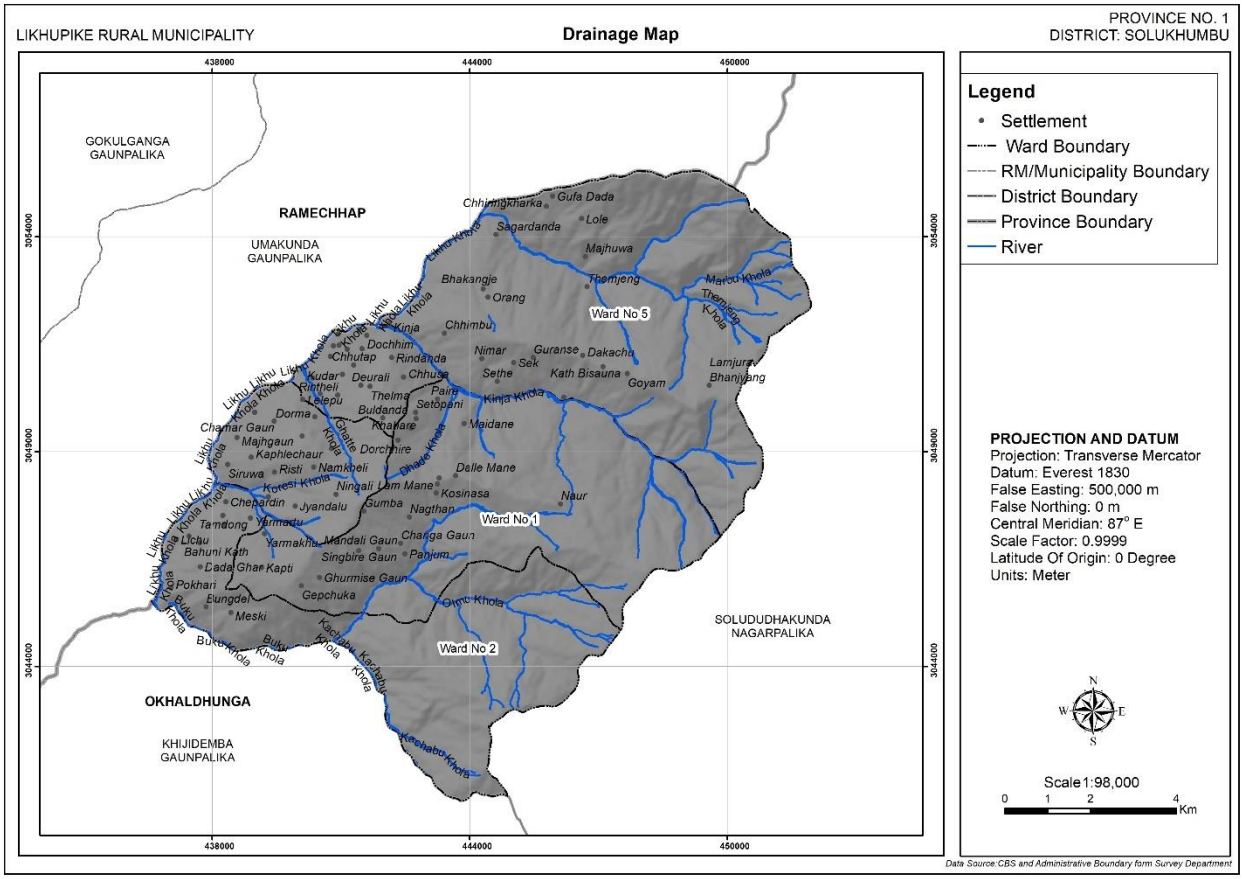

नक्सा ३: लिखु पिके गाउँपालिकाको जलप्रवाह प्रणाली

जलवायु

नेपालको हिमाली जिल्ला सोलुखम्बुमा पर्ने यस गाउँपालिकाको हावापानीमा विविधता रहेको छ । यस क्षेत्रमा मुख्यतः ३ प्रकारको हावापानी रहेको पाइन्छ । समुन्द्र सतहको १२०० मिटर देखि २१०० मि. सम्मको उचाइमा उष्ण प्रदेशिय हावापानी, २१०० मि. देखि ३३०० मि. सम्मको उचाइमा समशितोष्ण हावापानी र ३३०० मि. देखि ५००० मि. सम्मको उचाईमा लेकाली हावापानी पाइन्छ । गर्मी समयमा यहाँको तापक्रम

बढेर ३३ डिग्री सेन्टीग्रेड भन्दा माथि र जाडो मौसममा तापमा झरेर माइनस नौ डिग्री सेन्टीग्रेड सम्म मापन गरिएको छ (लिखु गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७६) । यहाँको औसत बार्षिक बर्षा १६६१.१ मिलिमिटर मापन गरिएको छ (*स्रोत:ttps://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/chhiringkharka_nepal_7996480*) ।

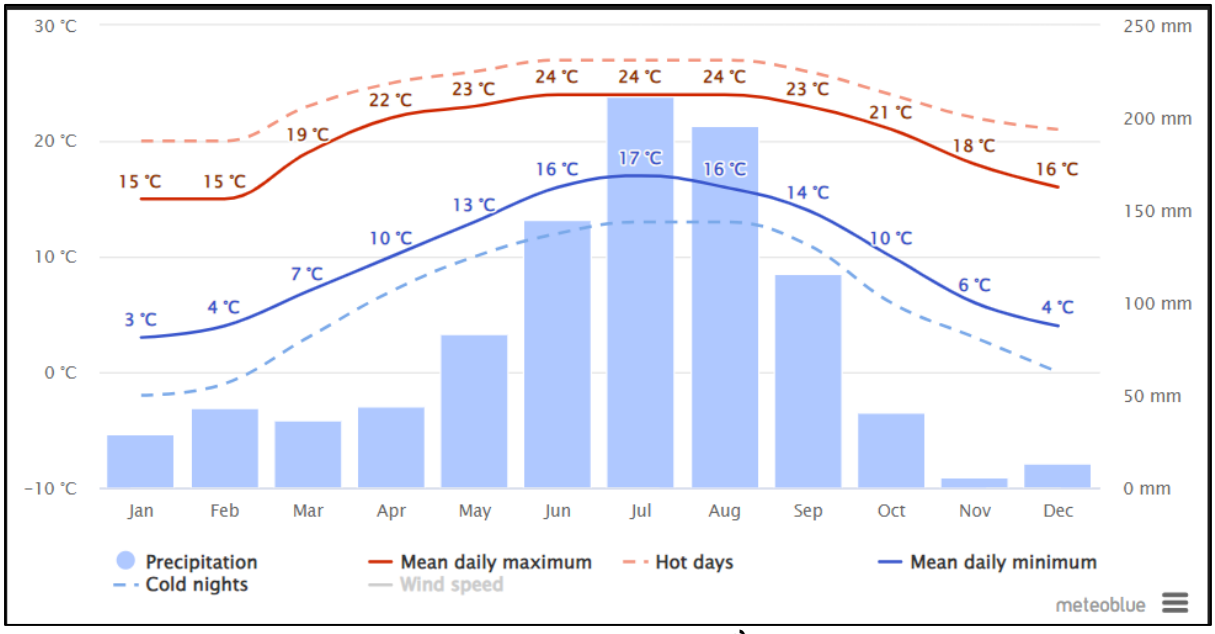

चित्र २: बर्षाको र तापक्रमको औसत मापन

स्रोत:ttps://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/chhiringkharka_nepal_7996480

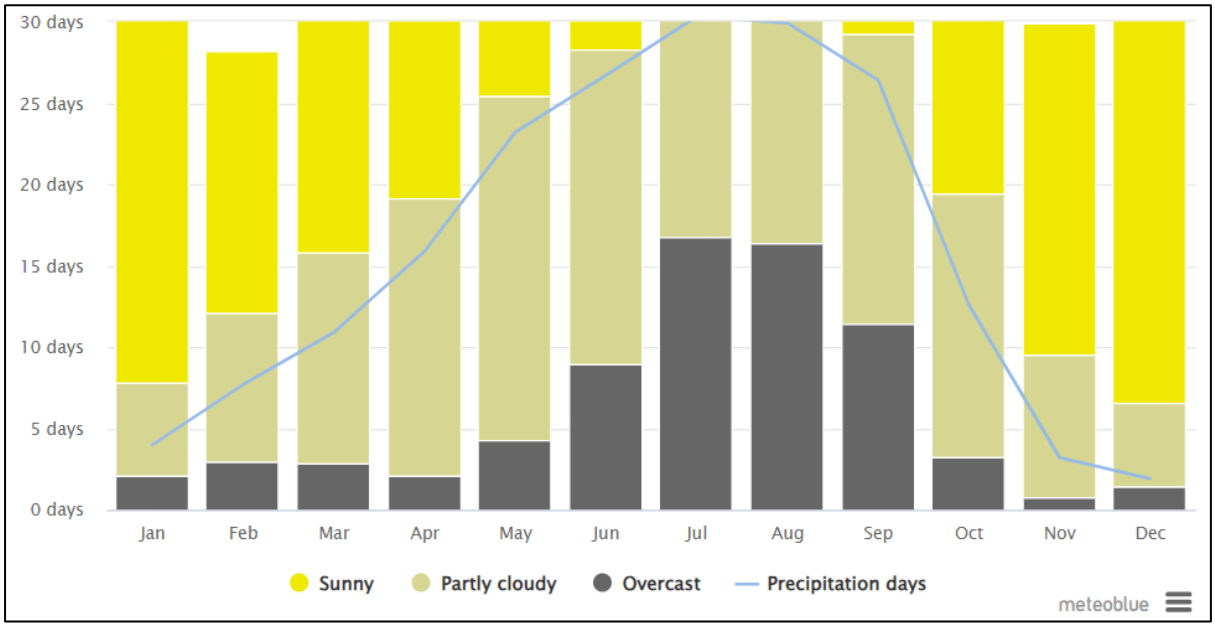

चित्र ३: वर्षमा औषत घाम लागेको, आंशिक बदली, पुरा बदली र पानी परेको दिन

स्रोत:ttps://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/chhiringkharka_nepal_7996480

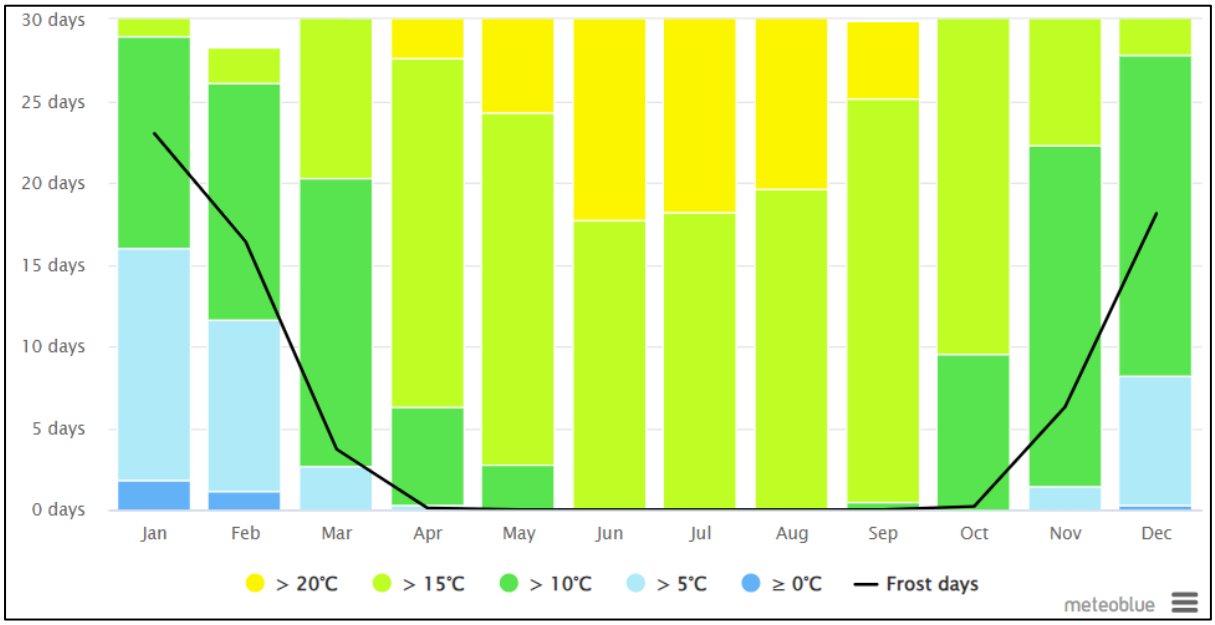

चित्र ४: अधिकतम तापक्रम

स्रोत:ttps://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/chhiringkharka_nepal_7996480

यो पालिका सांस्कृतिक हिसाबले धनी छ । यहाँ क्षेत्री, बाहुन, शेर्पा, तामाङ, कामी, सुनुवार, दमाइ, र राई जातीहरूको बसोबास गर्दछन् । अल्पसंख्यक जाति थामीको पनि बसोबास रहेको छ । यहाँका मानिसहरू विशेष गरी हिन्दु धर्म, बौद्ध, किराँती र क्रिस्चियन धर्ममा आस्था राख्छन् । यहाँ विभिन्न प्रकारका रीतिरिवाज, जात्रा, चाडपर्व, मूल्य मान्यता रहिआएको पाइन्छ । जसलाई तालिका २ मा समावेश गरिएको छ ।

तालिका २: लिखु पिके गाउँपालिकामा मनाइने चाडपर्व/जात्र/मेला/उत्सव को विवरण

क्र. सं.	चाडपर्व/मेला/ जात्रा	मनाइने महिना	तिथि	मनाउने जातजाति
१	कर्कट सक्रान्ती	श्रावण	श्रावण १ गते	हिन्दु धर्मावलम्बी
२	रक्षा बन्धन	श्रावण/भाद्र	श्रावण शुक्ल पुर्णिमा	हिन्दु धर्मावलम्बी
३	हरितालिका तीज	भाद्र/असोज	भाद्र शुक्ल तृतीय	हिन्दु धर्मावलम्बी
४	कृष्णाष्टमी	भाद्र/असोज	भाद्र कृष्ण अष्टमी	हिन्दु धर्मावलम्बी
५	दशैं	असोज/कार्तिक	आश्विन शुक्ल दशमी	हिन्दु धर्मावलम्बी
६	तिहार	कार्तिक/मङ्सिर	कार्तिक शुक्ल द्वितीय	हिन्दु/बौद्ध
७	हरिबोधनी एकादशी	कार्तिक/मङ्सिर	कार्तिक शुक्ल एकादशी	हिन्दु धर्मावलम्बी

८	बाला चतुर्दशी	मङ्सिर	चतुर्दशी	हिन्दु धर्मावलम्बी
९	मकर सक्रान्ति	माघ	मकरसक्रान्ति १ गते	हिन्दु धर्मावलम्बी
१०	सोनाम ल्होसार	माघ/ फाल्गुण	माघ शुक्ल प्रतिपदा	तामाङ्ग जाति
११	ग्याल्पो ल्होसार	फाल्गुण	फाल्गुण शुल्क प्रतिपदा	शेर्पा जाति
१२	श्रीपंचमी	माघ/फाल्गुण	पंचमी	हिन्दु धर्मावलम्बी
१३	रामनवमी	चैत्र	नवमी	हिन्दु धर्मावलम्बी
१४	दुम्जी	चैत्र	प्रतिपदा	शेर्पा जाति
१५	नयाँ वर्ष	बैसाख	१ गते	हिन्दु/बौद्ध
१६	बुद्ध जयन्ती	बैसाख	बैसाख शुक्ल पुर्णिमा	बौद्ध धर्मावलम्बी
१७	चण्डी	बैशाख	बैसाख शुक्ल पुर्णिमा	(सुनुवार जाती)
१८	ङ्युङ्ने पर्व	जेष्ठ	जेष्ठ शुक्ल पुर्णिमा	शेर्पा
१९	उभौली पर्व	जेष्ठ	चण्डी पुर्णिमा	थामी, राई, सुनुवार
२०	निउनी (सकधावा)	जेष्ठ		शेर्पा जाति
२१	असार छेची	असार		शेर्पा जाति
२२	यार्जेङ्ग	श्रावण		शेर्पा जाति
२३	किन्जा जात्रा	श्रावण/भाद्र	श्रावण शुक्ल पुर्णिमा	सबै
२४	यारज्याङ्ग पुजा	श्रावण/भाद्र	श्रावण शुक्ल प्रतिपदा	शेर्पा जाति
२५	डुक्पा छेची	श्रावण/भाद्र	श्रावण शुक्ल पुर्णिमा	शेर्पा जाति
२६	दशिनी पर्व	असोज	भाद्र शुक्ल पुर्णिमा	शेर्पा जाति
२७	कुर्वा पर्व	कार्तिक/मङ्सिर	कार्तिक शुक्ल पुर्णिमा	शेर्पा जाति
२८	ठेकलरे जात्रा	मङ्सिर	मङ्सिर शुक्ल पुर्णिमा	सबै
२९	म्यारमा जात्रा	मङ्सिर	मङ्सिर शुक्ल पुर्णिमा	सबै
३०	उधौली पर्व	मङ्सिर	धन्नी पुर्णिमा	थामी, राई, सुनुवार
३१	राके मेला	श्रावण		
३२	गौरा पर्व	भाद्र	भाद्र शुक्ल षष्ठी-अष्टमी	क्षेत्री जाति
३३	देवाली पूजा	बैशाख (प्रत्येक	बैशाख शुक्ल पुर्णिमा	क्षेत्री, ब्राह्मण

स्रोतः गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

२.१.३ जनसांख्यिकीय अवस्था

जनगणना २०७८ का अनुसार यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी १२५१ छ भने कूल जनसङ्ख्या ५३३४ रहेको छ। महिलाको जनसङ्ख्या २६६१ (४९.८९%) र पुरुषको जनसङ्ख्या संङ्ख्या २६७३ (५०.११%) रहेको यस पालिकामा लैंगिक अनुपात १००.४५:१००.०० रहेको छ। गाउँपालिकाको जनघनत्व ४२.८८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मी. रहेको छ।

तालिका ३: जनसांख्यिकीय विवरण

क्र.सं.	विवरण	परिमाण
१	जम्मा घरधुरी	१२५१
२	जम्मा जनसङ्ख्या	५३३४
३	पुरुष	२६७३ (५०.११ %)
४	महिला	२६६१ (४९.८९%)
५	सरदर घरधुरी संङ्ख्या	४.२६ (४.३७ नेपालको, र ४.१६ कोशी प्रदेशको)
६	लैगिक अनुपात	१००.४५ पुरषमा १०० महिला
७	जनघनत्व	४२.८८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मी.
	स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	

वडागत जनसङ्ख्या वितरण

गाउँपालिकाको सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या वडा ५ मा १३२५ (२४.८४%) रहेको छ भने सबै भन्दा कम वडा १ मा ६०१ (११.२७%) रहेको देखिन्छ। वडा गत रुपमा जनघनत्वको अवस्था हेर्दा सबैभन्दा धेरै वडा ४ मा रहेको छ। यो वडामा १७४.६८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मी. रहेको छ भने कम जनघनत्व भएको वडा १ हो, जहाँ जम्मा १६.७४ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मी. बसोबास गर्दछन्। क्षेत्रफलको हिसाबले हेर्ने हो भने वडा ५ हो। यसको क्षेत्रफल ४५.३१ बर्ग कि. मी. रहेको छ। सबै भन्दा सानो वडा ४ हो यसको क्षेत्रफल केवल ५.५३ बर्ग कि. मी. रहेको छ। वडा गत जनसङ्ख्याको वर्तमान अवस्था, क्षेत्रफल र जनसङ्ख्यालाई तालिका ४ चित्र ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४: वडागत जनसङ्ख्याको विवरण

क्र.सं.	पुरुष	%	महिला	%	कुल	%	क्षेत्रफल	जनधनत्व
१	३०५	५.७२	२९६	५.५५	६०१	११.२७	३५.९०	१६.७४
२	६३१	११.८३	६३२	११.८५	१२६३	२३.६८	२७.६१	४५.७४
३	५७६	१०.८०	६०३	११.३०	११७९	२२.१०	१०.०३	११७.५५
४	४९९	९.३६	४६७	८.७६	९६६	१८.११	५.५३	१७४.६८
५	६६२	१२.४१	६६३	१२.४३	१३२५	२४.८४	४५.३१	२९.२४
	२६७३	५०.११	२६६१	४९.८९	५३३४	१००.००	१२४.३८	४२.८८
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८								

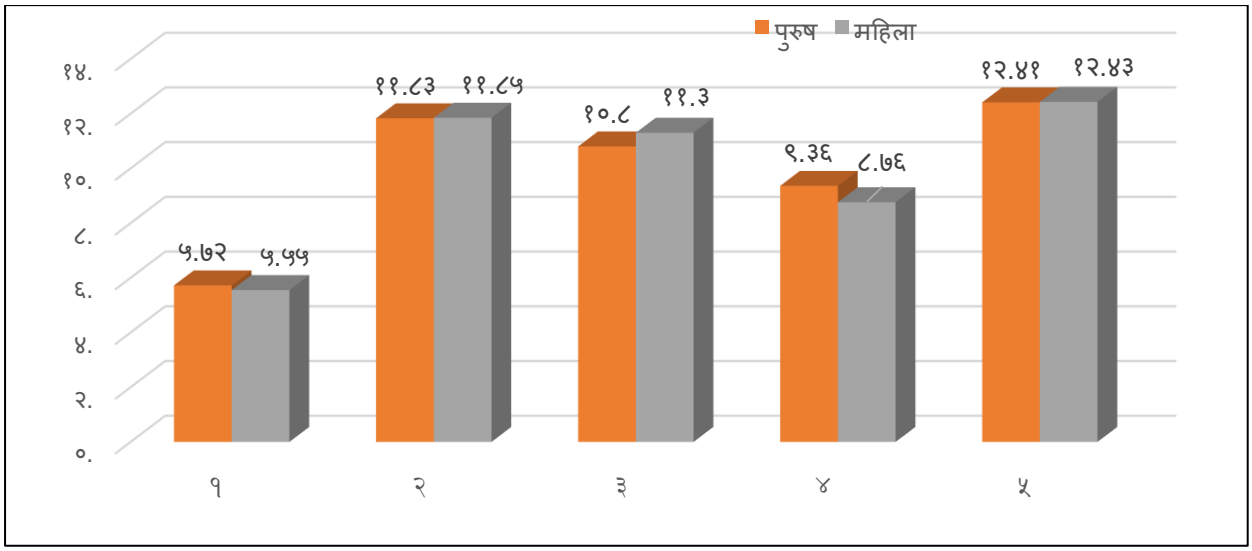

चित्र ५: वडागत जनसङ्ख्याको विवरण

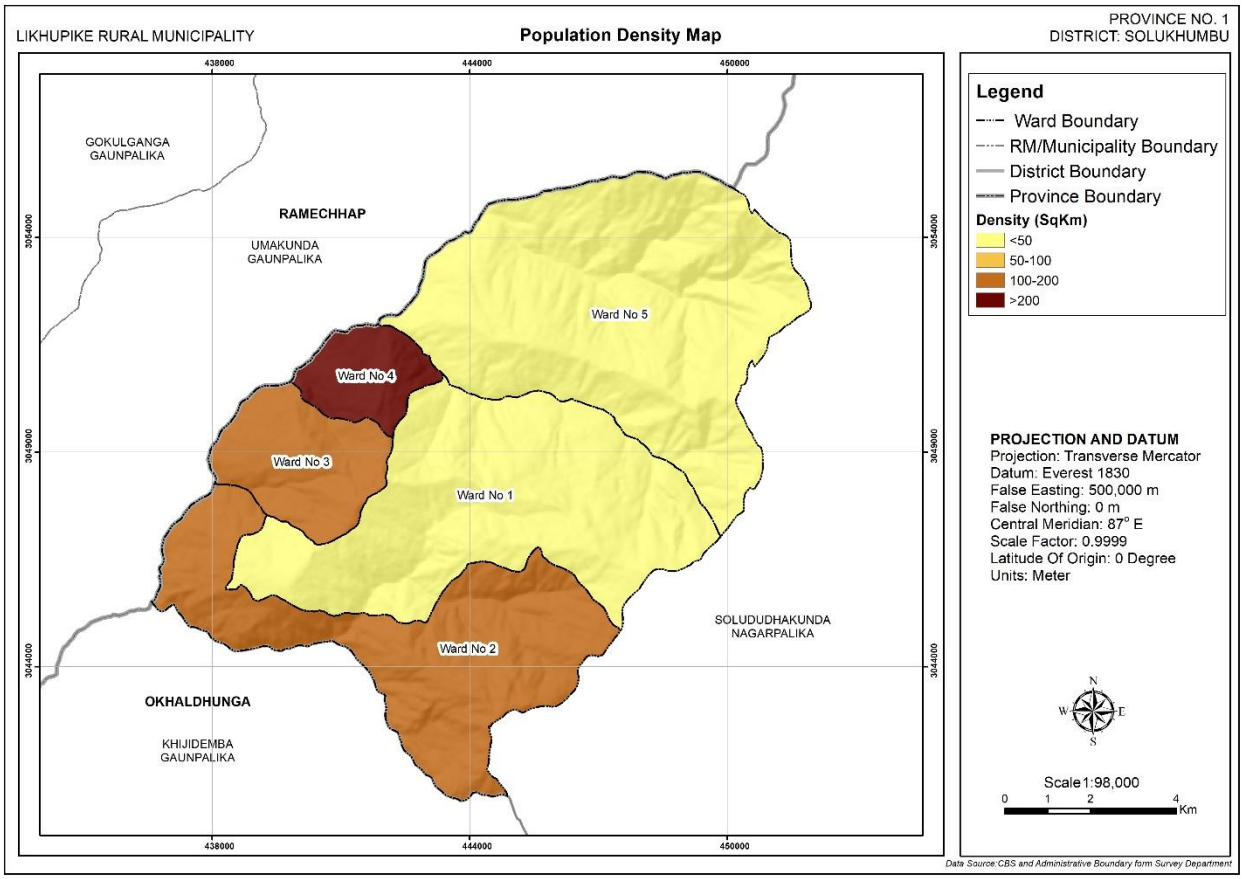

नक्सा ४: जनघनत्व नक्सा

उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या

यस गाउँपालिकाको विभिन्न उमेर समूहको जनसङ्ख्या विश्लेषण गर्दा सबै भन्दा धेरै जनसङ्ख्या २०-२४ वर्ष समूहमा रहेको छ। यो उमेर समूहमा गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्याको १०.४६% (५५८ जना) रहेको छ। गाउँपालिकामा ६ वर्ष भन्दा कम उमेरको जनसङ्ख्या ४३३ रहेको छ भने ६-१४ वर्षको जनसङ्ख्या

८९३ रहेको छ । यहा ६० वर्ष भन्दा माथिको कुल जनसङ्ख्या ७३२ (१३.७२%) रहेको छ । उमेरगत जनसङ्ख्या बनोट तालिका ५ मा देखाइएको छ ।

तालिका ५: उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या

उमेर समूह	पुरुष	%	महिला	%
९५+	२	०.०४	०	०.००
९०-९४	३	०.०६	३	०.०६
८५-८९	३	०.०६	१०	०.१९
८०-८४	१७	०.३२	२८	०.५२
७५-७९	५६	१.०५	५०	०.९४
७०-७४	७२	१.३५	६६	१.२४
६५-६९	१०३	१.९३	९८	१.८४
६०-६४	१२२	२.२९	९९	१.८६
५५-५९	१०५	१.९७	१०८	२.०२
५०-५४	१५०	२.८१	१७५	३.२८
४५-४९	११५	२.१६	१२३	२.३१
४०-४४	१३२	२.४७	१४९	२.७९
३५-३९	१५४	२.८९	१६३	३.०६
३०-३४	२००	३.७५	१६६	३.११
२५-२९	२५१	४.७१	२१६	४.०५
२०-२४	२६४	४.९५	२९४	५.५१
१५-१९	२५४	४.७६	२५७	४.८२
१०-१४	२३७	४.४४	२४४	४.५७
०५-०९	२१३	३.९९	१९९	३.७३
००-०४	२२०	४.१२	२१३	३.९९
कुल	२६७३	५०.११	२६६१	४९.८९

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

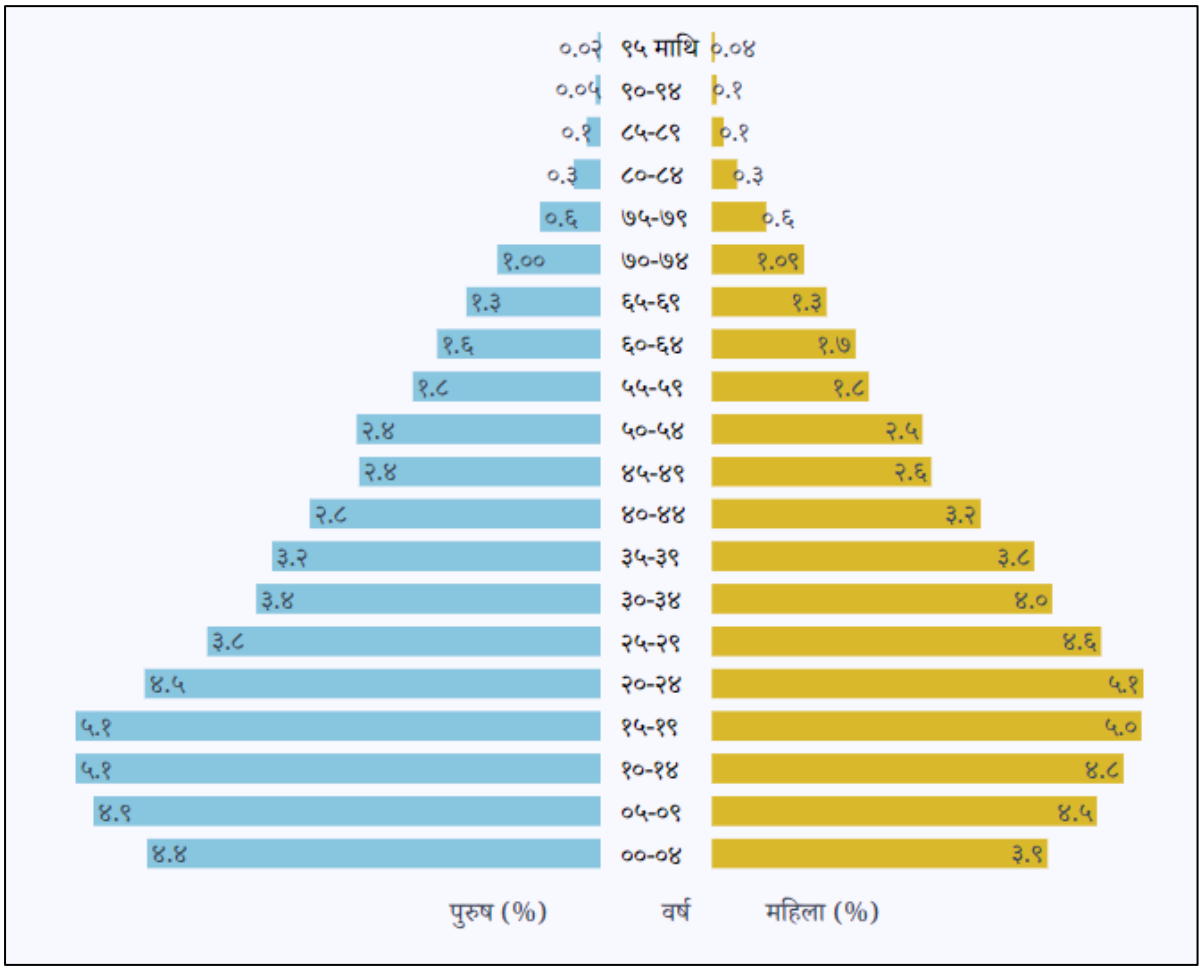

चित्र ६: लिखु पिके गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या कोणस्तूप

यो गाउँपालिकामा आर्थिक रुपमा आश्रित तथा आर्थिक रुपमा निष्कृय जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको करिव ३९% रहेको छ। यो जनसङ्ख्यामा १४ वर्ष भन्दा मुनिका करिव २५% र ६० वर्ष भन्दा माथिका १४% रहेका छन्। यसबाट के बुझिन्छ भने बालबालिकाहरूको सङ्ख्याको तुलनामा बुढ्यौलीको संङ्ख्या कम छ (तालीका ६)।

तालिका ६: आश्रित जनसङ्ख्या

उमेर समूह	पुरुष	%	महिला	%	कुल	%
०-१४	६७०	१२.५५	६५६	१२.२९	१३२६	२४.८४
६०+	३७८	७.१	३५४	७	७३२	१४.१
	१०४८	१९.६५	१०१०	१९.२९	२०५८	३८.९४
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८						

मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

सबैभन्दा बढी नेपाली भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ६९.४% शेर्पा भाषा बोल्ने २२.५% तामाङ भाषा वोल्ने ५.२%, सबैभन्दा कम बोल्ने भाषा राई पर्दछ। सुनुवार भाषा बोल्ने १.२%, थामी भाष बोल्ने १% र

नेपालभाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ०.२% छ । मातृभाषाका आधारमा जनसङ्ख्या विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ (तालिका ७ र चित्र ७) ।

तालिका ७: मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

क्र.सं.	भाषा	जनसङ्ख्या	%
१	नेपाली	३७०४	६९.४
२	तामाङ	२७६	५.२
३	नेपालभाषा	१२	०.२
४	शेर्पा	१२०१	२२.५
५	सुनुवार	६४	१.२
६	थामी	५५	१.०
७	अन्य	२२	०.४
		५३३४	१००
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

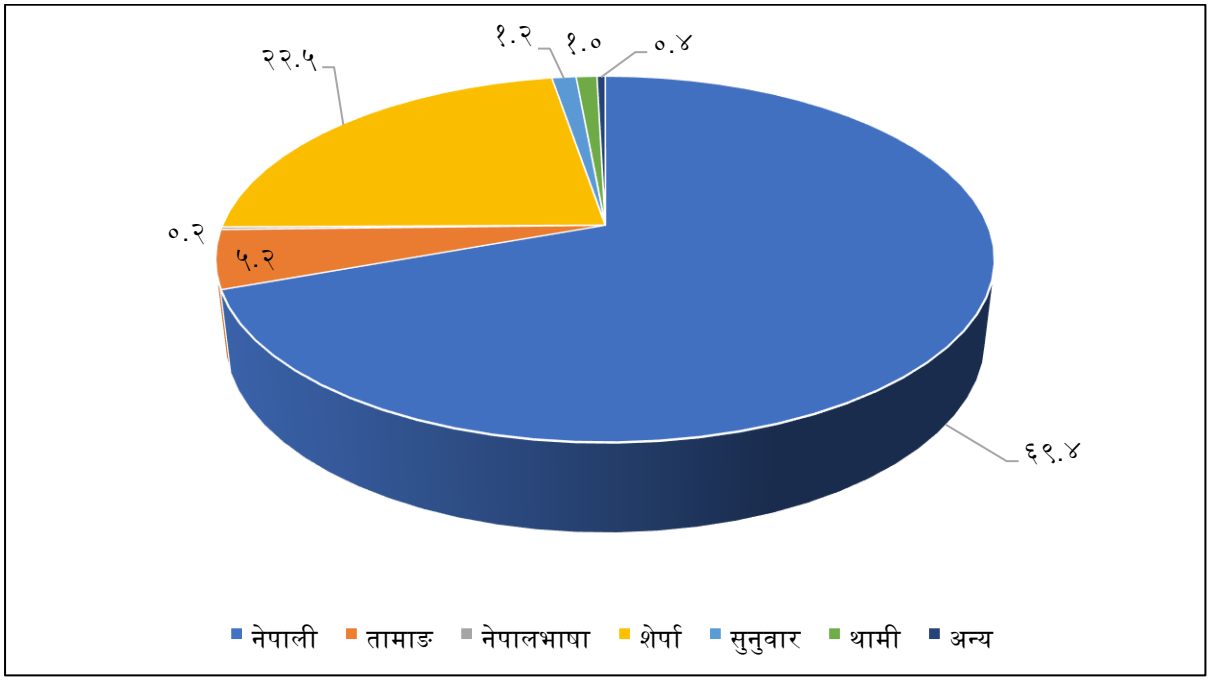

चित्र ७: मातृभाषा बोल्न जान्ने आधारमा जनसङ्ख्याको विवरण

जातजातिको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

गाउँपालिकामा क्षेत्री, बाहुन, शेर्पा, तामाङ, कामी, सुनुवार, दमाइ, थामी र जिरेल आदि जातिहरूको बसोबास रहेको छ। जसमा क्षेत्रीको जनसङ्ख्या ५०% रहेको छ। शेर्पा २२.४%, तामाङ ६.१%, घर्ती/भुजेल ५.७%, थामी ५.१%, विश्वकर्मा ५% रहेको छ। यसको अलावा अन्य जातजातिको पनि बसोबास रहेको छ (तालिका ८ र चित्र ८) ।

तालिका ८: जातिका आधारमा जनसङ्ख्याको स्थिति

क्र.सं.	जातजाती	जनसमख्या	%
१	क्षेत्री	२६८८	५०
२	ब्राम्हण	६३	१.२
३	मगर	१०	०.२
४	तामाङ	३२५	६.१
५	नेवार	७४	१.४
६	बिश्वकर्म	२६९	५.०
७	परियार	३२	०.६
८	घर्ति/भुजेल	३०२	५.७
९	शेर्पा	११९७	२२.४
१०	सुनुवार	६३	१.२
११	थामी	२७४	५.१
१२	जिरेल	२१	०.४
१३	अन्य	१६	०.३
	कुल	५३३४	१००

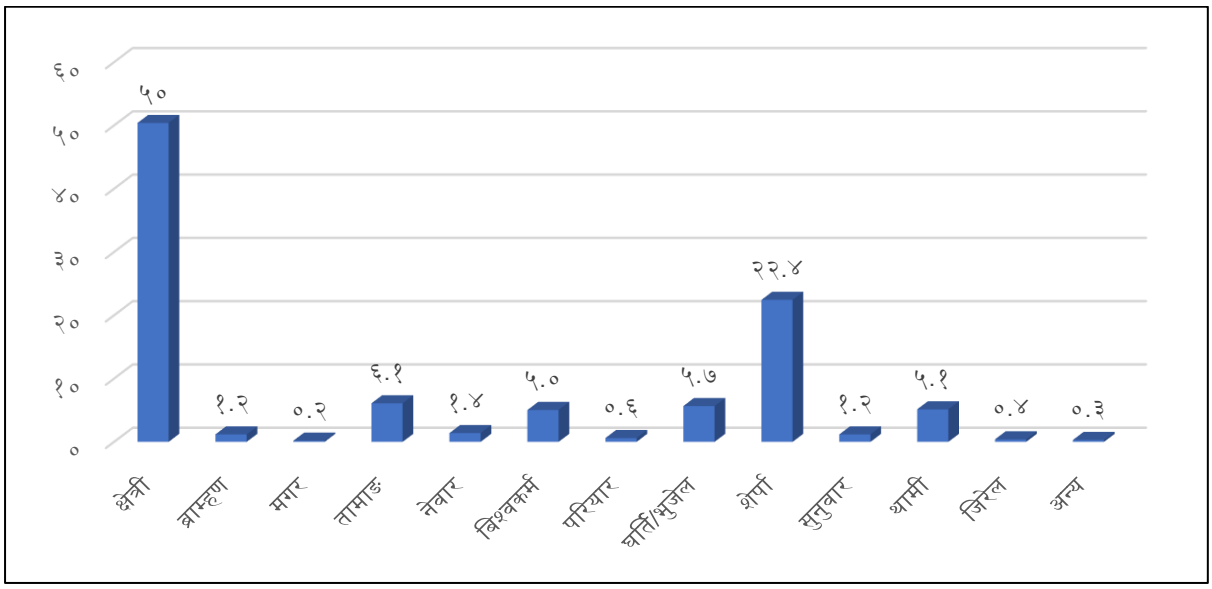

चित्र ८: जातजातीको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

धर्मको हिसाबले हेर्दा सबैभन्दा बढी हिन्दु धर्म मान्ने जनसङ्ख्या ६८.१% रहेको छ। त्यसैगरी बौद्ध धर्म मान्ने जनसङ्ख्या ३०% र किराँती धर्म मान्ने जनसङ्ख्या १.२% र क्रिष्चियन धर्म मान्ने जनसङ्ख्या ०.७% रहेको छ (तालिका ९ र चित्र ९)।

तालिका ९: धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

क्र.सं.	धर्म	जनसङ्ख्या	%
१	हिन्दु	३६३२	६८.१

२	बौद्ध	१६०१	३०.०
३	किराँत	६५	१.२
४	क्रिष्चियन	३६	०.७
	कुल	५३३४	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

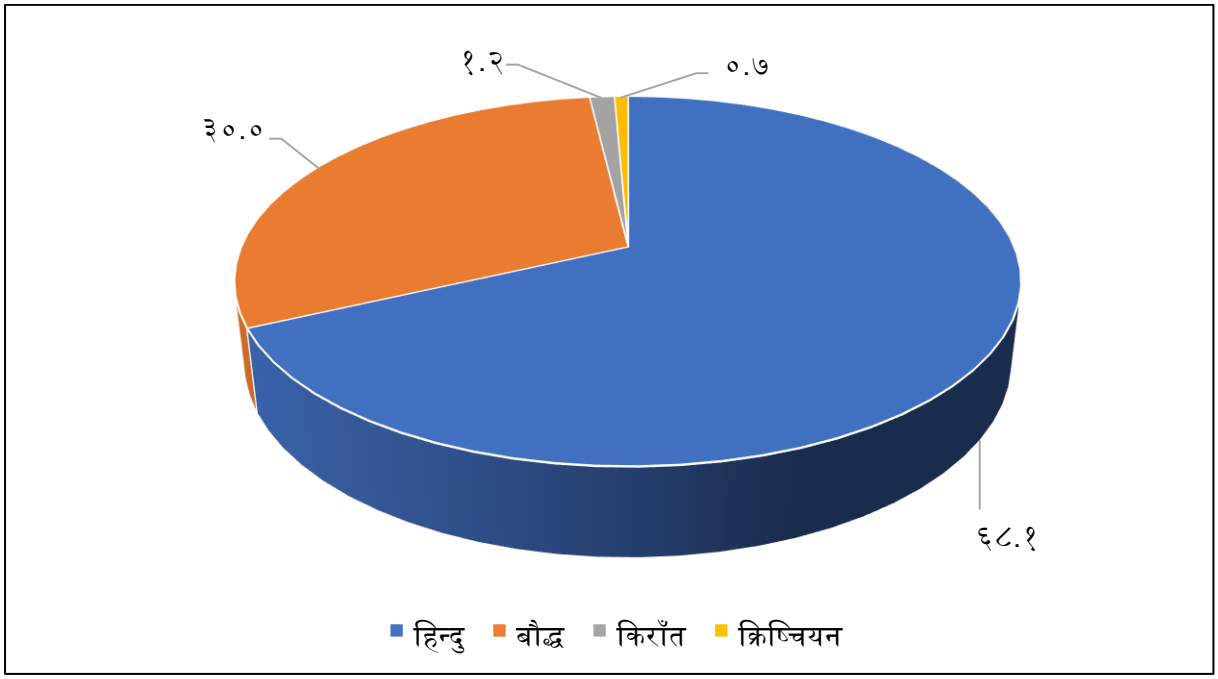

चित्र ९: धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या स्थिति

२.२ आर्थिक विकासको अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

गाउँपालिकामा ९६.०८% घरधुरीको आफ्नै जग्गा रहेको छ भने ३.४८% को आफ्नो जग्गा छैन। यति धेरै घरपरिवराको आफ्नै खेती योग्य जमीन हुँदा पनि कृषिमा जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने कुनै ठोस नीतिगत योजना छैन। गाउँपालिकामा कूल भूभागको ३८०२.१५ हेक्टर (३०.६१%) खेतीयोग्य जमीन छ। हाल २७०० हे. (२१.७४%) जमीन खेती गरिएको छ। पालिकामा १७०० हे. (१३.६९%) जमीन सिँचित रहेको छ। जस मध्ये बह्रै महिना सिंचाइ हुने जमीन ६५० हे (५.२३%) र मौसमी सिँचित जमीन १०५० हे. (८.४५%) रहेको छ। पालिकामा रहेको बाँझो जमीन २२०० हे. (१७.७१%) रहेको छ (तालिका ८)। हाल सञ्चालनमा रहेका सिंचाइ योजनाहरू पनि व्यवस्थित गरी नयाँ सिंचाइ योजनाहरु प्रयोगमा ल्यागन पहल गर्नु पर्ने हुनन्छ। जसले बाह्रै महिना सिंचाइ नपुगेका खेती योग्य जमीनमा खेती गर्न सहयोग पुग्दछ। यदि यी बाँझो जमीनमा खेती गर्न प्रोत्साहन गर्न सकिएमा पालिकाको उत्पादकत्वमा थप योगदान पुग्ने देखिन्छ। यस सम्बन्धी वडाका विवरण तालिका १० मा समावेश गरिएको छ।

तालिका १०: कृषि कार्यमा उपयोग भएको जमीनको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	क्षेत्रफल (हेक्टर)	%
१	सिँचित जमीन	१७००.००	१३.६९
१.१	बह्रै महिना सिंचाइ हुने जमीन	६५०.००	५.२३

१.२	मौसमी सिँचित जमीन	१०५०.००	८.४५
२	बाँझो जमीन	२२००.००	१७.७१
३	हाल खेतीगरिएको जमीन	२७००.००	२१.७४
४	खेतीयोग्य जमीन	३८०२.१५	३०.६१
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका प्रोफाइल, २०७६			

कृषि बाली उत्पादनको अवस्था

यो पालिकाको भौगोलिक विविधताले गर्दा यहाँ हावापनिमा पनि विविधता पाइन्छ । यसकारण यहाँ खाद्यन्न, गेडागुडी, तरकारी, फलफूलका साथै अन्य नगदेबालीको पनि उत्पादन हुने गर्दछ । तर यहाँको उत्पादनले यहाँका मानिसहरुलाई बाह्रै महिना खानपुग्ने गरी उत्पादन भएको देखिनदैन । गाउँपालिका भरि ३६३.६९ मे.ट. अन्न उत्पादन हुन्छ तर ७० मे. ट. अन्न अभाब देखिन्छ (तालिका ११) । खाद्य सुरक्षाको

फोटो १: गाउँपालिकामा खेती गरिएको भूमि

लागी गाउँपालिकाले पालिकामा रहेको बाँझो जमीन र खेती योग्य जमीनको प्रयोग गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने र जीवन निर्वाह खेती प्रणालीलाई आधुनिक कृषि प्रविधिसँग जोडेर उत्पादन गर्ने नीति अवलम्वन गर्नु पर्दछ ।

तालिका ११: खाद्यन्न वालीको उत्पादन

क्र. सं.	खद्यन्न	परिमाण (मे.ट.)	सबै भन्दा बढी उत्पादन हुने वडा	खाद्यन्न अभाव परिमाण (मे.ट.)
१	मकै	१८८.१५	२, ३ र ४	१०
२	गहुँ	७२.१७	१, २ र ५	१०
३	धान	३०	२	५०
४	कोदो	६४.७४	२, ३ र ४	
५	फापर	८.६३	२, ३ र ४	
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९				

गाउँपालिकामा तरकारी २३२ मे. ट., गेडागुडी करिव २०मे. ट., मसलाजन्य वस्तु १८ मे.ट., फलफूल ५५ मे.ट. उत्पादन गर्छ तर यी सबै उत्पादनले गाउँपालिकालाई नपुग्ने गाउँपालाकाको त्थ्याङ्कले देखाएको छ ।

बैकल्पिक बालीको रुपमा मौरी पालनलाई जोड दिएको देखिन्छ । यी उपजहरुको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ (तालिका १२, १३, १४ र १५) ।

तालिका १२: दलहन वालीको उत्पादन

क्र. सं.	विबरण	परिमाण (मे.ट.)	सबै भन्दा बढी उत्पादन हुने वडा	कैफियत
१	सिमी	८.३६	सबै	५ मे. ट. अभाव
२	मास	२.५	२, ३ र ४	
३	बोडी	१.७७	२, ३ र ४	
४	अन्य	६.८९		
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९				

तालिका १३: तरकारी वालीको उत्पादन

क्र. सं.	तरकारी	परिमाण (मे.ट.)	सबै भन्दा बढी उत्पादन हुने वडा	कैफियत
१	आलु	१४९.४६	१ र ५	१० मे. ट. अभाव
२	साग	१०.२४	सबै	
३	मुला	८.८९	सबै	
४	काउली	८.३	सबै	
५	वन्दा	७.०१	सबै	
६	अन्य तरकारी	४९.०२		
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९				

यो पालिकामा व्यावसायीक रुपमा चिया खेती गरिएको छ भने चिया कारखाना पनि सञ्चालनमा रहेको छ । यहाँको चिया विश्व बजारमा निर्यात हुने गरेको छ । किवी र मह पनि यहाँबाट निर्यातहुने कृषि उत्पादित वस्तुहरु हुन् ।

तालिका १४: अन्य उत्पादित बस्तुहरु

क्र. सं.	विबरण	परिमाण (मे.ट.)	सबै भन्दा बढी उत्पादन हुने वडा	कैफियत
१	किवी	३.५	२, ३ र ४	२० मे. ट. अभाव
२	अन्य फलफूल	५१.१		
३	चिया	३	५	
४	मह	०.४७	४	
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९				

तालिका १५: मसलाजन्य वालीको उत्पादन

क्र. सं.	विबरण	परिमाण (मे.ट.)	सबै भन्दा बढी उत्पादन हुने वडा
१	वेसार	३.७१	२, ३ र ४

२	लसुन	६.७५	२, ३ र ४
३	प्याज	७.५	२, ३ र ४
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९			

पशुपालन

लिखु पिके गाउँपालिका पशुपालनको लागी अनुकुल वातावरण र मौसम भएको भूगोल हो । यद्यपि यहाँका प्रायः सबै घरपरिवारले पशुपालन गरेको पाइन्छ। गाउँपालिका कृषि शाखाको तथ्याङ्क अनुसार यहाँ ५३६५ को संङ्ख्यामा बाख्रा पालन गरिएको छ । त्यस्तै गरेर गाई, भैँसी, सुँगुर/बंगुर, चौँरी, जोक्पो, याक जस्ता पशुहरु पनि पाल्ने गरेका छन् (तालिका १६) । केही घरपरिवारले पक्षी पालन गर्ने गरेका छन् । चौँरीगाईको दुधबाट एउटा चिज प्याक्ट्रि सञ्चालन गरिएको छ । गाउँपालिकामा एउटा व्यावसायीक बाख्रापालन केन्द्र र एउटा व्यावसायीक च्याउ खेती गरिएको छ ।

तालिका १६: गाउँपालिकामा पशु तथा पन्छीपालनको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या	कैफियत
१	गाई	१६३४	
२	भैँसी	७९६	
३	बाख्रा	५३६५	
४	बंगुर	१४१	
५	चौँरी	२९७	
६	जोक्पे	२४	
७	याक/नाक	९३	
८	कुखुरा	४२७४	
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, कृषि शाखा, २०७९			

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

यस गाउँपालिकामा सप्तकोशी नदीको एक सहायक लिखु नदी, किन्जा खोला, घट्टे खोला, खिम्जा खोला पिके क्षेत्र यस गाउँपालिकाको मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा चिनिन्छ । यहाँबाट विश्वको अग्लो शिखर सगरमाथा लगायत उच्च हिमशृंखलाहरु महालंगुर, क्यासर, नुम्बुर, पुमोरी, लोत्से जस्ता हिमालहरुको अवलोकन गर्न सकिन्छ । यी क्षेत्रमा जाने पर्यटकहरुको लागी पदमार्गको रुपमा विकास भएको सगरमाथा पदमार्ग यही गाउँपालिकाको पिके डाँडाहुँदै सगरमाथाको आधार सिबिरमा गएर टुंगिन्छ । पिके डाँडा हिमालहरुको दृश्यावलोकन गर्नेको लागी निकै उपयुक्त स्थान हो । यसकारण पनि यो क्षेत्र मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास हुँदै गएको छ । गाउँपालिकालाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पिके-लामजुरा पर्यटन पदमार्ग, किञ्जा-लाम्जुरा पर्यटन पदमार्ग, किञ्जा-छिरिङ खर्क हुँदै दुधकुण्ड सम्म पर्यटन पदमार्ग निर्मा गर्ने र दाक्चुको ३ ओटै पोखरीमा पर्यटकीय पूर्वाधार सहित वगैचा निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने सके गाउँपालिकालाई पर्यटकीय गन्तव्यको नयाँ चिनारी रुपमा अगाडि बढाउन सकिन्छ ।

यस गाउँपालिका भित्र आफ्नै मौलिक विशेषता र महत्व रहेका विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुको पनि छन । देबी थान, बौद्ध, खवतरी कुल मन्दिर, गुरु रिम्पोक्षे गुम्बा, ओर्गेन साङ छोलिङ गुम्बा, चण्डी

स्थान, सेती भुमे मन्दिर, लगायत अरु धेरै धार्मिक स्थलहरु रहेका छन् जसले पर्यटकीय महत्व समेत बोकेको छ । जसलाई तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका १७: लिखु पिके गाउँपालिकाको धार्मीक तथा पर्यटकीय महत्व बोकेको स्थलहरु

क्र. सं.	स्थलको नाम	अवस्थिति वडा	महत्व	कैफियत
१	पिके डाँडा	१	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	यो सबै धार्मिक, प्रकृतिक तथा मनोरम क्षेत्रहरुमा पर्यटकीय पूर्वाधार नभएको कारण सिमीत पर्यटकहरु मात्र आगनेगर्दछन् । त्यसकारण उक्त क्षेत्रहरुमा सेवा सुविधा सहितको पर्यटकीय पूर्वाधारहरु निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
२	पिके झरना	१	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
३	ओगर गुफा	१	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
४	माने सम्सिंग भञ्याङ्ग	१	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
५	ओर्गेन साङ छोलिङ गुम्बा	१	धार्मिक पर्यटन	
६	ङ्ग्युर थक्छेक छोलिङ गुम्बा	१	धार्मिक पर्यटन	
७	पेमा छोलिङ गुम्बा	१	धार्मिक पर्यटन	
८	गुरु रिम्पोछे गुम्बा	१	धार्मिक पर्यटन	
९	गेप्चुका गुम्बा	१	धार्मिक पर्यटन	
१०	वुकु दोभान	२	रमणीय स्थाल/मनोरम दृष्य	
११	कुपाङ्ग झरना	२	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
१२	कोरेसीखोला झरना	३	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
१३	ज्वालामाई मन्दिर	३	धार्मिक	
१४	उपल्लो खर्क	४	वनभोज स्थाल, मनोरम दृश्यावलोकन	
१५	किटिलि खर्क	४	वनभोज स्थाल, मनोरम दृश्यावलोकन	
१६	चौँरीखर्क	४	वनभोज स्थाल, मनोरम दृश्यावलोकन	
१७	साङछोलीङ गुम्बा	५	धार्मिक पर्यटन	
१८	काम्रिङ छोलीङ्ग गुम्बा	५	धार्मिक पर्यटन	
१९	टशी छोलिङ् गुम्बा	५	धार्मिक पर्यटन	
२०	पाँमु डाँडा	५	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
२१	लामजुरा डाँडा र कलाडँडा	५	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
२२	मेन्जु डाँडा	५	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
२३	लिखु खोला	५	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
२४	किञ्जा बजार	५	प्रकृति सुन्दरता, मनोरम दृष्य	
२५	चिया बगान	५	मनोरम, पर्यटकीय	

फोटो ३: चौलाखर्कमा रहेको गुम्बा

फोटो २: स्थलगत अवलोकनका क्रममा खिचिएका केही फोटाहरु

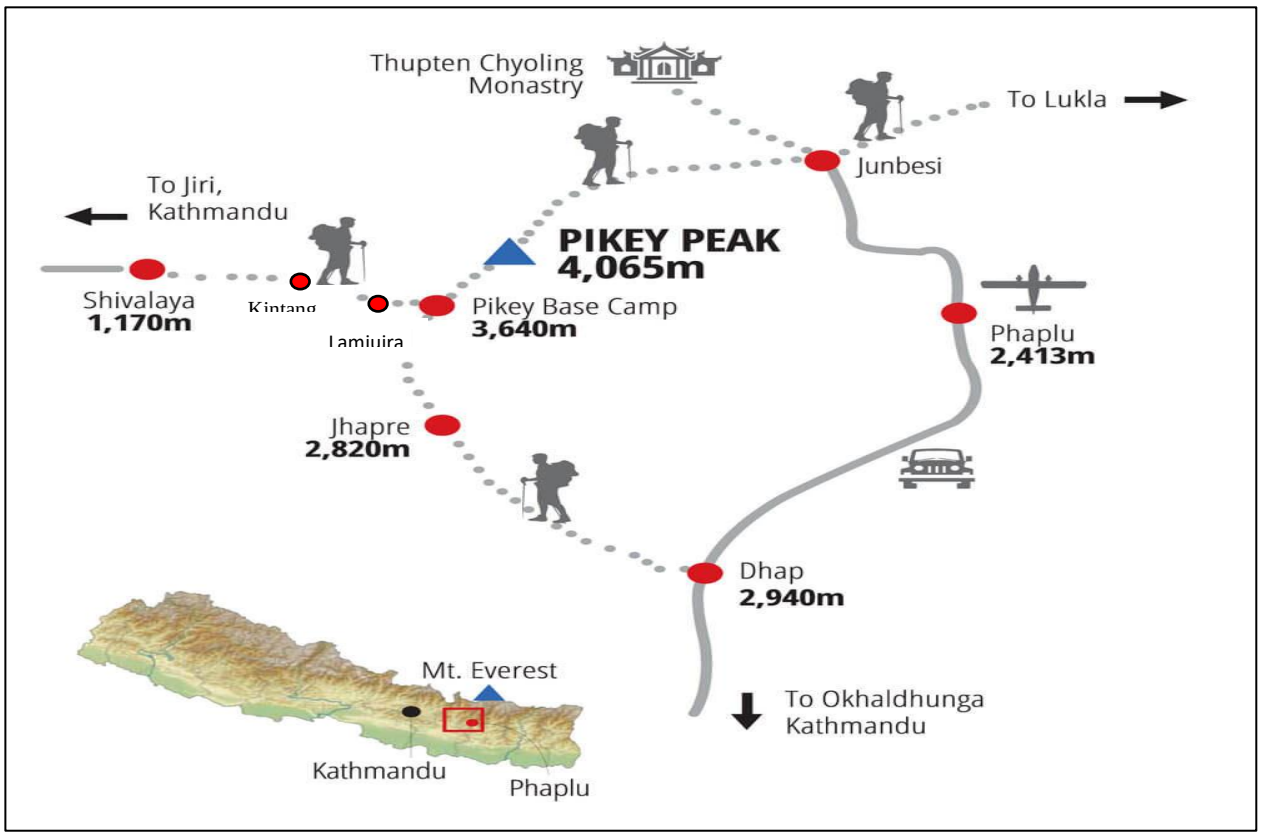

नक्सा ५ : लिखु पिके ट्रेकिङ ट्रेल

फोटो ४: पिकेडाँडाबाट देखिने पर्वत श्रृखलाको मनोरम दृष्य
स्रोत: https://www.youtube.com/watch?v=ngQLVloeNwU

२.२.३ उद्योग व्यापार, व्यावसाय र आपूर्ति

आर्थिक जनगणना, २०१८ का अनुसार गाउँपालिकामा कुल १८९ वटा उद्योग तथा व्यवसायहरु सञ्चालनमा छन् । यी मध्ये दर्ता भएर सञ्चालनमा आएका उद्योग व्यवसायहरु जम्मा ६५ वटा छन भने दर्ता बिना सञ्चालनमा रहेका १२४ वटा रहेका छन् । यी उद्योग व्यावसायहरुमा १८२ वटाले आयव्यायको व्यवस्थित लागत राख्ने गरेको र बाँकी ७ ले व्यवस्थित हिसाब किताव नगरेको देखियो ।

कुल १८९ वटा उद्योग व्यवसायहरुमा कृषि, वन र मत्स्य पालन सम्बन्धित ३, उत्पादन सम्बन्धित ५, खानी खनिज सम्बन्धि १, होलसेल, खुद्रा, व्यवसाय सम्बन्धित ५०, यातायात, सञ्चार सम्बन्धित १ र बाँकी अन्य रहेका छन् । १८९ वटा उद्योग व्यवसायहरुमा कृषि, वन र मत्स्य पालन सम्बन्धित २२३, उत्पादन सम्बन्धित ५४, खानी खनिज सम्बन्धि ४६, होलसेल, खुद्रा, व्यवसाय सम्बन्धित ८७, यातायात, सञ्चार सम्बन्धित ५

फोटो ५: भकाञ्जे टी स्टेट र यहाँ उत्पादन गरिएको चिया

र

स्रोतः https://perchs.dk/en/bhakanje-tea-project

बाँकी अन्य व्यवसायमा काम गर्दछन् । पालिकामा सञ्चालन रहेको १८९ उद्योग व्यवसायमा कुल २७६० जनसङ्ख्या संलग्न रहेकोमा १५१६ जना महिला र १२४४ जना पुरुष आबद्ध रहेको देखिन्छ (स्रोतः आर्थिक जनगणना, २०१८) । हाल गाउँपालिका भरी ३०० हाराहारीमा व्यापार तथा व्यवसाय सञ्चालनमा रहेका छन् (स्रोतः लिखुप पिके गाउँपालिका, २०८०) । यहाँ रहेको भकाञ्जे टी स्टेट, चिज कारखाना, जडीबुटीबाट प्रशोधन गरी तेल उत्पादन गर्ने २ वटा कारखाना रहेका छन् । यहाँका करिव २ सय भन्दा बढी घरपरिवारले २ रोपनी देखि ५० रोपनीसम्मका क्षेत्रफलमा चिया खेती गर्दै आएका छन् । कृषकहरुले उत्पादन गरेको चियालाई प्रशोधन गर्नका लागी विदेशी संस्था हिमालयन प्रोजेक्ट डेनमार्कको आर्थिक सहयोगमा ३ वर्ष अगाडि भकाञ्जे टि स्टेट समेत सञ्चालन गरिएको छ । भकाञ्जे टि स्टेट उद्योग मार्फत कृषकले लगाएको चिया विक्री वितरण हुने गरेको छ । चियाको सिजन चैत्र महिना देखि कार्तिकसम्म भएकाले ६ महिनाको अवधीमा करिव ५० हजार भन्दा माथि आम्दानी लिन सकिने कृषक सुब्भा तामाङले बताए । चियाको गुणस्तर हेरेर आम्दानी लिन सकिने भएकाले भकाञ्जे टि स्टेटमा ब्ल्याक टि, ग्रिन टि, गोल्डेन टि प्रशोधन हुन्छ । भकाञ्जेमा उत्पादन भएको चिया विशेष गरी डेनर्माकमा निर्यात हुँदै आएको छ भने स्थानीयस्तरमा समेत विक्रिवितरण

गर्ने गरिएको छ। वडा ५ मा निजी तथा साझेदारीमा जडीबुटी प्रशोधन गरी तेल उत्पादन गर्ने २ वटा उद्योग सञ्चालनमा रहेका छन् । यहाँ विशेष गरेर धूपी, सुनापाती, तितेपाती, धस्रे, गोब्रे सल्ला लगायतका जडीबुटीहरुको प्रशोधन गरी तेल उत्पादन गर्ने गरिन्छ। यो तेल बढी महङ्गो मुल्यामा विदेश निर्यात हुने गरेको छ।

तालिका १८: जडीबुटी जन्य प्रसोधित तेलको मूल्यसूची

क्र. सं.	विवरण	मूल्य प्रति लिटर	कैफियत
१	गोब्रे सल्लो	७०००	यहाँ सञ्चालन हुने २ वटा कारखानाबाट वर्षमा करिव १०/११ क्विन्टल तेल विदेश निर्यात हुने गरेको छ।
२	तितेपाति	१३०००	
३	सुनापाती	१६०००	
४	धस्रे	१५०००	
			स्रोतः स्थालगत सर्वेक्षण, २०८०

२.२.४ आम्दानी तथा रोजगारी

लिखु पिके गाउँपालिकाको आम्दानीको स्रोत सिमीत छ। यहाँका घरपरिवारलाई हेर्ने हो भने ६.१८% (८५ घरधुरी) घरधुरीले मासिक रु.१००० भन्दा कम मासिक आम्दानी रहेको देखिन्छ। यो परिवारले बार्षुक रू. १२००० पनि आम्दानी गर्न सक्दैनन् भने मानसिक रू. २५००० भन्दा थ वा वर्षको रू.३००००० भन्दा बढी आम्दानी गर्ने घरपरिवारको संङ्ख्या ८.३६% (१०४ घरधुरी) रहेको छ। मानिक आम्दानीको हिसबले हेर्ने हो भने यहाँ रहेका ५०.२१ प्रतिशत घरपरिवारले प्रतिदिन रू. १६४.३८ मा (१.२५ अमेरिकी डलर भन्दा कम आम्दानीमा) जीवनयापन गरिरहेको देखिन्छ। मासिक आम्दानीका आधारमा घरपरिवार सम्बन्धी आम्दानीको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ। (तालिका १९)।

तालिका १९: गाउँपालिकामा पारिवारिक आम्दानीको स्थिति

क्र. सं.	औसत परिवारिक आम्दानी (मासिक रू हजारमा)	परिवार संङ्ख्या	प्रतिशत
१	१००० हजार भन्दा कम	८५	६.८१
२	१००० देखि २००० सम्म	१७०	१३.६१
३	२००० देखि ३००० सम्म	१५९	१२.७२
४	३००० देखि ५००० सम्म	२१४	१७.०७
५	५००० देखि १०००० सम्म	२४६	१९.६७
६	१०००० देखि १५००० सम्म	१५७	१२.५७
७	१५००० देखि २५००० सम्म	११६	९.२५
८	२५००० भन्दा धेरै	१०४	८.३६
	कुल	१२५१	१००
			स्रोत: लिखु पिके गाउँपालिका प्रोफाइल, २०७६

लिखु पिके गाउँपालिकाबाट हाल देश भित्र नै तर अन्य भूगोलमा बसोबास गरेको संङ्ख्या २३.६% र विदेश जानेको संङ्ख्या १४.२% रहेको छ। यसबाट गाउँपालिकाको आम्दानीको स्रोत र दायरा बढेको छ भन्ने बुझिन्छ। विगत ४ वर्ष अघिको आम्दानीको तुलनामा यहाँका मानिसहरुको आर्थिक वृद्धि भएको छ तर कति प्रतिशतले आर्थिक वृद्धि भयो यकिन भन्न सक्ने अवस्था भने छैन।

रोजागारी

गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या ५३३४ मा १० वर्ष र सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्या ४४८९ रहेको छ। यो जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको ८४% को हाराहारीमा हुन्छ। यसमा पनि १० वर्ष वा सो भन्दा माथिका आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या ६७.८१% रहेको छ भने आर्थिक रुपमा निस्क्रिय जनसङ्ख्या ३२.१७% रहेको छ (तालिका २०, चित्र १०)।

तालिका २०: आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्नता अनुसारको जनसङ्ख्या १० वर्ष र सोभन्दा माथिका)

विवरण	जनसङ्ख्या	%
आर्थिक रुपमा सक्रिय	३०४४	६७.८१
आर्थिक रुपमा निस्क्रिय	१४४४	३२.१७
उल्लेख नभएको	१	०.०२
कुल	४४८९	१००
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८		

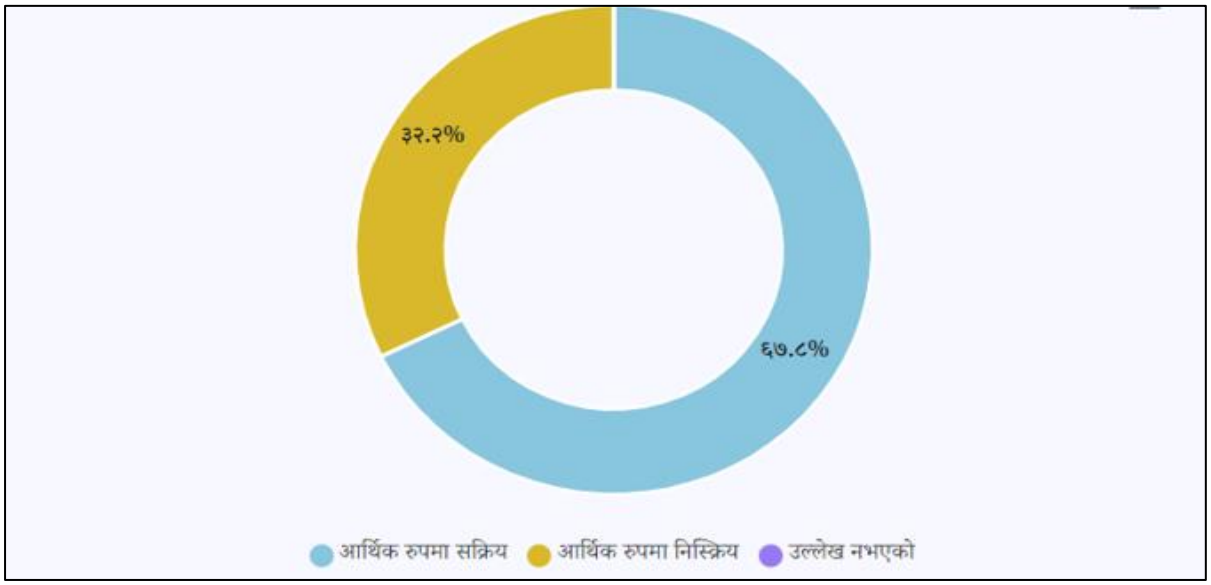

चित्र १०: आर्थिक क्रियाकालपमा संलग्नता अनुसार जनसङ्ख्या (१० वर्ष भन्दा माथिको)

गाउँपालिकामा रहेको १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्या ४४८९ मध्ये आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्या ३०४४ रहेको छ। यो जनसङ्ख्या पालिकाको कुल जनसङ्ख्याको ५७% जनसङ्ख्या हो। यसको अर्थ पालिकामा हाल ५७% मानिसहरुमात्र आर्थिक रुपमा सक्रिय रहेका छन। ३०४४ आर्थिक क्रियाकलाप जनसङ्ख्यामा संलग्नता अनुसार सबै भन्दा बढी ६५.७०% जनसङ्ख्या कृषि वन र माछापालन कार्यमा दक्ष कामदारहरु रहेका छन् भने सामान्य वा प्राथमिक पेसाका कामदारहरू १४.९०%, सेवा तथा वस्तु बिक्री गर्ने कामदारहरू ४.७०%, व्यवस्थापक ४.६०% रहेका छन्। पेशामा संलग्न जनसङ्ख्याको विवरण तालिका २१ र चित्र ११ मा समावेश गरिएको छ।

तालिका २१: आर्थिक क्रियाकलापको पेसा अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका)

क्र. सं.	पेसा	जनसङ्ख्या	%
१	सशस्त्र बल	९	०.३०

२	व्यवस्थापक	१३९	४.६०
३	पेसाविद्	११६	३.८०
४	प्राविधिक तथा सहायक पेसाविद्	२४	०.८०
५	कार्यालय सहायक	२१	०.७०
६	सेवा तथा वस्तु बिक्री गर्ने कामदार	१४३	४.७०
७	कृषि वन र माछापालन कार्यमा दक्ष कामदार	१९९८	६५.७०
८	शिल्पकला तथा कारिगरी र यस सम्बन्धी व्यापार गर्ने कामदार	१०३	३.४०
९	कारखाना तथा यन्त्र प्रचालक र जडान गर्ने कामदार	३७	१.२०
१०	सामान्य वा प्राथमिक पेसाका कामदार	४५४	१४.९०
	कुल	३०४४	१००.१०
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

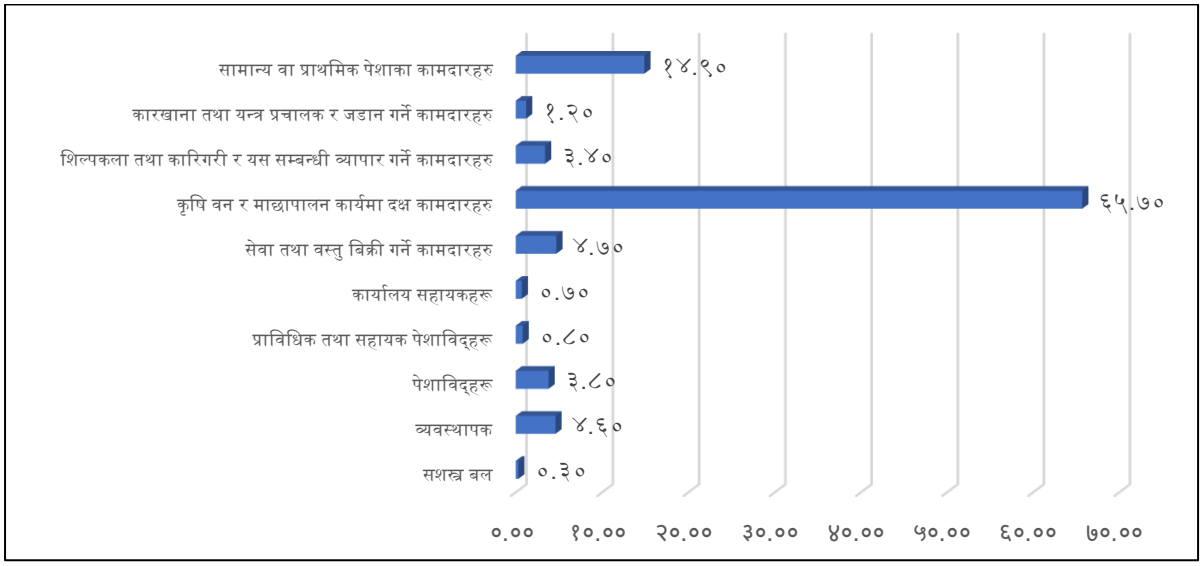

चित्र ११: आर्थिक क्रियाकलापको पेसा अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका)

तालिका २२: आर्थिक क्रियाकलापको औधोगिक क्षेत्र अनुसारको जनसङ्ख्या (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका)

क्र.सं.	पेसा	जनसङ्ख्या	%
१	कृषि	२१५५	७०.८०
२	खानी	२	०.०३
३	निर्माण	५८	१.९०
४	बिजुली	३३	१.०७
५	पानी	६	०.२०
६	निर्माण	१४६	५.००
७	थोक व्यापार	२५३	८.५०
८	यातायात	२७	०.९०
९	आवास	५५	१.८०
१०	जानकारी	६	०.२०

११	वित्त	१२	०.४०
१२	घरजग्गा व्यापार	२	०.०३
१३	पेसाविद्	६	०.२०
१४	व्यवस्थापक	१२	०.४०
१५	सार्वजनिक प्रशासन	४३	१.४०
१६	शिक्षा	१०७	३.५०
१७	मानवस्वास्थ्य	२४	०.८०
१८	कला	३	०.०३
१९	अन्य सेवा	८२	२.७०
२०	घरायसी क्रियाकलाप	१२	०.४०
कुल		३०४४	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

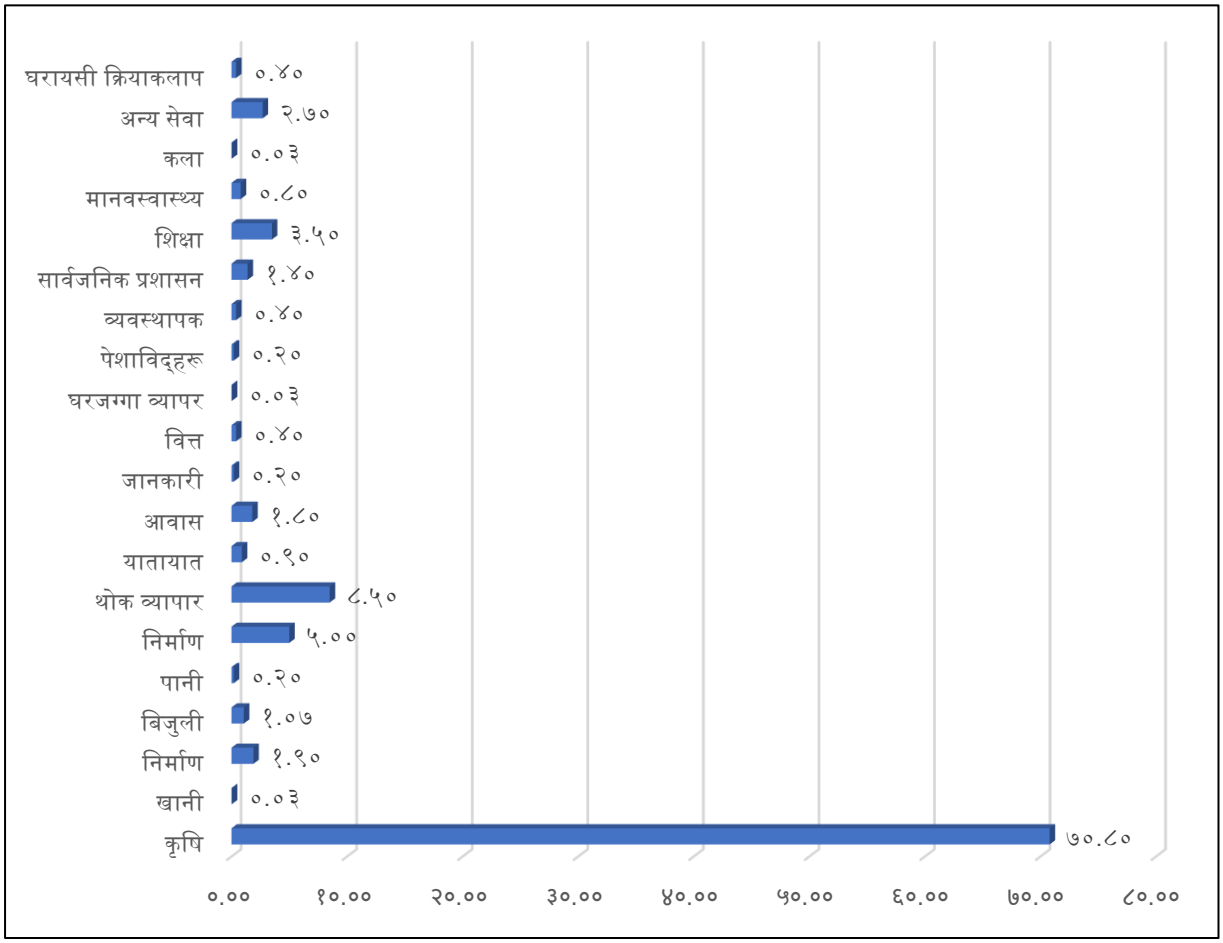

चित्र १२: आर्थिक क्रियाकलापको औधोगिक क्षेत्र अनुसारको जनसङ्ख्या (१० वर्ष र सोभन्दा माथिका)

२.२.५ वित्तीय तथा सहकारी

वित्तीय संस्थाहरूको संङ्ख्या र स्थानीयको वित्तीय कारोबारले पालिकाको आर्थिक अवस्था समान्य आकलन गर्न सकिन्छ । जहाँ वित्तीय संस्थाहरु धेरै र निरन्तर सक्रिय रहन्छन् त्यहाँ आर्थिक कारोबार पनि स्वभावैले बढी हुन्छ । यो गाउँपालिकामा वित्तीय व्यवस्थापनको लागी यस गाउँपालिकामा एउटा बैंक र ७ सहकारी

संस्थाको स्थापना गरी आर्थिक कारोबार गरीरहेको देखिन्छ (तालिका २३) । वडा ३ चौलाखर्कमा १ सिटिजन्स बैंकले यस गाउँपालिकामा बैंकिङ सेवा प्रदान गरिरहेको छ । यसबाट पनि पालिकामा आर्थिक गतिविधि न्यून नै रहेको स्थिति देखिन्छ ।

तालिका २३: वित्तीय संस्था तथा सहकारी

किसिम	नाम	ठेगाना
बैंक	सिटिजन बैक इन्टरनेसनल	वडा ३
सहकारी	जन्मभूमि बचत तथा ऋण सहकारी	वडा २
	पिके साना किसान महिला सहकारी संस्था	वडा २
	मंगलद्विप महिला सहकारी संस्था	वडा ३
	लिखु खोला साना किसान कृषि सहकारी संस्था	वडा ४
	लामजुरा सहाकरी संस्था	वडा ५
	नव महिला सहकारी संस्था	वडा ५
	अर्गानिक चिया सहकारी संस्था	वडा ५

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

लिखु पिके गाउँपालिकामा हाल ४ वटा स्वास्थ्य चौकीहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । वडा २, ३, ४ र ५ मा स्वास्थ्य चौकी रहेको छ । पालिका स्तरीय हस्पिटल निर्माणको प्रक्रियामा रहेको छ । यस बाहेक पालिकामा केही निजी औषधी पसलहरु सञ्चलनमा रहेकाछन् । यी स्वास्थ्य केन्द्रबाट खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण, बर्थिङ सेवा जस्ता सेवा सुविधाहरु उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

तालिका २४: स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र. सं.	स्वास्थ्य संस्था	अवस्थित वडा	उपलब्ध सेवाहरु
१	गोली स्वास्थ्य चौकी १ र स्वास्थ्य ईकाइ १ वटा	२	खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण
२	चौलाखर्क स्वास्थ्य चौकी १ र स्वास्थ्य ईकाइ १ वटा	३	खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण, बर्थिङ सेन्टर
३	भकाञ्जे स्वास्थ्य चौकी १ वटा	४	खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण

४	सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, किञ्जा १ वटा	४	खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण
५	स्वास्थ्य चौकी १ र स्वास्थ्य ईकाइ ३ वटा	५	खोप क्लिनिक, शुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजनका साधनको वितरण, क्षयरोगको DOTS सेवा, नेपाल सरकारले तोकेको आधारभूत सम्पूर्ण सेवा र औषधी वितरण
स्रोतः स्वस्थ्य शाखा, लिखु पिके गाउँपालिका, २०७९			

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ र ७८/७९ मा ओपिडि सेवामा आउने बिरामीको संङ्ख्या क्रमशः १२१२१ र १०५५७ रहेको थियो भने जम्मा बिरामी सङ्ख्यामा नयाँ आएको प्रतिशत क्रमशः २२८.५% र १९९.९% रहेको देखिन्छ । यसबाट के देखिन्छ भने पहिलेका वर्षहरुको तुलनामा स्वस्थ्य केन्द्रमा उपचारका लागी आउनेको संङ्ख्या बढेर गएको छ भन्ने देखिन्छ (तालिका २५)।

तालिका २५: स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने को संङ्ख्या

सूचक	२०७७/७८	२०७८/७९
ओपिडि सेवामा आउने बिरामीको संङ्ख्या	१२१२१	१०५५७
जम्मा सङ्ख्यामा नयाँ आएको प्रतिशत	२२८.५	१९९.९
जम्मामा महिलाको उपस्थिति		
स्रोतः आर्थिक वर्षको प्रगति समिक्षा विवरण, २०७७/७८ र २०७८/७९		

जीवित जन्मेका कुल बच्चाको संङ्ख्या १९८९ रहेको छ भने यसमा १०१५ पुरुष र ९७४ महिलाको रहेको छ । कुल बच्चाहरुमा महिलाको तुलनामा पुरुषको सङ्ख्या ४१ जनाले बढी देखिन्छ । जीवित जन्मेका कूल बच्चहरुको संङ्ख्यामा हाल जीवित पुरूष बच्चाहरु ९९८ रहेका छन् भने १७ जना पुरुष बच्चाहरुको मृत्यु भएको देखिन्छ । त्यस्तै जीवित जन्मेका कूल बच्चाहरुको संङ्ख्यामा हाल जीवित महिला बच्चाहरु रु ९६६ रहेका छन् भने ८ जना महिला बच्चाहरुको मृत्यु भएको देखिन्छ (तालिका २६ र चित्र १३)। यसबाट के देखिन्छ भने बालमृत्युदर ठूलो मात्रमा घटेको भएता पनि अझै धेरै मात्रमा घटाउनु पर्ने देखिन्छ । यो लिखु पिके गाउँपालिकाको ठूलो चुनौती पूर्ण पाटो हो ।

तालिका २६: हालसम्म जीवित जन्मेका, अझै जीवित रहेका र मृत्यु भएका बच्चाको संङ्ख्या

लिङ्ग	कूल जन्म भएका बच्चा	हालसम्म जीवित बच्चा	मृत्यु भएको बच्चा
पुरुष	१०१५	९९८	१७
महिला	९७४	९६६	८
कुल	१९८९	१९६४	२५
स्रोतः आर्थिक वर्षको प्रगति समिक्षा विवरण, २०७७/७८ र २०७८/७९			

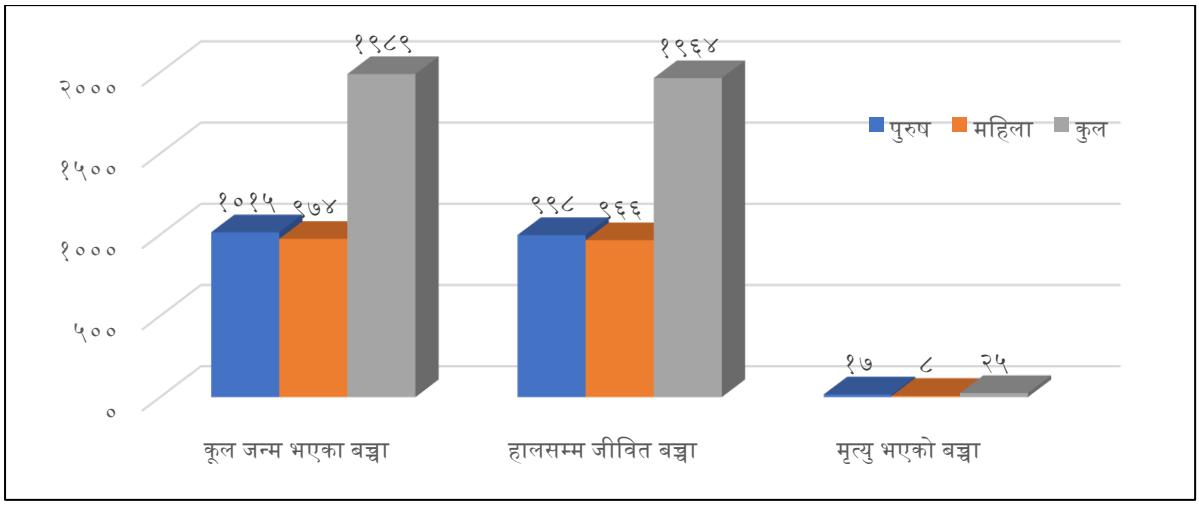

चित्र १३: हालसम्म जीवित जन्मेका, अझै जीवित रहेका र मृत्यु भएका बच्चाको संङ्ख्या

खोपको सेवा सुविधाले शिशु तथा बालमृत्युदरमा ठूलो गिरावट ल्याउँदछ । यस गाउँपालिकामा अघिल्लो आर्थिक वर्षको तुलनामा यो आर्थिक वर्षमा खोप सेवा लिने शिशु तथा बालबालिकाको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भएको देखिन्छ (तालिका २७) । पहिलो वर्षमा ६०% देखि ७०% सम्मका हाराहारीमा लिईएको खोप सेवा यो आर्थिक वर्षमा भने बढेर ८०% देखि ९०% सम्म बढेको देखिन्छ । यो दरले पनि बाल तथा शिशु मृत्युदर कम गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ ।

तालिका २७: गाउँपालिकामा खोप लगाउनेको संङ्ख्या

सूचक	२०७७/७८	२०७८/७९
पेङ्टा ३ (भ्यागुते लहरेखोकी फ्लु)	६५.५	८४.३
जापानीज ईन्सेफ्लाइटिस	७४.३	९९
दादुरा/रुबेला	७१.४	१०३.७
टिटानस	N/A	N/A
पोलियो	६९.४	८४.३
बिसिजी	५७.७	६४.८
स्रोत: आर्थिक वर्षको प्रगति समिक्षा विवरण, २०७७/७८ र २०७८/७९		

पोषणको अवस्था

तालिका २८: गर्भवती अवस्थामा लिइएको सेवा

सूचक	२०७७/७८	२०७८/७९	कैफियत
% of 0-23 months new registration for growth monitoring	०.३७	३.१	
% of women who received 180 IFA during pregnancy	७०.३	७५.३	
% of women who received 45 IFA during postpartum	५८.६	७३.५	

% of women who received vitamin A during postpartum	७०.३	७९.६	
स्रोतः आर्थिक वर्षको प्रगति समिक्षा विवरण, २०७७/७८ र २०७८/७९			

शुरक्षित मातृत्व

शुरक्षित मातृत्व स्वास्थ्यको सबै भन्दा महत्वपूर्ण सूचक मध्ये एक हो । यो गाउँपालिकाका गर्भवती महिलाहरुले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को तुलनामा २०८७/७९ मा शुरक्षित मातृत्वमा सजग भइ चेकजाँचमा ध्यान दिएको देखिन्छ । यो शुरक्षित मातृत्वको लागी सकारात्मक सुधार हो (तालिका २९) ।

तालिका २९: शुरक्षित मातृत्वको विवरण

सूचक	२०७७/७८	२०७८/७९
% of pregnant women who had 1st ANC visit any time		
% of pregnant women who had 4 ANC visit as per protocol	६३.१	७४.५
% of delivery attended by SBA	२७	५८
% of institutions delivery	७२.१	१२६.२
% of pregnant women who had 3 PNC visit as per protocol	४५.९	७६.३
स्रोतः आर्थिक वर्षको प्रगति समिक्षा विवरण, २०७७/७८ र २०७८/७९		

२.३.२ शैक्षिक विकास

शैक्षिक विकासले कुनै पनि समुदायको ज्ञानको तथा चेतना स्तर निर्धारण गर्दछ । यो गाउँपालिकामा ७३.६% मानिसहरु साक्षर छन् । पुरुष साक्षरतादर ८१% रहेको छ भने महिला साक्षरतादर ६६.३% रहेको छ । पालिकाले पूर्णसाक्षर बन्नको लागी अझ २६.४% जनसङ्ख्यामा बल गर्नु पर्ने देखिन्छ (तालिका ३०) ।

तालिका ३०: साक्षरताको स्थिति

साक्षरताको विवरण	जम्मा	पुरूष	महिला
लेख पढ गर्न सक्ने	७३.६	८१.०	६६.३
पढ्न मात्र सक्ने	०.८	०.७	०.७
लेख पढ गर्न नसक्ने	२५.६	१८.३	३३.०
कुल	१००	१००	१००
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

शैक्षिक योग्यता

तालिका ३१: पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याले पास गरेको शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	विवरण	संङ्ख्या	%
१	बालविकास	१२८	३.७१

२	आधारभूत तह	१९२९	५५.९८
३	माध्यामिक तह	६०७	१७.६१
४	एसएलसी	२३६	६.८५
५	प्रवीणता प्रमाण पत्र तह	४२१	१२.२२
६	स्नातक	७८	२.२६
७	स्नातकोत्तर	४६	१.३३
८	अन्य	१	०.०३
	जम्मा	३४४६	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा सञ्चालित विद्यालयको विवरण

गाउँपालिकामा हाल २२ वटा शैक्षिक संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेकाछन् । जसमध्ये ३ वटा माध्यामिक विद्यालय र बाँकी १९ वटा आधारभूत विद्यालय छन् । कुल १५०८ विद्यार्थीमा ८०८ जना छात्रा र ७०० जना छात्र रहेकाछन् । पालिकामा हाल १२१ जना शिक्षकले अध्यापन गराई रहेकाछन् । पालिकामा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १२:१ रहेको छ ।

पालिकाको ५ वटा विद्यालयमा मात्र खानेपानीको सुविधा रहेको छ । चार वटा विद्यालयमा सामान्य अवस्थाको छ भने १३ वटा विद्यालयमा खानेपानी सुविधा छैन । त्यस्तै गरे हाल ९ वटा विद्यालयमा मात्र शौचालयको सुविधा छ भने ३ वटा विद्यालयमा सामान्य अवस्थाको शौचालय छ भने बाँकी १० वटा विद्यालयमा शौचालयको सुबिध छैन (तालिका ३२) ।

तालिका ३२: गाउँपालिकामा सञ्चालित विद्यालयको विवरण

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	विद्यार्थी संङ्ख्या		शिक्षक संङ्ख्या	उपलब्ध सुविधाहरु				
						शौचालय		खानेपानी	पुस्तकालय	छात्रावास
			छात्र	छात्रा		छात्र	छात्रा			
१	श्री चन्द्र ज्योति माध्यमिक विद्यालय	वडा ५ - भकान्जे	८०	१०२	१४	छ	छ	छैन		छ
२	श्री सगरमाथा आधारभूत विद्यालय	वडा ५ - सगडाँडा	२०	२७	५	मर्मत	मर्मत	अभाव		
३	श्री गौरीशंकर आधारभूत विद्यालय	वडा ५- वडारे	११	७	२	छैन	छैन	छैन		
४	छिम्ब आधारभूत विद्यालय	वडा ५ - छिम्बु	१९	१४	५	सामान्य	सामान्य	अभाव		
५	श्री महादेव आधारभूत विद्यालय	वडा ५ - छिरिङखर्क	२०	१७	३	सामान्य	सामान्य	अभाव		
६	श्री बुडा किन्जा आधारभूत विद्यालय	वडा ५- किन्जा	५०	५५	८	छ	छ	छ		
७	श्री जनसेवा आधारभूत विद्यालय	वडा ४- डुडाँ	५७	५४	८	छ	छ	छैन		
८	श्री सिंह सेती देवी आधारभूत विद्यालय	वडा ४ - खाम्दिङ	८	१२	२	छ	छ	छैन		

९	श्री सरस्वती आधारभूत विद्यालय	वडा ४ -लेलपु	९	९	२	छ	छ	छैन		
१०	श्री हिमगंङ्गा माध्यामिक विद्यालय	वडा ३- काफ्लेचौर	१२३	१५५	१७	छैन	छैन	छैन		
११	श्री मञ्जुश्री आधारभूत विद्यालय	वडा ३ - नाम्खेली	१९	१९	५	छ	छ	छ		
१२	श्री सिरुवा आधारभूत विद्यालय	वडा ३- चौलाखर्क	१७	१६	२	छैन	छैन	छैन		
१३	श्री बिद्यादात्री आधारभूत विद्यालय	वडा ३- चौलाखर्क	११	१६	२	छैन	छैन	छैन		
१४	श्री बुद्ध माध्यामिक विद्यालय	वडा २ - गोली	११७	१४८	१७	छैन	छैन	छैन		
१५	श्री कमलामाई आधारभूत विद्यालय	वडा २ - मैली	५३	६३	७	छ	छ	छ		
१६	श्री चण्डेश्वरी आधारभूत विद्यालय	वडा २- मेस्की	१४	२४	४	छैन	छैन	छैन		
१७	श्री नमुना आधारभूत विद्यालय	वडा २ - यर्मुख	११	१७	२	छैन	छैन	छैन		
१८	श्री जनचेतना आधारभूत विद्यालय	वडा २ - पोखरी	९	६	३	छैन	छैन	छैन		
१९	श्री गोली आधारभूत विद्यालय	वडा १ - गेप्चुका	२७	२७	५	छ	छ	छ		
२०	श्री लुमुकर्मा आधारभूत विद्यालय	वडा १- कोसिनासा	१३	७	४	छैन	छैन	छैन		
२१	श्री रिगेल्मु आधारभूत विद्यालय	वडा १ खरे	७	४	२	छैन	छैन	छैन		
२२	श्री सेतीभूमे आधारभूत विद्यालय	वडा १ - यर्माखु	५	९	२	छ	छ	छ		
		जम्मा	७००	८०८	१२१	९ विद्यालयमा छ १० विद्यालयमा छैन ३ विद्यालयमा सामान्य छ		१३ मा छैन ५ मा छ ४ मा अभाव		
		कुल जममा	१५०८							

स्रोतः शिक्षा शाखा, लिखुपिके गाउँपालिका, २०८०

विद्यार्थीको विद्यालयमा उपस्थिति

विद्यालयमा नियमित पठनपाठन सञ्चालन हुने गरेको छ। तर भर्ना भएका सबै विद्यार्थीहरु नियमित पठन पाठनमा गएको देखिदैन। कुल भर्ना भएका विद्यार्थीहरु मध्ये करिव २५% को हाराहारीमा मात्र नियमित

उपस्थिति हुने गरेको देखिन्छ भने करिव ७०% विद्यार्थीहरु नियमित विद्यालय नजाने र करिव ५% विद्यार्थीहरु कहिल्यै उपस्थित नहुने देखिन्छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) (तालिका ३३)।

तालिका ३३: विद्यार्थीको विद्यालयमा उपस्थितिको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	जम्मा	छात्र	छात्रा
१	हाल उपस्थित	७०.०	६९.१	७०.९
२	जहिले पनि उपस्थित	२६.३	२७.८	२४.७
३	कहिल्यै उपस्थित भएन	३.७	३.१	४.४
	जम्मा	१००.०	१००.०	१००.०
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८				

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

गाउँपालिकामा खानेपानीको पहुँच मध्यम अवस्थाको रहेको छ । यहाँका १२५१ घरपरिवार मध्ये ९०६ परिवारले धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड भित्र) को पानी प्रयोग गर्छन भने ३२९ घरपरिवाले धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड बाहिर) को पानी प्रयोग गर्दछन् । केही परिवारले कुवाको पानी र मुलको पानी खाने गरेको पाइन्छ (तालिका ३४) ।

तालिका ३४: घरधुरीले प्रयोग गर्ने खानेपानीको प्रमुख श्रोत

क्र. सं.	खानेपानीको श्रोत	घरधुरी	%
१	धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड भित्र)	९०६	७२.४
२	धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड बाहिर)	३२९	२६.३
४	राम्रोसँग ढाकिएको/कुवा	३	०.२
५	राम्रोसँग खोलिएको/कुवा	८	०.६
६	मूलको पानी	५	०.४
९	अन्य	१	०.१
	कुल	१२५१	१००.०
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

सरसफाइको कुरा गर्दा गाउँपालिकामा परिवारले शौचालय प्रयोगको अवस्थाले उक्त स्थानको सरसफाइको अवस्थालाई समेत जनाउने गर्दछ । यो गाउँपालिकामा शौचालयको प्रयोग तथा उपलब्धताको अवस्थालाई हेर्दा ९८.९% (१२३७ घरधुरी) घरपरिवारमा शौचालय रहेको छ । जसमध्ये ९५.५% घरधुरीको शौचालय व्यवस्थित र ३.४% घरधुरीको समान्य अवस्थाको छ । हालसम्म पनि गाउँपालिकाको १३ घरपरिवारमा शौचालय नरहेको अवस्था छ (तालिका ३५) ।

तालिका ३५: घरधुरीले प्रयोग गर्ने खानेपानीको प्रमुख श्रोत

क्र. सं.	शौचालयको किसीम	घरधुरी	%
१	फ्लस शौचालय (सार्वजनिक ढल)	४०	३.२
२	फ्लस शौचालय (सेप्टिक ट्याङ्की)	११५५	९२.३
३	खाल्टो शौचालय	४३	३.४

४	सार्वजनिक शौचालय	१	०.१
५	शौचालयको सुविधा नभएको	१३	१.०
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक एवम् बहुसांस्कृतिक देश हो । यहाँ प्रत्येक समुदाय, जातजातिहरुको समानुपातिक, सन्तुलित र न्यायसँग प्रगति भएमा मात्र दिगो शान्ति, उन्नति र विकास हुनेमा दुईमत छैन । यही वस्तुगत यथार्थतालाई मनन गर्दै नेपालको संविधान, २०७२ भाग ३ ले मौलिक हक सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ भने मौलिक हकको भाग १६ मा सबैलाई सम्मान पूर्वक बाँच्नपाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । धारा १८ ले समानताको हक, धारा ३८ ले महिला हकको व्यवस्था गरेको छ । जस अनुसार सबै नागरिकलाई समान व्यवहार गरिने र कुनै पनि आधारमा भेदभाव गरिने छैन भनी उल्लेख गरेको छ । त्यसै गरी राज्यले अवलम्वन गरेका नीतिहरुको व्यवस्था धारा ५१ मा गगरेको छ । धारा ५१ को 'ञ' मा सामाजिक नीति र समावेशीकरणको नीति अवलम्वन गरेको छ । त्यसकारण लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समाबेशीकरणको आबश्यकता पहिचान भएको हो । त्यसैले बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधर्मिक एवम् बहुसांस्कृतिक भूगोल रहेको लिखु पिके गाउँपालिकामा प्रत्येक समुदाय, जातजातिको समानुपातिक सन्तुलन र न्यायसँगत प्रगति भएमा मात्र पालिकामा दिगो विकास, शान्ति र समृद्ध पालिकाको रुपमा रुपान्तरण हुन सक्छ ।

यो गाउँपालिकामा पालिकामा ५०% को हाराहारीमा महिलाको जनसङ्ख्या रहेको छ । १४ वर्ष मुनिका बालबालिका संङ्ख्या २४.८४% रहेको छ भने ६० वर्ष माथिका बुढ्यौली जनसङ्ख्या ९.६०% रहेको छ । १० भन्दा बढी जातजाति, ६/७ भाषाभाषी बोल्ने समुदाय २.२ प्रतिशत बढी अपारुता (१.९% महिला र २.६% पुरुष) को जनसङ्ख्या रहेको छ ।

गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न बर्ग वा क्षेत्रका जनसङ्ख्याको पहिचान गरिएको छ । जेष्ठ नागरिक ४८१ जना, जेष्ठ नागरिक दलित १८ जना, जेष्ठ नागरिक एकल महिला जना ४३, विधवा आर्थिक सहायता ८१ जना, आंशिक अपाङ्गता जना ४०, पूर्ण अपाङ्गता १० जना, दलित बालबालिका ४३ जना लाई पहिचान गरिएको छ (तालिका ३६) र यी पहिचान गरिएका जनसङ्ख्यालाई गाउँपालिकाले भत्ता वितरण गर्दै आएको छ ।

तालिका ३६: सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या
१	दलित बालबालिका भत्ता	४३
२	आंसिक अपाङ्ग भत्ता	४०
३	पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	१०
४	विधवा (आर्थिक सहायता)	८१
५	जेष्ठ नागरिक एकल महिला	४३
६	जेष्ठ नागरिक भत्ता दलित	१८
७	जेष्ठ नागरिक भत्ता	४८१

	कुल	७१६
		स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस गाउँपालिकामा सबै पक्षहरूलाई समग्र रुपमा समावेश गरी आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरणीय, संस्थागत विकासमा समाबेशीकरण गर्दा सबै पक्षको आवश्यकता र उद्देश्यलाई सम्बोधन हुन्छ, तवमात्र गाउँपालिकामा समग्र समृद्धिको बाटो खुल्छ। अनिमात्रै जातीय, क्षेत्रिय, लैङ्गिक भेदभाव मुक्त समतामूलक, न्यायपूर्ण र समृद्ध समाजको निर्माण गर्न सकिन्छ।

२.३.५ युवा खेलकुद तथा कला

व्यक्तिको शारीरिक तन्दुरुस्ती, सामाजिक, मानसिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासमा खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। खेलकुद राष्ट्रियता सुदृढ गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय पहिचान स्थापित गर्ने प्रमुख माध्यमको रुपमा रहिआएको छ। विश्वव्यापी मूल्य मान्यता र प्रविधिको संयोजनबाट नागरिकलाई रोजगारको अवसर सिर्जना गर्न, खेल पर्यटनको माध्यमबाट दिगो विकासका शिक्षा, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा आर्थिक वृद्धि लगायतका लक्ष्यहरू हासिल गर्न स्थानीय तहदेखि नै खेलकुदको संस्थागत विकास एवम् पूर्वाधार निर्माण गरी "सबैका लागी खेलकुद" अभियानलाई सार्थकता दिन आवश्यक छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार खेलकुद सम्बन्धी लिखु पिके गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारमा स्थानीयस्तरको खेलकुदको संरचनाको पूर्वाधार निर्माण सञ्चालन तथा विकास, स्थानीयस्तरका खेलकुद प्रशासन तथा संघ संस्थाको नियमन र समन्वय, खेलकुदको विकास र प्रवर्द्धन, खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना र सहभागिता, खेलकुद सम्बन्धी पूर्वाधारको विकास गर्ने रहेको छ।

लिखु पिके गाउँपालिकामा कुल जनसङ्ख्याको ४७.९४ प्रतिशत युवा (१५ देखि ३९ वर्ष) रहेको जनसांख्यिक लाभको अवसरलाई पुँजीकृत गरी आर्थिक समृद्धिमा युवाको योगदान सुनिश्चित गर्नु जरुरी छ। कला तथा कलाकारिताको सुरुवाती समय नै यही युवा समय हो। अधिकांश कलाकारको उदय यही युवा अवस्थाबाट सुरु हुने र स्थापित हुने हुँदा युवा बर्गलाई लक्षित गर्दै योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सके भविष्यमा सफल कला तथा कलाकारिता उत्पादन गर्न सकिन्छ।

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ बस्ती, आवसा, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

बस्ती

लिखु पिके गाउँपालिकामा साना तथा ठूला बस्ती गरी १५० भन्दा बढी रहेको छ। उचाइको हिसाबले पालिकाको सबै भूगोलमा बस्ती बस्न योग्य भूगोल छैन। वडा ५ सबै भन्दा बढी मानव बस्ती भएको वडा हो भने वडा १ सबैभन्दा कम बस्ती भएको वडा हो। गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख बस्तीहरुलाई वडागत रुपमा तालिका र नक्सा समावेश गरिएको छ।

तालिका ३७: गाउँपालिकामा अवस्थित मुख्य बस्तीहरु

वडा	मुख्य बस्तीहरु
१	नउर, पैरे, सेतोपानी, खहरे, मैदाने, डोरछिरे, डल्लेमाने, किशिनासा, लाममाने, गुम्बा, नागथान, चङ्गागाउँ, सिङ्बिरे गाउँ, पानजुम, मंडली गाउँ, घुर्मिसे गाउँ, गेप्चुका

२	मेस्की, बुङदेल, पोखरी, डाँडाघर, बाहुनीकाठ, चेनास्लु, कृषि डाँडा, तामदोङ्ग, यारमार्तु, चेपार्दिन
३	जयदालु, कोरेशी, निगाली, नामखेली, चौँरीखर्क, चिहानडाँडा, डोर्मा, चमारगाउँ, माझगाउँ, सिरुवा, रिस्ति, लेलेपु
४	डुँडा, दोछिम, रिनडाँडा, मानेमुनी, छुटाप, कुँडर, तादिङ्, रिनठेली, थल्मा, घडेरी, बुलडाँडा, राद्मो, छुसा, किञ्जा
५	किञ्ना, चिम्बु, अराङ, भकाञ्जे, सागरडाँडा, चिरिङखर्क, लोले, मझुवा, तेमजेङ, णिमार, सेथे, सेक, गुराँसे, दकचु, काठ विसौना, गयाम, लामजुरा भञ्याङ
	स्रोतः वडाभेला तथा छलफल, २०८०

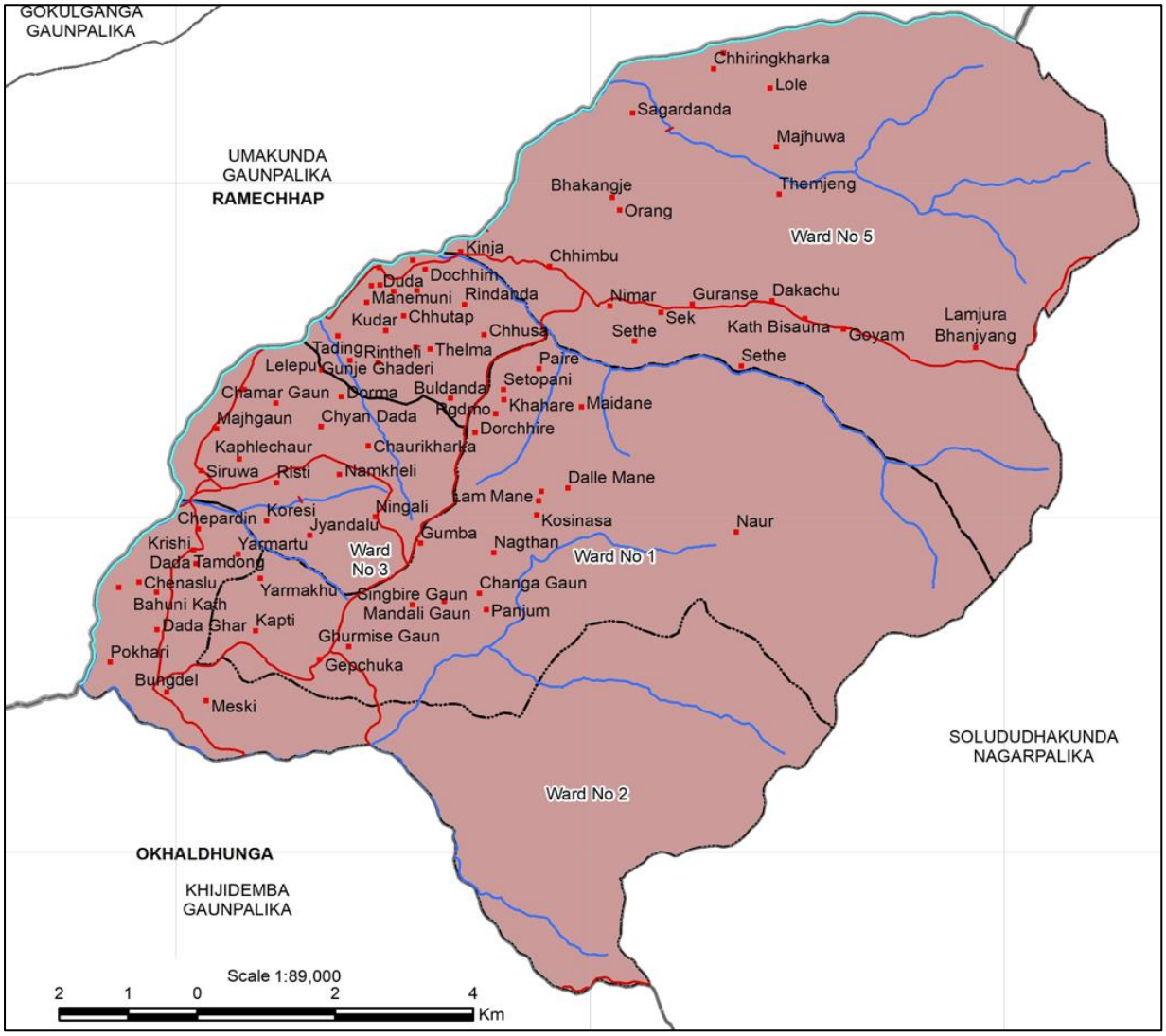

नक्सा ६: लिखु पिके गाउँपालिकामा अवस्थित मुख्य बस्तीहरु

घर, जमीनको स्वामित्व र आवासको स्थिति

लिखु पिके गाउँपालिकाको ९५.८ प्रतिशत परिवारसँग आफ्नै स्वामित्वमा घर भएको देखिन्छ भने २.६ प्रतिशत घर भाडको रहेको छ तालिका ३८)। त्यस्तै गरेर १.६ प्रतिशत अन्य तथा संस्थागत घर रहेको छ।

तालिका ३८: घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र. सं.	घरको स्वामित्व	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	आफ्नै	११९८	९५.८
२	भाडामा	३३	२.६
३	संस्थागत तथा अन्य	२१	१.६
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

जग्गा जमीनको उपलब्धता

गाउँपालिकामा आफ्नो स्वामित्वमा जग्गा नभएको परिवार संङ्ख्या ३.८ प्रतिशत रहेको छ भने आफ्ना स्वामित्वमा जग्गा भएका परिवार संङ्ख्या ९५.७ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ३९)।

तालिका ३९: घरधुरी अनुसार जग्गा जमीनको विवरण

क्र.सं.	जग्गाको उपलब्धता	परिवार संङ्ख्या	प्रतिशत
१	२ रोपनी भन्दा कम	१४०	११.२
२	२ देखि ५ रोपनी	२७०	२१.६
३	६ देखि १० रोपनी	२५४	२०.३
४	११ देखि २० रोपनी	२५९	२०.७
५	२० रोपनी भन्दा बढी	२७५	२२.०
६	जग्गा नभएका	४७	३.८
७	थाहा नभएका	६	०.५
	कुल	१२५१	१००
			लिखु पिके गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६

यो गाउँपालिकामा घर तथा जग्गाको स्वामित्व अधिकांश पुरुषको नाममा रहेको छ। गाउँपालिकामा १२५१ घर परिवार मध्ये ५ प्रतिशतमा महिलाको घर जग्गा दुबै रहेको देखिन्छ भने ०.४ प्रतिशत महिलाको मात्र आफ्नो नाममा घर रहेको देखिन्छ। महिलाको नाममा घर र जग्गा दुवै नभएको संङ्ख्या करिव ८६ प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४०)।

तालिका ४०: घर, जग्गामा महिलाको स्वामित्व अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र.सं.	घरको स्वामित्व	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	घर मात्र भएको	५	०.४
२	घर र जग्गा दुवै भएको	६३	५.०
३	जग्गा मात्र भएको	८९	७.१
४	घर र जग्गा दुवै नभएको	१०७२	८५.७
५	उल्लेख नभएको	२३	१.८
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

लिखु पिके गाउँपालिकामा ९५ प्रतिशत भन्दा बढी माटोको जडान भएका घरहरू छन् भने सिमेन्टको जोडाई र काठ वा बाँसको जडान भएका घरहरु क्रमशः २.१ प्रतिशत र २.४ प्रतिशत रहेको छ। माटोको जडान

भएको घर ९५ प्रतिशत छ भने काठ /फल्याकको र सिमेन्टको जडान भएको घरहरु क्रमशः २.१ प्रतिशत र २ प्रतिशत रहेको छ। गाउँपालिकामा ९० प्रतिशत घर जस्ताको छाना, ३.१ प्रतिशत काठ/फल्याल र १.३ प्रतिशत ढलान घर रहेको छ। पालिकामा ५ प्रतिशत घरको छाना ढुङ्गा/स्लेटले छाएको छ (तालिका ४१, ४२, ४३ र ४४) (स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

तालिका ४१: घरको जगको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	माटोको जोडाई भएको इँटा/ढुङ्गा	११९०	९५.१
२	सिमेन्टको जोडाई भएको इँटा/ढुङ्गा	२६	२.१
३	ढलान पिल्लर सहितको	५	०.४
४	काठ/बाँसको खम्बा गाडेको	३०	२.४
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

तालिका ४२: घरको बाहिरी गारोको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	माटोको जोडाई भएको इँटा/ढुङ्गा	११८८	९५.०
२	सिमेन्टको जोडाई भएको इँटा/ढुङ्गा	२५	२.०
३	काठ/फल्याक	२६	२.१
४	बाँसजन्य सामग्री	५	०.४
५	जस्ता/टिन/च्यादर	६	०.५
		१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

तालिका ४३: घरको छानोको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	जस्ता/टिन/च्यादर	११२६	९०.०
२	सिमेन्ट ढलान	१६	१.३
३	खर/पराल/छवाली	४	०.३
४	टायल/खपडा/झिँगटी	३	०.२
५	ढुङ्गा/स्लेट	६३	५.०
६	काठ/फल्याक	३९	३.१
७	अन्य	३	०.२
		१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

तालिका ४४: घरको भुइँको बनोट अनुसार परिवार संङ्ख्या

क्र. सं.	विवरण	संङ्ख्या	प्रतिशत
१	माटो	११०३	८८.२
२	काठको फल्याक/बाँस	४१	३.३
३	इँटा/ढुङ्गा	८	०.६
४	सेरामिक टायल	४	०.३

५	सिमेन्ट ढलान	९०	७.२
६	अन्य	५	०.४
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

लिखु गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात पूर्वाधार अन्तर्गत गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक किन्जा लाम्जुरा सडक २५ कि. मी., सोती खोला- चौलाखर्क- गुम्बा- लाममाने सडक २५ कि. मी. र किन्जा खोला डुडा- चौलाखर्क-गोली- मैली मादलु ३० कि. मी. तथा अन्तर स्थानीय तह सडकहरूमा कोर्षा खोला चमार्खु गोली बुद्ध मा.वि हुँदै मैलि सम्म सडक पिच गर्ने-१० कि. मी., राङदा घाट देखि जालेखु पोखरी हुँदै बुद्ध मा.वि सडक ४ कि. मी., जालेखु हुँदै माझगाउँ हुँदै धनेमोठ सम्म सडक ३कि. मी., चण्डी थान देखि साउना राम्चे सम्म सडक ७ कि. मी., च्यान डाडाँ हुँदै रछेपु दिले डाडाँ हुँदै खोले खर्क सम्म (नयाँ ट्र्याक ओपेन गर्ने) ५ कि. मी., खाम्दिङग-ठेल्मा सडक (नयाँ निर्माण), रिनडाडाँ-कालदिह सडक (नयाँ निर्माण), डुडाटार-उपचाङग तादिङग सडक (नयाँ निर्माण), तामेडाडा-तादिङग-किन्जा सडक रहेका छन् । यसका अलावा गाउँपालिकामा अन्य शाखा सडक निर्माण गरिएका छन् । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र १७४.३४ कि. मी. सडक रहेको भएता पनि हाल सम्म कुनै पनि सडक कालोपत्रे हुन सकेको छैन । गाउँपालिका पुग्ने भरपर्दो र स्थायी सडक नभएकोले पालिकाभित्र रहेका प्रमुख सडकहरु तथा वडा स्तरीय प्रमुख सडकको स्तरोन्नति गर्न आवश्यक देखिन्छ । वातावरण संरक्षणलाई समेत मध्यनजर गरी नयाँ ट्र्याक खन्ने क्रमलाई निरन्तरता दिन जरुरी छ । सडकको व्यवस्थापन गर्न तथा गाउँपालिकाको केन्द्र देखि वडा केन्द्रसम्म बाह्रै महिना मोटर मोटर बाटो सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । लिखु पिकेमा वडागत सडकको विवरण तालिका ४५ मा समावेश गरिएको छ ।

तालिका ४५: वडागत सडकको विवरण

वडा	लम्बाइ कि. मी.	कैफियत
१	५४.३९	गाउँपालिकामा हाल सम्म कुनै पनि सडक कालो पत्रे छैन ।
२	२४.०१	
३	२१.६८	
४	१७.७४	
५	५६.५१	
कुल लम्बाई	१७४.३४	

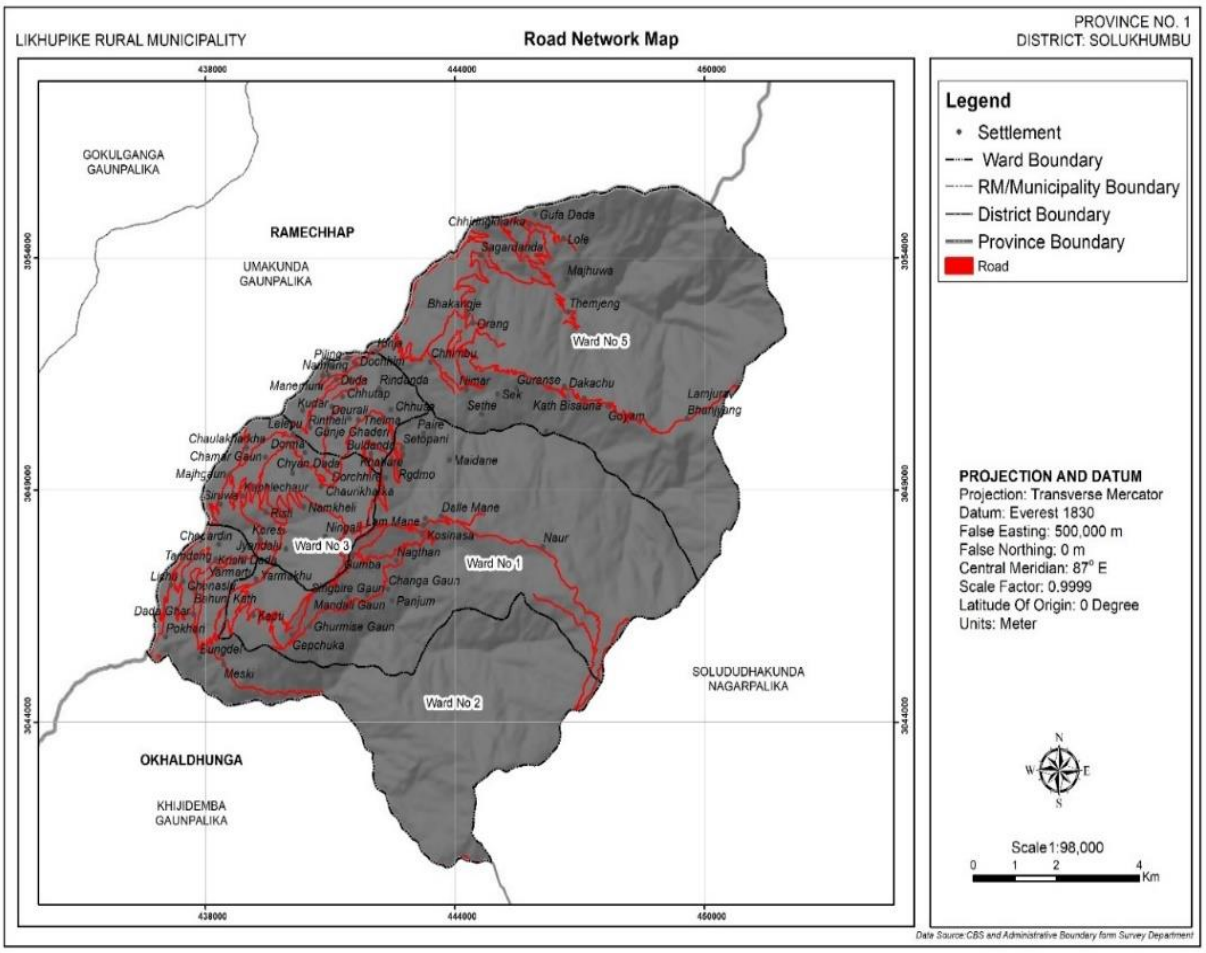

नक्सा ७: गाउँपालिकाको सडक सञ्जाल नक्सा

२.४.३ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

लिखु पिके गाउँपालिका पूर्णरुपमा ग्रामीण परिवेसको गाउँपालिका हो । यहाँ पाँचवटै वडामा बिजुली बत्ती पुगेको छ । तर पनि बाह्रै महिना पूर्ण रुपले बिजुली बत्ती बितरण भएको पाइदैन । यस पालिकाका ९८ प्रतिशत घरधुरीले उज्यालोको लागी बिजुली बत्ती बाल्ने, १.७ प्रतिशत घरधुरीले सोलार/सौर्य उर्जा र ३ घरधुरीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ (तालिका ४६) ।

तालिका ४६: बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धन

क्र. सं.	इन्धनको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
१	बिजुली	१२२७	९८.१
२	सोलार/सौर्यउर्जा	२१	१.७
३	अन्य	३	०.२
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यो गाउँपालिकाका ९७.८ प्रतिशत घरमा खाना पकाउनको लागी दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ भने २ प्रतिशत घरले एल. पि. ग्याँस र ०.२ प्रतिशतले बायोग्यस प्रयोग गरेको पाइन्छ (तालिका ४७) । यो पालिकामा हाल ३ वटा निर्माणाधीन तथा एक निर्माण सम्पन्न गरी कुल ४ वटा जलविद्युत योजना रहेकाछन्।

तालिका ४७: खाना पकाउन प्रयोग गर्ने इन्धन

क्र.सं.	इन्धनको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
१	काठ/दाउरा	१२२३	९७.८
२	एल.पी.ग्याँस	२५	२.०
३	बायोग्याँस	३	०.२
	कुल	१२५१	१००
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.४ घरायसी सुविधामा पहुँचको अवस्था

घरायसी सेवा तथा सुविधाको उपलब्धतामा यो गाउँपालिका कमजोर देखिएको छ । तालिका ४८ मा उल्लेखित घरायसी सेवा सुविधाको पहुँचको अवस्थामा कुनै पनि सुविधा नभएका घरधुरी ६.९% रहेकाछन् भने कम्तिमा एउटा सुविधा भएको घरपरिवारको संङ्ख्या ९३.१ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकामा सबै भन्दा साधारण मोबाईल फोन ७८.७% घरधुरीले प्रयोग गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा आधुनिक घरायसी सुबिधाको प्रयोग क्रमशः विस्तार हुँदै गएको पाइन्छ (तलिका ४८) ।

तालिका ४८: घरायासी सुविधामा पहुँचको अवस्था

क्र. सं.	सुविधाको प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत
१	कुनै पनि सुविधा नभएको घरपरिवार	८६	६.९
२	कम्तिमा एउटा सुविधा भएको घरपरिवार	११६५	९३.१
	रेडियो सुविधा	८३६	६६.८
	टेलिभिजन	४९९	३९.९
	ल्यान्डलाइन टेलिफोन	१४	१.१
	मोबाइल फोन (साधारण)	९८५	७८.७
	स्मार्ट मोबाइल फोन	४७८	३८.२
	कम्प्युटर/ल्यापटप	८	०.६
	इन्टरनेट सुविधा	१३	१.०
	कार/जीप/भ्यान	१	०.१
	मोटरसाइकल/स्कुटर	७४	५.९
	साइकल	१	०.१
	रेफ्रिजरेटर	१	०.१
	वाशिङ्ग मशिन	१	०.१
	एयर कन्डिसन	१	०.१
			स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.५ सूचना, सञ्चात तथा प्रबिधि

लिखु पिके गाउँपालिकामा सञ्चार सुविधामा उपलब्ध गर्ने माध्यम भनेको मोबाइल फोन, रेडियो,टेलिभिजन, ल्यान्डलान टेलिफोन, तथा इन्टरनेट हो । यी सेवा सुबिधा उपलब्ध भएको भएता पनि प्रभावकारी हुन सकेको छैन । केही स्थानमा टेलिफोन टावर (नेपाल दुरसञ्चार र एनसेल) स्थापना गरिएको भएतापनि प्रभावकारी सेवा भने पाउन सकेका छैनन् । गाउँपालिकामा मोबाइल प्रयोग गर्ने परिवार ७८.७ प्रतिशत रहेको छ भने

रेडियो सुविधा उपयोग गर्ने ६६.८ प्रतिशत र टेलिभिजन प्रयोग गर्नेको संङ्ख्या ४० प्रतिशत रहेको छ (तालिका ४९) । यसका अलावा स्थानीय स्तरमा एफ. एम. रेडियोले पनि राम्रो सेवा दिएको पाइन्छ ।

तालिका ४९: सूचना तथा संञ्चार सुविधामा पहुँचको अवस्था

क्र. सं.	सुविधाको प्रकार	घरधुरी	प्रतिशत
१	मोबाइल फोन (साधारण)	९८५	७८.७
२	रेडियो सुविधा	८३६	६६.८
३	टेलिभिजन	४९९	३९.९
४	स्मार्ट मोबाइल फोन	४७८	३८.२
५	ल्यान्डलाइन टेलिफोन	१४	१.१
६	इन्टरनेट सुविधा	१३	१.०
७	कम्प्युटर/ल्यापटप	८	०.६
स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

वन महत्वपूर्ण प्राकृतिक सम्पदा हो । वन आर्थिक विकासका मेरुदण्डका रुपमा रहेका कृषि, पर्यटन, जलस्रोत, उद्योग आदिको आधारस्तम्भ पनि वन नै हो । लिखुपिके गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक एवं वातावरणीय क्षेत्रको विकासमा वनको उल्लेखनीय योगदान रहेको छ । यो गाउँपालिकामा वन क्षेत्रले गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ७६४१.८९ हेक्टर क्षेत्रफलमा वनजंगल फैलिएको छ । यो गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको करिव ६२% हुन आउँछ । यो पालिकाको वडा ५ मा ३ वटा समुदायीक वन, वडा १, २, र ३ मा एक एक वटा गरी कुल ६ वटा वटा सामुदायिक वन रहेकाछन् । जसले ६०० हेक्टर क्षेत्रफल ढाकेको छ । वडा ४ मा भने सामुदायिक वन छैन । वडा ४ का वन उपभोक्ताले वडा ५ को वन नजिक पर्ने भएको कारण वडा ५ को सामुदायिक वन प्रयोग गर्दै आएकाछन् । पालिकामा रहेको नागे वन एक मार्त सरकारी वन हो , वडा १, २, ३ र ४ का उपभोक्ताको लागी आवश्यक काठ तथा बन्य पैदावार यसै वनबाट प्रयोग गर्दै आएकाछन् । पालिकामा एउटा निजी वन दर्ता भएको छ, यसले १० हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ ।

यहाँको वनमा विभिन्न प्रजातिका वनस्पतिहरु पाइन्छ । तिनीहरु मध्य गोब्रे सल्ला, खस्रु, उतिस, गुराँस, अँगेरी, चिमाल, धुपी, लोठ सल्लो, चिलाउने, ओखर, चाँप, चेथाङ/भद्रथे को बाहुल्यता रहेको छ ।

विभिन्न प्रकारका औषधीजन्य महत्वपूर्ण जडिबुटीहरू पाइन्छ । जडीबुटीमा चिराइतो, पाँचऔँले, जटामसी, पाखनभेद, पाखनभेद, कुड्की, पदमचाल, सुनापाती, धुपी, वनलसुन, सतुवा, बोझो, गुर्जो, मजिटो, धसिङ्ग्रे, कालो मुस्ली, सेतो मुस्ली, यार्चागुम्बाको, आदि पाइन्छ । यी जडिबुटीहरू उत्पादन, संकलन तथा बिक्री वितरण समेत हुने गरेको छ । रेडपान्डा, झारल, कस्तुरी जस्ता लोपउन्मुख वन्यजन्तु र डाँफे, मुनाल, चिलिमे, लुईचे/कालिज जस्ता लोपउन्मुख चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन् ।

२.५.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नेपाल विविध प्रकृतिका प्रकोपका घटनाहरूबाट संकटापन्न अवस्थामा रहेको छ । प्राकृतिक विपद्का घटनामध्ये भू-स्खलन (भूक्षय, पहिरो) प्रमुख समस्या हो । नेपालको पर्वतीय भूसतह ज्यादै कमजोर छ । वन जङ्गलको तीव्र विनाश, अत्यन्तै भिरालो सतह, अवैज्ञानिक खेती प्रणाली, मनसुनको समयमा हुने मुसलधारे वर्षा र त्यसपछिको प्रचण्ड तापमानका कारणबाट नेपालको पहाडी भू-भागमा बारम्बार पहिरो जाने गरेको छ । यसका अतिरिक्त पूर्वाधारको रूपमा निर्माण गरिने सडक, ठूला भवन तथा सिंचाइको कुलोहरू सुरक्षाको उपायहरू अवलम्बन गरी ठिक ढंगबाट निर्माण गर्ने नगरिएबाट पनि पहाडी भूभागमा बारम्बार पहिरो जाने गरेको देखिन्छ ।

यसरी नेपालले बर्सेनि प्राकृतिक विपद्का घटनाहरूको सामना गरिरहनु परेको छ । भू-क्षयको कारण हरेक वर्ष खेती योग्य माटोको ह्रास भएको पाइन्छ । यो गाउँपालिका हिमाली तथा पहाडी भूगोल भएको कारण यहाँ पहिरो र भू-क्षयको समस्या रहेको छ । विगत ९ वर्षको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा पहिरोले यस अवधिमा ९०४ जनाको ज्यान लियो भने यही अवधिमा २३३ जना बेपत्ता भएका छन् (मनसुन पुर्व तयारी र प्रतिकार्य कार्ययोजना, २०७७, भाग-१)।

पालिकामा भूक्षयको मुख्य कारणहरू भिरालो भूगोल, कमजोर भूबनोट, छोटो अवधिमा हुने अधिक मनसुनी वर्षाजस्ता प्राकृतिक कारणहरु क्षतिका कारकहरू हुन् । अवैज्ञानिक भूउपयोग, संरक्षण एवं वातावरणमैत्री विकासको अवधारणा विपरीत जथाभावी सञ्चालन गरिने विकास निर्माणका कार्यहरू, वनजंगल विनाश, जनचेतनाको कमी आदि मानवीय कारणहरू समेतले गर्दा पालिकामा गाउँबस्ती हरेक वर्ष बाढी र पहिरोको समस्यामा पर्ने, भौतिक पूर्वाधार तथा सम्पत्तिको क्षति हुँदै आएको छ ।

जलाधार व्यवस्थापन जलाधार क्षेत्र भित्र रहेका समस्त वन, वनस्पति, जनावर तथा मानव समुदायलाई आवश्यक पर्ने जलाधारीय सेवाहरूको परिचालन सुनिश्चित गर्न जलाधार क्षेत्रको भित्रको विभिन्न अंगहरूको कार्य योजना तथा कार्यक्रम विकास गरी जलाधारको क्रियाकलापहरूलाई दिगोरूपमा अगि बढाउनु हो । यसको जलाधार क्षेत्रमा उपलब्ध हुने सबै प्रकारका प्राकृतिक श्रोतहरू मुख्यतयाः जमीन, जल र जङ्गमलाई आर्थिक सामाजिक, भौतिक तथा वातावरणीय श्रोतहरूको दिगो विकास हुनेगरि व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ । यो परिप्रेक्षमा भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनलाई एकीकृत रुपमा सँगसँगै व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको लागी लिखु खोला, लगायतका यो पालिका भएर बग्ने अन्य लिखु खोला, लगायत मार्बु खोला, थेमजेङ खोला, किञ्जा खोला, ढाडे खोला, घट्टेखोला, कोरेसी खोला, बुकु खोला, कढ्डाबु खोला, ओईमु खोलाको प्रवाह क्षेत्र (watershed) मा स्थानीय समुदायलाई दैनिक जीवन यापन गर्न चाहिने मानवीय क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै यसको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ । तव मात्र भू-संरक्षण तथा जलाधारको सही व्यवस्थापन हुन्छ ।

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद् व्यवस्थापन

जलवायु परिवर्तन प्रमुख वातावरणीय समस्या हो । यो समस्या विश्वव्यापी मुद्दा बनेको छ । यसले हाल नेपालमा धेरै प्रकारको वातावरणीय परिवर्तनका सङ्केतहरु देखा परेको पाइछ जस्तैः हिमाली क्षेत्रको हिउँ पग्लने क्रम तिब्र हुनु, हिमरेखाको औसत उचाइ बढ्नु, वर्षामा अनियमितता देखिनु लगायतका अन्य धेरै उदाहरणहरु रहेको देखिन्छ । यसलाई व्यवस्थापन गर्नका लागी नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन नीति २०११, राष्ट्रिय अनुकुल कार्यक्रम २०१०, स्थानीय अनुकुल कार्य योजना २०११, र राष्ट्रिय अनुकुल योजना २०१७ नीति तथा संस्थागत व्यवस्था गरेकोछ । यी रणनीतिहरुमा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसाथ गरिएको छ । यी नीतिहरुमा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिककरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसाथ गरिएकोछ । अनुकुलनका रणनीति कार्यक्रमहरुको तर्जुमा, कार्बन व्यापारको थालनी, वातावरण संवेदनशीलताको मुद्धाहरुको आन्तरिकीकरण र सम्बोधन जस्ता प्रयासहरु भइरहेकाछन् । यस क्षमता लगानी यकिन गर्ने जलवायु परिवर्तन बजेट सङ्केतको व्यस्था समेत गरिएकोछ । नेपाल सरकारले विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्नको लागी अवलम्बन गगरेको विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०७४ र नियमावली २०७६ प्रयोगमा ल्याएको छ । यसले विपद् जोखिम व्यवस्थापनमा महत्व पूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ ।

संकट तथा विपद् प्राकृतिक तथा मानवीय दुबै कारणले निम्तिने आकस्मीक र स्वभाविक प्रकृया हो । वातावरण प्रदुषण तथा जलवायुमा विस्तारै परिवर्तनका सङ्केतहरु देखा पर्नाले प्रकृतिमा विपद्को अवस्था देखा पर्दै गएका छन् । यसको प्रकृति तथा विशेषताका आधारमा शुरक्षित रहनु, पूर्वतयारी गर्नु तथा न्यूनीकरणका उपायहरु प्रयोग गरी मानवीय क्षति र आर्थिक क्षति हुनबाट जोगाउन सकिन्छ । विपद् व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन यसको विषय सामुदायिक सशक्तिकरण, वातावरण संरक्षण तथा स्रोतको दिगो उपयोग सम्बन्धी चेतना र कार्यक्रमसँग जोड्ने हो भने विपदबाट हुने मानवीय तथा आर्थिक लगायतका अन्य क्षति न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाको पालिकास्तरीय तथा वडा छलफलका क्रममा विभिन्न स्थानमा १४ वटा पहिरो पहिचान भएको छ । यसले गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा भौतिक सम्पत्तिको क्षति गरेको, कति पय घरपरिवार विस्थापित भएका र कति पय बस्तीहरु सार्नु पर्ने अवस्थामा रहेका देखिन्छन् ।

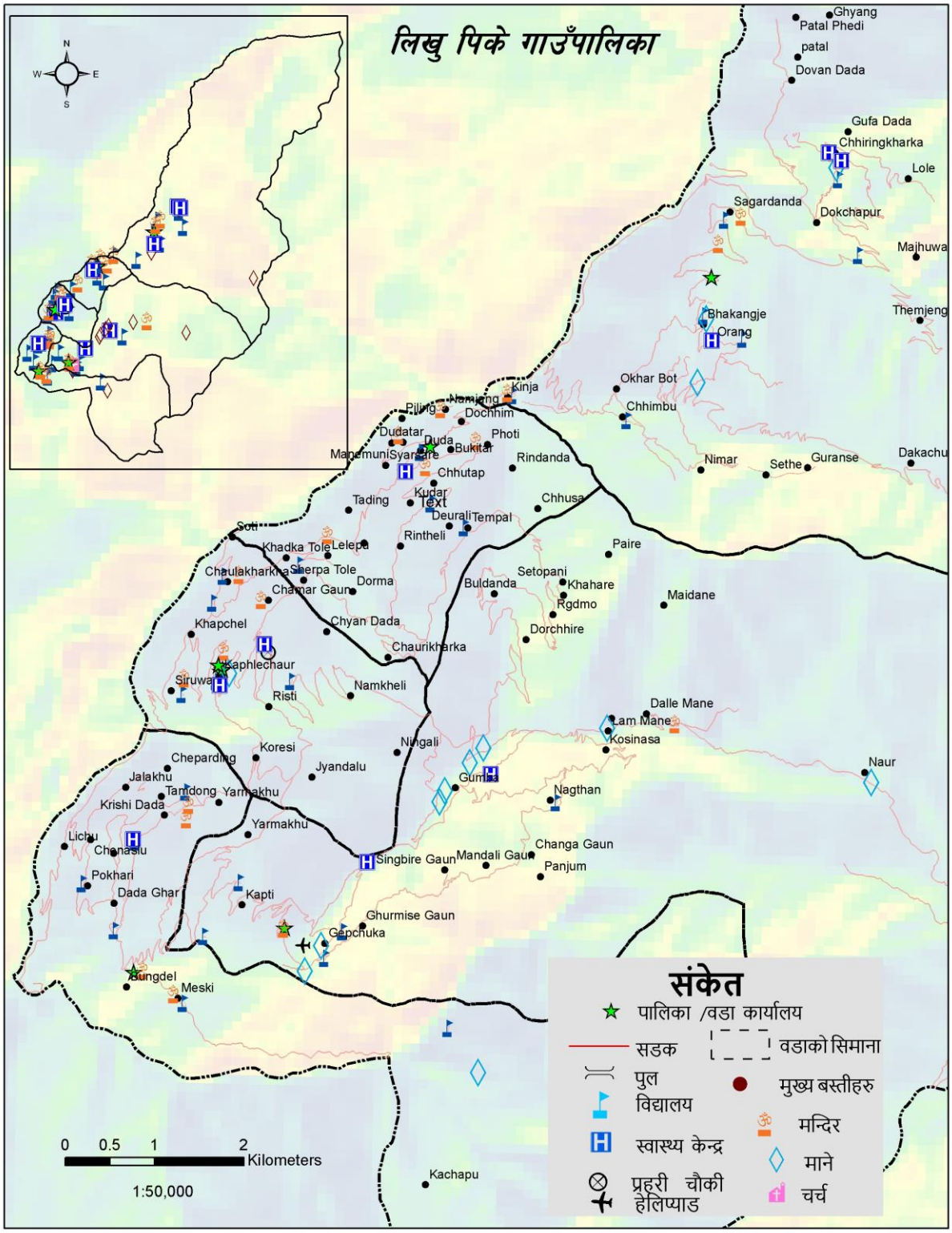

नक्सा ८: लिखु पिके गाउँपालिकाको आधार नक्सा

२.६ भू-उपयोग

लिखु गाउँपालिकाको विद्यमान भू-उपयोगलाई हेर्दा कुल क्षेत्रफलको सबैभन्दा बढी ६६.०१% जमीन वनले ढाकेको छ । त्यसैगरी २०.९८% जमीन कृषि भूमिको रुपमा प्रयोग भएको छ भने जल क्षेत्रले ११.१२% भूभाग ढाकेको छ । अन्य भू-उपयोगको बर्गीकरणमा परेका क्षेत्रहरुले गाउँपालिकाको जम्म १.८९% भुभाग

ओगटेको छ। लिखु पिके गाउँपालिकाको विद्यमान भू-उपयोगलाई तालिका ५०, चित्र १४ र नक्सा ९ प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५०: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग

क्र.सं.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	
१	कृषि	३८५१.४	२०.९८
२	व्यावसायिक क्षेत्र	९.९	०.०५
३	सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक क्षेत्र	२.१	०.०१
४	वन क्षेत्र	१२११६.८	६६.०१
५	जल क्षेत्र (नदी, पोखरी तथा हिउँले ढाकेको क्षेत्र)	२०४०.४	११.१२
६	औद्योगिक क्षेत्र	०.८	०.००
७	खानी तथा खनिज क्षेत्र	२.१	०.०१
८	अन्य क्षेत्र	१४८.५	०.८१
९	सार्वजनिक क्षेत्र	११८.८	०.६५
१०	बस्ती क्षेत्र	६५.२	०.३६
	कुल	१८३५५.९	१००
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना, २०७९			

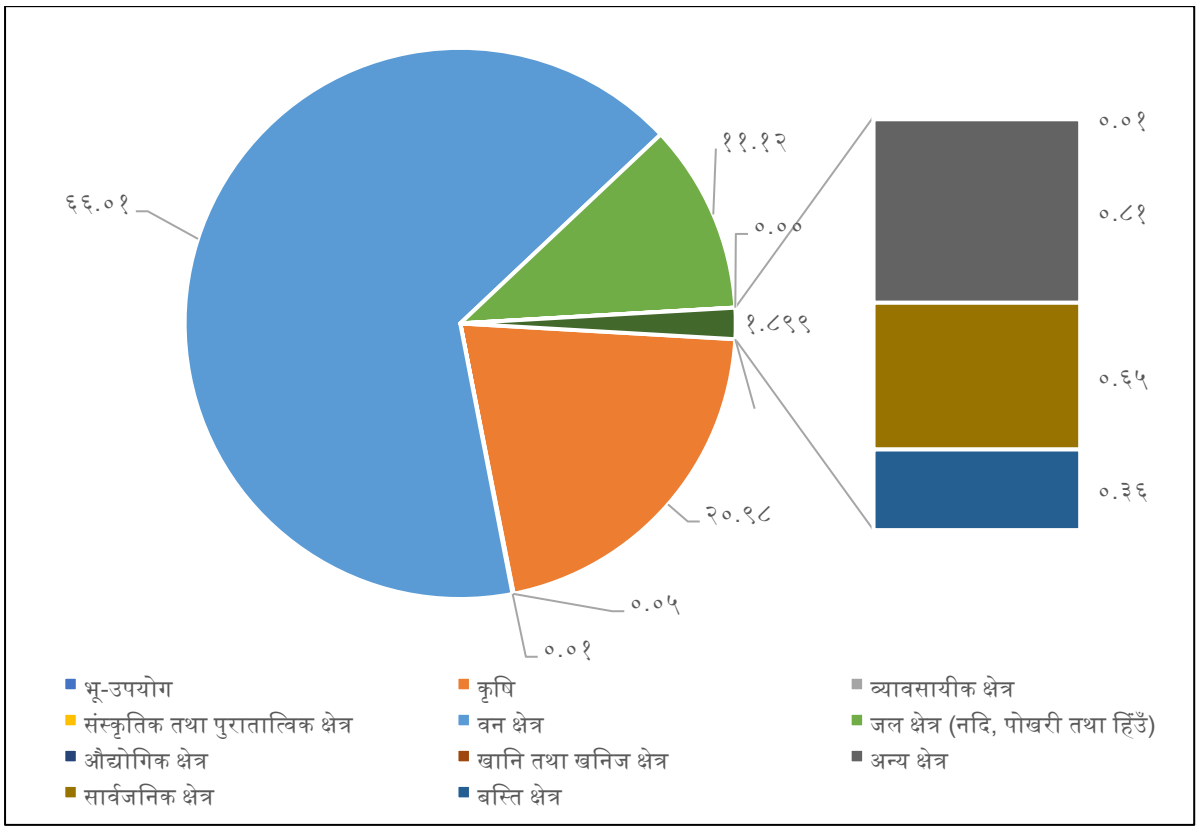

चित्र १४: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग

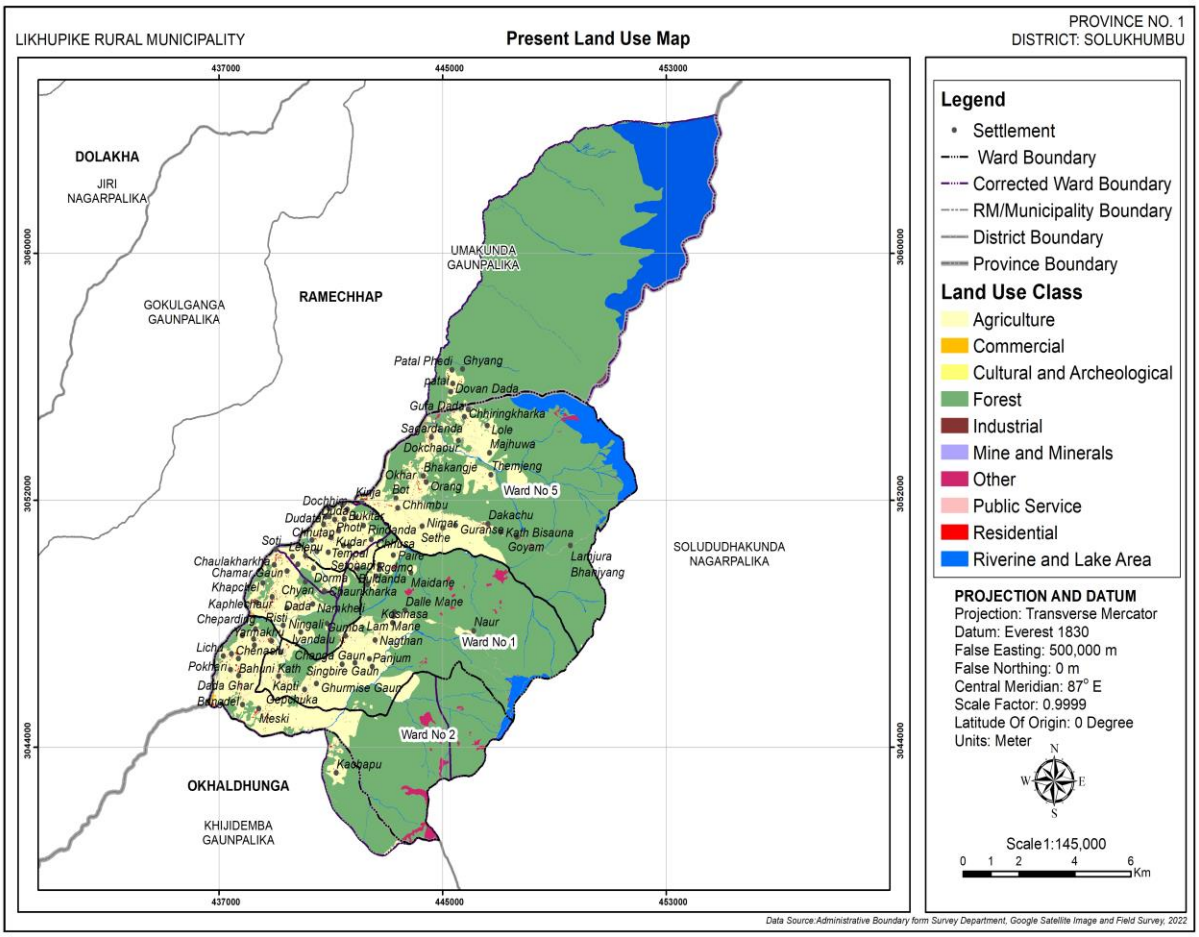

नक्सा ९: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग नक्सा

तालिका ५१: वडागत वर्तमान भू-उपयोग

क्र.सं.	भू-उपयोग	वडा				
		१	२	३	४	५
१	कृषि	९९२.६१	७६०.४९	५३३.१८	४२६.८५	११३८.२८
२	व्यावसायिक क्षेत्र	०.०१	३.७५	२.७३	०.०५	३.३९
३	सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक क्षेत्र	०.५३	०.२२	०.३०	०.२२	०.८०
४	वन क्षेत्र	२३९५.७२	१८१७.०१	४१५.१६	९३.०२	७३९५.८८
५	जल क्षेत्र (नदी, पोखरी तथा हिउँले ढाकेको क्षेत्र)	१२३.२८	६०.११	१४.००	११.२६	१८३१.७०
६	औद्योगिक क्षेत्र	०.२४	०.३३	०.१०		०.१५
७	खानी तथा खनिज क्षेत्र	०.४२	०.१४		०.६८	०.८१
८	अन्य क्षेत्र	३२.५५	८४.२५	०.६०		३१.०९
९	सार्वजनिक क्षेत्र	३१.०२	१७.४१	२१.३०	९.०८	३९.९७
१०	बस्ती क्षेत्र	९.०५	१४.२४	१४.०६	१०.८२	१७.०५
	कुल	३५८५.४२	२७५७.९६	१००१.४३	५५१.९७	१०४५९.१३

स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिकाको भू-उपयोग योजना, २०७९

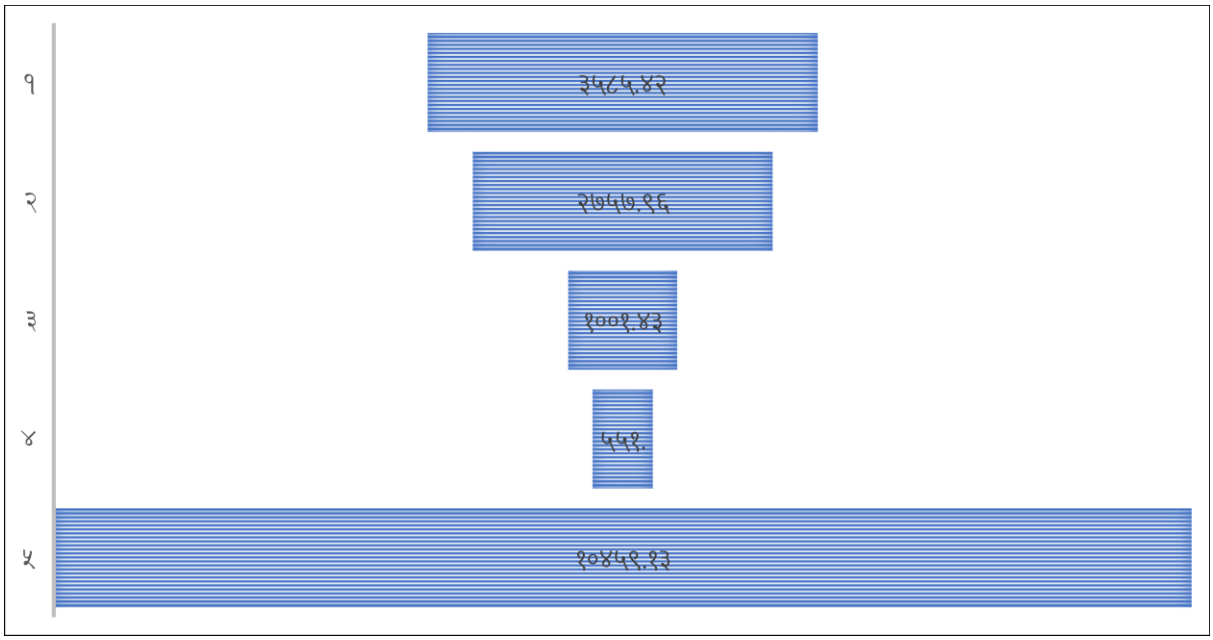

चित्र १५: लिखु पिके गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग (वडागत)

२.७ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

२.७.१ स्थानीय नीति ऐन तथा सुशासन

नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई आफ्नो दैनिक कार्यसम्पादन, सेवा प्रवाह, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, कर्मचारी भर्ना तथा नियुक्ति, संघ सस्था दर्ता तथा सञ्चालन, गुनासो सुनवाई तथा सम्बोधन, आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण, कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साथै स्थानीय सरकारमा सुशासन कायम गर्न र नागरिक बडापत्रको पूर्ण कार्यान्वयनको लागी विभिन्न नीति, ऐन, निर्देशिका र कार्यविधि आदि तर्जुमा गरी प्रयोगमा ल्याउन सक्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । यसै अनुरूप लिखु पिके गाउँपालिकाले पनि केही नीति तथा ऐनहरु तर्जुमा गरी प्रयोगमा ल्याएको छ ।

गाउँपालिकाको न्यायिक समितिलाई विभिन्न किसिमको विवाद निरुपण गर्ने अधिकार प्रदान गरेको भएतापनि विशेष गरी स्थानीय स्रोतको बाँडफाँड, बाली नोक्सानी, ज्याला मजदुरी नदिएको, जेष्ठ नागरिकको पालन पोषण नगरेको, नाबालक छोराछोरी वा पति पत्निलाई इज्जत आमद अनुसार खान लगाउन नदिएको वा शिक्षा दिक्षा नदिएको, घरेलु हिंसा, घर बहाल नदिएको, सार्वजनिक बाटो धाराको प्रयोग, पति पत्नीको सम्बन्ध बिच्छेद, गाली बेइज्जती, जग्गा भोगचलन आदि जस्ता विवाद र मुद्धाहरू पनि गाउँपालिकाको न्यायिक समितिमा दर्ता भइ निरुपण हुँदै आइरहेको छ । तर यो संङ्ख्या अत्यन्त न्यून रहेको छ । गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्म तर्जुमा गरेका नीति तथा कानुहरू निम्न बमोजिम रहेका छनः

- आर्थिक ऐन, २०७९
- न्ययिक समिति कार्यविधिका समब्धमा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन- २०७७
- स्थानीय बजार व्यवस्थापन ऐन, २०७७
- कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७७

- संस्था दर्ता ऐन, २०७७
- औद्योगिक व्यावसायिक ऐव, २०७७
- निर्णय वा आदेश र अधिकार पत्रको प्रमाणीकरण ऐन-२०७७
- आर्थिक सहायता सम्बन्धीऐन-२०७७
- तथ्याङ्क तथा अभिलेख व्यवस्थापन ऐन-२०७७
- अनाथ तथा जोखिम युक्त बालबालिकाको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम (सञ्चालन कार्यविधि) ऐन-२०७७
- गाउँ प्रहरी सम्बन्धमा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन-२०७७
- सार्वजनीक निजी साझेदारी ऐन-२०७७
- आन्तरिक आय संकलन (ठेक्का बन्दोबस्ती) सम्बन्धी ऐन-२०७७
- वातावरण संरक्षण ऐन-२०७७
- व्यवसाय दर्ता ऐन-२०७७
- पूर्वाधार व्यवस्थापन ऐन-२०७७
- खेलकुद विकास ऐन-२०७७
- उर्जा विकास समबन्धी ऐन-२०७७
- सुशासन ऐन – २०७७
- जेष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको ऐन-२०७७
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन-२०७७
- एफ.एम. रेडियो सञ्चालन तथा व्यवस्तापन समबन्धमा बनेको ऐन-२०७७
- मदिरा उत्पादन। बिक्रि वितरण, प्रयोग तथा नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन-२०७७
- स्थानीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन ऐन-२०७७
- अशक्त व्यवस्थापन तथा परिचय पत्र विवरण सम्बन्धी ऐन-२०७७
- लिखु पिके गाउँपालिका विनियोजन ऐन-२०७७
- प्राविधिक सहायक र रोजगार सहायक पदपूर्ति मापदण्ड- २०७८
- लिखुपिके गाउँपालिका करारमा प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धि कार्य विधि, २०७८ (पहिलो संशोधन)
- लिखु पिके गाउँपालिकाको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान कार्यविधि-२०७८
- 'घ' बर्गको निर्माण व्यवसायी ईजाजतपत्र सम्बन्धी कार्यविधि-२०७८

उपरोक्त नियमावली, ऐन तथा नियमहरू गाउँपालिकाले अभ्यास गरिरहेको भएतापनि आवश्यक अन्य नियम, नियमावली र ऐनहरु समेत बनाई गाउँपालिकाले सुशासनको लागी थप कार्य गर्दै जानुपर्दछ ।

२.७.२ सङ्गठनात्मक विकास

नेपाल बि.सं. २०७२ सालमा राज्य पुनर्संरचना भए पश्चात नेपालको संविधान, २०७२ ले नेपालमा ३ तहको सरकारको व्यवस्था गरेको छ । यस बमोजिम केन्द्रिय, प्रदेश र स्थानीय सरकार गरी तिन तहकोम विभाजन गरेको छ । उक्त निकायहरूवाट सेवा प्रवाह जनस्तरसम्म चुस्त, सहजता र प्रभावकारी रुपमा पुऱ्याउन जनशक्ति व्यवस्थापनका लागी कर्मचारी समायोजन ऐन २०७४ बमोजिम राज्यबाट जारी विभिन्न

ऐन कानुनको परिधि भित्र रही स्थायी रुपमा सेवा प्रवेश गरेका निजामती सेवा र स्थानीय सेवाका कर्मचारीहरुलाई समायोजन गर्ने प्रयोजनार्थ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्राप्त संगठन संरचनाका आधारमा समायोजन भएका कर्मचारीहरू र विभिन्न सेवाहरु सञ्चालनार्थ गाउँपालिका आफैले करार सेवामा व्यवस्थापन गरेका कर्मचारीहरु यस गाउँपालिकाको जनशक्तिको रुपमा रहेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ११ दफा ८३ मा कर्मचारीहरु समायोजन पश्चात स्थानीय तहले आफ्नो कार्यबोझ, राजस्व क्षमता, खर्चको आकार, स्थानीय आवश्यकता र विशिष्टता समेतलाई ध्यानमा राखी संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका आधारमा विषयगत शाखा वा ईकाइ रहेको संगठन संरचना कायम गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय तहको प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रहने, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नियुक्ति कानूनले तोके बमोजिम हुने र कानुनले नियुक्ति नभएसम्मका लागी नेपाल सरकारले निजामती सेवाको कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको रुपमा काम गर्न खटाउने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ८४ मा व्यवस्था गरिएको छ । यसको अतिरिक्त अन्य कर्मचारीहरु तहगत प्रणालीमा रहने व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकामा प्रयाप्त मात्रामा प्राविधिक तथा प्रशासनिक कर्मचारीहरुको अभाव नै रहेको छ । गाउँपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण तालिका ५२ प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ५२: गाउँपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण

क्र.सं.	सेवा समूह	पद	कर्मचारी संङ्ख्या	कैफियत
क) प्रशासन सेवा तर्फ				
	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	अधिकृत सतौँ	१	
	स.ले.पा.	पाँचौँ	१	
	खरिदार	पाँचौँ	१	
	खा.पा.स.टे.		१	
	ओभरसियर		१	
	सहायक	पाँचौँ	२	
	सहायक	चौथो	२	
ख) स्वास्थ्य सेवा				
	ज.स्व. स. नि.	छैटौँ	१	
	मे. अ.	आठौँ	१	डाक्टर
	अहेव	चौंथो	२	
	अनमी	पाँचौँ	१	
	का.स.	पाँचौँ	१	
	रेडियोग्राफर		१	

	मेकानिकल अपरेटर	पाँचौँ	१	
	का. स.		२	करार सेवा
	अनमी		५	करार सेवा
	अहेव		८	करार सेवा
	हे. अ.	पाँचौँ	१	करार सेवा
ग) संघीय सरकार तर्फबाट विविध कार्यक्रम				
	एम आइ एस अपरेटर		१	करार सेवा
	रोजगार संयोजक		१	करार सेवा
	रोजगार सहायक		१	करार सेवा
	प्राविधिक सहयक		१	करार सेवा
	कृषि प्रसार	छैठौँ	१	करार सेवा
	ना.प्रा. स.		३	करार सेवा
घ) पशु सेवा				
	प्रा. स.	चौथो	४	
ङ) कृषि सेवा				
	ना. प्र. स.	पाँचौँ	२	
	ना. प्र. स.	चौंथो	३	
च) ईन्जिनियरिङ सेवा				
	ईन्जिनियर	छैठौँ	१	
	सव. ई.	पाँचौँ	२	
	सव. ई.	चौंथो	५	
छ) विविध सेवा				
	सूचना प्रविधि अधिकृत	अधिकृत	१	
	स. क. अ.	पाँचौँ	१	
	स. क. अ.	चौंथो	२	
ज) हेल्प डेस्क				
	सहायक	पाँचौँ	१	
झ) कार्यालय सहयोगी र अन्य				
	का. स.		१७	पालिका, वडा कार्यालय र अन्य शाखाहरुमा
	ह. स. चालक	सबारी चालक	२	ऐम्बुलेन्स
	ह. स. चालक	सबारी चालक	१	पालिका

स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, २०८०

अनुसूची २.१

लिखुपिके गाँउपालिका, सोलुखुम्बु

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयको दरवन्दी तेरिज

क.सं.	पद	तह	सेवा	समूह	उपसमूह	स्वीकृत दरवन्दी	अन्य सेवाबाट समायोजन हुने दरवन्दी	बाँकी दरवन्दी	कैफियत
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	८ औं	प्रशासन	सा.प्र.		१			
२	इन्जिनियर	७/८ औं	इन्जि.	सिभिल		१		१	
३	अधिकृत	७/८ औं	शिक्षा	शि.प्र.		१		१	
४	अधिकृत	७/८ औं	प्रशासन	लेखा		१		१	
५	अधिकृत	६ औं	प्रशासन	सा.प्र.		२		२	
६	आन्तरिक लेखापरीक्षक	५ औं	प्रशासन	लेखा		१		१	
७	सहायक	५ औं	प्रशासन	सा.प्र.		४		४	
८	कम्प्यूटर अपरेटर	५ औं	विविध			१		१	
९	लेखा सहायक	५ औं	प्रशासन	लेखा		१		१	
१०	प्रा.स.	५ औं	शिक्षा	शि.प्र.		१		१	
११	हे.अ.	५/६ औं	स्वास्थ्य	हे.ई.		१		१	
१२	सब-इन्जिनियर	५ औं	इन्जि.	सिभिल		१		१	
१३	अ.सब.इन्जिनियर	चौथो	इन्जि.	सिभिल		१		१	
१४	स. महिला विकास निरिक्षक	चौथो	विविध			१		१	
१५	खा.पा.स.टे.	चौथो/पाँचौं	इन्जि.	सिभिल	स्यानीटरी	१		१	
कार्यालय तर्फ जम्मा						१९	०	१८	
वडा कार्यालय (५ वटा)									
१	सहायक	५ औं	प्रशासन	सा.प्र.		२		२	
२	सब-इन्जिनियर	५ औं	इन्जि.	सिभिल		२		२	
३	सहायक	चौथो	प्रशासन	सा.प्र.		२		२	
४	अ. सब-इन्जिनियर	चौथो	इन्जि.	सिभिल		३		३	
वडा कार्यालय तर्फ जम्मा						९	०	९	
कुल जम्मा						२८	०	२७	

कुनै स्थानीय तहमा तृतीय तहको कर्मचारी कार्यरत भएमा निजलाई स्वीकृत संगठन संरचनामनुसारको मिल्दो चौथो तहमा कामकाज लगाउन सकिनेछ । त्यस्तो पदमा कार्यरत कर्मचारी जुनसुकै कारणबाट रिक्त भएमा सो पद स्वतः खारेज हुनेछ।

संगठन संरचना भित्र नपरेका सरसफाई, दमकल सञ्चालन, एम्बुलेन्स सञ्चालन, नगर प्रहरी जस्ता स्थायी कर्मचारीलाई हाल कार्यरत रहेकै पदमा कामकाज लगाउन सकिनेछ र त्यस्ता पदमा कार्यरत कर्मचारी कुनै कारणबाट रिक्त भएमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार कामकाज गराउनु पर्नेछ ।

स्थानीय तहमा समायोजन भएका खा.पा.स.टे. चौथो र पाँचौं कर्मचारीलाई [illegible] योग्यता समेतको आधारमा सब-ई., अ.स.ई. वा प्रा.स. को पदमा कामकाज लगाउन सकिनेछ ।

यस दरवन्दी भन्दा बाहेक गाउँपालिकाका स्थायी कर्मचारीहरुलाई [illegible] काम गर्नु पर्ने छ ।

चित्र १६: लिखु पिके गाउँपालिकाको दरवन्दी तेरिज

स्रोतः स्थानीय तहको संगठन ढांचा र दरबन्दी तेरिज १२.१६, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७५/०९/१५

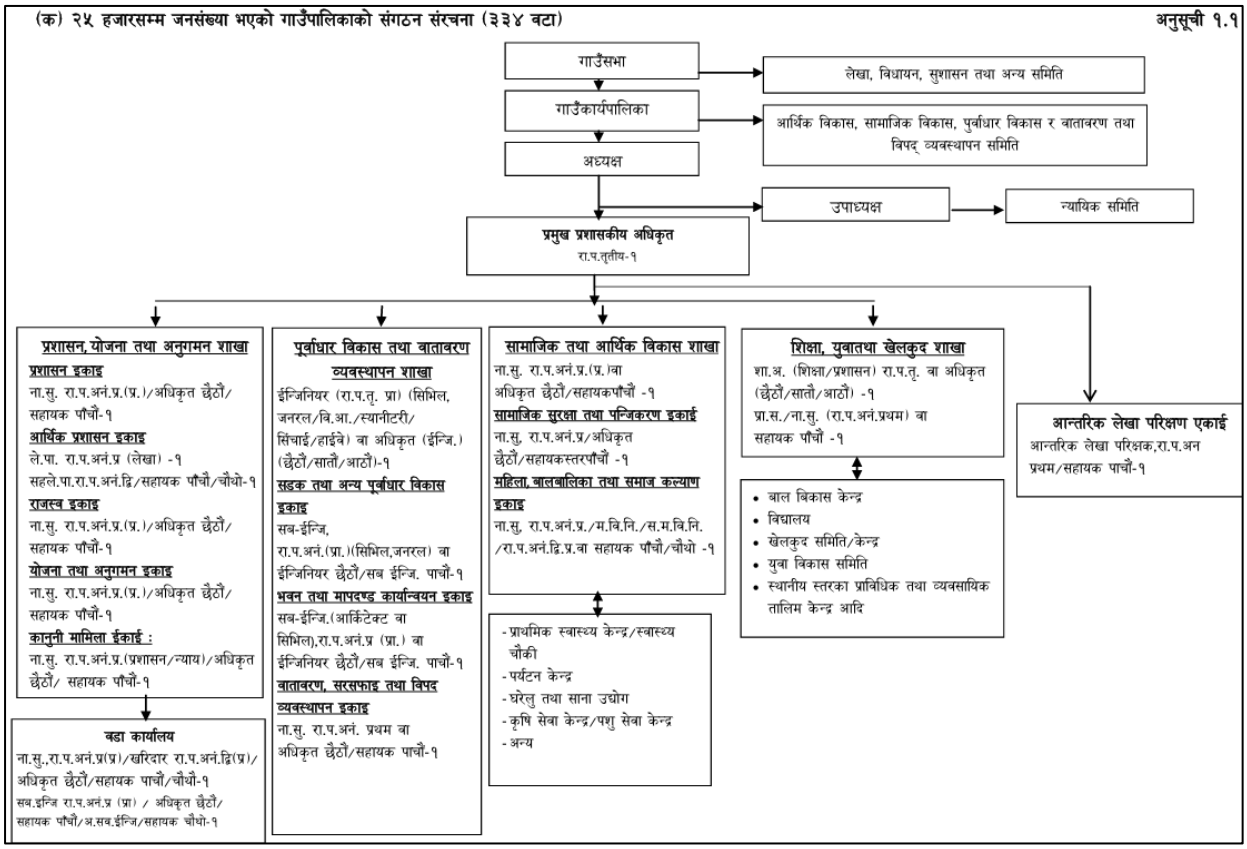

चित्र १७: गाउँपालिकाको संगठनात्मक चार्ट

स्रोतः स्थानीय तहको संगठन ढांचा र दरबन्दी तेरिज १२.१६, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७५/०९/१५

यो गाउँपालिकामा रहेका भौतिक सम्पत्तिको विवरण तालिका ५३ मा समावेस गरिएको छ।

तालिका ५३: गाउँपालिकामा रहेका भौतिक सम्पत्तिको विवरण

सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या	सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या
१	मोटर साइकल	८	२६	लेभल मेसिन	१
२	टेलिभिजन	१	२७	एवनी लेभल	२
३	डिजिटल क्यामेरा	१	२८	स्टाफ	१
४	डिस होम सेट	२	२९	फायर ईस्टिनगुसर	२६
५	ह्वाइट बोर्ड	१	३०	शोइल टेष्ट किट बक्स	१
६	चेक राइडर	१	३१	Burdizzo Castetar	४
७	वाटर डिस्पेन्सरी	१	३२	टेबुल	१९
८	डेक्टप कम्प्युटर	१४	३३	दराज	३
९	ल्यापटप	१६	३४	स्टिल दराज	११
१०	प्रिन्टर	६	३५	टि टेबल	१८
११	फोटोकपी मेसिन	२२	३६	कम्प्यूटर टेबल	३
१२	स्क्यानर	१	३७		२

१३	प्रेजेक्टर	२	३८	काठको दराज	२
१४	प्रोजेक्टर स्किन	१	३९	स्टिल दराज	५
१५	ट्यावलेट	३	४०	रोष्टम	१
१६	जेनेरेटर	१	४१	सफ्टवयर	१
१७	भ्याकुम क्लिनर	३	४२	Switch Router Rack	१
१८	ब्याट्री	५	४३	जिप	१
१९	सोलार प्यानल	३	४४	टेलिफोन	१
२०	इन्भर्टर	१	४५	GPS मेसिन	१
२१	अन्य विद्युतीय उपकरण	१	४६	फ्रिज	१
२२	सोलार सेट	१	४७	कुर्ची	१
२३	लाउड स्पिकर	२	४८	सोफासेट	७
२४	माइक्रोस्कोप	३	४९	घुम्ने कुर्ची	१६
२५	कन्ट्रिफ्यूज मिसिन	२	*स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, २०८०*		

२.७.३ श्रोत परिचालन

तालिका ५४: गाउँपालिकाको आयको स्थिति (२०७७/७८)

आय शिर्षक		आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९	आर्थिक वर्ष २०७९/८०
क) संघ (अनुदान, राजस्व)				
	वित्तीय समानीकारण	६७३०००००	६९३०००००	७५८०००००
	सशर्त अनुदान	८९४०००००	१०४३०००००	९९९०००००
	राजस्व बाँडाफाँड	३९०८४८००	३९३६००००	४७६८००००
	समपूरक अनुदान	०	०	०
	विशेष अनुदान	०	०	०
	पर्यटन रोयल्टी	०	०	०
	जम्मा	**१९५७८४८००**	**२१२९६००००**	**२२३३८००००**
ख) प्रदेश (अनुदान, राजस्व)				
	वित्तीय समानीकारण	७००१०००	३८५४०००	३८५४०००
	सशर्त अनुदान	१०००००	५००००	१२३०००
	राजस्व बाँडाफाँड	२००००००	१७७८७४०	१७७८७४०
	समपूरक अनुदान	१०००००००	१०००००००	१०००००००
	विशेष अनुदान	२००००००	०	०
	जम्मा	**२११०१०००**	**१५६८२७४०**	**१५७५५७४०**
ग) आन्तरिक (अनुदान, राजस्व)				

	भूमिकर/मालपोत	-	-	२५००००
	घरबहाल कर	-	-	२५००००
	अन्य कर	-	-	५०००००
	सिफारिस दस्तुर	-	-	५०००००
	बेरुजु	-	-	५०००००
	जम्मा (मौज्दात रकम सहित)	१०६८७०००	२५६४८९२०	२००००००
कुल जम्मा (क+ख+ग)		२२७५७२८००	२५४२९१६६०	२४११३५७४०
स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, २०८०				

२.७.४ योजना व्यवस्थापन

गाउँपालिकाको समग्र स्रोत परिचालन र व्यवस्थापन गर्न स्थानीय तहको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत गरी सबै वर्ग, समुदाय र क्षेत्रको प्रतिनिधित्व, पहुँच र स्वामित्व रहने गरी जनमुखी, मितव्ययी, पारदर्शी गराउँदै स्थानीयस्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने गरी योजना व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ। यसको लागी गाउँपालिकाले योजना व्यवस्थापन कार्यविधि अविलम्व तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु जरुरी हुन्छ। यस्तो कार्यविधिले अनुदानको किसिम र रकम विनियोजनका क्षेत्रहरु तोक्ने, प्राथमिक आयोजनाहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने, योजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने, बजेट निकासा प्रक्रियाहरु तय गर्ने, कोषको व्यवस्थापन गर्ने, लेखा परीक्षण गर्ने जस्ता गतिविधिहरु चुस्त दुरुस्त राख्नको लागी मद्दत पुऱ्याउँदछ।

तालिका ५५: स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अंकभार

क्र.स.	प्राथमिकताका आधारहरु	अधिकतम प्राप्ताङ्क	न्यूनतम प्राप्ताङ्क
१	राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
२	प्रदेश विकासको प्रमुख चालकसँग सम्बन्धित भए १ अङ्क र नभए १ अङ्क	१	०
३	दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
४	स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
५	स्थानीय तहको क्षेत्रगत उद्देश्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
६	रोजगार, आय वा उत्पादन वृद्धिमा प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
७	५० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी लाभग्राही समुदाय अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, महिला र सीमान्तकृत समुदाय भए ३ अङ्क र अन्य भए १ अङ्क	३	१

क्र.स.	प्राथमिकताका आधारहरु	अधिकतम प्राप्ताङ्क	न्यूनतम प्राप्ताङ्क
८	कार्यपालिकाको बैठकले वडाहरूको समग्र विकासको दृष्टिले पदानुक्रम गरे अनुसार सबभन्दा कम विकसित वडा भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
९	वडा समितिले निर्धारीत गरेको योजनाहरूको प्राथमिकता अनुसार वडाको लागी अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	वा		
१०	निर्देशक समितिले निर्धारित गरेको पालिका स्तरीय योजनाहरूको पदानुक्रम अनुसार अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	जम्मा	२१	४.२

नोटः यो मापदण्डलाई गाउँ कार्यपालिकाको वैठकले वा कार्यपालिकाको वैठक तत्काल वस्न नसक्ने भएमा पछि अनुमोदन हुनेगरी गाउँपालिकाको अध्यक्षबाट स्वीकृत गरेर लागू गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद ३: सोच तथा विकास अवधारण

३.१ पृष्ठभूमि

यस आवधिक योजनाले संघीय योजनाको दीर्घकालीन सोच "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" र "समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख राज्यको रुपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आय स्तर भएको मुलुकमा स्तरोउन्नती हुने आधार निर्माण गर्ने" भन्ने लक्ष्य एवं निर्धारित उद्देश्य एवं प्राथमिकताहरू र आ.व. २०७७/७८ को कोशी प्रदेशको वार्षिक नीति र कार्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू तथा कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) ले निर्धारण गरेको दिर्घकालीन सोचः "स्वच्छ, सुखी र समुन्नत प्रदेश", लक्ष्य र उदेश्यहरुसँग तादाम्यता हुनेगरी यस गाउँपालिकाको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

३.२ संघीय तथा प्रादेशिक योजना अन्तर आवद्धता

यस आवधिक योजनाले सङ्घीय योजनाको दीर्घकालीन सोच ***"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"*** र **"समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख राज्यको रुपमा रुपान्तरण गर्दै उच्च आय स्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने आधार निर्माण गर्ने"** भन्ने लक्ष्य एवम् पूर्वनिर्धारित उद्देश्य एवम् प्राथमिक्ताहरू र आ.व. २०७९/७९ को कोशी प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) को दीर्घकालीन सोच ***"स्वच्छ, सुखी र समुन्नत प्रदेश"*** र लक्ष्य र उद्देश्यसँग तादाम्यता हुने गरी यस गाउँपालिकाको आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

चित्र १८: संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध

स्रोतः स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८

३.३ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा निर्देशक समिति, विषयगत समिति, वडा भेला र स्थानीय श्रोत व्यक्तिहरुको विभिन्न समयमा भएको सहभागितात्मक छलफल, विगतमा भएगरेका प्रयास र उपलब्धीहरु, वस्तुस्थिति विवरण र स्थलगत सर्वेक्षणका क्रममा पहिचान गरिएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाई संक्षिप्तमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) भौगोलिक विकटता हुनु तथा राज्यबाट विशेष ध्यान नदिनु

यो गाउँपालिका हिमाली जिल्लामा रहेको एक विकट भूगोलमा अवस्थित छ । जसको कारण राज्यबाट जुन स्तरको सेवा परिचालन हुनु पर्दथ्यो सो स्तरको सेवा सुविधाको उपलब्धता भएको पाइदैन । यसतर्फ राज्यले विशेष ध्यान दिनुपर्ने आवश्यक देखिन्छ । खास गरी संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार विशेष क्षेत्र विकासको अवधारणा यस पालिका क्षेत्रको लागी लागू हुन्छ ।

ख) बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता

गाउँपालिकाको आन्तिरक आयमा स्रोतहरु न्यून रहेको र संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने निशर्त, ससर्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँड बजेटबाट स्थानीय विकास निर्माणमा कार्यहरू गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले यस गाउँपालिका बाह्य स्रोतमा निर्भर रहेको छ । राजस्वको आन्तरिक श्रोतहरुको पहिचान गर्नको लागी गाउँपालिकाले राजस्व अभिवृद्धि गरी स्व-निर्भरता तीर उन्मुख हुन सकेको छैन ।

ग) आन्तरिक रोजगारी सृजना गर्न नसक्नु तथा युवा शक्ति पलायन हुनु

गाउँपालिकाको सम्भावनालाई रोजगारी सृजना गर्ने कुनै पनि नीति नियम वन्न सकेको छैन । फलस्वरुप उत्पादनशील श्रमशक्ति विशेष गरी युवाशक्ति विदेश तथा शहर पलायन भइरहेका छन् । यो क्रम बढ्दो क्रममा रहेको छ । साथै बैदेशिक रोजगारमा जाँदा भएका घाइते र मृतकको संङ्ख्या पनि दिनहुँ बढ्दो क्रममा रहेको छ ।

घ) विकासको प्राथमिकता निर्धारण गर्न नसक्नु र श्रोत साधन उपलब्ध गराउन नसक्नु

यस क्षेत्रको विकासमा प्राथमिकता अनुसार श्रोत साधनहरुको ब्यवस्था गर्न नसक्नु राज्य तथा स्थानीय सरकारको कमजोरीको रुपमा रहेको छ । साथै गाउँपालिकाको प्राथमिकता तथा समस्यालाई हेरी विकासका कार्यक्रमहरु लैजान नसक्दा समग्र जिल्लाकै विकासमा समस्याहरु देखिएका छन र यहाँको चुनौती पनि यही नै रहेको छ ।

ङ) जलवायु परिवर्तनको असर पर्नु

कार्वन लगायत ग्रिनहाउस ग्यासहरुको बढ्दो उत्सर्गको कारण विश्व तापमानमा वृद्धि भएको छ । यसबाट विशेष गरी हाम्रो जस्ता विकासोन्मुख तथा अल्पविकसिक देश प्रत्यक्ष मारमा रहेकाछन् । त्यसमा पनि ग्रामीण जनताको जनजीविका, श्रोत र साधनमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ । समयमा वर्षा नहुनु, लामो समय

खडेरी हुनु, अतिवृष्टि, खण्डवृष्टि तथा अनावृष्टि हुनु, गर्मी तथा जाडोमा वृद्धि हुनु, तापक्रम बढ्नु, वनस्पतिको जीवनचक्रमा बदलाव देखिनु, कृषि तथा वनबालीमा रोग, कीराको प्रकोपमा वृद्धि हुनु जस्ता जलवायु परिवर्तनका लक्ष्यणहरू देखिन थालेको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रका विभिन्न स्थानमा भू-क्षय तथा पहिरो जस्ता प्रकोपजन्य समस्या घटाउन अनुकुलन योजनाहरु तर्जुमा र लागू हुन सकिरहेका छैनन् । फलस्वरुप विपद र यसबाट हुने मानवीय तथा भौतिक क्षतिमा सालै पिच्छे वृद्धि देखिएको छ ।

च) समग्र विकासलाई सम्बोधन गर्ने अनुकुल नीति नियमको अभाव तथा कार्यान्वयनमा कमजोरी

गाउँपालिकाको भौतिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक विशेषता अनुकुल नीति, नियम र योजनाको अभाव हुनुका साथै भएका नीति, नियम, व्यवस्था र योजनाहरू पनि कम व्यवहारिक र समय सापेक्ष नभएको कारण सफल कार्यान्वयनमा समस्या रहेको छ ।

छ) बसाईँसराइ र वैदेशिक रोजगारी

गाउँमा भएका आर्थिक तथा सामाजिक विकास एवं रोजगारी लगायतका कार्यक्रमको कमी र उचित वातावरणका कारण युवा वर्गहरुमा ठूला शहरहरु र विदेशमा जाने प्रबृतिमा वृद्धि भइरहेको छ । गाउँबाट ऊर्जाशील युवाशक्ति रोजगारीका लागी शहर तथा विदेशिने क्रम बढ्नु समग्र विकासको एक प्रमुख समस्याको रुपमा देखिएको छ ।

३.४ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सूचना सम्वाहकहरुसँगको अन्तरक्रिया र सरोकारवालहरुसँगको छलफलको आधारमा गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण गर्दै गाउँपालिकाको सम्भावना तथा अवसरहरुलाई संक्षेपमा तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) कृषिमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग

तुलनात्मक रुपमा यस गाउँपालिका खाद्य उत्पादन कम भएतापनि कृषिका अन्य उत्पादनको व्यवसायिकरण तथा बजारीकरणबाट गाउँपालिकाको आर्थिक विकास माथ उठाउन सम्भव छ । कृषि विज्ञानको प्रविधिमा आएको आमूल परिवर्तनसँग कृषि तथा कृषि उत्पादनमा उपयोग गरी गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा गति प्रदान गर्न सकिन्छ । खास गरी गाउँपालिकामा तुलनात्मक रुपमा धेरै उत्पादन गर्न सकिने र सम्भव भएका खास गरी नगरमा बढी सम्भावनाको रुपमा देखिएको जडीबुटी, तरकारी, चिया, अलैंची, आलु लगायतको उत्पादनलाई कृषिको उन्नत प्रविधिसँग जोडेर बढी भन्दा बढी उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

ख) पर्यटन विकासको सम्भावना

गाउँपालिकाको विकासको लागी पर्यटन विकासको सम्भावना प्रचुर मात्रामा रहेको छ । यहाँ रहेका धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक स्थल, घाँसे मैदान, ट्रेकीङ, हाइकिङ, हिमश्रृखलाका मनोरम दृश्यावलोकन तथा लिखु खोलाको किनार देखी पिकेको टुप्पो सम्म उचाइगत भिन्नता र यसको अनुभूति जस्ता प्रमुख पर्यटकीय सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरु छन् । यी पर्यटकीय सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरुलाई एकीकृत रुपमा विकास गरी पर्यटन व्यवसायको विकास गर्न सकिन्छ । यसले गर्दा आन्तरिक तथा बाह्य दुबै प्रकारका पर्यटकलाई यहाँ तान्न सकिन्छ ।

ग) उर्जा/विद्युत उत्पादन

यो गाउँपालिका जलस्रोतमा धनी छ। यहाँ सनाठूला खोला धेरै रहेको छ। सप्त कोशीको एक महत्वपूर्ण शाखा लिखु नदी यो गाउँपालिकाको पश्चिम सिमाना भएर बगेको छ भने अन्य थुप्रै लिखुका शाखा नदीहरु रहेका छन्। जहाँबाट विद्युत उत्पादन गर्न सक्ने संभबना अत्याधिक छ। यहाँको खोला प्रयोग गरी ४ वटा ठूला जलविद्युत आयोजनाहहरु निर्माणको क्रममा रहेका छन् जहाँबाट १९३ मेगावाट विद्युत उत्पादन हुनेछ। एउटाबाट विद्युत उत्पादन गर्न सुरु गरिसकेको छ। यसले गाउँपालिकालाई आगामी आर्थिक वर्षबाट निकै ठूलो राजस्व संकलन हुने निश्चित छ। जुन रकमलाई पालिकाले आफ्नो गाउँको हितमा लगानी गर्नेछ।

घ) पशुपालन

यो गाउँपालिकाको उचाइगत भिन्नताको कारण हावापानीमा तातो देखि चिसो सम्मको विविधता पाइन्छ। यसको कारण पिके डाँडाको चिसो र घाँसे मैदानमा चौंरी पालन र भेडा पालन गर्ने सकिन्छ भने तल्लो भूगोलमा गाई, भैंसी र बाख्रापालनको लागी उपयुक्त हावापानी रहेको छ। गाउँपालिकामा पशुपालनको लागी सम्भाव्य देखिएतापनि चौंरीपालन बाहेक गाउँका किसानहरु अझै पनि व्यवसायिक रुपमा पशुपालन गर्न सकेको अवस्था भने देखिदैन। गाउँपालिकामा पशुपालनको विकासको लागी पकेट क्षेत्र बनाई सोही बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेमा थप आर्थिक अभिवृद्धि हुने देखिन्छ।

ङ) जडीबुटी सङ्कलन

यो गाउँपालिकाको माथिल्लो भू-गोल चिसो हावापानी भएको कारण लेकाली जडिबुटीको प्रचुर उत्पादन हुन्छ। यो उत्पादित जडीबुटीलाई व्यवसायिकरण गर्न सकिएमा गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा मनग्य फाइदा लिन सकिने अवस्था छ। जडीबुटी उत्पादनको लागी हावापानी अनुकुल भएकोले गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा जडीबुटी उत्पादनलाई अभियानको रुपमा लैजान सकेमा यसले स्थानीयवासीको आयआर्जनमा उल्लेखनीय रुपमा टेवा दिन सञ्चालन देखिन्छ।

च) दक्ष जनशक्ति उत्पादन र परिचालन

यस गाउँपालिकामा प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षा, परामर्श र अवसरको अभावका कारण गाउँका उत्पादनशील जनशक्ति विशेष गरी ठूलो संङ्ख्यामा युवाहरु शहर तथा विदेश पलायन हुने गरेका छन। यसका साथै देश तथा वाह्य बजारमा प्राविधिक सीपयुक्त मानव संसाधनको अत्यधिक माग रहेको छ। फलस्वरुप यस गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी तथा साझेदारीमा गाउँका युवा शक्तिलाई दक्ष र शिपयुक्त बनाउन सकिने अवसर गाउँपालिकाको लागी रहेको छ।

छ) संस्थागत क्षमता तथा सुशासन अभिवृद्धि

प्रभावकारी विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन तथा सुशासन प्रमुख माध्यमको रुपमा रहेको हुन्छ। नेपालको समग्र विकास प्रक्रियामा जस्तै यस गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास श्रोत परिचालन र सुशासन सम्बन्धी समस्याहरू विद्यमान रहेका छन्। फलस्वरुप विकास कार्यहरू परिमाणमुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन्। यस सम्बन्धी उपलब्ध संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था, औजार तथा रणनीति, प्रशासनिक र नागरिकस्तरबाट समेत परिपालना गर्न पालिका विकासको अवधारणा अनुसार विकास कार्यलाई दिशानिर्देश गरी अपेक्षित परिणाम तथा प्रभावकारिता हासिल गर्न सम्भव हुनेछ।

३.५ समस्या सम्भावना (SWOT) विश्लेषण

योजना तर्जुमाको क्रममा गाउँपालिकाको सबल पक्ष (Strength), कमजोर पक्ष (Weakness), अवसर (Opportunity) र चुनौतीहरुको (Threat) विश्लेषण गर्नको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण, स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सूचना सम्बाहकहरुसँगको अन्तरक्रिया र सरोकारवालहरुसँगको छलफलबाट SWOT विश्लेषण गरिएको छ। सामान्यतया सबल र कमजोर पक्षहरु आन्तरिक कारणहरुसँग सम्बन्धित हुन्छन् भने अवसर र चुनौतीहरु बाह्य कारणसँग सम्बन्धित हुने गर्दछन्।

तालिका ५६: लिखु पिके गाउँपालिकाको SWOT विश्लेषण

	सबल पक्ष (Strength)	**कमजोर पक्ष (Weakness)**
आन्तरिक कारणहरु	भौगोलिक विविधता, हावापानी विविधता र जैविक विविधता	भौगोलिक विकटता
	प्रशस्त जलस्रोत	कृषिको राम्रो सम्भावनाका बावजुद अपेक्षाकृत लाभ लिन नसक्नु
	जलविद्युतको प्रशस्त सम्भावना	परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली
	व्यवसायिक खेतीको लागी उपयुक्त हावापानी (पशुपालन, फलफूल र तरकारी खेतीको)	अपेक्षित पर्यटन प्रवर्द्धन नहुनु
	होमस्टेको सम्भावना	विभिन्न क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु
	पर्यटकीय स्थालहरु प्राकृतिक सौन्दर्यता (हिमाली शृङ्खला देख्न सकिने)	आन्तरिक रोजगारी सृजना गर्न नसक्नु
	धार्मिक सांस्कृतिक सम्पदाको धनी (गुम्बा, मठमन्दिर, चाडपर्व, रीतिरिवाज)	ग्रामीण बस्तीहरुमा पूर्वाधारको पहुँचको कमी
	वन क्षेत्रले ६१% भूभाग ढाकेको	शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक पूर्वाधारको विकास अपेक्षित नहुनु
	उचाइको भिन्नता	प्राकृतिक प्रकोप (भू-क्षय, बढी, पहिरो)
बाह्य कारणहरु	**अवसरहरु (Opportunities)**	**चुनौतीहरु (Threats)**
	सबै वडाहरुमा सडकको पहुँच बिस्तार हुँदै	बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता
	कृषिमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग गरी व्यवसायिक कृषि गर्न सकिने	भौगोलिक विकटता कारण पूर्वाधार विकास गर्न
	तरकारी, पशुपालन र फलफूलको पकेट क्षेत्र विकास गरी आम्दानीको स्रोत बढाउन सकिने	युवाहरूको वैदेशिक रोजगार र बसाइँसराइ
	पर्यटन क्षेत्रबाट रोजगार तथा आय गर्न सकिने	भौगोलिक अवस्थिति र छरिएर रहेका बस्तीहरू
	स्थानीय प्राकृतिक श्रोतहरु (वन, वनपैदावार, जडीवुटी, जल, जमीन) को समुचित प्रयोग गरी पालिकाको आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिने	पहिरो, भू-क्षय र प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण र रोकथाम
	स्थानीय उद्योग स्थापना गरी रोजगारी	पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गर्न

	नायाँ पर्यटकीय पदमार्गको विकास गर्न सकिने	स्थानीय प्राकृतिक श्रोतहरु (वन, वनपैदावार, जडीवुटी, जल, जमीन) को समुचित प्रयोग गरी पालिकाको आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिने
	पर्यटन व्यवसायको विकास	व्यवसायिक खेतीको बजारीकारण गर्न
	पर्यटन र पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने	विद्युत उत्पादन र सिंचाइमा लगानी जुटाउन
	कृषि र पर्यटनसँग सम्बन्धित प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न सकिने	सुशासन व्यवस्थापन
	उचाइको भिन्नता र जैविक विविधताबाट तुलनात्मक लाभ लिन सकिने	
	व्यवसायिक चिया खेती, आलुखेती, किवी खेती मार्फत आर्थीक लाभ लिन सकिने	
	जलस्रोतलाई उर्जा, सिंचाइमा उपयोग गर्न सकिने	
	सूचना प्रविधिको प्रयोग द्वारा पारदर्शी, उत्तरदायी र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न सकिने	

३.६ निर्देशक सिद्धान्त

गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोचको आधारमा गाउँपालिकाको विकासको प्रतिवद्धता, विशेषता र चाहना स्पष्ट दर्शाउने गरी र दीर्घकालीन सोच प्राप्ति तर्फ विकास प्रयासलाई डोऱ्याउने गरी विकासका सिद्धान्तहरु तय गरिएको छ । यस आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका लक्ष्य, उद्देश्यहरु प्राप्ती गर्नको लागी लिखु पिके गाउँपालिका विकासको निर्देशक सिद्धान्त निम्नानुसार रहनेछन् । निर्देशक सिद्धन्त छ ।

क) जन-सहभागितात्मक विकास अभियान
- उपभोक्ता समूहहरुको सुदृढीकरण र विकास
- स्थानीय समुदायमा आधारित सङ्गठनहरुको विकास तथा परिचालन
- स्थानीय गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन र सुदृढीकरण
- निजी-सार्वजनिक साझेदारीमा आधारित विकास अभियान
- सरकारी तथा निजी साझेदारीमा विशेष जोड

ख) जन सबलीकरण, समावेशी विकास र लक्षित समूहलाई विशेष जोड
- सेवा र सुविधामा सबै वर्ग समुदायको समान पहुँच
- दलित, उपेक्षित तथा जनजाति उत्थान र विकास
- महिला सशक्तिकरण, सहभागिता र परिचालन
- मानवीय विकास

ग) प्राकृतिक श्रोतसाधनको दिगो उपयोग

घ) वातावरण मैत्री विकास

ङ) आर्थिक गतिविधिमा अभिवृद्धि
- समानुपातिक बजेट बाँडफाँड
- स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको समुचित उपयोग
- रोजगारीको अवसरमा अभिवृद्धि तथा लक्षित वर्गलाई रोजगारीमा पहुँच
- गरीबी न्यूनीकरण

३.७ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोचले गाउँपालिकाको आगामी दिनमा हासिल गर्न चाहेको एक आदर्शतम् वा इच्छित अवस्थालाई सङ्केत गरेको छ । दीर्घकालीन अवस्था प्राप्त गर्न लिखु पिके गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोत, साधन, सम्भाव्यतालाई सदुपयोग गर्दै पालिकाको मुख्य समस्या र चुनौतीलाई सामना गर्न सक्नु पर्दछ । दीर्घकालीन सोच एक आवधिक योजनामा मात्र प्राप्त गर्न सकिने सोच नभएतापनि आवधिक योजनाले यसलाई अगाडि बढाउन मद्दत गर्दछ ।

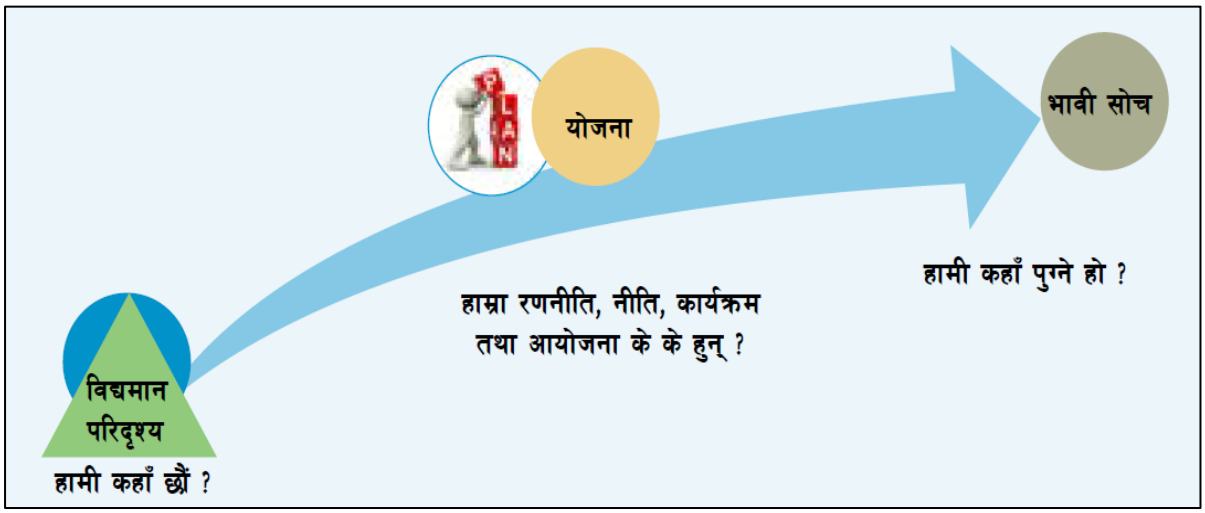

स्रोतः स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८

समग्र राष्ट्र र सम्बन्धित प्रदेशको दीर्घकालीन सोच तब मात्र पूरा हुन सक्दछ जब स्थानीय तहले त्यसका योजनाका उद्देश्य र लक्ष्यमा सहयोग पुऱ्याउँदछ । त्यसैले लिखु पिके गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा केन्द्रीय सरकारले तर्जुमा गरेको राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, त्यसमा अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति आदिलाई पनि ध्यान दिइएको छ ।

लिखु पिके गाउँपालिकाको सोच निर्धारण गर्दा गाउँपालिकाको सम्भावना तथा अग्रणी क्षेत्रको आधारमा दीर्घकालीन सोच तय गरिएको छ । आगामी १५-२० वर्षको अवधिको लागी लिखु पिके गाउँपालिकाको समग्र दिगो आर्थिक विकास र समृद्ध गाउँपालिका विकासको लागी दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरु, विषयगत समितिका संयोजक तथा सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत शाखाका कर्मचारी लगायत पालिकाका सरोकारवाला, बुद्धिजीवीहरू र योजना तर्जुमाका विज्ञ टोलीको उपस्थितिमा मिति २०७९/१२/१४ र १५ गतेको दुई दिनको छलफल कार्यक्रमको आयोजना गरी गाउँपालिकाको निम्न दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको थियो ।

“कृषि, पर्यटन, उर्जा र पूर्वाधार
लिखु पिके विकासको मूल आधार”

दिर्घकालीन सोचमा समेटेका क्षेत्रहरुलाई यहाँ समावेश गरिएको छ ।

कृषि

- व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन

- पकेट क्षेत्र विकास
- कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र तथा शीत भण्डार
- उच्च उत्पादकत्व
- सहज बजार पहुँच र उचित मूल्य
- कृषि सामाग्री, मल, बिउबिजन, प्रविधि, तालिम र सहज ऋणको व्यवस्था

पर्यटन

- पर्यटन गुरुयोजना
- पर्यापर्यटन
- पर्यटन पूर्वाधार विकास
- होमस्टे
- निजी क्षेत्रलाई लगानीको लागी आकर्षित गर्ने
- तालिम र क्षमता अभिवृद्धि

उर्जा

- जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गर्ने

पूर्वाधार विकास

- सडक तथा यातायात
- शिक्षा तथा स्वास्थ्यको पूर्वाधार विकास र स्तरोन्नति
- खानेपानी र सिंचाइ पूर्वाधार विकास
- बसपार्क तथा हाटबजार पूर्वाधार निर्माण

लक्ष्य

योजनाका निम्न लक्ष्य रहेका छन्:

१. गाउँपालिकालाई कृषिको उपयुक्त क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने ।
२. गाउँपालिकाको पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विकास गर्ने ।
३. गाउँपालिकाको विद्यमान जलस्रोत लगायत अन्य स्रोत साधनको अधिकतम प्रयोग गरी आर्थिक वृद्धि गर्ने ।
४. गाउँपालिकामा भौतिक लगायत सामाजिक र आर्थिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।

उद्देश्य

गाउँपालिकाको सबै क्षेत्र र पक्षको यथार्थ वस्तुस्थिति विश्लेषण गरी दिर्घकालीन रुपमा गाउँपालिकालाई कस्तो रुपमा विकास गर्ने र आगामी पाँच वर्षमा गाउँपालिकाको विकास योजना तयारी गर्ने मूल उद्देश्य रहेको छ । अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्न प्रकार रहेका छन्:

- व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन र स्थानीय उद्योग व्यवसाय माध्यमद्वारा रोजगारी र आयमा वृद्धि गर्नु।
- गाउँपालिकालाई तरकारी, खाद्य उत्पादन, माछा, मासु, दूधमा आत्मनिर्भर बनाउनु ।
- लगानी मैत्री वातावरणको सृजनाद्वारा कृषि, उद्योग तथा व्यापार/व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने । आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा गुणस्तरीय शिक्षाका माध्यमबाट समावेशी विकास गर्नु ।

- पर्यटन व्यवसायलाई स्थानीयको आर्थिक विकाससँग जोडेर होम स्टे र पर्यटकीय गन्तव्य स्थानहरुमा पर्यटकीय पुर्वाधारको विकास गरी पर्यटनको प्रबर्द्धन गर्नु ।
- गाउँपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार शान्ति-सुरक्षा जस्ता आधारभूत अधिकारको विकासको लागी उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्दै उत्पीडित, असहाय, गरीब, बालबालिका, अशक्त, वृद्धवृद्धाहरुको हक अधिकार र सहभागिता सुनिश्चित गरी सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था गर्ने ।
- जलस्रोतको अधिकतम उपयोग गरी जलविद्युत उत्पादन गर्ने ।
- वातावरण मैत्री आधारभूत पूर्वाधारले सम्पन्न बनाउनु ।
- प्राकृतिक स्रोत र साधनहरुको दिगो उपयोग गर्नु ।
- संस्थागत सुशासन कायम भई प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्नु ।
- गाउँपालिका र वडा कार्यालयबाट सम्पादन र प्रवाह हुने सेवा सुविधाहरुलाई प्रविधियुक्त बनाई सुशासनलाई अझ शसक्त र प्रभावकारी बनाउनु
- दिर्घकालीन सोचले निर्दिष्ट गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकीकरण गरी गाउँपालिकालाई सोही अनुसार डोऱ्याउने ।
- संघीय तथा प्रादेशिक योजनालाई सहयोग पुऱ्याउने ।

३.८ गाउँपालिका विकासका प्राथमिकताहरु

गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाका क्रममा पहिचान भएका समस्या तथा सम्भावना र उपलब्ध अवसरहरुकै आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट तल उल्लेख गरिए अनुसारका विषय क्षेत्रहरुको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ । यी प्राथमिकताका आधारमा गाउँपालिकाले आयोजना छनौट, लगानी वृद्धि तथा उचित कार्यान्वयन गर्दा सन्तुलित, समावेशी तथा दिगो विकास हुने देखिन्छ ।

१. सडक तथा यातायात
२. खानेपानी
३. पर्यटन
४. ऊर्जा
५. सिंचाइ
६. कृषि तथा पशुपालन
७. स्वास्थ्य
८. शिक्षा (प्राविधिक)
९. सञ्चार
१०. वन तथा जडीबुटी
११. उत्पादित बस्तुको बजार व्यवस्थापन
१२. खेलकुद
१३. धार्मिक, सांस्कृतिक विकास
१४. संस्थागत विकास (गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालय)

३.१० लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड

३.१०.१ गाउँपालिकाको आयको प्रवृति, विश्लेषण र प्रक्षेपण

लिखु पिके गाउँपालिका ग्रामीण परिवेश भएको, विकट पहाडी भूगोल र व्यापारिक तथा आर्थिक गतिविधिहरु अत्यन्तै सीमित भएकोले आम्दानीका आन्तरिक स्रोतहरु अत्यन्त न्यून रहेको छ। गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट क्रमशः रु २१२९६०००० र १५६८२७४० प्राप्त गरेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट क्रमशः २२३३८०००० र रू. १५७५५७४० प्राप्त गरेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष देखी २०७७/७८/ देखी २०७९/८० क्रमशः रु.१०६८७००, रु.२५६४८९२० र रु. २०००००० रहेको देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ बाट आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा उतार चडाव देखिन्छ। लिखु पिके गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्मको वार्षिक आयको विवरण तालिका ५७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५७: लिखु पिके गाउँपालिकाको आय विवरण (आ.व. २०७६/७७ - २०७८/७९ रु. मा)

आय शीर्षक		आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९	आर्थिक वर्ष २०७९/८०
क) संघ				
	वित्तीय समानीकारण अनुदान	६७३०००००	६९३०००००	७५८०००००
	सशर्त अनुदान	८९४०००००	१०४३०००००	९९९०००००
	राजस्व बाँडाफाँड	३९०८४८००	३९३६००००	४७६८००००
	समपूरक अनुदान	०	०	०
	विशेष अनुदान	०	०	०
	पर्यटन रोयल्टी	०	०	०
	जम्मा	**१९५७८४८००**	**२१२९६०००० **	**२२३३८०००० **
ख) प्रदेश				
	वित्तीय समानीकारण अनुदान	७००१०००	३८५४०००	३८५४०००
	सशर्त अनुदान	१०००००	५००००	१२३०००
	राजस्व बाँडाफाँड	२००००००	१७७८७४०	१७७८७४०
	समपूरक अनुदान	१०००००००	१०००००००	१०००००००
	विशेष अनुदान	२००००००	०	०
	जम्मा	**२११०१०००**	**१५६८२७४०**	**१५७५५७४०**
ग) आन्तरिक				
	भूमिकर/मालपोत	-	-	२५००००
	घरबहाल कर	-	-	२५००००
	अन्य कर	-	-	५०००००
	सिफारिस दस्तुर	-	-	५०००००
	बेरुजु	-	-	५०००००
	जम्मा	**१०६८७०००***	**२५६४८९२०***	**२०००००००**

कुल जम्मा (क+ख+ग)	२२७५७२८००	२५४२९१६६०	२४११३५७४०
			स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, २०७९

** मौजात रकम सहितको छ । ** मौजात रकम समावेश गरिएको छैन ।*

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को बार्षिक आयलाई हेर्दा गाउँपालिकाको आन्तरिक आय कुल आयको केवल १.५६% मात्र रहेको आन्तरिक आय आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा आउँदा करिव ३.४२% ले बढेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको स्रोतहरुमा वडा कार्यालयहरुबाट प्राप्त राजस्व, आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरिएका अन्य राजस्व तथा गैर कर राजस्व र पालिकाले संकलन गरेको प्रशासनिक शुल्क मात्र देखिन्छ । घरबहाल कर भर्खरै मात्र शुरु गरिएको छ र यो अत्यन्त न्यून छ । यसबाट के देखिन्छ भने गाउँपालिका पूर्णतया संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने ससर्त र निशर्त अनुदानमा निर्भर छ (तालिका ५८) ।

तालिका ५८: लिखु पिके गाउँपालिकाको बिगत ३ आर्थिक वर्षको आम्दानीको विवरण (%)

सि.नं.	विवरण	आ.व. २०७७/७८	आ.व. २०७८/७९	आ.व. २०७९/८०
१	आन्तरिक श्रोत	०.६१	१.५६	३.४२
२	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम	११.२३	१३.०९	१७.०२
३	अनुदान	८८.१६	८५.३५	७९.५६
जम्मा		१००.००	१००.००	१००.००
				स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका, २०७९

गाउँपालिकाको राजस्वका सीमित स्रोतहरु भएकोले आफ्नो आन्तरिक आय बढाई सङ्घ र प्रदेशको निर्भरता कम गर्न निकै चुनौतीपूर्ण छ । तर पनि गाउँपालिकाले राजस्व अभिवृद्धि कार्ययोजना तर्जुमा, लगानी मैत्री वातावरण मार्फत बाहिरी लगानी आकर्षण, स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योग र व्यापार व्यवसायहरुका प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो राजस्व बढाउन सञ्चालन सम्भावनाहरु देखिन्छ । पालिकामा फलफूल, तरकारी, आलु, पशुपालन, पर्यटन, जलविद्युतको प्रशस्त सम्भावना रहेकोले यी उत्पादनको निर्यात र लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो आन्तरिक आय बढाउन सक्दछ । पालिकाको बिगत ३ वर्षको आयको प्रवृतिलाई आधार मानी आगामी वर्षहरुमा न्यूनतम १० प्रतिशतको दरले वार्षिक आय वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ र सोही वृद्धिदरको आधारमा आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका ५९: लिखु पिके गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण

विवरण/आर्थिक वर्ष	२०८०/८१ (आधार वर्ष)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
क) आन्तरिक आय	८२६५११५	९०९१६२६.५	१००००७८९.२	११०००८६८.१	१२१००९५४.९	१३३११०५०.४
ख) राजस्व बाँडफाँड	४११३८७४०	४५२५२६१४	४९७७७८७५.४	५४७५५६६२.९	६०२३१२२९.२	६६२५४३५२.२
ग) अनुदान	१९२२८४०००	२११५१२४००	२३२६६३६४०	२५५९३०००४	२८१५२३००४.४	३०९६७५३०४.८
कुल आय	२४१६८७८८५५	२६५८५६६७४०.५	२९२४४२३४१४.६	३२१६८६५७५६	३५३८५५२३३१.६	३८९२४०७५६४.८

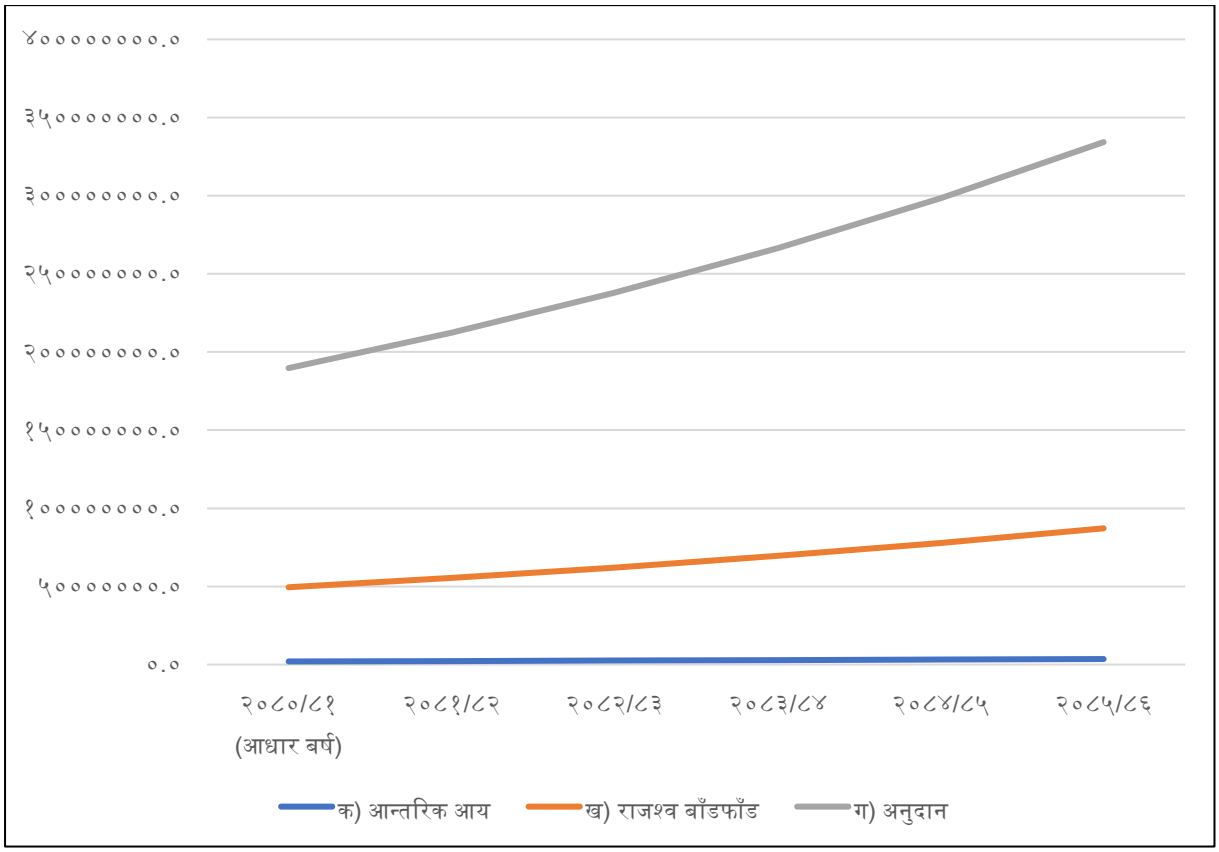

चित्र १९: लिखु पिके गाउँपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी

४.१.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकामा ९६.०८% घरधुरीको आफ्नै जग्गा रहेको छ भने ३.४८% को आफ्नो जग्गा छैन । गाउँपालिकामा ३८०२.१५ हेक्टर (३०.६१%) खेतीयोग्य जमीन छ। हाल २१.७४% जमीन खेती गरिएको छ भने २२०० हे. (१७.७१%) जमीन बाँझो छ। पालिकामा १७०० हे. (१३.६९%) जमीन सिँचित भूमि रहेको छ। जस मध्ये बाह्रै महिना सिंचाइ हुने जमीन ६५० हे. (५.२३%) र मौसमी सिँचित जमीन १०५० हे. (८.४५%) रहेको छ (स्रोतः लिखु पिके गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६)।

यो गाउँपालिकामा मकै, गहुँ, कोदो, धान, फापर जस्ता खाद्यन्न उत्पादन हुन्छ। गाउँपालिकाको वडा २, ३ र ४ अन्नवाली, तरकारी, दलहन तथा फलफूलको लागी र वडा १ र ५ आलु उत्पादनको लागी उपयुक्त भूगोल हो । यहाँका कृषकहरूले आधुनिक तथा व्यवसायिक हिसाबले कृषि कार्य गरेको पाइदैन । गाउँपालिकामा आफ्नै जमीनबाट उत्पादित खाद्यन्न बाहेक धान ५० मे. टन, मकै र गहुँ क्रमशः १०/१० मे.टन अभाव देखिन्छ । त्यस्तै गरे तरकारी वालीको उत्पादनमा आलु सबै भन्दा धेरै हुन्छ भने अन्य तरकारी वालीहरु साज, मुला, काउली, बन्दा लगायत अन्य तरकारी उत्पादन हुने गरेको पाइन्छ तर पनि पालिकामा १० मे. टन तरकारी अभाव देखिन्छ । यसै गरी गेडागुडी जन्य वालीमा २० मे. टन उत्पादन भएतापनि ५ मे.टन अभाव रहेको देखिन्छ (स्रोतः कृषि शाखा, लिखु पिके गाउँपालिका, २०८०)।

गाउँपालिकाका परिवारको आम्दानीको अर्को महत्वपूर्ण स्रोत भनेको पशु तथा पन्छी पालन हो। पालिकाको प्रायःजसो घरधुरीले पशु तथा पन्छीपालन गरेका छन्। त्यस्तै गरेर गाई, भैँसी, सुँगुर/बंगुर, चौँरी, जोक्पो, याक जस्ता पशुहरु पाल्ने गरेका छन्। यो पालिकामा व्यावसायिक रुपमा चिया खेती गरिएको छ र यहाँ उत्पादित चिया विश्व बजारमा निर्यात हुने गरेको छ। यो पालिकाबाट निर्यात हुने पशुहरुमा खसी, बोका, सुगुर, बुंगुर, पंछीहरुमा कुखुरा हुन् भने अन्य कृषि उत्पादनमा किवी, अलैची, मह पर्दछन् (स्रोतः कृषि शाखा, पशुपंछी शखा, लिखु पिके गाउँपालिका, २०८०) । यो गाउँपालिकामा उचाइगत भिन्नता (Alti-potentiality) भएको कारण एउटै सिजनमा पनि धेरै प्रकारका कृषि उत्पादन गर्न सकिन्छ । त्यसकारण उचाइगत भिन्नताको तुलनात्मक लाभ लिन सके गाउँपालिका आर्थिक रुपमा समृद्ध हुनेमा दुईमत हुने छैन ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ कृषि पूर्वाधारमा सरकारी क्षेत्रको लगानी न्यून हुनु	➢ कृषिलाई आकर्षक र सम्मानित पेसाको रुपमा विकास गर्नु।
➢ अप्ठ्यारो भू-अवस्था र कमजोर ग्रामीण पूर्वाधार	➢ कृषि योग्य जमीनमा सिंचाइको व्यवस्था गर्नु
➢ सिंचाइ सुविधा पर्याप्त नभएको।	➢ व्यवसायिक पशु तथा पन्छीपालन गर्नु

➢ स्थानीय स्तरमा कृषि मल, उपकरण र अन्य सामग्रीहरु समयमा उपलब्ध नहुनु ।	➢ कृषि भूमिको सही व्यवस्थापन गरी तुलनात्मक लाभ लिनु
➢ उत्पादन गर्ने सबै कृषकको पहुँचमा जग्गाको स्वामित्व नहुनु	➢ पकेट क्षेत्र विकास गरी कृषि विकास गर्नु।
➢ कृषिमा भित्रन नसकेको प्रविधि र आधुनिकिकरण, विऊ बिजन, कीटनाशक विषाधिको उपयोगमा सही उपयोग	➢ उन्नत मल बीउ र प्रविधि कृषक सम्म सहज रुपमा पुऱ्याइ व्यावसायिक कृषि करण गर्नु ।
➢ कृषिको व्यवसायिकरण नहुनु	➢ बढ्दो आयातको न्यूनीकरण गर्न ।
➢ जिविकोपार्जन खेती/परम्परागत खेतीबाट माथि उठ्न नसक्नु	➢ उन्नत नश्लको पशु र प्रविधिद्वारा व्यावसायिक पशुपालनको विकास गर्नु ।
➢ खाद्य सुरक्षाको कमी ।	➢ पशुपालनलाई आकर्षक र सम्मानित पेसाको रुपमा विकास गर्नु ।
➢ उच्च उत्पादकत्व भएका पशु पालन नहुनु	➢ पशु खाद्य व्यवहारमा सुधार गरी स्थानीय उत्पादनको उपभोग प्रवृत्ति बढाउनु ।
➢ उच्च नश्लका पशुहरुको अभाव ।	

४.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ तरकारी; आलु, फलफूल; किवी, ओखर, अलैची, चिया लगायतका स्थानीय उत्पादनलाई वृद्धि गरी मूल्य श्रृङ्खालामा आवद्ध गर्न सकिने । ➢ चरण र घाँसे मैदान भएकोले व्यावसायिक पशुपालनको अनुकूलता । ➢ सञ्चालनमा रहेका चौँरी खर्कको र चौँरीपालनको व्यावसायिकरण । ➢ उच्च मूल्यको लेकाली जडीबुटीको सम्भावना। ➢ पशुपालनको विस्तार गरी मूल्य श्रृङ्खालामा आवद्ध गर्न सकिने । ➢ दूध र मासु उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना । ➢ कृषि क्षेत्र स्थानीय व्यवसायी, नागरिक र स्थानीय सरकारको चासोको विषय रहनु । ➢ सिंचाइका श्रोतहरूको उपलब्धता भएकोले यसको अधिकतम उपयोग गर्न सकिने ।	➢ कृषि तथा पशु पन्छीको विकास र विस्तार गरी निर्यात गर्न सकिने । ➢ पशुपालन, कुखुरा पालन, मौरी पालन गरी आयआर्जन बढाउन सकिने । ➢ कृषिजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु भित्र्याउन सकिने । ➢ उन्नत जातका पशुपालन गरी वरिपरिका बस्तीहरुमा समेत विस्तार गर्न सकिने । ➢ फलफूल, तरकारी खेतीको विकास र विस्तार गरी कृषकको आय-आर्जन बढाउन सकिने । ➢ बेमौसमी तरकारी खेती गरी कृषकहरु लाभान्वित हुन सक्ने । ➢ कृषि उत्पादन हाल रष्ट्रिय, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको प्रमुख मुद्दा रहनु ।

४.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

कृषि, पशु तथा पन्छीको विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु निम्नानुसार प्रस्ताव गरिएको छ ।

लक्ष्य

खाद्य र पोषण सुरक्षा, व्यवसायिक कृषि, पशुपन्छी पालद्वारा रोजगारीको माध्यमद्वारा समृद्ध गाउँपालिका निर्माण गर्न योगदान पुऱ्याउने ।

उदेश्य

- कृषि र पशुपालनमा आधुनिकीकरण गरी कृषकको जीवन स्तरमा सुधार गर्नु ।
- खाद्य बस्तु र खाद्यान्नमा आत्म निर्भरको वातावरण तयार गर्नु ।

रणनीति

- व्यवसायिक कृषि र पशुपालनको प्रवर्द्धन गर्ने
- कृषि, पशु तथा पन्छी जन्य उत्पादनलाई मूल्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्ने
- स्थानीय विशिष्टीकृत उत्पादनको ब्रान्डिङ र बजारीकरण गर्ने

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	बाँझो जमीनमा खेती गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने			✓	✓	
२	कृषकहरुलाई बेमौसमी खेती गर्न प्रोत्साहन गर्ने			✓	✓	✓
३	उन्नत नश्ल पशु विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने			✓	✓	
४	नमूना कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्र विकास गर्ने		✓	✓	✓	
५	चौँरी तथा चरण खर्क संरक्षण तथा विकास गर्ने		✓	✓	✓	
६	कृषक तालिम र भ्रमण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	✓	✓	✓		✓
७	उच्च मूल्य श्रृङ्खला अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने		✓	✓		
८	व्यावसायिक कफी खेतीको लागी पूर्वाधार तयार गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
९	स्थानीय उत्पादन (आलु, चिया, अलैची, किवी, चौँरीको चिज) को ब्रान्डिङ् गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
१०	दुग्ध चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	
११	कृषि उपज संकलन केन्द्र निर्माण गर्ने		✓	✓	✓	
१२	प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने		✓	✓	✓	
१३	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		✓	✓	✓	
१३	अनुसन्धान केन्द्र तथा शैक्षिक संस्थाहरुससँग आवद्धता विकास गर्ने		✓	✓	✓	

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- खेती योग्य बाँझो जमीनमा खेती गरिएको हुनेछ ।
- स्थानीय कृषि जन्य उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

- गाउँपालिकामा खाद्यन्न, तरकारी जस्ता आधारभूत बस्तुको अभाव हट्ने ।
- खाद्यन्न, तरकारी, गेडागुडीमा आत्म निर्भर भएको हुनेछ ।
- कृषि क्षेत्रको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- स्थानीय उत्पादनहरुको ब्राण्डिङ भएको हुनेछ ।
- कृषि उत्पादन संकलन केन्द्रहरु र चिस्यान केन्द्रको निर्माण भएको हुनेछ ।
- कृषि पकेट क्षेत्रको विकास भएको हुनेछ ।
- कृषकहरुको वित्तीय र कृषि सामाग्रीमा सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- उचाइगत भिन्नता (Alti-potentiality) अनुसार जमीनको उपयोग भएको हुनेछ ।

४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायको समन्वयात्मक र सकृय सहभागिता हुनेछ ।
- ठूला आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा दातृ निकायबाट सहयोग प्राप्त हुनेछ ।
- सार्वजनिक, निजी साझेदारीमा योजनाहरुको कार्यान्वयन हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन हुनेछ ।

४.२ सिंचाइ

४.२.१ पृष्ठभूमि

कृषियोग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुऱ्याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्था गर्न आवश्यक छ। गाउँपालिकामा ३८०२.१५ हेक्टर खेतीयोग्य जमीन मध्ये २७०० हे. जमीन खेती गरिएको छ भने १७०० हे. जमीन सिँचित भूमि रहेको छ। जस मध्ये बह्रै महिना सिंचाइ हुने जमीन ६५० हे र मौसमी सिँचित जमीन १०५० हे. रहेको छ। पालिकामा रहेको बाँझो जमीन २२०० हे. रहेको छ। हाल सञ्चालनमा रहेका सिंचाइ योजनाहरु पनि व्यवस्थित गरी नयाँ सिंचाइ योजनाहरु सञ्चालनमा गर्नु पर्ने हुन्छ। जसले बाह्रै महिना सिंचाइ नपुगेका खेती योग्य जमीनमा खेती गर्न सहज हुनेछ। यसको लागी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, सेवा शुल्क निर्धारण र सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्थापन गर्न सकिने नीतिगत व्यवस्था छ। तसर्थ भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाइ सुविधा पुऱ्याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिंचाइको दिगो व्यवस्था गर्न आवश्यक छ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौती
➢ खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाइ सेवा पुऱ्याउन नसक्नु । ➢ परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोको आवश्यक मर्मत सम्भार हुन नसक्नु ➢ गाउँपालिकासँग न्यून बजेटका कारण सिंचाइ पूर्वाधारको लागी आवश्यक बजेट बिनियोजन नहुनु ।	➢ सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्न नसक्नु ➢ सिंचाइ पूर्वाधार विस्तार गर्न कठिन भूगोल र सिंचाइ आयोजना महँगो पर्ने । ➢ परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोहरुको नियमित मर्मत सम्भार गर्नु । ➢ नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको विस्तार गरी सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउनु । ➢ पानीजन्य प्रकोप नियन्त्रण गर्नु ।

➢ सिंचाइ सुविधा पुगेको वा पुग्न सक्ने भूमिमा खण्डीकरण र बाँझो हुँदै जानु । ➢ नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजनाको विस्तार हुन नसक्नु । ➢ निर्माण सम्पन्न भइसकेका सिंचाइ प्रणालीको आवश्यक मर्मत सम्भार हुन नसक्नु ।	➢ सिंचाइ पूर्वाधार विस्तार गर्न स्रोतको व्यवस्था गर्नु । ➢ उपलब्ध जलस्रोतको संरक्षण गर्दै सिंचाइ सहितको बहुआयामिक उपयोग गर्नु ।

४.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ परम्परागत रुपमा रहेका स्थानीय कुलोहरुको आवश्यक मर्मत संभार गरी सिंचाइ सुविधा बढाउन सकिने । ➢ सिंचाइ सुविधा नभएको जमीनमा सिंचाइ मार्फत कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।	➢ जलस्रोतको बहुउपयोगको सम्भावना रहनु । ➢ सिंचाइ सम्बन्धी नयाँ प्रविधिको प्रयोग तथा विस्तार हुनु । ➢ सिंचाइ विकास र व्यवस्थापनमा कृषक उपभोक्ताको पहुँच र सहभागिता बढ्दै जानु । ➢ सिंचाइ प्रणाली विस्तारका लागी कृषकहरुको माग बढ्दै जानु । ➢ युवा पुस्तालाई कृषि तथा पशुपालनमा आकर्षित गर्न सकिने ।

४.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने ।

उद्देश्य

- ➢ सिंचाइ नपुगेको कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सेवा विस्तार गर्ने ।
- ➢ बहुउद्देश्यीय आयोजनाको विकास गरी कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनु ।
- ➢ सञ्चालनमा रहेका कुलोको मर्मत सम्भार एवम् व्यवस्थापनलाई सुदृढ गरी दिगो बनाउनु ।

रणनीति

- ➢ परम्परागत सिंचाइलाई व्यवस्थापन गर्दै नयाँ सिंचाइ प्रणालीको विकास गरी कृषि योग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा विस्तार गरिनेछ ।

मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	सतह सिंचाइको पूर्वाधार निर्माण गर्ने			✓	✓	
२	स्थानीय कृषकहरुको क्षमता विकास गर्ने			✓	✓	
३	ठूला पहिरोहरु व्यवस्थापन र नदी नियन्त्रण गर्ने	✓	✓	✓	✓	
४	बायो इन्जिनियरिङ तथा नदी किनारमा वृक्षरोपण गर्ने			✓	✓	✓
५	सिंचाइ सम्बन्धी नीति र ऐनहरु तर्जुमा गर्ने	✓	✓	✓		

६	सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने	✓	✓	✓	✓	

४.२.५ अपेक्षीत उपलब्धि

- थप १०५० हेक्टर जमीनमा सिंचाइ सुविधा पुगेको हुनेछ ।
- थप ७ वटा सतह सिंचाइ संरचना निर्माण भएको हुनेछ ।
- सिंचाइ गुरुयोजना निर्माण हुनेछ ।
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाइ आयोजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- सिंचाइ प्रणालीमा संलग्न जनशक्ति तथा किसानहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ ।
- जलाधार क्षेत्र संरक्षण भएको हुनेछ ।
- सिंचाइ कुलो सिंचाइ उपभोक्ता समिति निर्माण गरी हस्तान्तरण भएको हुनेछ ।

४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन हुनेछ ।
- सार्वजनिक, निजी साझेदारीमा योजनाहरुको कार्यान्वयन हुनेछ ।
- आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायको समन्वयात्म र सकृय सहभागिता हुनेछ ।
- ठूला आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा दातृ निकायबाट सहयोग प्राप्त हुनेछ ।

४.३ पर्यटन, सांस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको अर्थतन्त्रमा पर्यटन क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । पर्यटन नेपालको आर्थिक विकासको लागी उच्च सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पर्यटनको योगदान २% मात्र रहेको छ भने आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा ५% पऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ (प्रदेस नं. १ को प्रथम आवधिक योजना, २०७६/७७-२०८०/८१) । आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा १२ लाखको हाराहारीमा भित्रिएको बाह्य पर्यटनले देशको कुल ग्रार्हस्थ उत्पादनमा करिव ३% योगदान पुगेको र २ लाख भन्दा बढी मानिसले प्रत्यक्ष रोजगारी प्राप्त गरेको देखिन्छ । यही सम्भावनालाई मध्यनजर गर्दै संघीय, प्रदेश र स्थानीय सरकारले पनि पर्यटन उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्दै नीति योजना, आयोजना र कार्यक्रम अवलम्वन गर्ने हो भने पर्यटनलाई आकर्षण गरी संघीय, प्रदेश र स्थानीय ३ वटै सरकारको आर्थिक समृद्धि बढ्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

लिखु पिके गाउँपालिका प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक हिसाबले महत्वपूर्ण मानिन्छ । यहाँ रहेको प्राकृतिक सुन्दरतामा मध्ये सप्तकोसी नदीको एक सहायक लिखु नदी, किन्जा खोला, घट्टे खोला, खिम्जा खोला गाउँपालिकाको मुख्य पर्यटकीय क्षेत्र हुन् । त्यस्तै यहाँ रहेको पिके डाँडाबाट महत्वपूर्ण पर्यटकीय क्षेत्र हो जहाँबाट सगरमाथा लगएतका महालंगुर, क्यासर, नुम्बुर, पुमोरी, लोत्से जस्ता हिमशृंखलाका अवलोकन

गर्न सकिन्छ । सगरमाथा पदमार्ग यही गाउँपालिकाको पिके डाँडै डाँडा सगरमाथाको आधार सिविरमा गएर टुंगिन्छ । यो रुट भएर वर्षमा हजारको सङ्ख्यामा बाह्य तथा आन्तरिक पर्यटकहरु पदयात्रा गर्दछन् । यसकारण पनि यो पालिका पर्यटकीय महत्व बोकेको गाउँपालिका हो ।

यस गाउँपालिका भित्र आफ्नै मौलिक विशेषता र महत्व रहेका विभिन्न २५ भन्दा बढी धार्मिक महत्व बोकेका धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्रहरु छन् । ति मध्ये देवी थान, बौद्ध, खवतरी कुल मन्दिर, गुरु रिम्पोचे गुम्बा, ओर्गेन साङ छोलिङ गुम्बा, चण्डी स्थान, सेती भुमे मन्दिर महत्वपूर्ण हुन् । यी क्षेत्रहरुमा वर्षको विभिन्न समयमा धार्मिक मेला लाग्ने गर्दछ जहाँ छिमेकी पालिका र छिमेकी जिल्लाका मानिसहरु आउने गर्दछन् । यहाँ रहेको नदीनाला, १२ वटा भन्दा धेरै वन, पालिकामा रहेका खेल मैदान, झरना, मनोरञ्जनपार्क, भकाञ्जे, समरडाडाँ, ठेमजेङ, छिरिङ्खर्कको चिया वगान र चिया कारखाना रहेका छन् जुन पर्यटन उद्योगसँग प्रत्यक्ष जोडिएको छ । वडा १ र वडा ५ मा सञ्चालन होम स्टे र अन्य वडाहरुमा प्रस्तावित होम स्टेले पनि पर्यटन प्रवर्धन गर्नका लागी महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । पिके क्षेत्रमा हाल सञ्चालनमा रहेको चौँरी पालन र चौँरी खर्कलाई व्यावसायीक रुपमा विकास गरी पर्यटन व्यवसायसँग जोड्न सकिन्छ । यसले एकातिर हराउँदै गएको चौँरी पालनलाई स्थापित गर्छ भने आर्कोतिर स्थानीयको आर्थिक समृद्धिलाई प्रत्यक्ष सहयोग पुग्छ । यसको लागी गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका अन्य पर्यटकीय सम्भावनाका क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने, पर्यटकीय स्थलहरुसम्म पुग्नको लागी पहुँच मार्गको विस्तार गर्ने र त्यस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ जुन गाउँपालिकाको समृद्धिको लागी पर्यटन एक प्रमुख माध्यम हुनेछ ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ पर्यटन गुरुयोजना निर्माण नहुनु । ➢ पर्यटन पूर्वाधारको कमी तथा प्रचार प्रसार कम हुनु । ➢ सडक यातायातको पहुँच नभएको । ➢ पर्यटन क्षेत्रको विकासमा उद्यमशीलतालाई जोड्न नसकिनु । ➢ पर्यटन क्षेत्रमा लगानीको कमी । ➢ स्थापित पर्यटकीय पदमार्गहरूमा पनि पूर्ण रुपमा पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास हुन नसक्नु । ➢ पर्यटकीय स्तरका होटल र होमस्टेको कमी । ➢ तालिम प्राप्त पथ प्रदर्शक, भरिया, होटल व्यवसायीहरूको कमी । ➢ पर्यटकीय पूर्वाधारका कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता नदिनु ।	➢ पर्यटनमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु । ➢ स्थानीय संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग आवद्ध गर्नु । ➢ पर्यटकीय उपजहरूको विविधिकरण गर्नु र गन्तव्यहरूको विकास गर्नु । ➢ पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास गर्नु ।

४.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु

➢ प्राकृतिक सौन्दर्यता ➢ नदीनाला, झरना, वन, घाँसेमैदान ➢ पर्यटकीय पदमार्ग ➢ सांस्कृतिक तथा धार्मिक विविधता ➢ Homestay, village tourism, ट्रेकिङ, हाइकिङ, फोटोग्राफी	➢ पर्यटन गुरुयोजना तयार गरी पर्यटन पूर्वाधारहरु विकास गर्ने सकिने । ➢ पर्यटकीय गन्तव्य पिके डाँडा, चौँरी खर्क, चियाबारी, लिखु खोला र झरनाले पर्यटकीय गतिविधिमा प्रवर्द्धन गर्ने । ➢ कृषि पर्यटन सम्भावना भएका क्षेत्रमा कृषि पर्यटनको डिजाइन र सम्भाव्य अध्ययन गर्न सकिने । ➢ पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने । ➢ पर्यटकको लागी सम्वद्ध संघ सस्थाहरूसँग समन्वय गरी आवश्यक सुरक्षाको व्यवस्था गर्न सकिने । ➢ धार्मिक सांस्कृतिक विविधता ।

४.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

पर्यटकीय क्षेत्रमा पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गरी पर्यटनको माध्यामबाट स्थानीयको आर्थिक गतिविधि बढाउने ।

उद्देश्यहरु

- ➢ पर्यटनलाई रोजगारीसँग जोडेर आर्थिक वृद्धि गर्ने ।
- ➢ स्थानीय कला, संस्कृति र प्राकृतिक विविधताको संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- ➢ पर्यटन पूर्वाधार निर्माण गर्ने
- ➢ मौलिक कला तथा सांस्कृतिक पहिचानलाई संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गर्ने ।
- ➢ पर्यटक संङ्ख्या, बसाइँ अवधि र खर्च गराइमा आयआर्जनमा वृद्धि गराइनेछ ।

मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	पर्यटकीय गन्तव्य सम्म पुग्न भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
२	नगर पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।			✓		
३	पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने, पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार र अन्तर स्थानीय तह समन्वय गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓

४	पर्यटकीय स्थलहरुमा पर्यटकीय पूर्वाधार विकास गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
५	ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्वका क्षेत्रको संरक्षण गर्ने।		✓	✓	✓	
६	सम्भाव्य स्थानहरुमा मनोरञ्जन पार्क, पिकनिक स्पट, विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक प्रतिमाहरु निर्माण गर्ने।		✓	✓	✓	
७	पर्यटकीय स्थलहरुमा सरसफाइका कार्यक्रमहरु गर्ने ।			✓	✓	
८	निजी क्षेत्र लगानी मैत्री नीति निर्माण गर्ने ।			✓		
९	नयाँ गन्तव्यहरूको खोजी र विकास गरी पर्यटकीय प्रवेश अनुमतिको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	आवश्यक गाइड, कुक, वेटरलाई तालिम दिने ।			✓	✓	✓

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।
- पर्यटन गुरु योजनाको तयार हुनेछ ।
- पालिकामा पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ ।
- होम स्टेको संङ्ख्या बढेको हुनेछ ।
- ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक महत्वका क्षेत्रको संरक्षण हुनेछ ।
- आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटन आवागमनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- करिब २०० जनाले पर्यटन क्षेत्रमा रोजगारी प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- स्थानीयहरुले आतिथ्य व्यवस्थापन, होटल व्यवस्थापन, सुरक्षा जस्ता विषयमा तालिम प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- पर्यटन क्षेत्रमा लगानीहरु आकर्षित भएको हुनेछ ।
- पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार र अन्तर स्थानीय तहरुविच समन्वय भएको हुनेछ ।

४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायको समन्वयात्मक र सकृय सहभागिता हुनेछ ।
- पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रहरु परिचालित हुनेछ र लगानी सुनिश्चितताको वातावारण भएको हुनेछ ।
- पालिकाले पर्यटन विकासमा आन्तरिक स्रोत परिचालन गर्नेछ ।
- पर्यटन बोर्डको सहयोग भएको हुनेछ ।
- पर्यटन क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाको ऋण लगानी भएको हुनेछ ।

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

उद्योग क्षेत्र आर्थिक विकासको प्रमुख आधार स्तम्भ हो । यसले कुनै पनि ठाउँको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारेको हुन्छ । यो रोजगारीसँग प्रत्यक्ष जोडिएको हुन्छ । लिखु पिके गाउँपालिकामा हाल ४ वटा ठूला उद्योग (चिया कारखाना, जडीबुटी प्रशोधन उद्योग र चिज उद्योग) सञ्चालनमा रहेका छन् । यी बाहेक सिमीत मात्रामा घरेलु तथा कुटिर उद्योगहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । लिखु पिकेमा दैनिक घरायसी उपभोगका

सामाग्री, निर्माण सामाग्री, औषधी, इन्धन, लत्ताकपडा, भाँडाकुँडा, शृंगार सामाग्री, इलेक्ट्रोनिक्स आदि लगायतका सामाग्रीहरुको आयत छिमेकी जिल्लाको सदरमुकाम सिन्धुली बजार, मन्थली बजार, काठमाण्डौबाट हुने भएकोले गाउँपालिकामा यस्ता सामानहरुको यथोचित आपूर्ति र वितरणमा गाउँपालिकाले ध्यान दिनु जरुरी रहेको छ । यस्ता अधिकांश सरसामानहरु निजी क्षेत्रबाट आपूर्ति हुने र स्थानीय निवासीहरुको दैनिक जीवन र स्वास्थ्यसँग समेत प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने भएकोले उक्त सामानहरुको अप्राकृतिक मूल्य निर्धारण हुने, गुणस्तरमा ध्यान नदिने आदि जस्ता मुद्दाहरु उठ्ने गरेको पाइन्छ ।

कुल १८९ वटा उद्योग व्यवसाय दर्ता भएकोमा दर्ता भएर सञ्चालन भएका जम्मा ६५ वटा छन भने दर्ता बिना सञ्चालनमा रहेका १२४ वटा उद्योग व्यवसायहरु रहेका छन् । यी उद्योग व्यवसायहरुमा १८२ वटाले आयव्ययको व्यवस्थित लागत राख्ने गरेको र बाँकी ७ ले व्यवस्थित हिसाब किताव नगरेको देखियो । कुल १८९ वटा उद्योग व्यवसायहरुमा कृषि, वन र मत्स्य पालन सम्बन्धित ३, उत्पादन सम्बन्धित ५, खानी खनिज सम्बन्धित १, होलसेल, खुद्रा, व्यवसाय सम्बन्धित ५०, यातायात, सञ्चार सम्बन्धित १ र बाँकी अन्य रहेका छन् । १८९ वटा उद्योग व्यवसायहरुमा कृषि, वन र मत्स्य पालन सम्बन्धित २२३, उत्पादन सम्बन्धित ५४, खानी खनिज सम्बन्धित ४६, होलसेल, खुद्रा, व्यवसाय सम्बन्धित ८७, यातायात, सञ्चार सम्बन्धित ५ र बाँकी अन्य व्यवसायमा काम गर्दछन् । पालिकामा सञ्चालन रहेको १८९ उद्योग व्यवसायहरुमा कुल २७६० जनसङ्ख्या संलग्न रहेकोमा १५१६ जना महिला र १२४४ जना पुरुष आबद्ध रहेको देखिन्छ (स्रोतः आर्थिक जनगणना, २०१८) ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ स्तरीय सडक यातायात, औद्योगिक पूर्वाधार तथा बजारको व्यवस्था नहुनु ➢ उद्यमशील सोचको विकास हुन नसक्नु ➢ औद्योगिक ग्राम स्थापना नहुनु । ➢ ठूला उद्योगहरु स्थापनाका लागी बाहिरी लगानी आउन नसक्नु ➢ वाह्य बजारसँग पहुँचको अभाव । ➢ वित्तीय पहुँचको कमी ।	➢ लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना गरी तुलनात्मक लाभ र प्रतिष्पर्धि क्षमताका उद्योग क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्नु ➢ स्थानीय उत्पादन (आलु र चिज) को लेभलिङ र ब्रान्डिङ गरी निर्यात गर्नु ➢ दुर्लभ र महत्वपूर्ण जडीबुटीहरूको अव्यवस्थित सङ्कलन र प्रशोधन बिना निकासी हुनु । ➢ सडक, विद्युत आदि भौतिक पूर्वाधारको पहुँच वृद्धि गर्नु । ➢ युवा जनशक्तिलाई उद्यमशीलता तर्फ आकर्षित गराउनु । ➢ व्यापार व्यवसायको आकार सानो हुनु ।

४.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसरहरु

➢ कृषिजन्य उद्योगहरुको विकासको सम्भावना ➢ पर्यटकीय उद्योगहरुको विकासको सम्भावना ➢ मझौला तथा साना उद्योगहरुको विकासको सम्भावना ➢ दुर्लभ र महत्वपूर्ण जडीबुटीहरूको सङ्कलन र प्रशोधन गरी निकासी गर्न	➢ स्थानीय कच्चा पदार्थको उपयोग गरी औद्योगिक लगानीको लागी वाह्य क्षेत्रलाई आकर्षित गराउन सकिने ➢ पालिकाको आर्थिक समृद्धिको विषय साझा मुद्दाको रुपमा रहनु

४.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

उद्योग, व्यवसाय र व्यापारको विकास र विस्तारद्वारा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा योगदान बढाउने ।

उद्देश्यहरु

- उद्योग, व्यापार र व्यवसायको विकास गरी आय र रोजगारी वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गरी लघु तथा घरेलु उद्योगको विकास तथा विस्तार गर्ने ।
- व्यापार व्यवसायको विकास र विस्तार गर्ने ।

मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	औद्योगिक प्रवर्द्धन नीति एवं कानून तर्जुमा गर्ने।			✓		
२	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायमा लगानी आकर्षण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
	औद्योगिक ग्रामको पूर्वाधार स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
३	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरुलाई कनूनी प्रकृया अनुसार दर्ताको दायरामा ल्यउने			✓	✓	✓
४	परम्परागत उद्योगको आधुनिकीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने ।			✓	✓	
५	स्थानीय पहिचान उत्पादनहरूको प्रशोधन, लेवलिङ, व्रान्डिङ तथा प्याकेजिङ गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
६	उद्यमशीलता तथा सीप तथा क्षमता विकास गर्ने।			✓	✓	
७	महिला उद्यम विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
८	औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
९	उत्पादित बस्तुको व्यापार व्यवसायको लागी बाह्य बजारसँग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१०	बजारको नियमित अनुगमन गर्ने ।			✓		✓
११	उत्पादित वस्तुको निर्यातमा बढवा दिने	✓	✓	✓	✓	✓

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- औद्योगिक ग्राम स्थापना भएको हुनेछ ।
- थप १५० लघु तथा घरेलु उद्योग स्थापना भएको हुनेछ ।
- थप १००० जनाले रोजगारी प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- स्थानीय युवा र उद्यमीहरुले उद्यम विकास तालिम लिएको हुनेछन ।
- करिब ४०० महिलाहरुले सीपमूलक तालिम लिएका हुनेछन ।
- बाह्य तथा आन्तरिक लगानीको वातावरण सृजना भएको हुनेछ ।
- सडक पूर्वाधारहरुको विकास भइ बजारसम्मको सहज पहुँच स्थापित भएको हुनेछ ।
- सबै उद्योग व्यवसाय दर्ता भएको हुनेछ ।

४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ ।
- अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ।
- उद्योगहरुको स्थापनाको लागी स्थानीय व्यवसायीहरु आकर्षित भएको हुनेछन् ।
- स्थानीय निकायले लगानीमैत्री वातावरण तयार गर्नुपर्ने ।
- लगानी सुरक्षाको प्रत्याभूत हुनुपर्ने ।

४.५ श्रम, रोगार र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको रोजगारी र श्रमको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । यो हक लाई कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१र रोजगारी हक सम्वन्धी ऐन-२०७५, रोजगारीको हक सम्बन्धी नियमावली, २०७५, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम २०७५ तथा युवा रोजगारीका लागी रुपनान्तरण पहल कार्यबिधी २०७६ तर्जुमा गरी स्थानीय तहमा रोजगार सेवा केन्द्र स्थापना गरेको छ । यसका साथै अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको अभीसन्धि १६९ ले शुरक्षित रोजगारी र श्रमको उत्पादकत्वको प्रत्यभूति गरेको छ भने बैदेशिक रोजगार नीति २०६८ यसले स्थानीय तहमा बेरोजगार व्यक्तिको पहिचान गर्ने सूचिकरण गर्ने, र सूचिकृत व्यक्तिलाइ रोजगारी प्रदान गर्दै आएको छ ।

गरिबी निवारण र आर्थिक विकासमा उल्लेख्य प्रगति गर्न सकिने तथ्यलाई मध्यनजर गरी श्रम बजारको आवश्यकता अनुरुप सीपमूलक श्रम शक्तिको विकास गर्नु आजको आवश्यकता हो । गुणस्तरीय मानव संशाधनको विकास मार्फत श्रमको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई सवल बनाउन उत्पादनको क्रियाशील साधनको रुपमा श्रमको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । कार्यान्वयनमा आएका छन् । यसै कानुनी आधारमा टेकेर उत्पादनमूलक रोजगारी सिर्जना गरी मुलुकमा उपलब्ध आर्थिक रुपमा कार्यशिल जनसङ्ख्या प्रयोग गरी उद्योग, व्यापार, पर्यटन, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सेवा क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्न सकेमा पालिकाको अर्थतन्त्रमा योगदान पुग्दछ (पन्ध्रौ पञ्च योजना, २०७६/७७-२०८०/८१) ।

गाउँपालिकामा पेसागत रोजगारीको कुरा गर्ने हो भने गाउँपालिकामा ७०% मानिसहरु कृषि र कृषिसँग सम्बन्धित क्रियाकलापमा, १४% सामान्य र प्राथमिक पेसाका कामदार, ४.७% सेवा तथा वस्तु बिक्रिगर्ने, ४.६% व्यवस्थापक, ३.८% पेसाविद्, ३.४% शिल्पकार तथा कालिगढ, १.२% कारखाना तथा यन्त्र प्रचालक र जडान गर्ने कामदारहरु रहेका छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)। यसबाट के देखिन्छ भने गाउँपालिकामा सबै भन्दा धेरै श्रम शक्ति कृषिमा आश्रित रहेको छ ।

नेपालको संविधानले सामाजिक सुरक्षालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरे अनुरूप सबै नागरिकको गुणस्तरीय जीवन सुनिश्चितताको लागी राज्यले सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणको नीति अवलम्बन गरेको छ । त्यसैगरी, अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता पुरा गर्न र दिगो विकासको लक्ष्य प्रप्तिका लागी नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्न आवसश्यक हुन्छ । यसर्थ विभिन्न क्षेत्र तथा निकायबाट सञ्चालित सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण कार्यक्रमलाई एक द्वार नीति प्रयोग गरी प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिन्छ । आर्थिक तथा सामाजिक वञ्चित तथा जोखिममा परेका परिवरका लागी सामाजिक संरक्षणका लागी सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ जारी भएको र श्रमिकको सामाजिक सुरक्षाका लागी योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा रेहेको छ। खाद्यन्न, पोषण, स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि, श्रम तथा रोजगारी लागयतका क्षेत्रमा सामाजिक सुरक्षा र संरक्षणका लक्षित कार्यक्रम सञ्चालित छन् । यसलाई मध्यनजर राख्दै नेपाल सरकारले विगतका आर्थिक वर्षदेखि नै लगातार समाजिक सुरक्षामा र संरक्षण क्षेत्रमा बजेट विनियोजन गर्दै आएको छ (पन्ध्रै पञ्च बर्षिय योजना, २०७६/७७-२०८१/८२) ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ता स्वरुप दलित बालबालिका, अपाङ्गता, आंसिक अपाङ्गता, पूर्ण अपाङ्गता, विधवा, जेष्ठ नागरीकः (महिला, दलित, र जेष्ठ नागरीक) सबै वर्गका गरी ७१६ जनालाई गाउँपालिकामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता दिँदै आएको छ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौतीहरु
➢ रोजगारीको अभाव । ➢ ठूला तथा मझौला उद्योगहरु नहुँदा रोजगारीको कमी । ➢ अल्पसंङ्ख्य तथा पिछडिएका समुदायको सामाजिक सुरक्षामा कम पहुँच । ➢ बाहिरी लगानी आकर्षित हुन नसक्दा न्यून आर्थिक गतिविधि । ➢ स्थानीय मानिसहरु श्रमको लागी अन्य शहर तथा वैदेशिक रोजगारीमा गएका । ➢ उच्च दक्ष श्रम शक्ति न्यून हुनु । ➢ सरकारी, सहकारी, निजी तथा सामुदायिक क्षेत्रबीच समन्वय नहुनु ।	➢ आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई स्थानीय स्तरमा नै रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु । ➢ स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगहरुको स्थापना गरी रोजगारी सृजना हुन सक्ने । ➢ बाह्य स्रोतलाई आकर्षित गरी आर्थिक गतिविधि बढाउनु । ➢ श्रम शक्तिको माग र आपूर्ति बीचको सन्तुलन मिलाउनु । ➢ गन्तव्य मुलुकहरुसँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता र त्यसको कार्यान्वय गर्नु । ➢ तालिम प्राप्त जनशक्तिको निम्ति सही कामको उपलव्धता गराउनु । ➢ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा स्थानीयको पहुँच स्थापित गराउनु।

४.५.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसरहरु
➢ आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई स्थानीय श्रममा सहभागिता गराउन सक्ने। ➢ स्थानीय उत्पादनलाई बाह्य बजारकेन्द्रसँग जोड्ने र आर्थिक समृद्धिमा रुपान्तरण गर्ने। ➢ आन्तरिक तथा बाह्य श्रम बजारको पहिचान गर्नु । ➢ स्थानीय उत्पादनले बजार प्राप्त गरी कृषकहरुले उत्पादनको उचित मूल्य पाउन सक्ने । ➢ विप्रेषणको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गरी आयआर्जन बढाउन सकिने ।	➢ स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगहरुको स्थापना गरी रोजगारी सृजना हुन सक्ने । ➢ स्थानीय उत्पादनले बजार प्राप्त गरी कृषकहरुले उत्पादनको उचित मूल्य पाउन सक्ने । ➢ सीपयुक्त जनशक्तिको परिचालनद्वारा समृद्धि हासिल गर्न सकिने । ➢ विदेशबाट फर्किएका मानिसहरुलाई परिचालित गरी नविनतम उत्पादन प्रकियाको थालनी गर्न सकिने । ➢ स्थानीय सरकारको राजस्व अभिवृद्धि हुने । ➢ स्थानीय उत्पादनलाई ब्रान्डिङ् गरी बढी मूल्य प्राप्त गर्न सकिने ।

४.५.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

स्थानीय स्तरमै दक्ष तथा सीपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्नु ।

उद्देश्य

- बेरोजगार तथा अर्धबेरोजगारलाई रोजगारीका अवसरहरु विस्तार गर्नु ।
- सबै नागरिकलाई अनिवार्य र सर्वव्यापी सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा आवद्ध गर्नु ।
- सामाजिक सुरक्षा संरक्षण मार्फत नागरिकको आर्थिक, सामाजिक, पर्यावरणीय र अन्य जोखिम कम गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- श्रमिकको हक र अधिकारको कानुनी तथा आर्थिक आधार तयार गरिनेछ ।
- लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गरी निजी तथा सामुदायिक/सहकारीको माध्यमद्वारा रोजगारीका अवसर निर्माण गरिनेछ ।
- प्राविधिक शिक्षा, व्यवसायिक तालिम तथा सीपको माध्यमबाट दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गरिनेछ ।
- योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजनालाई औपचारिक क्षेत्रका साथसाथै अनौपचारिक क्षेत्रमा समेत बिस्तार गरी सर्वव्यापी बनाउने ।
- वैदेशिक रोजगारीलाई कम खर्चिलो, शुरक्षित र मर्यादित बनाउने र विप्रेषणलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.सं .	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	युवा लक्षित रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२	रोजगार सूचना केन्द्र सञ्चालन गर्ने ।			✓		
	रोजगारदाताहरुको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने ।			✓	✓	
३	श्रमिकको कार्य क्षेत्रमा सुरक्षाको मापदण्ड लागू गर्न सहयोग गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	कम्तिमा एउटा बहुविषयगत सीप विकास तालिम केन्द्र स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	राष्ट्रिय रोजगार नीति तथा श्रमिकको हक हित सम्वन्धी कानुन प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
६	रोजगारीको आवश्यकतालाई हेरी श्रम शक्ति उत्पादन गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
७	सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	वैदेशिक रोजगारीलाई शुरक्षित र लाभप्रद बनाउन पालिकामा नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
९	वैदेशिक रोजगारमा जान पालिकाबाट श्रम क्षेत्र निर्धारण गरी उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	श्रम अडिट गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सीप युक्त जनशक्तिको सङ्ख्यामा बढेको हुनेछ ।
- रोजगारदाताहरुको अभिलेख अद्यावधिक हुनेछ ।
- आर्थिक रुपमा सकृय जनसङ्ख्यालाई रोजगारीको सिर्जना हुनेछ ।
- श्रमिकहरुको श्रम सम्मान, मर्यादा र जीवनस्तर बढेको हुनेछ ।
- श्रम र कामदार प्रति असल सम्बन्ध स्थापना हुनेछ ।
- वैदेशिक रोजगारी व्यवस्थित र मर्यादित भएको हुनेछ ।
- न्यूनतम पारिश्रमिक पालना हुनेछ ।
- बालश्रम मुक्त पालिका घोषणा हुनेछ ।
- श्रम अडिट हुनेछ ।
- विप्रेषण उत्पादन क्षेत्रमा लगानी भई श्रमिकको जीवनस्तरमा स्तरोन्नति भएको हुने छ ।
- सामाजिक सुरक्षा प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आवश्यक दक्ष जनशक्ति र प्राविधिकहरुको सहज आपूर्ति हुनुपर्ने ।
- गाउँपालिका भित्रै रोजगारीको अवसरहरुका साथै शुरक्षित र सहज लगानीको वातावरण हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- गाउँपालिका, प्रदेश र संघीय सरकारबीच श्रम, रोजगारी सृजना र नागरिकको सामाजिक सुरक्षामा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । देश विकासमा स्वस्थ र उत्पादनशील नागरिकको महत्वलाई दृष्टिगत गरी यस क्षेत्रमा लगानी वृद्धि मार्फत गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दाहित्व हो । यसै सन्दर्भमा लोक कल्याण कारी राज्यको अवधारणा अनुरुप स्वास्थ्य क्षेत्रलाई नाफामूलकबाट क्रमशः सेवामूलक क्षेत्रमा रुपान्तरण गर्दै लैजानु पर्ने आवश्यकता छ । संविधानको एकल तथा साझा अधिकार सूची अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई स्वास्थ्य सेवाको जिम्मेवारी दिँदै स्वास्थ्य नीति, मापदण्ड, गुणस्तर, अनुगमन, परम्परागत उपचार सेवा र सरुवा रोग नियन्त्रण लगायतको कार्य संघको अधिकार भित्र राखिएको छ (पन्ध्रौ पञ्चबर्षिय योजना, २०७६/७७-२०८०/८१) ।

गाउँपालिकामा चारवटा स्वास्थ्य चौकी सञ्चालनमा रहेकाछन् । स्वास्थ्य चौकीहरुमा दक्ष जनशक्ति, स्वास्थ्य उपकरण, ल्याब सेवा र पूर्वाधारहरुको अभाव रहेको छ । भौगोलिक विकटता र भौतिक पूर्वाधारको अभावका कारण स्वास्थ्य सेवामा स्थानीयहरुको पहुँच न्यून रहेको छ । स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा प्राथमिक तहको स्वास्थ्य सेवा मात्र उपलब्ध रहेकोले गम्भिर प्रकारको रोगको उपचारको लागी स्थानीय मन्थली बजार, धुलीखेल र राजधानी काठमाडौं जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ ।

पालिकामा कुल जीवित जन्म मध्ये १.७% पुरुष शिशु तथा बालबालिका र ०.६% महिला शिशु तथा बालबालिका मृत्य रहेको छ । दादुरा वा रुबेला विरुद्धको खोप लिनेको संङ्ख्या सतप्रतिशत, जापानिज ईन्सेफ्लाइटिसको खोप लिने ९९%, पोलियो खोप लिने को संङ्ख्या ८४.३%, पेन्टा ३ खोप लिनेको संङ्ख्या ८४.३% र बिसिजी खोप लिनेको संङ्ख्या जम्मा ६४.८% रहेको छ । गर्भवती अवस्थामा जचाउनेको संङ्ख्या र भिटामिन लिनेको संङ्ख्या पनि औसतमा ७५% रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गरेर आर्थिक वर्ष २०८७/७९ मा औसतमा ७४% गर्भवती महिलाहरुले स्वास्थ परीक्षण गरेको पाइन्छ ।

पोषण मानव शरीरको लागी चाहिने महत्वपूर्ण पदार्थ हो । यदि मानव शरीरमा आवश्यकता अनुसारको पौष्टिक तत्वको अभाव भयो भने विभिन्न प्रकारका रोग लाग्ने, शारीरिक तन्दुरूस्ती नहुने, बालबालिकाको उमेर अनुसार Body Mass Index (BMI) मापनमा सन्तुलन नहुने जसले गर्दा कतिपय बालबालीकामा हुनु पर्ने भन्दा कम उचाइका, कम तौलका, लुला लँगडा र विभिन्न प्रकारका रोगको असरले नकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

गाउँपालिकाका करिव ७.९% घरधुरीले मात्र आफ्नो उत्पादनले वर्षभरि खान पुग्ने र ०.६६% परिवारले मात्र आफूलाई चाहिने भन्दा धेरै हुने र विक्रि समेत गर्ने गरेको पाइन्छ । ६ महिना मात्र खान पुग्नेको सङ्ख्या ७८% हाराहारीमा रहेको छ भने करिव १४% घरधुरीले ६ देखी ९ महिना सम्म पुग्ने खाद्यन्न उत्पादन

गरेको देखिन्छ । यसबाट के प्रष्ट हुन्छ भने यो गाउँपालिकामा ९०% भन्दा वढी घरधुरी गरिबीको रेखामुनि रहेकाछन् (लिखु पिके गाउँपालिका पार्श्वचित्र, २०७६) । केही घरपरिवारले मात्र वर्ष भरि पेटभरि खान पुग्ने उत्पादन गर्दछन भने अधिकांश घरपरिवारमा आर्थिक रुपमा समस्या देखिएको पाइन्छ यस्तो अवस्थामा पोषण तथा खाद्य सुरक्षा त धेरै टाढाको कुरा हो पेटभरि दुई छाक खना खान पनि चिन्ताको विषय हुन जान्छ । भोकमरी, कुपोषण तथा Hidden Hunger बाट स्थानीयहरुलाई माथि उठाउन पालिकामा रहेका सबै प्रकारको गरिबी हटाई दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न विशेष योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ । गाउँपालिकाको यो वस्तुगत अवस्था आर्थिक वर्ष २०७९/८० भन्दा ४ वर्ष अगाडिको हो । यो ४ वर्षको बिचमा स्थानीयहरुको जीवन स्तर परिवर्तन भएको छ र पहिलेको जस्तो अभाव नभएको कुरा गाउँपालिकाको विभिन्न छलफलबाट निक्यौंल गर्न सकिन्छ (स्रोतः गाउँपालिकाको कार्यपालिकाको छलफल, वडा भेला तथा छलफल र स्थानीय जानिफकारहरुसँगको छलफल, २०७९/८०) ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ सबै स्वास्थ्य संस्थामा Birthing centre नहुनु। ➢ अस्पतालको अभावले गम्भिर प्रकारको रोग निदानमा समस्या । ➢ सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको उपकरण र विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव । ➢ कुपोषण, श्वास प्रश्वास जन्य स्वास्थ्य समस्या रहनु । ➢ स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतनाको कमी। ➢ सबै घरपरिवरमा पोषण र खाद्य सुरक्षाको पहुँच नहुनु । ➢ सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको उपकरण र विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव । ➢ अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा महिलाहरूको स्वास्थ्य चौकीको कमजोर पहुँच । ➢ स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतनाको कमी। ➢ गरीबी र बेरोजगारीको कारण पोषणमा कमी	➢ आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सबैको पहुँच भित्र ल्याउनु । ➢ सबै सुत्केरी सेवालाई संस्थागत दायरामा ल्याउनु । ➢ निशुल्क, स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत तथा अत्यावश्यक औषधी सर्वसुलभ उपलब्ध गराउनु। ➢ स्वस्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत सुविधा युक्त (औजार/उपकरण, दक्ष जनशक्ति र पूर्वाधार) पुऱ्याउनु । ➢ स्वास्थ्य बिमालाई सबै नागरिकको दायरामा पुऱ्याउनु । ➢ खाद्य सचेतना तथा खाद्य व्यवहार सुधारलाई स्वास्थ्य प्रणालीको अङ्गको रुपमा विकास गर्नु । ➢ बालबालिका मृत्युदर कम गर्नु । ➢ पूर्ण खोपयुक्त पालिकाको बनाउनु ।

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ पूर्वाधारहरुको विकास गरी स्वास्थ्य सेवामा स्थानीय नागरिकहरुको सहज पहुँच स्थापना गर्न सकिने । ➢ नयाँ स्वास्थ्य संस्थाहरुको विकास हुँदै गरेको हुँदा जनतामा स्वास्थ्य पहुँच बढाउन सकिने ।	➢ स्वास्थ्य सचेतनामा क्रमिक वृद्धि हुँदै गएकोले स्वास्थ्य चेतना वृद्धि गर्ने सकिने। ➢ स्थानीय उत्पादनमा वृद्धि गरी खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने।

➢ नागरीकहरुलाई स्वास्थ्य तथा सरसफाइमा परिचालित गर्न सकिने ।	➢ गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य केन्द्रहरुको स्तरोन्नती गरी स्वास्थ्य सेवालाई सहज बनाउन सकिने । ➢ १५ शैया सम्मको अस्पताल सबै स्थानीय तहमा खोल्ने सरकारी नीति रहनु । ➢ राष्ट्रिय स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहनु ।

५.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

सबैको पहुँचमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र पोषण सहितको खाद्य सुरक्षा उपलब्ध भएको हुनेछ ।

उद्देश्य

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा निशुल्क र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, पोषण र खाद्य सुरक्षालाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

- आधारभूत स्वास्थ्यमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाबारे चेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	गाउँपालिकाको स्वास्थ्य नीति तर्जुमा			✓		
२	स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम		✓	✓	✓	✓
३	विद्यालय नर्स कार्यक्रम	✓	✓	✓	✓	
४	स्वास्थ्य जनशक्तिको क्षमता विकास	✓	✓	✓	✓	
५	आधारभूत औषधीहरु सर्वसुलभ रुपमा पालिकामा नै उपलब्ध हुने व्यवस्था		✓	✓	✓	✓
६	गाउँपालिकामा ५ शैयाको अस्पताल निर्माण	✓	✓	✓		
७	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा स्वास्थ्य पूर्वाधार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था		✓	✓	✓	
८	खोप कार्यक्रम र स्वास्थ्य घुम्ती सेवा नियमित रुपमा सञ्चालन		✓	✓	✓	✓
९	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा प्रसुति सेवा सञ्चालन		✓	✓	✓	✓

१०	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा चिस्यान भण्डारको व्यवस्था			✓	✓	
११	रेफरल अस्पतालको लागी विशेषज्ञ अस्पतालसँग समन्वय	✓	✓	✓	✓	
१२	चिकित्सकहरुको पदपूर्ति	✓	✓	✓		
१३	खाद्य पदार्थको शुद्धतामा ध्यान दिने	✓	✓	✓	✓	✓
१४	खाद्य सुरक्षाबाट वञ्चित घरपरिवारको हकमा खाद्यन्न राहत योजना तर्जुमा	✓	✓	✓	✓	✓

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सतप्रतिशत परिवारमा खाद्य सुरक्षा उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- सतप्रतिशत बिरामीहरूको उपचार स्वास्थ्यकेन्द्रमा गराइनेछ ।
- ९०% भन्दा बढी महिलाले संस्थागत सुत्केरी सेवा प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- बालबालिकाको बिरामी दर र मृत्युदर घट्नेछ ।
- पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिका घोषित भएको हुनेछ ।
- ५ बेडको अस्पताल निर्माण भएको हुनेछ ।
- विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुको स्तरोन्नति सहित आधारभूत सुविधा तथा प्रसूति सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- रिफरल अस्पतालसँग सहकार्य सम्झौता भएको हुनेछ ।
- स्वास्थ्य बीमाको पहुँच ५०% जनसङ्ख्यामा स्थापित भएको हुनेछ ।
- सबै विद्यालयमा पोषण स्वास्थ्य कार्यक्रम पुगेको हुनेछ ।
- कुल जीवित जन्म मध्ये (पुरुष शिशु तथा बालबालिका र महिला शिशु तथा बालबालिका मृत्य) ०.४% मा झरेको हुनेछ ।

५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- गाउँपालिकाले स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सम्वर्द्धन तथा प्रवर्द्धन गर्नेछ ।
- सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ।
- संघीय र प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वय भएको हुनेछ ।

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । साथै, परिष्कृत एवम् मर्यादित जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार समेत हो । ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यामबाट मुलुकको दिगो शान्त र समृद्धिको लागी शिक्षालाई महत्वपूर्ण माध्यामको रुपमा स्वीकार गरिदै आएको छ । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । संविधानले आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच एवंम् अनिवार्य र माध्यामिक तह सम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हकको प्रत्यभूत गरेको छ । अपांगता

भएका आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निशुल्क शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागी विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभूत गरेकोछ । साथै शिक्षालाई बैज्ञानिक, प्राविधिक व्यावसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लागानीलाई नियम र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ (पन्ध्रौ पञ्चबर्षीय योजना, २०७७/७७-२०८०/८१) ।

लिखु पिके गाउँपालिकामा ७३.६% मानिस साक्षर छन् । यो साक्षर दर हालको राष्ट्रिय साक्षर दर ७६.२% भन्दा २.६% ले कम हो । पालिकामा पुरुष साक्षर दर (८१%) को तुलनामा महिला साक्षरतादर (६६.३%) झण्डै १५% ले कम छ । पालिकाले महिला पूरुष बिचको साक्षरता दरको खाडल कम गरी पूर्णसाक्षर गाउँपालिका घोषणा गर्न ठूलो मेहनत गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा कुल १५०८ विद्यार्थीमा ८०८ जना छात्रा र ७०० जना छात्र रहेकाछन् भने १२१ जना शिक्षकले अध्यापन गराई रहेकाछन् । विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १२:१ रहेको छ ।

गाउँपालिकामा हाल २२ वटा शैक्षिक संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेकाछन् । जसमध्ये ३ वटा माध्यामिक विद्यालय र बाँकी १९ वटा आधारभूत विद्यालय छन् । कुल १५०८ विद्यार्थीमा ८०८ जना छात्रा र ७०० जना छात्र रहेकाछन् । पालिकामा हाल १२१ जना शिक्षकले अध्यापन गराई रहेकाछन् । पालिकामा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १२:१ रहेको छ ।

पालिकाको ५ वटा विद्यालयमा मात्र खानेपानीको सुविधा, ४ वटा विद्यालयमा सामान्य अवस्थाको, १३ वटा विद्यालयमा खानेपानी सुविधा छैन । त्यस्तै गरे ९ वटा विद्यालयमा व्यवस्थित शौचालयको सुविधा छ, ३ वटा विद्यालयमा सामान्य अवस्थाको शौचालय र बाँकी १० वटा विद्यालयमा शौचालयको सुविध छैन ।

भर्ना भएका २५% विद्यार्थीहरु मात्र नियमित स्कूलजाने र बाँकी ७०% विद्यार्थीहरु अनियमित र ५% विद्यार्थीहरु कहिल्यै उपस्थित नहुने देखिन्छ । भर्ना भएर विद्यालय नजाने यो ज्यादै ठूलो समस्या हो।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ विद्यार्थीको स्तर वृद्धि सँगै विद्यार्थीको भर्नादर कम हुनु । ➢ गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँचमा कमी । ➢ कमजोर शैक्षिक पूर्वाधार तथा पहुँच । ➢ दरबन्दी अनुसार शिक्षक पदपूर्ति नभएको । ➢ प्राविधिक विद्यालय नहुनु । ➢ विद्यार्थीको स्तर वृद्धि सँगै विद्यार्थीको भर्नादर कम हुनु । ➢ विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार अपाङ्ग मैत्री पूर्वाधार नहुनु ।	➢ गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्न ➢ कक्षा छाड्ने र दोहोऱ्याउने दर घटाउनु । ➢ शिक्षण र सिकाइ दरमा सुधार गर्नु । ➢ भौगोलिक विकटता र सडक पूर्वाधारको अभावले विद्यालय पुग्ने औसत समय धेरै हुनु। ➢ शैक्षिक पूर्वाधारको विकास । ➢ गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धात्मक शिक्षाको उपलब्धता बढाउनु । ➢ दरबन्दी अनुसार शिक्षक पदपूर्ति गर्नु ।

➢ लक्षित समूहका बालबालिकाको विशेष शिक्षामा पहुँचको कमी । ➢ शिक्षकहरूमा पेसागत दक्षतामा कमी हुनु । ➢ भौगोलिक विकटता र सडक पूर्वाधारको अभावले विद्यालय पुग्ने औसत समय धेरै हुनु ।	➢ स्थानीय स्तरमा नै गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर बढाउनु । ➢ भौगोलिक विकटता र सडक पूर्वाधारको अभावले विद्यालय पुग्ने औसत समय धेरै हुनु । ➢ अन्वेषणात्मक तथा नयाँ विषयवस्तुमा आधारित भइ सिपपूर्ण शिक्षाको विकस गर्न ।

५.२.३ सभावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ सीपयुक्त जनशक्तिलाई परिचालित गरी स्वरोजगार बनाउन सकिने । ➢ विदेशबाट फर्किएका जनशक्तिको ज्ञान सिपलाई स्थानीय विकासमा लगाउन सकिने। ➢ स्थानीय सरकारले नियमित अनुगमनबाट विद्यालय शिक्षालाई समय सापेक्ष बनाउन सकिने । ➢	➢ आधारभूत शिक्षा मौलिक हकको रुपमा स्थापित हुनु ➢ शैक्षिक वातावरण, पूर्वाधार र सामाग्रीहरुको व्यवस्था गरी साक्षरता वृद्धि गर्न सकिने । ➢ शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गरी स्थानीय जनशक्तिको मागलाई पूर्ति गर्न सकिने । ➢ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवाहरु उद्यम विकासमा लाग्न थालेका हुँदा नयाँ नयाँ क्षेत्रहरुमा अवसर बढ्दै गएको । ➢ अन्वेषणात्मक तथा नायाँ विषयवस्तुमा आधारीत भई सिपपूर्ण शिक्षाको विकास गर्नु ।

५.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

दक्ष मानव संसाधनको निर्माण गरी गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार तयार गर्ने ।

उदेश्य

- ➢ गुणस्तरीय शिक्षामा सबै बर्ग एवम् समुदायको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउनु ।
- ➢ प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपयुक्त एवम् व्यवहारिक शिक्षाको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

- ➢ आधारभूत सुविधा सहितको शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ ।
- ➢ शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित हुनेछ ।
- ➢ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विकास र विस्तार गरिनेछ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	शैक्षिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने					

२	विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री, महिला मैत्री संरचना विकास गर्ने ।		✓	✓		
३	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
५	दरबन्दी अनुसार शिक्षक पदपूर्ति तथा दरबन्दी मिलान गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	सूचना प्रविधि तथा कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
७	आवासिय विद्यालयको निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	प्राविधिक विद्यालयको स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	सामाजिक परीक्षण गर्ने ।			✓		✓
१०	शिक्षक तालिम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
११	विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार निर्माण ।	✓	✓	✓	✓	✓
१२	साक्षरता दर बढाउन लक्षित वर्गहरुलाई अनौपचारिक कक्षा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१४	आवश्यकता अनुसार सामुदायिक माविमा व्यावसायिक विषयको पठनपाठन	✓	✓	✓		
१५	परम्परागत सिपलाई र अनुभबलाइ मापदण्डका आधारमा प्रमाणीकरण गर्ने ।	✓	✓	✓		

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- साक्षरता दर ९०% प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- आधारभूत तहको खुद भर्ना दर ९०% प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- माध्यमिक तहको खुद भर्ना दर ८०% पुगेको हुनेछ ।
- विद्यालय छाड्ने दरमा उल्लेख्य कमी आएको हुनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई लागू भएको हुनेछ ।
- हरेक माध्यामिक तहको विद्यालयमा कम्प्यूटर ल्याव र विज्ञान प्रयोगशाला स्थापना भएको हुनेछ ।
- सबै शिक्षकहरुले तालिम प्राप्त गरेका हुनेछन ।
- दरबन्दी अनुसार शिक्षकहरुको पदपूर्ति भएको हुनेछ ।
- अनौपचारिक शिक्षा मार्फत साक्षरता दर बढेको हुनेछ ।
- प्राविधिक विद्यालय स्थापना भएको हुनेछ ।

५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सामुदायिक संघ/संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ।
- संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ।
- शिक्षा र विज्ञानको लागी केन्द्र र प्रदेश सरकारको सहयोग निरन्तर हुनेछ ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय स्तरको खानेपानीलाई स्थानीय तहको अधिकारमा राखेको छ। साथै, अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा समेत दिगो विकास लक्ष्यले खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी स्पष्ट लक्ष्यहरु निर्धारण गरेको छ। जसले खानेपानीको कारण उत्पन्न हुने रोगको प्रकोपबाट शुरक्षित रही मानव स्वास्थ्य सहयोग पुग्ने र समग्र स्वास्थ्य स्थितीमा सुधार गर्न सकिन्छ। त्यसकारण पनि खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जीवनयापनको अत्यावश्यक आधार हो।

गाउँपालिकामा खानेपानीको मुख्य स्रोत धाराको पानी हो। यहाँका ७२.४% घरधुरीहरु धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड भित्र) को प्रयोग गर्दछन्। धारा/पाइप पानी (कम्पाउन्ड बाहिर) को धाराको पानी प्रयोग गर्ने को संङ्ख्या २६.३% रहेको छ। बाँकी घरधुरीहरुले कुवा र अन्य स्रोतको पानी प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ (स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

गाउँपालिकामा ९८.९% घरपरिवारमा शौचालय रहेको छ। जसमध्ये ९५.५% घरधुरीको शौचालय व्यवस्थित र ३.४% घरधुरीको सामान्य अवस्थाको छ भने १३ घरपरिवारमा शौचालय छैन्। पालिकामा वडागत रुपमा मुख्य बस्तीमा बजार केन्द्र, प्रशासनिक केन्द्र, सेवा केन्द्रको विकास भइरहेको छ। यी वजारकेन्द्रहरुमा फोहोर मैलाको व्यवस्थापन गर्दै जानु पर्ने देखिन्छ।

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाले मानव स्वास्थ्यमा बहुआयामिक प्रभाव पर्दछ। त्यसकारण सफा र शुद्ध खानेपानी प्रयोग गर्न र उपलब्ध गराउन स्थानीय तथा संघीय सरकाले पहल गर्नु पर्दछ। यो वास्तविकतालाई ध्यान केन्द्रित गर्दै गाउँपालिकाले अवको बार्षिक कार्यक्रममा एक घर एक धारा र एक घर एक व्यवस्थित शौचालयको नारालाई व्यवहारमा उतार्नु पर्दछ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ प्रत्येक घरधुरीमा खानेपानीको सुविधा नहुनु। ➢ प्रत्येक घरधुरीमा शौचालयको सुविधा नहुनु ➢ वातावरणीय सरसफाइमा त्यति धेरै चासोको विषय नहुनु ➢ जनचेतनाको कमी हुनु। ➢ स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था नहुँदा पानी जन्य रोगहरू वढ्नु। ➢ व्यक्तिगत तथा सामुदायिक सरसफाइको अभ्यास कमजोर हुनु।	➢ स्वच्छ पानीको वितरण गर्नु। ➢ खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्नु। ➢ खानेपानी प्रणालीको दिगो व्यवस्थापन गर्नु। ➢ "एक घर एक धारा र एक चर्पी" नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु। ➢ सरसफाइको अभ्यास बढाउनु।

५.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ "एक घर एक धारा र एक चर्पी" नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन भइ सबै घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच स्थापित हुनु । ➢ स्वच्छ पानीको वितरण हुने । ➢ खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्न सकिने। ➢ खानेपानी प्रणालीको दिगो व्यवस्थापन हुने । ➢ सरसफाइको अभ्यास वढ्ने ।	➢ खानेपानी तथा सरसफाइ सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको । ➢ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय स्तरको खानेपानीलाई स्थानीय तहको अधिकारमा राख्नु। ➢ पानीको स्रोहरुको संरक्षण गरी प्राकृतिक स्रोतको सदुपयोग गर्न मद्दत पुग्ने । खानेपानी तथा सरसफाइलाई पालिकाले आफ्नो जिम्मेवारीको रुपमा ग्रहण गर्नु । ➢ खानेपानीमा विभिन्न सरकारी, निजी तथा गैसस विच सहकार्य हुनु । ➢ स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइको कारण जनस्वास्थमा सुधारमा सहयोग पुग्ने । ➢ स्वच्छ, सफा, हराभरा गाउँपालिका स्थापित हुने ।

५.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

खानेपानी शुद्धिकरण र वातावरण सरसफाइका माध्यामबाट रोगको न्यूनीकरण हुने ।

उद्देश्य

- ➢ प्रत्येक घरधुरीमा शुद्ध खानेपानीको सुविधा पुऱ्याउने ।
- ➢ घरायसी वातावरण सरसफाइमा राख्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- ➢ एक घर एक धाराको अवधारणा अनुसार स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ।
- ➢ प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण गर्नुका साथै वातावरणीय सरसफाइमा जोड दिने ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	एक घर एक धारा र एक शौचालयको लागी पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२	खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
३	खानेपानीका श्रोतहरुको संरक्षण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	खानेपानीका विद्यमान संरचनाहरु मर्मत गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
५	खानेपानी अपुग भएका वडा र बस्तीहरुको लागी नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

६	खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।			✓	✓	
७	फोहोर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरण स्वच्छ राख्ने ।	✓	✓	✓	✓	
८	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- एक घर एक धारा र एक शौचालयको लागी पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।
- खानेपानी नपुगेका वडा र बस्तीहरुमा नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ ।
- खानेपानीको श्रोतहरुको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- सरसफाइको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार भएको हुनेछ ।
- खानेपानी र सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनाको विकास भएको हुनेछ ।

५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- खानेपानी र सरसफाइमा स्थानीय जनसमुदाय र उपभोक्त समितिको सहयोग र सहभागिता हुनेछ ।
- नागरिकरहरुमा खानेपानी र सरसफाइ प्रति सचेतना वृद्धि हुँदै जानेछ ।
- संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ।
- खानेपानी र सरसफाइको लागी संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोग निरन्तर हुनेछ ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकाको लक्षित बर्ग भनेका अपांग, पिछडिएका र सीमान्तकृत वर्ग र जातजातिहरु, महिला, बालबालिका, बृद्ध हुन् । गाउँपालिकामा अपाङ्गको संङ्ख्या ११७ (२.२%) रहेको छ । शेर्पा, तामाङ, कामी, सुनुवार, दमाइ, थामी र राई गाउँपालिकाका लक्षित बर्ग हुन् । गाउँपालिकामा महिलाको संङ्ख्या ४९.९% रहेको छ भने लैगिक अनुपात १००.४५ पुरुषमा १०० महिला रहेको छ । ० देखि १४ वर्ष सम्मको बालबालिकाहरुको लैंङ्गिक अनुपात १०२.१३ पुरुषमा १०० महिला रहेको छ । त्यसैगरी ६० वर्ष माथिको उमेर समूहका मानिसहरुको संङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको १३.७५% छ । यो पालिकामा जनजातिको रुपमा रहेको शेर्पा जातिको संङ्ख्या सबै भन्दा बढी २२.५२% र दलित ४.९८%, तामाङ ४.३६%, र राई ०.०७% रहेको छ ।

नेपालको संविधानले तोकेका लक्षित बर्गमा यस गाउँपालिकामा रहेका तामाङ, घले, दमाइ, कामी, शेर्पा जस्ता समुदायको बसोबास रहेको छ । यो समुदायको उत्थानको लागी संवैधानिक र कानुनी व्यवस्था रहेको छ । जसले समाजमा रहेका बिभेद, कुसंस्कार, कुरीति, असमानता, महिला हिंसा, श्रम शोषण, बालश्रम,

विभेद आदि कानुनी रूपमै वर्जित भएको र गाउँपालिकामा लक्षित वर्गको उत्थानको लागी कार्यक्रमहरुको सुरुवात भएको छ । यस आवधिक योजनाले महिला बालबालिका तथा लक्षित समूहलाई प्राथामिकताका साथ सम्बोधन गर्नेगरी कार्ययोजना प्रस्ताव गरेको छ । पिछडिएका समुदायलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउन यस आवधिक योजनाले सुझाएको छ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सेवामा महिलाको न्यून पहुँच । ➢ महिला, अपाङ्गता तथा वाल मैत्री पूर्वाधारको कमी । ➢ अशक्त तथा जेष्ठ नागरिकलाई असमान व्यवहार गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो । ➢ लक्षित वर्गमा सचेतनाको अभाव । ➢ लक्षित बर्गहरु आर्थिक रुपमा अत्यन्तै पछाडि पर्नु । ➢ लक्षित वर्गका लागी कार्यक्रमहरु हुनु ।	➢ स्थानीय तहमा समानता र सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणलाई मूलप्रवाहमा ल्याउन ज्ञान, दक्षता र क्षमता भएका जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन गर्नु । ➢ अन्तर निकाय र समन्वय र सहकार्यलाइ प्रभावकारी बनाउनु । ➢ लक्षित वर्गको शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा पहुँच स्थापित गर्नु ।

५.४.३ सम्भावना तथा अवसर

संविधान, र यसलाई आधार मानी तर्जुमा गरिएका कानुन, र विभिन्न सरकारी संवैधानिक आयोगले महिला, बालबालिका, र लक्षित बर्गमा परेका समुदायहरु सिमान्तबाट उठेर विस्तारै मुख्य भूमिकामा उपस्थिति गराउने कानुनी आधार तयार भएको छ । महिला, बालबालिकाहरु समेत गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा रहँदै आएको । विकासमा लक्षित वर्ग र समुदायलाई परिचालित गर्ने सम्भावना रहेको र स्थानीय सरकारमा लक्षित वर्गको सम्मानजनक उपस्थित भएको हुँदा उनीहरुको सहभागिता रहने सम्भावना रहेको छ । समावेशी र समानतामूलक समाज निर्माण गर्न, लक्षित वर्गको सामाजिक र आर्थिक उत्थान गर्न, स्थानीय विकास निर्माणमा लक्षित वर्गहरुको समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न, स्थानीय सरकारमा लक्षित वर्गको सम्मानजनक उपस्थित हुने अवसर प्रदान गरेको छ ।

५.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

समावेशी र समतामूलक समाज निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- ➢ विकासमा महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- ➢ विकास निर्माणमा लक्षित वर्गको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- ➢ बिभेद/भेदभाव, हिंसा तथा दुर्व्यवहारमा परेका समूहहरुलाई बिभेद/भेदभाव, हिंसा र दुर्व्यवहारबाट मुक्त गर्नु ।
- ➢ वञ्चित तथा सामाजिक सुरक्षा नपाएका समुदायहरूलाई सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाइ संस्थागत गर्ने ।
- महिलाहरुको सशक्तिकरण र समावेशीकरणमा जोड दिने
- बालबालिका मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने
- जेष्ठ नागरिकको, सम्मान र संरक्षण गर्ने
- लक्षित वर्ग, र सिमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण र विकास गर्दै सामाजिक गतिविधिमा सहभागी गराइनेछ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. सं.	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी संस्थागत(गाउँपालिकाको) क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	
४	महिला, दलित, जनजाति, बिपन्न वर्ग र सीमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक सशक्तिकरण र सहभागितामा वृद्धि कार्यक्रम गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
५	सामाजिक सुरक्षा कोष स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	बाल अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन सम्वन्धी नीति, कानुन, योजना तथा मापदण्ड निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓		
७	महिला हिंसा, दलित, जनजाति, बिपन्न वर्ग, र सीमान्तकृत समुदायको विभेदको अन्त्यका लागी स्थानीय तह, समुदाय, विद्यालय, निजी क्षेत्र लगायत अन्य क्षेत्रमा क्रियाशील व्यक्ति, संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
८	वृद्धवृद्धाको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई स्थानीय तहको विकासमा उपयोग गर्ने ।		✓	✓		

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति, रणनीति तथा योजना तथा कार्यक्रम तयार भई कार्यान्वयनमा आउनेछ ।

- सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा अन्त्य सम्बन्धी कानुन निर्माण भइ कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ।
- जोखिम अवस्थाका बालबालिका, अपाङ्गता तथा जेष्ठ नागरिकहरुको उचित संरक्षण हुनेछ ।
- सामाजिक सुरक्षाका सेवाग्राहीहरुको एकीकृत अभिलेख स्थापित भएको हुनेछ ।

५.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- गाउँपालिकाले महिला, बालबालिका र लक्षित समूहको सहभागितालाई प्राथमिकता दिनेछ ।
- राजनीति, सामाजिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्रमा लक्षित समूहको सहभागिता बढ्दैजाने छ ।
- सरकार, दातृ निकाय र निजी क्षेत्रले आ-आफ्ना कार्य योजनामा लक्षित वर्गलाई प्राथमिकतामा राख्ने छ ।

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक आदिकारहरुको पूर्ण उपयोग गर्ने वातावरण तयार गरी युवाको सर्वाङ्गीण विकास, सशक्तीकरण र युवा उद्यमशीलताका लागी शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघीय सुरक्षा परिषद्को प्रस्ताव नं. २२५०, दिगो विकासको लक्ष्य र युथ भिजन-२०२५ ले युवा विकास र सहभागितामा जोड दिएको छ (पन्ध्रौ पञ्चबर्षिय योजना, २०७६/७७-२०८०/८१)।

यो गाउँपालिकामा १५-३० वर्ष उमेर समूहका युवाहरुको संङ्ख्या १५३६ (२८.८०%), १३-४५ वर्ष समूहका ९६४ (१८.०७%) रहेको छ । पालिकामा कुल युवाहरुको सङ्ख्यालाई हेर्ने हो भने १५-४५ वर्ष समूहको जनसङ्ख्या २५०० (४६.८७%) रहेको छ , तर गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या मध्ये आर्थिक रुपबाट सक्रिय (१५ -६५ वर्ष उमेर समूहको) जनसङ्ख्या ३४९७ (६५.५७%) रहेको छ । यो जनशक्तिलाई गाउँपालिकाले पूर्ण रुपमा प्रयोग गर्न सकेको अवस्था छैन। यदि यो जनशक्तिको श्रम शक्तिलाई व्यवस्थापन गर्न सक्ने हो भने गाउँपालिकाले आर्थिक क्षेत्रमा महत्वपूर्ण लाभ लिन सक्छ ।

खेलकुद राष्ट्रिय एकतामा बाँध्ने र अन्तराष्ट्रिय जगतमा राष्ट्रिय पहिचान गराउने प्रमुख माध्यम हो । युवा जनशक्तिको लागी खेल महत्वपूर्ण रहेको छ । यसले व्यक्तिको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक, संवेगात्मक स्वास्थ्यको सन्तुलित विकास गर्छ । विश्वव्यापी मूल्य मान्यता र प्रविधिको संयोजनबाट नागरिकलाई रोजगारको अवसर सिर्जना गर्न, खेल पर्यटनको माध्यमबाट दिगो विकासका शिक्षा, स्वास्थ्य, लैंगिक समानता तथा आर्थिक वृद्धि लगायतका लक्ष्यहरु हाँसिल गर्न स्थानीय तहदेखि नै खेलकुदको संस्थागत विकास एवम् पूर्वाधार निर्माण गरी सबैका लागी खेलकुद अभियानलाई सार्थकता दिन आवश्यक छ (पन्ध्रौ पञ्चबर्षीय योजना, २०७६/७७-२०८०/८१)।

लिखु पिके गाउँपालिकामा हालसम्म ठूलो खेल मैदान छैन । गाउँपालिकामा पालिका स्थरीय पूर्वाधर र कबर्डहल सहितको खेल मैदानको आवश्यकता रहेको छ, भने हरेक वडामा वडा स्तरीय कभर्डहल सहितको

खेल मैदान आवश्यक छ । हाल प्रत्येक विद्यालयमा सानो ठूलो खेल मैदान रहेको छ र सम्भव भए सम्म सबै सामुदायिक विद्यालय पूर्वाधार सहितको खेल मैदान निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । यसलाई व्यवस्थापन गर्न हरेक विद्यालयमा खेल सिकाउने शिक्षकको व्यवस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । यसले बालबालिका तथा युवा समूहको शारीरिक, समाजिक, मानसिक, संवेगात्मक स्वास्थ्यको सन्तुलित विकास गर्न सहयोग पुग्छ ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ खेलकुदको विकास र प्रवर्द्धन हुन नसक्नु। ➢ युवा परिषद् गठन हुन नसक्नु । ➢ स्रोत र साधनको अभाव । ➢ खेलकुदको विकासका लागी पूर्वाधारको अभाव। ➢ युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्न नसक्नु । ➢ युवाहरुको निरन्तर पलायन । ➢ व्यावसायिक खेलकुद खेलकुद प्रशिक्षणको कमी । ➢ युवामा दक्षता र क्षमताको कमीका साथै उनीहरूलाई उद्यमशील, रोजगारीमूलक र स्वरोजगार बनाउन नसक्नु ।	➢ युवा क्षमताको विकास गर्नु । ➢ युवा प्रतिभा पलायन रोक्नु । ➢ युवामा सकारात्मक सोचको निर्माण गर्नु । ➢ स्थानीय स्तरमा सृजना गर्न सकिने रोजगारीका सम्भावनाहरूमा युवाहरूको आकर्षण गराउनु । ➢ खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण गर्नु । ➢ नियमित खेलकुद प्रतियोगिताहरु आयोजना गरी व्यावसायिक खेलकुदको विकास गर्नु ।

५.५.३ संभावन तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ खेलकुदको विकास गरी युवा क्षमताको विकास गर्न सकिने । ➢ स्थानीय स्तरमा खेलकुदको नियमित कार्यक्रम गरी स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको पहिचान र विकास गर्न सकिने । ➢ युवा लक्षित आय-आर्जनका कार्यक्रम सञ्चालन गरी युवाहरुलाई रोजगारीमा आवद्ध गराउन सकिने ।	➢ खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्न स्थानहरु उपलब्ध हुन सक्ने । ➢ स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको माध्यमबाट पालिकाको पहिचानमा थप योगदान हुने । ➢ खेलकुदको विकास गरी युवा क्षमताको विकास गर्न सकिने । ➢ स्थानीय युवायुवतीहरुलाई स्वस्थ्य र स्फूर्त गराउन सकिने । ➢ स्थानीय स्तरमा खेलकुदको नियमित कार्यक्रम गरी स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको पहिचान र विकास गर्न सकिने । ➢ युवा विकासका लागी संवैधानिक व्यवस्था हुनु।

५.५.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

खेलकुद विकासको माध्यामबाट युवाशक्तिको विकास गरी पालिकाको समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने ।

उद्देश्य

- युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
- खेल पूर्वाधार निर्माण गर्दै खेलकुदको विकास गर्नु ।
- खेलकुद क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

- युवाहरूको क्षमता विकास गरी रोजगारीको अभिवृद्धि गर्ने
- खेलकुद पूर्वाधारको विकास, व्यवस्थापन र गतिविधि सञ्चालनमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने।
- प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान क्षमता विकास तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।

मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्ययान्वयन योजना

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	युवाहरुलाई कृषि, पशुपालन तथा घरेलु उद्योगतर्फ आकर्षित गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी अनुदान समेत प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	
२	कार्यविधि निर्माण गरी युवा परिषद् गठन गर्ने ।			✓		
३	एक वडा एक खेल मैदानको योजनालाई निरन्तरता दिने ।		✓	✓		
४	प्रत्येक वडामा सुविधा सम्पन्न कभर्डहल बनाउन पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	युवाहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु गर्ने।		✓	✓		
६	युवा तथा खेलकुदको संस्थागत विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	युवाहरुलाई रोजगार सृजना र उद्यमशीलताको लागी सहुलियत ऋण र तालिम प्रदान गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
८	खेलकुद मैदान निर्माण गर्ने (वडा नं. २, ४, ८)।	✓	✓	✓	✓	
९	पालिकास्तरिय खेकलुद प्रतियोगीताहरु नियमित रुपमा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१०	प्रशिक्षकहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
११	विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउने ।		✓	✓	✓	
१२	स्थानीय युवा क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		✓	✓	✓	

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि

- पालिका स्तरीय खेलकुद मैदान स्तरोन्नती हुनेछ ।
- प्रत्येक वडामा कभर्डहल निर्माण हुनेछ ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र खेलकुदका सामाग्रीहरुको व्यवस्था हुनेछ ।

- वार्षिक रुपमा अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताहरु आयोजना हुनेछ ।
- युवाहरुले उद्यमशीलता तालिम प्राप्त हुने छन् ।
- स्थानीय क्लबहरु स्थापन हुनेछन् ।
- स्थानीय क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ ।
- युवाहरुले उद्यम र स्वरोजगारको लागी सहुलियत रुपमा ऋण प्राप्त हुनेछन् ।

५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ।
- अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ।
- पालिकाले युवालक्षित कार्यक्रमहरु वार्षिक योजनामा समावेश गर्नेछ ।
- युवाहरु पालिकाको विकासमा लाग्न प्रेरित हुनेछन् ।

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र

६.१ आवास, भवन, बस्ती, तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

आवासको हक मौलिक हक भनी नेपालको संविधानले नै व्याख्या गरेको छ । नेपालको संविधानले सबै नागरिकको शुरक्षित, उपयूक्त र वातावरण मैत्री आवासको अधिकारको सम्मान, संरक्षण तथा परिपूर्ति गर्ने र आवास नभएका नागरिकलाई आवासको व्यवस्था गर्दै अव्यवस्थित वसोवासलाई व्यवस्थित बस्तीको विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरेको छ ।

यो गाउँपालिकामा भू-उपयोग क्षेत्रहरुमा वन क्षेत्र सबै भन्दा धेरै रहेको छ । वनले ६१.५२%, खेती योग्य जमीन ३०.६१%, पानीले ढाकेको क्षेत्र ५.२२%, सार्वजनिक उपयोग १%मानव बस्ती ०.५९% र अन्य (उद्योग, खानी, सम्पदा, पहिरो, भिर) १.११% रहेको छ (स्रोतः भू-उपयोग योजना, २०७९) । लिखु पिके गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले आफै विकट छ । भौगोलिक विकटताको कारण यहाँ जनसङ्ख्या न्यून छ । न्यून जनसङ्ख्या रहेता पनि आवास निर्माण र बस्ती विकास कार्य भइरहेको हुनाले यस क्षेत्रमा पनि व्यवस्थित आवास र बस्ती विकास हुन आवश्यक छ । गाउँपालिकामा निर्मित आवासहरुमा भवन सम्बन्धी मापदण्ड र संहिता पालनामा कमी हुने गरेको देखिन्छ । जसले गर्दा यसरी आफुखुसी विकास गरिएका आवास र बस्तीहरु जोखिमयुक्त र अव्यवस्थित हुने गरेका छन् भने कति पय भएगरेका बस्तीहरु पनि जोखिपूर्ण स्थानमा रहेकाछन् ।

भूगोलको हिसाबले आफै विकट अनि आफुखुसी विकास गरिएका आवास र बस्तीहरु जोखिमयुक्त र अव्यवस्थित त्यस्तै विकट तथा विपद्को उच्च जोखिमयुक्त स्थानमा छरिएर बसेका घरपरिवारलाई नजिकको शुरक्षित स्थानमा आर्थिक रुपले सबल हुने गरी एकीकृत बस्तीमा स्थानान्तरण गर्नु पर्ने विद्यमान आबश्यकता बनेको छ । एकातिर सार्वजनिक निर्माणका लागी पनि प्रशस्त अनुकुल र सरकारी जग्गा जमीनको अभावले गर्दा नयाँ सार्वजनिक संरचान निर्माणमा समस्या देखिएको छ भने अर्कातिर भए गरेका सार्वजनिक संरचनाहरु पनि पूर्णरुपमा भरपर्दा र विश्वसनीय कती छ भन्ने हो ।

यो गाउँपालिकामा साना तथा ठूला बस्ती गरी १५० भन्दा बढी रहेको छ । यहाँ १२५१ घरधुरी रहेको भने ९५.८% को आफ्नै घर रहेको छ र गाउँपालिकाको जनघनत्व ४२.८८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मी. छ । गाउँपालिकाका अधिकांश आवास छरिएर रहेका छन् । यद्यपि केही क्षेत्रमा केही बाक्लो बस्ती बिस्तार भएको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा धेरै भिरालो जमीन भएको र भौगोलिक हिसाबले कमजोर जमीन रहेको छ । पालिका पूर्ण रुपले ग्रामीण गाउँपालिका हो । त्यसकारण यहाँ पक्की घर १.३% देखिन्छ भने ९५.१% घर माटोको जडान भएको, २.४% घर काठ/बाँसको खम्बा गाडेको, २.१%सिमेन्टको जडान भएका घर रहेको छ । यस्तै गरेर जस्ता पाता लगाएको घर ९०%, काठ/पल्याक को छाना भएको ३.१% र सिमेन्ट ढलान घर १.३% रहेको छ (स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ व्यवस्थित आवास र बस्ती विकासमा हुन नसक्नु कठिन भू-धरातल र योजनाबद्ध बस्ती विकास गर्न नसकिएको । ➢ आवास तथा बस्ती विकासको लागी उच्च लागत लाग्ने । ➢ निर्माण सामाग्रीहरु बाहिरबाट आयात गर्नुपर्ने । ➢ जोखिम युक्त बस्ती तथा भिरालो जमीन ➢ ग्रामीणयुक्त छरिएर रहेको बस्ती भएकोले पूर्वाधार सेवा विस्तार गर्न कठीन । ➢ धेरै ठाउँमा पहिरो गएको र भौगोलिक हिसाबले कमजोर जमीन रहेको कारण बसोबासयोग्य क्षेत्रको कमी ।	➢ छरिएर रहेका बस्तीहरुमा सेवा सुविधा विस्तार गर्न कठीन । ➢ छरिएर रहेका बस्तीहरुमा सेवा सुविधा विस्तार गर्न कठीन । ➢ पालिकामा निम्न आय भएकाहरुको घरपरिवारको लागी योजनाबद्ध जनता आवास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न । ➢ भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको पूर्ण कार्यान्यवयन गर्न । ➢ नयाँ घरहरु निर्माण गर्दा मौलिकता लोप हुँदै गएको । ➢ अशुरक्षित तथा जोखिमयुक्त स्थानमा बस्तीहरु भएको । ➢ व्यवस्थित आवास र बस्ती विकासमा जग्गा प्राप्त गर्न जटिल हुँदै गइरहेको ।

६.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ जोखिमपूर्ण बस्ती व्यवस्थित गर्न सकिने ➢ शहरीकरण नभएको हुँदा पूर्वाधार विकासलाई सहज हुने । ➢ शुरक्षित स्थानहरु पहिचान गरी शुरक्षित वस्ती तथा आवास निर्माण गर्न सकिने । ➢ बस्ती तथा बजारलाई एकीकृत गर्न सकिने । ➢ जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बसोबास गरीरहेका घरधुरीहरुलाई एकीकृत बस्ती आवास गरी शुरक्षित आवासहरुको विकास गर्ने सकिने ।	➢ व्यवस्थित र भूकम्प प्रतिरोधक बस्तीहरु निर्माण र विकास गर्न सकिने । ➢ अशुरक्षित र जोखिमयुक्त बस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गर्न सकिने । ➢ नयाँ घरहरु निर्माण गर्दा स्थानीय मौलिकता कायम राख्न सकिने । ➢ तीव्र शहरीकरण नभएको कारण पूर्वाधार विकासलाई सहज हुने गरी बस्ती तथा बजारलाई एकीकृत गर्न सकिने ।

६.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

व्यवस्थित र शुरक्षित आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्य

➢ सबै आय बर्गका निम्ति उपयुक्त, शुरक्षित वातावरणमैत्री, सुलभ र उत्थानशील आवास निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

➢ भौगोलिक रुपमा विकट, विकासको लागी बाधक, अपायक र विपद्को उच्च जोखिमयुक्त स्थानमा रहेका बस्तीलाई निरुत्साहित गर्ने ।

- वातावरणीय हिसावले सन्तुलित, आर्थिक हिसावले सम्भव र प्राविधिक हिसाबले शुरक्षित तथा व्यवस्थित एकीकृत बस्तीहरुको विकास गर्ने ।
- स्थानीय जनसमुदायलाई भू-कम्प प्रतिरोधी आवास निर्माणमा प्रेरित गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरु तर्जुमा गर्ने ।			✓		
२	भू-उपयोग योजना अनुसार आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	✓
३	आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	
४	शुरक्षित र व्यवस्थित बस्ती विकासको लागी योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान गर्ने ।			✓	✓	✓
५	न्यून आय हुने वर्गका लागी सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने ।			✓	✓	
६	जोखिममा रहेको बस्तीहरुको शुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने र यस्ता स्थानान्तरण गरिएका बस्तीलाई एकीकृत बस्तीमा विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
७	सार्वजनिक जग्गा र नदी किनार लगायतका क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने बस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरुलाई निरुत्साहित गर्ने ।			✓	✓	
८	भवन निर्माणमा सहभागी ठेकेदार, कामगर्ने श्रमिकलाई तालिम दिने ।	✓	✓	✓	✓	✓
९	भवनहरु निर्माण गर्दा परम्परागत वास्तुकला र शैलीलाइ बढावा दिइ निर्माण गर्ने ।			✓	✓	✓
१०	जनतासँग आवास कार्यक्रमलाई समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- जोखिमयुक्त स्थानमा बसोबास गरिरहेकाहरुका लागी शुरक्षित स्थलमा एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम लागू हुनेछ ।
- शुरक्षित र सुविधा सम्पन्न शहरी पूर्वाधारयुक्त आवास र बस्तीहरु विकास हुनेछन् ।
- भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको पूर्ण कार्यान्यवयन हुनेछ ।

६.१.६ अनुमा तथा जोखिम पक्ष

- पालिकाले निर्माण तथा योजना मापदण्डको सफल कार्यान्वयन गर्नेछ ।
- स्थानीय निबासीहरु शुरक्षित आवास तथा योजना बद्ध बस्ती विकासमा सकृय सहभागी हुनेछन् ।

- बस्ती विकास पूर्वाधार निर्माणमा पालिका, सरकारी निकाय र अन्य सरोकारवालाहरुको निरन्तर सहयोग हुनेछ ।

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

सडक पूर्वाधारको मेरुडण्ड हो । सडक, पुल पुलेसा तथा यातायातले स्थानीय सामाजिक, आर्थिक र भौतिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका हुने गर्दछ । सडक र यातायाताको विकाससँगै स्थानीय उत्पादनहरुले बजारसम्मको सहज पहुँच पाउँछन् भने वरीपरीका अन्य बजार केन्द्र, शहर र पालिकाहरुसँग गाढा सामाजिक आर्थिक अन्तरसम्बन्ध स्थापित हुन्छ । सडक तथा यातायात प्रणालीमा गरिने लगानीले बजार र शहरीकरणलाई समेत सहयोग पुऱ्याइरहेको हुन्छ । यसै तथ्यलाई मध्यनजर गरी सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकासको सन्दर्भमा ५ बर्षे आवधिक लक्ष्य, उदेश्य, समस्या र चुनौती, सम्भावना र अवसर, रणनीति र कार्यनीति तथा विकासका कार्यक्रमहरुको प्राथामिकिकरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौतीहरु
➢ सवै बस्ती तथा वडामा सडक सञ्जालले नजोडिएको ➢ विद्यमान सडक पूर्वाधार कमजोर हुँदा नियमित यातायात सेवा सञ्चालन हुन नसक्नु । ➢ मुख्य बस्ती, बजार र धार्मिक/पर्यटकीय क्षेत्रहरु सम्म स्थानीय सडकको पहुँच नहुनु । ➢ अध्ययन इन्जिनियरिङ डिजाईन विना मापदण्ड बिहीन सडकहरुको ट्र्याक खोल्नु । ➢ सडक संजालको अभावमा ग्रामीण भेगका बजार केन्द्रहरुमा आर्थिक गतिविधिहरुको कमी । ➢ सडकहरु ज्यादै साँघुरो तथा घुम्ती भएकोले जोखिम धेरै भएको ।	➢ स्थानीय नागरिकहरु जोखिमपूर्ण यात्रा गर्न बाध्य हुनु । ➢ सडक निर्माणको लागी लगानी जुटाउनु । ➢ भौगोलिक कठिनाईलेगर्दा सडक निर्माणमा कठिनाइ र धेरै लगानी चाहिने । ➢ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय कमहुँदा सडक पूर्वाधारमा लगानी बढाउनु । ➢ सडक दुर्घटना न्यूनीकरण गरी शुरक्षित यातायात सञ्चालन गर्नु ।

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ ईञ्जिनियरिङ अध्ययन र डिजाइन अनुसार गुणस्तरीय सडक निर्माण गर्न सकिने । ➢ स्थानीय बजार, बस्तीहरु र मुख्य पर्यटकीय स्थलहरुलाइ सडक संजालसँग जोडी सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकासले स्थानीयवासीको आवगमनलाइ सहज बनाउन सकिने ।	➢ सडक संजालको विकास गरी पर्यटन तथा आर्थिक गतिविधि बढाउन सकिने । ➢ गाउँपालिकालाई वरिपरिका गाउँ/नगरपालिकासम्म जोड्न सकिने । ➢ पूर्वाधारमा लगानी केन्द्रित गरी स्तरीय सडकहरु बनाउन सकिने ।

➢ वातावरणमैत्री हुँदै वातावरणलाई कम क्षति गरेर सडक निर्माण गर्न सकिने । ➢ गाउँपालिकाको आन्तरिक व्यापार र अन्तर पालिका कारोबारलाई वृद्धि गर्न सकिने ।	➢ स्थानीय अर्थतन्त्रलाई समुन्नत बनाउन सक्ने ।

६.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र योजना

लक्ष्य

सडक तथा यातायातको पूर्वाधार गाउँपालिकाको समृद्धिको आधार ।

उदेश्य

- ➢ सडक पूर्वाधारको विस्तार र विकास, मर्मत संभार र सडक सुरक्षा गरी सहज सवारी आवगमन सुनिश्चित गर्नु ।
- ➢ गाउँपालिकाका सेवाकेन्द्र, बजारकेन्द्र र बस्तीहरुमा सडक तथा यातयातको पहुँचमा विस्तर गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

- ➢ सडक तथा यातायातको पहुँचमा सुधार गर्ने ।
- ➢ सडक संजाल सुधार गर्ने ।
- ➢ सडक तथा यातायात प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने
- ➢ सडकको डिजाइन निर्माण, मर्मत-संभार तथा सडक सुरक्षाका लागी आधुनिक प्रविधिको उपयोग र यान्त्रीकरणमा जोड दिने ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	गाउँपालिकामा यातायात गुरु योजना तयार गर्ने ।			✓		
२	यातायात गुरु योजनाले तयार गरेको कार्ययोजना लागू गर्ने ।			✓		
३	गाउँपालिकाको केन्द्रदेखि प्रत्येक वडासम्म जोडने सडकहरुको स्तरोन्नती गर्ने ।		✓	✓		
४	गाउँपालिकाको रणनैतिक सडकहरुलाई बाह्रै महिना सञ्चालन हुने गरी तयार गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	रणनैतिक सडक र पक्की तथा झोलुङ्गे पुलहरुको आवश्यक मर्मत संभारका लागी पर्याप्त अध्ययन र अनुसन्धान गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्ने ।			✓		
६	सडक तथा यातायात सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तयार गर्ने ।			✓		

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- ➢ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडा, बजार, बस्ती र टोलहरुमा सडकको पहुँच स्थापित हुनेछ ।
- ➢ प्राथामिकताको आधारमा सडकहरुको स्थरोन्नति गरिनेछ ।

- गाउँपालिका भित्र स्थानीयवासीहरुको सहज आवागमन हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको यातायात गुरु योजनाको पूर्ण कार्यान्वयन हुनेछ ।
- स्थानीय खोला र नदीहरुमा पक्की पुलहरु निर्माण हुनेछ ।
- विद्यमान ग्राभेल र धुले सडकहरुको स्तरोन्नती हुनेछ ।
- मुख्य सडक क्रमागत रुपमा पक्की हुने छ ।
- सम्भाव्यता अध्ययन सहित नयाँ सडकहरु निर्माण हुनेछ ।

६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ
- अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ।
- सडक तथा यातायात मापदण्ड अनुसार गुणस्तरीय निर्माण हुनेछ ।

६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा बैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको लागी जलस्रोतको बहुउपयोगलाई प्रवर्धन गर्नु आबश्यक छ । यसको समुचित व्यवस्थापन विकास मार्फत जलविद्युत, सिंचाइ, खानेपानी जस्ता पूर्वाधारको विकास सम्भव छ । जलस्रोतको समुचित विकास तथा उपयोग गर्नका लागी नीतिगत व्यवस्था मार्फत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सक्रियता, समन्वय र सहकार्यको आवश्यकता रहेको छ । यो पालिकाको जलस्रोत प्रयोग गरेर हाल ४ वटा ठूला जलविद्युत उत्पादन आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेकाकाछन् । यस मध्ये एउटाबाट उत्पादन शुरु भईसकेको र अन्य ३ वटा भने निर्माणाधिन अवस्थामा छन् । यी चारवटा पावरहाउसबाट करिव १० मेगावाट विद्युत उत्पादन हुन्छ । विद्युतमा स्वदेशी तथा बैदेशिक लगानी आकर्षण वढेको र भइरहेको यो परिवेशलाई यदि यहाँ रहेका लिखु खोला, लगाएत मार्बु खोला, थेमजेङ खोला, किञ्जा खोला, ढाडे खोला, घट्टेखोला, कोरेसि खोला, बुकु खोला, कढ्डाबु खोला, ओईमु खोला लाई प्रयोग गर्न सकेको खण्डमा लिखु पिके गाउँपालिका उर्जाको हव बन्न सक्दछ ।

गाउँपालिकाको सबै वडा र ९८.१% घरधुरीमा विद्युत जडान भएको छ भने भने १.७% घरधुरीले बैकल्पिक उर्जा सोलार प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यति धेरै विद्युत उत्पादन हुने यस गाउँपालिकामा हाल पनि लोडसेडीङ हुने र छिन छिनमा विद्युत आपूर्ति बन्दहुने समस्याले छोडेको छैन । यो समस्यालाई समाधान गर्न गाउँपालिकामा निरन्तर र नियमित विद्युत वितरण गर्न यहाँका विद्युत उत्पादन कम्पनी, विद्युत प्राधिकरण र स्थानीय विच समन्वय गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै गाउँपालिकामा रहेका उद्योग व्यवसायहरुबाट स्थानीय सरकारलाई राजस्व समेत प्राप्त हुने हुनाले उर्जाको वितरणलाई सुलभ बनाइ यसको प्रयोगलाई गाउँपालिकाले प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु	चुनौती
➢ सबै घरधुरीमा विद्युतीकरण हुन नसकेको । ➢ नियमित रुपमा विद्युत सेवा नभएको (लोडसेडिङको समस्या) ।	➢ पालिकाका सबै बस्तीहरु विद्युतीकरण हुननसक्नु । ➢ अन्तरनिकाय समन्वयमा कमी हुनु ।

➢ विद्युत वितरण प्रणालीको सुदृढीकरण हुन नसक्नु । ➢ विद्युतको उपयोग केबल उज्यालोको प्रयोजनाका लागी मात्र गरिएको । ➢ इन्धनको श्रोतको रुपमा दाउराको प्रयोगले गर्दा वनमा अत्याधिक चाप परेको ।	➢ विद्युतलाई उज्यालो बाहेक अन्य घरायसी प्रयोजनहरुमा ल्याउन । ➢ लोडसेडिङ्को अन्त्य गर्नु । ➢ स्थानीय घरधुरीहरुमा विद्युत खपत बढाउनु।

६.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ विद्युतीकरणको लागी जलस्रोतको उपयोग गर्न सकिने ➢ गाउँपालिकामा वैकल्पिक ऊर्जाको सम्भावना समेत प्रशस्त रहेको ➢ गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण वडा, टोल र बस्तीहरुमा विद्युतीकरण गरी वन तथा अन्य आयातीत उर्जाको खपतमा कमी ल्याउन सकिने	➢ स्थानीय लघु जलविद्युतबाट उत्पादित बिजुली निर्यात गर्न सकिने । ➢ स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको प्रवर्द्धनबाट विद्युत खपत बढाउन सकिने । ➢ कृषिमा विद्युतीकरण गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने । ➢ वैकल्पिक उर्जालाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने

६.३.४ लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र योजना

लक्ष्य

जलविद्युतको दिगो र भरपर्दो विकासबाट गाउँपालिकाको समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने ।

उद्देश्य

- ➢ सवै घरधुरीहरुमा विद्युतीकरण गर्ने ।
- ➢ उर्जालाई घरायसी ईन्धनको रुपमा अधिकतम सदुपयोग गर्ने ।
- ➢ जलश्रोतको अधिकतम उपयोग गरी राजस्वको दायरा वृद्धि गर्ने

रणनीति र कार्यनीति

- ➢ जलस्रोतको संरक्षण र उपयोग गर्ने ।
- ➢ गाउँपालिकाका सबै घरधुरीहरुमा उर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने ।
- ➢ उर्जाको बृहत प्रयोगमा जोड दिईने छ ।

मुख्य कार्यक्रमहरु

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	थप विद्युत उत्पादनको लागी जलविद्युतको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	

२	जलस्रोत तथा जलाधारको संरक्षण गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓
३	विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बनधी नीतिहरु तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
४	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनमा सहयोग गर्ने ।			✓	✓	
५	खानेपानी, लिफ्ट सिंचाइ, घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहुलियत प्रदान गर्ने ।			✓		

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- जलस्रोत तथा जलाधारको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- विद्युतको नियमित आपूर्तिसगै गाउँपालिका भित्र घरेलु तथा साना उद्योगहरुको स्थापना भइ नयाँ रोजगारहरुको सृजना भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाले विद्युत तथा उर्जाबाट थप राजस्व प्राप्त गरेको हुनेछ ।
- ईन्धनको रुपमा विद्युतको प्रयोगको गर्ने घरपरिवारको संङ्ख्या बढेको हुनेछ ।
- गाउँपालिकामा राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुगेको हुनेछ ।
- स्थानीय वन विनाश र वातावरणमा सकारात्मक प्रभाव हुनेछ ।
- विद्युतको नियमित आपूर्ति गरी गाउँपालिका भित्र उद्योगहरुको वृद्धि भइ नयाँ रोजगारहरुको अवसर सृजना भएको हुनेछ ।
- ईन्धनको रुपमा विद्युतको प्रयोगको गर्ने घरपरिवारको संङ्ख्या बढेको हुनेछ ।
- जलविद्युतको अधिकतम उत्पादन भइ राजस्वमा सहयोग पुऱ्याएको हुनेछ ।

६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- जलस्रोतको संरक्षण गर्ने ।
- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउने ।
- ऊर्जा अनुदान, सहयोग र ऋण उपलब्ध हुनेछ ।
- निजी क्षेत्रबाट उत्पादित ऊर्जा सहज रुपमा बिक्री हुनेछ ।

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नेपलको सविधानले सूचना तथा संचारको हकलाई मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरेकोछ । त्यसकारण सूचना, सञ्चार र प्रबिधिको क्षेत्रले मर्यादित, व्यावसायीक, दायित्व र जिम्मेवार अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ । प्रविधिमा भएको विकासले गर्दा आधुनिक विश्व नै एक ठाँउमा रुपान्तरण भएको छ । हालका वर्षहरुमा दिगो विकासका बृहत्तर लक्ष्य हासिल गर्न अवलम्वन गरिएका रणनीतिहरुको केन्द्रमा सूचना तथा संचार प्रविधि रहदै आएको छ । सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग मार्फत प्राप्त हुने अन्य लाभका अतिरिक्त यो प्रविधिको प्रयोगबाट गाउँपालिकामा सुशासनको प्रत्याभूत गर्नुका साथै बढि पारदर्शी एवं प्रभावकारी सार्वजनिक व्यवस्थापनको लागी यथेष्ठ पूर्वधार निर्माण गर्न सकिन्छ । साथै सूचना प्रविधि र यसमा आधारित विभिन्न सेवाहरु (Information Technology: Information Technology Enabled Services/Business

Process Outsourcing) लगायत अन्य उद्योग एवं सेवाजन्य व्यवसायको वृद्धिद्वारा गाउँपालिकाको मात्र नभएर बृहत्तर राष्ट्रिय लक्ष्यहरु हासिल गर्नमा समेत यो प्रविधि सहायक हुने देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा अहिलेसम्म ईन्टरनेट र ल्याण्डलाइन टेलिफोन सेवा सुविधा निकै कमजोर छ । राजधानी काठमाण्डौबाट प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकाहरु समेत पाउन मुस्किल छ । हालैका वर्षहरुमा गाउँपालिकाको सवै वडाहरुमा रहेकोले केही घरधुरीहरुमा टेलिभिजन सेवा भने उपलब्ध रहेको छ ।

सूचना तथा संचार प्रविधि पूर्वाधारको हिसाबले हेर्दा यो गाउँपालिका निकै कमजोर देखिन्छ । यस क्षेत्रमा टेलिफोन नेटवर्कको समस्याका कारण अत्यावश्यक समयमा सूचना आदान प्रदान गर्न समस्या परेको देखिन्छ । यसमा सम्बन्धित निकायको ध्यान पुग्न नसकेको हुन सक्छ । सहज दिनचर्याको लागी मानिसहरुले विभिन्न सामाग्रीहरुको प्रयोग गर्ने गर्दछन् । त्यसमध्ये विशेष सुविधाका सामाग्रीहरुमा टिभी, कम्प्यूटर, मोबाइल सेट, ईन्टरनेट, 3G, 4G आदि प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यस स्थानमा कुल घरधुरी संङ्ख्यामध्ये ७८.७% घरहरुमा मोबाईल सेट, ६६.८% रेडियो, ३९.९% घरहरुमा टिभी, ३८.२% स्मार्ट फोन, ०.६% परिवारमा कम्प्यूटर प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । यस तथ्याङ्कबाट के स्पष्ट हुन्छ भने अधिकांश परिवारमा मोबाइल फोन सुविधा पुगेको र स्थानीय नागरिकहरु पनि आधुनिक प्रबिधिको पहुँचमा रहेको देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा इ-शासकीय प्रणालीका केही पूर्वाधारहरु (कम्प्युटर, कम्प्युटर नेटवर्किङ, इन्टरनेट, वेभसाईट, वाईफाई) जडान भइ सञ्चालनमा आएकाछन् । गाउँपालिका र नागरिकबिच हुने कारोवारहरु जस्तै इ-भुक्तानी, इ-आवेदन, इ-सर्भे, इ-अनुमति तथा जोखिम व्यवस्थापनका लागी पूर्व चेतावनी जस्ता पूर्वाधाहरुको अभावले नागरिक तहसम्म सेवा प्रवाह हुन सकेको छैन । त्यसैगरी गाउँपालिका र व्यवसायीहरुबिच हुने कारोवारहरु (इ-खरिद) को सुरुवात भएको छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौती
➢ गाउँपालिकामा ल्याण्ड लाइन र इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरु नपुगेको । ➢ टेलिफोन नेटवर्कको समस्याका कारण अत्यावश्यक समयमा सूचना आदान प्रदान गर्न समस्या । ➢ सञ्चार सेवामा सबै नागरिकको पहुँच पुग्न नसक्नु । ➢ सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको न्यून उपयोग हुनु । ➢ आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक ज्ञानको अभाव । ➢ गाउँपालिकाको वेभसाइट नियमित अद्यावधिक नहुने । ➢ आवश्यक कानुन र नीतिगत व्यवस्थाको अभाव ।	➢ गाउँपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयहरुलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउनु । ➢ नीतिअनुरुप सस्थागत हुन नसक्नु । ➢ सामाजिक संजालको बढदो प्रयोगबाट आउने चुनौती र विकृतिहरु । ➢ सूचना तथा संचार प्रविधिका क्षेत्रमा विभिन्न परियोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा चुनौती। ➢ गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरु सरल, सहज र पारदर्शी हुने । ➢ गाउँपालिकाका काम कारवाही र भुक्तानी प्रणाली पारदर्शी हुने । ➢ मोवाइल सेवा भरपर्दो बनाउनु । ➢ स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्नु ।

	➢ टेलिफोन टावरहरु विस्तार गर्नु । ➢ इन्टरनेट र वाईफाईको गुणस्तर र पहुँच बढाउनु ।

६.४.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ सूचना प्रविधिको प्रयोगले गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई सरल, चुस्त गर्न सकिने ➢ सूचना छिटो र सहज रुपमा जनमानसमा पुऱ्याउने सकिने । ➢ प्रविधिमैत्री गाउँपालिकाको रुपमा स्थापित गराउने ।	➢ समय र पैसाको बचत हुने । ➢ छिटो र सहज रुपमा सूचना प्राप्त हुने । ➢ नेपालको संविधानले प्रदान गरेको सूचना, संचार, प्रकाशन र प्रसारण सम्बन्धी हकहरुको सुनिश्चितता हुने । ➢ गाउँपालिकाका सबै वडा, टोल र बस्तीहरुसम्म ल्याण्डलाइन, मोवाइल सेवा र इन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापित हुने । ➢ सरकार र आधारभूत सेवामा नागरिकको पहुँच बढाउन सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने नीति रहेको । ➢ गाउँपालिकाको वेभसाइटको व्यवस्था रहेको ।

६.४.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- ➢ सञ्चार तथा सूचना प्रविधिमा सबै नागरिकको पहुँच बढाउनु ।
- ➢ विद्युतीय सरकारको अवधारणा अनुरुप यो आवधिक योजना अवधिभर कम्तिमा ८० प्रतिशत नागरिक लक्षित सेवाहरु अनलाइन मार्फत् प्रदान गर्ने ।

उद्देश्य

- ➢ मोवाईल, टेलिफोन र इन्टरनेट सेवाको पहुँच सबै नागरिकमा सुनिश्चित गर्ने ।
- ➢ आमसंचार माध्यमलाई निस्पक्ष, विश्वसनीय र व्यवसायिक बनाउने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
सबै प्रकारका संचार सुविधाको सम्पूर्ण वडा, बजार केन्द्र र बस्तीहरुसम्म विस्तार गर्ने ।	➢ सबैको पहुँच पुग्ने गरी मोवाइल, इन्टरनेट र वाइफाइको लागी टावर तथा अन्य पूर्वाधारको निर्माण गर्न पहल गरिने छ । ➢ गाउँपालिका तथा सबै शाखा र वडा कार्यालयहरुसम्म विद्युतीय सूचना पूर्वाधारको व्यवस्था गरिने छ । ➢ गाउँपालिकाको विद्युतीय शासन क्षमता विकास गर्न व्यवसायिक योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	गाउँपालिकाको विद्युतीय शु-शासन क्षमता विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
२	ईन्टरनेट सेवा नपुगेका वडा, टोल र बस्तीहरुमा सेवा पुऱ्याउन सेवा प्रदायक संस्थाहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।			✓	✓	
३	सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
४	सामुदायिक एफ. एम. स्थापना गर्ने ।			✓	✓	
५	स्थानीय पत्रिपत्रिकाहरु प्रकाशन गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको विद्युतीय शासन क्षमता अभिवृद्धि भइ नागरिकहरुले सरल र सहज रुपमा सेवा र सुविधाहरु प्राप्त गरेका हुनेछन् ।
- गाउँपालिकाका सबै कार्यालयहरुका वेभसाइट, इमेल, फेसबुक, ट्वीटर, भाइबर जस्ता सामाजिक संजालका माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको २०% घरधुरीमा इन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापित हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण क्षेत्रमा सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास भएको हुनेछ।
- आम संचारका माध्यम व्यावसायिक, मर्यादित र जिम्मेवार भएको हुनेछ ।
- अनलाइन सेवाहरु व्यवस्थित र विश्वासिलो भएको हुनेछ ।
- स्थानीय पत्रपत्रिकाहरु प्रकाशन र एफ. एम. रेडियो सञ्चालन भएको हुने छ ।

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउने ।
- सूचना तथा संचार क्षेत्रमा निजी क्षेत्र समेत सहभागी भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

वन महत्पूर्ण प्राकृतिक सम्पदा हो । वन आर्थिक विकासका मेरुदण्डका रुपमा रहेका कृषि, पर्यटन, जलस्रोत, उद्योग आदिको आधारस्तम्भ पनि वन नै हो । लिखुपिके गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक एवं वातावरणीय क्षेत्रको विकासमा वनको उल्लेखनीय योगदान रहेको छ । यो गाउँपालिकामा ७६४१.८९ हेक्टर (६१.५२%) क्षेत्रफल वन छ । कुल ६ वटा सामुदायिक वनले ६०० हेक्टर क्षेत्रफल ढाकेको छ । वडा ४ मा भने सामुदायिक वन छैन । गाउँपालिकामा नागे नामको एक सरकारी वन र एउटा निजी वन दर्ता भएको छ ।

यो पालिका लिखु खोलाको किनार देखि पिकेको चुचुरो सम्म फैलिएको हुँदा यो पालिकामा भौगोलिक विविधता छ जसले गर्दा हावापानीमा बिबिधता छ र यसैका कारण यहाँ जैविक विविधतामा धनी रहेको छ । वडा ३ को लिखु किनारी भागमा तातोहावापानी भएको हुँदा यहाँ साल, लगाएतका तातो हावापानीमा पाईने वनस्पति पाइन्छ, भने पिकेको डाँडामा चिसो हावापनिमा पाईने प्रजातिका बनस्पतिहरु पाइन्छ । पालिकामा गोब्रे सल्ला, खस्रु, उतिस, गुराँस, अगेरी, चिमाल, धुपी, लोठ सल्लो, चिलाउने, ओखर, चाँप, चेथाङ/भद्रथे, साल, बाँस, उतिस लगायतका बनस्पतिहरु पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा चिराइतो, पाँचऔले, जटामसी, पाखनभेद, पाखनभेद, कुड्कि, पदमचाल, सुनापाती, धुपी, वनलसुन, सतुवा, बोझो, गुर्जो, मझिटो, धसिङ्ग्रे, कालो मुस्ली, सेतो मुस्ली, याश्र्यागुम्बा जस्ता जडीबुटीहरु पाइन्छ । यी जडीबुटीहरुको उत्पादन, संकलन तथा विक्रि वितरण समेत हुने गरेको छ । रेडपाण्डा, झारल, कस्तुरी जस्ता लोपोन्मूख वन्यजन्तु र डाँफे, मुनाल, चिलिमे, लुईचे/कालिज जस्ता लोपउन्मुख चाराहरु पाइन्छन् ।

यहाँ रहेको जीबजन्तु तथा वनस्पितले पालिकामा रहेको जैविक बिबिधतालाई धेरै धनि वनाएको छ । यसको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्दै अगाडि बढ्नु पर्ने गाउँपालिकाको दायित्व हो ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौती
➢ वन पैदावारको चोरी निकासी ➢ वन्य जन्तुको अबैध शिकार ➢ वन डढेलोको समस्या ➢ सिमान्तकृत बर्गमा वनको तुलनात्मक लाभ हुन नसकेको । ➢ वनको दिगो व्यवस्थापन हुन नसकेको । ➢ वन पैदावर, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणको कार्ययोजना नभएको । ➢ पानीका स्रोत र मुहानहरुको संरक्षण नभएको।	➢ विकास र वातावरण बिच सन्तुलन कायम गर्नु ➢ खाली एवं बाझो जमीनमा बृक्षारोपण गर्नु । ➢ वन तथा वातावरण संरक्षणलाइ आर्थिक क्रियाकपालसँग आवद्व गर्नु । ➢ दाउरा, घर निर्माण र फर्निचरको लागी वन फडानी रोक्नु । ➢ वन पैदावर र वन्यजन्तुहरुको संरक्षण । ➢ डढेलो नियन्त्रण र जथाभावी वन फडानी । ➢ वन्य जन्तुहरुको अवैधानिक शिकार ।

➢ वनमा रहेका जडीबुटीहरुको संरक्षण हुन नसकेको ।	➢ वन, वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि गर्नु ।

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावनाहरु	अवसरहरु
➢ विद्यमा प्राकृतिक स्रोतहरुको समुचित प्रयोग गरी आय-आर्जन बढाउन सकिने । ➢ जैविक विविधता संरक्षण गरी पर्या-पर्यटनको विकास हुने । ➢ वतावरणीय सरसफाइ तथा हरियाली प्रवर्द्धन हुने । ➢ समुदायको संलग्नतामा वृद्धि भइ वातावरणप्रति जनतालाई उत्तरदायी बनाउने । ➢ जैविक विविधतालाई सदुपयोग गर्ने । ➢ वन पैदावार लगायत महत्वपूर्ण जडीबुटी उत्पादन । ➢ विविधतायुक्तक्षेत्रले पर्यावरणीय सन्तुलन र पर्या पर्यटनलाई फराकिलो र दिगो बनाउने, पर्यापर्यटनको विकासमा सहयोग पुग्ने ।	➢ वनको दिगो व्यवस्थापन भइ स्थानीयवासीहरुको जीवनस्तरमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने । ➢ वन पैदावर, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण हुने । ➢ भू-क्षय, पहिरो आदिको प्रकोप न्यूनीकरण हुने । ➢ पानीका स्रोत र मुहानहरुको संरक्षण हुने । ➢ वनमा रहेका जडीबुटीहरुको संरक्षण हुने । ➢ भू-स्खलन नियन्त्रण तथा जैविका विविधताको संरक्षण हुने । ➢ वनको बैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट काष्ठ र गैरकाष्ठ वन पैदावारको व्यवसायिक लाभ लिन सकिने

७.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

वन, जैविक विविधता र जलस्रोतको एकीकृत व्यवस्थापन मार्फत वनजन्य उत्पादनको उत्पादनमा वृद्धि गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

उद्देश्य

- ➢ वन व्यवस्थापन मार्फत जैविक विविधताको संरक्षण।
- ➢ वन क्षेत्रलाई उद्योग र पर्यटनसँग जोडेर स्थानीय जनताको आर्थिक समृद्धिमा सहयोग गर्ने ।
- ➢ वन, जलस्रोत तथा जलस्रोत तथा जैविक विविधताको एकीकृत व्यवस्थापन मार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

- ➢ समुदायिक वन कार्यक्रमलाई थप समावेशी बनाउँदै समाजका विपन्न वर्गलाई लाभान्वित गर्ने ।
- ➢ वन तथा जलस्रोतको वैज्ञानिक व्यवस्थापनका लागि नीति तर्जुमा गर्ने ।
- ➢ वातावरणीय विनाश र चोरी शिकार नियन्त्रण गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय

क्र. सं.		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन	✓	✓	✓	✓	
२	जैविक विविधताको दिगो संरक्षण जलाधारको उपल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रको अन्तरसम्वन्धलाई महत्व दिंदै एकीकृत जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन ।	✓	✓	✓	✓	
३	विपन्न सममुदायलाई आयमूलक, रोजगार मूलक र जिविकोपार्जन सुधार सम्वन्धि कार्यक्रमहरु सबै वन व्यवस्थापन प्रणालीमा कार्यन्वयन ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	कृषि वन जस्ता बैकल्पिक जीवन यापनका उपायहरुको प्रवर्द्धन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
५	लोपोन्मूख वनस्पति तथा जीवजन्तुको संरक्षण	✓	✓	✓	✓	✓
६	रैथाने वनस्पति, जडीबुटी, सुगन्धित फूलको संरक्षण, विस्तार र उपयोग	✓	✓	✓	✓	✓
७	सार्वजनिक खाली जग्गाहरुमा फलफूल, जडीबुटी र वन पैदावार उत्पादन गर्न मिल्ने प्रजातिहरु लगाइ वन क्षेत्रको विकास गर्ने			✓	✓	
८	सामुदायिक वनको थप तथा उचित व्यवस्थापन गरी सबैको पहुँचमा विस्तार गर्ने			✓	✓	

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- वन र जलको बैज्ञानिक व्यवस्थापन सम्बन्धीकानुन, नीति र मापदण्ड भएको हुनेछ ।
- समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणालीको विकास भएको हुनेछ ।
- वन विनाश नियन्त्रण हुनेछ ।
- विपन्न वर्गलाई लाभ पुगेको हुनेछ ।
- वन्य पैदावार; फलफूल, जडीबुटीको, काठ, दाउरा आदि उत्पादन वृद्धि भएको हुनेछ ।
- नदी प्रणालीमा आधारित एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको योजना कार्यन्वयन भएको हुनेछ ।
- वन अतिक्रमण, वन्यजन्तु चोरी शिकारी, वातावरण विनाश गर्ने खुल्ला चरिचरण, वन डढेलो जस्ता कार्यक्रम नियन्त्रण भयको हुनेछ ।
- विकास गर्दा वातावरणमैत्री विकासलाई मात्र प्राथमिकता दिएको हुनेछ ।
- EIA, IEE, IEA गरेर मात्र विकास कार्यको स्वीकृत दिएको हुनेछ ।
- जडीबुटि उत्पादन, संकलन तथा प्रशोधन गरी बिक्रिवितरण भएको हुनेछ ।
- जैबिक विविधताको संरक्षण प्रभाकारी भएको हुनेछ ।

७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउनेछ ।
- वन, जैविक विविधतामा स्थानीय समुदायको सकृय संलग्नता हुनेछन् ।
- सामुदायिक वनहरुको संरक्षण हुनेछ ।

७.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

नेपाल विविध प्रकृतिका प्रकोपका घटनाहरूबाट संकटापन्न अवस्थामा रहेको छ भने वर्सेनि प्राकृतिक विपद्का घटनाहरूको सामना गरिरहनु परेको छ । भू-क्षयको कारण हरेक वर्ष खेती योग्य माटोको ह्रास भएको पाइन्छ । विगत ९ वर्षको तथ्याङ्क विश्षण गर्दा पहिरोले यस अवधिमा ९०४ जनाको ज्यान लियो भने यही अवधिमा २३३ जना बेपत्ता भएका छन् भने ७७० जना घाईते, ६७९६ घरपरिवार प्रभावित, ३०८ वटा गोठ क्षेति, ३२२ पशु चौपायको क्षेति र १.७ अर्व अनुमानित धनमालको क्षेति भएको देखिन्छ (मनसुन पूर्व तयारी र प्रतिकार्य कार्ययोजना, २०७७, भाग-१)।

यो गाउँपालिका पहाडी भूगोल भएको कारण यहाँ भू-क्षय र पहिरो को समस्या रहेको छ । पालिकामा भूक्षयको मुख्य कारणहरु भिरालो भूगोल, कमजोर भू-बनोट, छोटो अवधिमा हुने अधिक मनसुनी वर्षाजस्ता प्राकृतिक कारणहरु क्षतिका कारकहरु हुन् । अवैज्ञानिक भूउपयोग, संरक्षण एवं वातावरणमैत्री विकासको अवधारणा विपरीत जथाभावी सञ्चालन गरिने विकास निर्माणका कार्यहरु, वनजंगलको विनाश, जनचेतनाको कमी आदि मानवीय कारणहरु समेतले गर्दा पालिकामा गाउँबस्ती हरेक वर्ष बाढी र पहिरोको समस्यामा पर्ने, भौतिक पूर्वाधार तथा सम्पत्तिको क्षति हुँदै आएको छ ।

जलाधार व्यवस्थापन जलाधार क्षेत्र भित्र रहेका समस्त वन, वनस्पति, जनावर तथा मानव समुदायलाई आवश्यक पर्ने जलाधारीय सेवाहरुको परिचालन सुनिश्चित गर्न जलाधार क्षेत्र भित्रको विभिन्न अंगहरुको कार्य योजना तथा कार्यक्रम विकास गरी जलाधारको क्रियाकलापहरुलाई दिगोरुपमा अगी वढाउनु हो । यसको जलाधार क्षेत्रमा उपलब्ध हुने सबै प्रकारका प्राकृतिक श्रोतहरु मुख्यतयाः जमीन, जल र जंगललाई आर्थिक सामाजिक, भौतिक तथा वातावरणीय श्रोतहरुको दिगो विकास हुनेगरी व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ । यो परिप्रेक्षमा भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनलाई एकीकृत रुपमा सँगसँगै व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको लागी लिखु खोला, लगायतका यो पालिका भएर बग्ने अन्य लिखु खोला, लगाएत मार्बु खोला, थेमजेङ खोला, किञ्जा खोला, ढाडे खोला, घट्टेखोला, कोरेसि खोला, बुकु खोला, कढ्डाबु खोला, ओईमु खोलाको प्रवाह क्षेत्र र जलाधार (watershed) मा स्थानीय समुदायलाई दैनिक जीवन यापन गर्न चाहिने मानवीय क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दै यसको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ । तव मात्र भू-सरक्षण तथा जलाधारको सही व्यवस्थापन हुन्छ ।

भू-संरक्षण, जलाधार व्यवस्थापन, भू-क्षय तथा पहिरो नियन्त्रणलाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रुपमा लिई विपद व्यवस्थापन कोषको गठन गर्ने नीति लिएको छ । यस गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बाह्रै महिना बहने नदी तथा खोलाहरु रहेका छन् जसलाई खानेपानी, सिंचाइ र विद्युत उत्पादन प्रयोजनका लागी जलश्रोतको उपयोग हुने गरेको देखिन्छ ।

भू-क्षय, बाढी र पहिरो यहाँका प्रमुख विपद्हरु हुन् । यसमध्ये पहिरोले गाउँपालिकामा ठूलो क्षति भएको देखिन्छ । पालिकाले पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी सडक लगायत विकास निर्माण गर्दा वातावरणीय

प्रभाव मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरेको छ। साथै पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोगलाई समेत जोड दिएको छ । यी क्षेत्रको भूमि व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाले विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भू-क्षय/पहिरो हुने स्थान सहितको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका ६०: पहिरो र यसका कारण प्रभावित घरपरिवर संङ्ख्या

पहिरो	स्थान	समस्या	गर्नु पर्ने
यर्माखु रातमाटे पहिरो	वडा १	१० घर	बस्ती स्थानान्तरण तत्काल सार्नु पर्ने
सापे काप्ति	वडा १	२५ घर	गेबीङवाल र बृक्षारोपण
यर्माखु रातमाटे पहिरो	वडा २	७० घर	बस्ती स्थानान्तरण तत्काल सार्नु पर्ने
बुर्नालु रक्षपु	वडा २	२० घर	बृक्षारोपण
जोलुखु	वडा २	१५ घर	ग्याबीङवाल र बृक्षा रोपण
पोखरी	वडा २	४० घर	बृक्षारोपण
कोरेसी राङ्दा	वडा ३	३ घर	बृक्षारोपण
उप्चाङटादीङ	वडा ४	२१ घर	ग्याबिङवाल
रिन्डाँडा	वडा ४	१३ घर	बृक्षारोपण
नामजाङ्ग	वडा ४	११ घर	गेबीङवाल लिखु र किञ्जा खोला
फोतीकुँडार	वडा ४	५ घर	गेबीङवाल र बृक्षा रोपण (१ कि. मि. लम्वाई) १००० रोपनी
पाताल पहिरो	वडा ५	६ घर	स्थानान्तरण ६ घर ग्याविङवाल
भकाञ्ले पहिरो		३ घर	ग्याबीङवाल र बृक्षा रोपण
सगरडाँडा		६ घर	
किञ्जा खोला	किञ्जा बजार	५० घर	किञ्जा खोला तटबन्ध
कुल		२८८ घर	
			स्रोतः पालिका तथा वडा छलफलबाट, २०८०

७.२.२ प्रमुख समस्या

समस्या	चुनौती
➢ पहाडी भूभाग भएकोले भूक्षय र पहिरोको उच्च जोखिम हुनु। ➢ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी गाउँपालिकासँग पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरण नभएको। ➢ पहिरो तथा भू-क्षय सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव।	➢ बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समूहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु। ➢ प्रत्येक वर्ष बर्षातको समयमा हुने पहिरो तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गर्न पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरणको व्यवस्था गर्नु।

➢ कमजोर सडक पूर्वाधार भएकोले पहिरो तथा भूक्षयबाट हुने मानवीय जोखिम न्यूनीकरण गर्न कठीन हुने । ➢ बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समूहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु । ➢ प्रत्येक वर्ष बर्षातको समयमा हुने पहिरो तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गर्न पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरणको व्यवस्था गर्नु । ➢ जलवायु परिवर्तनको कारण विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकुल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।	➢ जलवायु परिवर्तनको कारण विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकुल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु । ➢ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी अन्तर सरकार र दातृ निकायहरुसँग समन्वय र सहकार्य गरी पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण गर्न।

७.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी नगरको बस्ती विकासलाई शुरक्षित र व्यवस्थित गर्न सकिने। ➢ भू-क्षय नियन्त्रण गरी प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण गर्न सकिने । ➢ दिगो विकासको बाटोमा नगरलाई डोऱ्याउन सकिने ।	➢ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण र पूर्व तयारीको लागी नीति तथा कार्यक्रमहरु बनाएर प्रयोगमा ल्याउने । पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण गाउँपालिकाको नीति रहेको र दिगो तथा शुरक्षित विकासका लक्ष्यहरुमा गाउँपालिकाको प्रतिवद्धता रहने, पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रण र पूर्व तयारीको लागी नीति तथा कार्यक्रमहरु बन्नु पालिकाको अवसर छ। ➢ सबै प्रकारका विपद्को सामना गर्न आधुनिक प्रबिधि संरचना, मापदण्ड र आवश्यक दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न सकिने । ➢ पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी अन्तर सरकार र दातृ निकायहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने सकिने ।

७.२.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

- ➢ पहिरो तथा भू-क्षयबाट हुने मानवीय तथा अन्य क्षतिमा कमी ल्याउने ।
- ➢ नदी प्रणाली तथा तालतलैया/पोखरीमा आधारित एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

उद्देश्य

- ➢ गाउँपालिका क्षेत्रमा जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी शुरक्षित बस्ती विकास गर्ने ।
- ➢ पहिरो तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गरी क्षतिको न्यूनीकरण गर्ने ।
- ➢ गाउँपालिकाको क्षेत्रको जलाधार व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

- पहिरो तथा भू-क्षय रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने ।
- पहिरो तथा भू-क्षय न्यूनीकरणको लागी कोष गठन र पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्ने ।
- स्थानीय संचार माध्यम र सामाजिक संजालबाट जोखिमको पूर्व-सूचना प्रचार प्रसार गरी मानवीय र भौतिक क्षति न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- पहिरो तथा भू-क्षय न्यूनीकरणका लागी निजी र अन्तर सरकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र. सं.	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	पहिरो तथा भू-क्षयका संभावित स्थानहरुको पहिचान र नक्साङ्कन गरी रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागी स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	✓
३	जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान गरी स्थायी तटबन्ध निर्माण र ग्याविन वाल निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
४	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा वृक्षारोपण र जैविक तटबन्ध निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
५	क्षतिपूर्ति सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने		✓	✓		
६	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा विपद पूर्व सूचना प्रणाली जडान गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	स्थानीय संचार माध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट जोखिमको पूर्व सूचना प्रचार प्रसार गरी मानवीय र भौतिक क्षति न्यूनीकरण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
८	गाउँपालिकामा जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यस्थापन कोषको गठन गर्ने ।			✓	✓	
९	पहिरो तथा भूक्षय न्यूनीकरणका लागी निजी र अन्तर सरकारी समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓		
१०	सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने		✓	✓	✓	✓

७.२.५ अपेक्षीत उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- पहिरो तथा भू-क्षयका संभावित स्थानहरुको पहिचान र नक्साङ्कन भइ रोकथाम तथा नियन्त्रंण भएको हुनेछ ।
- जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान भइ स्थायी तटबन्ध र जैविक वालको निर्माण भएको हुनेछ।
- पहिरो तथा भू-क्षयबाट हुने क्षतिमा कमी आएको हुनेछ ।
- पिडितहरुले उचित क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेका हुनेछन ।

७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनमा गाउँपालिका क्रियाशिल हुनेछ ।

- वन, जैविक विविधतामा स्थानीय समुदायको सकृय संलग्नता हुनेछन् ।
- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउनेछ ।

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

प्राकृतिक वातावरण र मानवीय क्रियाकलाप बिचको अन्तरक्रिया र अन्तरसम्बन्धलाई सन्तुलित गर्ने कार्य नै वातावरण व्यवस्थापन हो । नेपालको संविधानले हरेक नागरिकले स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । साथ साथै प्रदूषकबाट पीडितले क्षतिपूर्ति पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । यसले वातावरण व्यवस्थापनको कार्यक्षेत्र सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहको जिम्मेवारी भित्र राखेको छ ।

स्थानीय वातावरणीय परिवर्तनमा स्थानीय, क्षेत्रीय तथा विश्वव्यापी देखापरेको वातावरणीय समस्यको भूमिका हुन्छ । हाल देखा परेको प्रमुख वातावरणीय समस्या भनेको जल, वायू, जमीन, ध्वनिको प्रदुषण हो । यसका साथै ठोस फोहोर प्रदुषण, रासायनिक पदार्थ, विज्ञान र प्रविधिको दुरुपयोगले पनि वातातरण प्रभाव पार्ने प्रदुषकको रुपमा काम गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र फोहर मैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ ले स्थानीय तहलाई स्थानीय स्तरमा प्रदुषण नियन्त्रण र हानिकारक पदार्थहरुको नियमन तथा व्यवस्थापन, फोहोर संकलन तथा विसर्जन गर्न आबस्यक संरचनाहरुको निर्माण, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरी स्वस्च्छ वातावरण कायम राख्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । संघले स्थानीय सरकारलाई निश्चित मापदण्डमा रही वातावरणीय प्रभाव मुल्ययाङ्कन, वातावरणीय अध्ययन जस्ता विषयबस्तु स्थानीय तहलाई नै हस्तान्तरण गरेको छ ।

फोहोर मैला व्यवस्थापन गर्ने कानुनी दायित्व र अधिकार स्थानीय सरकारलाई तोकेको छ । फोहोर मैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ (संशोधन २०७४) को परिच्छेद २ को दफा ३ मा व्यवस्था भए बमोजिम फोहोरमैलाको सङ्कलन, अन्तिम विसर्जन तथा प्रशोधनको लागी आवश्यक पर्ने पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेछ भनी लेखिएको छ । यसैगरी दफा ११ प्रारम्भिकर चरणमा संकलन भएको फोहोर मैला व्यवस्थित गर्न कुनै स्थानलाई स्थानान्तरण केन्द्रको रुपमा तोक्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ भने दफा १२ मा फोहोरलाई स्थायी विसर्जन गर्नको लागी वातावरण सम्बन्धी प्रचलित कानुनको अधिनमा रही फोहोर मैला व्यवस्थापन स्थल तोक्न सक्ने छ भनी उल्लेख गरेको छ । त्यसैले फोहोर मैला व्यवस्थापनको प्रबन्ध मिलाउने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेमा दुइमत छैन तसर्थ कानुनी आधारमा टेकेर स्थानीय सरकारले फोहोरको व्यवस्थापन गर्न निर्देशिका बनाई त्यसको माध्यमबाट स्थानीय स्तरमा नै विविध योजना र कार्यक्रमहरू बनाई त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत नगारिकलाई सुसूचित गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय निकायको हो ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौतीहरु

समस्या	चुनौती
➢ वातावरण सम्बन्धी न्यून सचेतना ।	➢ प्राकृतिक वातावरण र मानवीय वातावरणी विच सन्तुलन बनाई राख्न ।

➢ प्लाष्टिक झोलाहरुको जथाभावी प्रयोग । ➢ मुख्य बस्ती क्षेत्रमा ढलको व्यवस्था नभएको । ➢ वातावरण संक्षणमा अत्यन्त न्यून बजेटको व्यवस्था । ➢ स्थानीय निकायहरूको गठन वा पुनर्गठन भएर ऐनले फोहोर मैला व्यवस्थापनमा स्थानीय तहलाई जिम्मेवार निकाय बनाएपछि आम नागरिकमा फोहोर मैला व्यवस्थापन नितान्त स्थानीय तहको दायित्व हो भन्ने ठान्नु ➢ स्पष्ट र दरिलो कानुनी धरातलको अभावले गर्दा अनुगमन निकायको भूमिका प्रभावकारी नहुनु । ➢ कृषि भूमिमा हानिकारक रासायनिक पदार्थ (किटनाशक विषाधि, रासायनिकमल आदि) को जथाभावी प्रयोग ।	➢ वातावरणीय प्रदुषणले गर्दा वातावरणीय तत्वहरुमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने । ➢ वातावरणीय प्रदुषणको समाधान जटिल र प्राविधिक रुपमा अत्यन्तै चुनौतीपूर्ण हुने । ➢ कृषि भूमिमा हानिकारक रासायनिक पदार्थ (किटनासक विषाधि, रासायनिकमल, ... आदि) को जथाभावि प्रयोगमा नियन्त्रण । ➢ मापदण्ड सहितको प्लाष्टिक झोला प्रतिबन्ध गर्न । ➢ मौसम अनुकूल पानी नपर्ने, लामो समयसम्म खडेरी लाग्ने, अति बर्षा, खण्ड बर्षाले वाढी, पहिरो जानु ।

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ प्रदेशको विशिष्टीकरणको रुपमा उद्योग, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको गठन हुनु र यसले वातावरण संरक्षणमा तदारुकता देखाउनु । ➢ फोहोरलाई ऊर्जा रुपमा प्रयोग गर्न सक्ने प्रविधिको विकास हुनु । ➢ वातावरण संरक्षणको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुन सक्ने । ➢ वातावरण संरक्षणमा गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन गर्न सकिने ➢ तीव्र शहरीकरण भइ नसकेकोले शहरलाई व्यवस्थित गर्दै वातावरण संरक्षण गर्न सकिने । ➢ उत्पादित पोहोर लाई मोहोरको रुपमा प्रयोग गर्ने ।	➢ वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन र प्रदूषण नियन्त्रणको क्षेत्रमा स्थानीय सरकार, विकास साझेदार तथा अन्य सरकारी/ गैरसरकारी संस्थाहरु, उपभोक्ता समितिहरु र नागरिकको सहभागिता बढ्दै जानु । ➢ प्रदेश तथा संघीय सरकारको फोहोर व्यवस्थापनको नीति, रणनीति र निर्देशिकाहरु निर्माण हुनु । ➢ वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी वातावरण संरक्षणमा स्थानीयवासीहरुलाई परिचालन गर्न सकिने । ➢ वातावरण संरक्षणमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न सकिने । वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी वातावरण संरक्षणमा स्थानीयवासीहरुलाई परिचालन गर्न सकिने । ➢ प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गर्न सकिने ।

७.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

वातावरणीय प्रदुषण न्यूनीकरण गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्ने ।

उद्देश्य

- मानवीय तथा प्राकृतिक कारणबाट उत्पन्न हुने वातावरणीय जोखिम रोकथाम गर्नु ।
- फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।
- वातावरणीय प्रदूषण कम गरी स्वच्छ वातावरण बनाउने ।

रणनीति तथा कार्यनीति

- वातावरणमैत्री उर्जा र कृषि प्रविधिको छनौट र विस्तार गर्ने ।
- प्रदुषण रहित स्वच्छ वातावरण तयार गर्ने ।
- बायो ग्यास, सुधारिएको चुल्हो, ग्यासीफायर, बायोब्रिकेट जस्ता किफायती जैविक उर्जाहरुको प्रवर्द्धन एवं विस्तार गरिने छ ।
- किटनाशक विषादी र रासायनिक मल प्रयोगलाई दुरुत्साहन गरी जैविक र प्रांगारिक मलको प्रयोग र प्लाष्टिक झोलाको सट्टा स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरण मैत्री झोला उपयोगमा ल्याइने छ ।
- वातावरणीय चेतना र सावधानी, फोहोर वर्गीकरण र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी शैक्षिक तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यहरु

क्र.सं .	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	एक घर एक शौचालयको निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	सार्वजनिक स्थानहरुमा शौचालय निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	वैकल्पिक उर्जाबाट चल्ने सवारी साधन र उद्योगहरुलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	उद्योगहरुलाई मुख्य बजार र मानव बस्तीभन्दा टाढा लैजान प्रोत्साहन गर्ने ।		✓	✓	✓	
६	बायो ग्यास ,ग्यासीफायर ,सुधारिएको चुल्हो , बायोब्रिकेट जस्ता किफायती जैविक उर्जाहरुकोप्रवर्द्धन एवम् विस्तार गर्ने ।		✓	✓		
७	गरिब र विपन्नवर्गसम्म नवीकरणीय उर्जा प्रविधिको पहुँच सुलभ गरी दाउराको प्रयोग कम गर्ने ।			✓		
८	पालिका क्षेत्रमा प्लाष्टिक झोला निषेध गर्दै लैजाने ।		✓	✓		
९	स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरणमैत्री हरित झोला उपयोगमा ल्याउने ।		✓	✓	✓	

क्र.सं .	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१०	किटनाशक औषधी प्रयोग र व्यवस्थापन गर्ने काममा स्थानीय कृषक उपभोक्तासमूहर संघसंस्थाह रुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी शैक्षिक तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१२	पालिका वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने		✓	✓		
१३	हरियाली कायम गर्न खाली रहेका स्थानहरुमा वृक्षारोपण गर्ने ।			✓		

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- वातावरणीय प्रदुषण प्रति जनचेतनाको स्तर बढेको हुनेछ ।
- एक घर एक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार र चौकहरुमा शौचालय र ढलको निर्माण भएको हुनेछ ।
- प्लाष्टिक झोला निषेध भएको हुनेछ ।
- वातावरण व्यवस्थापनको लागी एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनेछ ।
- स्थानीय वातावरणमा सुधार भएको हुनेछ ।
- नागरिकहरुको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ ।
- फोहोरजन्य झाडापखाला र हैजाहरुको प्रकोप कम भएको हुनेछ ।
- वातावरण प्रदुषण कम भएको हुनेछ ।

७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- फोहोर व्यवस्थापनमा स्थानीय नागरिकहरु सकृय हुनेछन् ।
- वन, जैविक विविधता व्यवस्थापन तथा फोहोर न्यूनीकरणमा गाउँपलिकाले यथेष्ठ बजेट विनियोजन गर्नेछ ।
- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउनेछ ।

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपाल बहु-प्रकोपका घटनाहरुबाट उत्पन्न विपद्को अत्यधिक जोखिममा रहेको मुलुक हो । यहाँ प्रत्येक वर्ष बाढी, पहिरो, चट्याङ्ग, आगलागी, सडक दुर्घटना र महामारी जस्ता प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक प्रकोपहरुका कारण जनधनको ठूलो क्षति तथा नोक्सानी हुने गरेको छ । मुलुक विषम भू-बनावट, कमजोर भौगर्भिक अवस्था, मौसमी विषमता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण भूकम्प, बाढी, पहिरो तथा भू-स्खलन, डुबान,

चट्याङ, खडेरी, हिमपात, असिना, हिमपहिरो, हिमताल विष्फोटन, अतिबृष्टि, अनावृष्टि, हुरी बतास, वन डढेलो लगायतका प्राकृतिक प्रकोपहरुबाट प्रभावित छ । २०७२ साल बैशाखमा आएको गोरखा भूकम्प, २०७१ र २०७४ सालमा आएको बाढी तथा पहिरो र यसबाट भएको ठूलो जनधनको क्षति तथा नोक्सानी यसका पछिल्ला उदाहरणहरु हुन् (विपत जोखिम राष्ट्रिय न्यूनीकरण नीति, २०७४) ।

नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरुलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित गर्न नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरेको छ। विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागी दैवी प्रकोप (उद्धार) ऐन, २०३९, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, भवन ऐन, २०५५, राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६०, विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६, जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७, भू–उपयोग नीति २०६९, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनरुथापना नीति, २०७२, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्यको कार्यढाँचा, २०७०, बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माणसम्बन्धी आधारभूत मार्गदर्शन, २०७२, राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०७३ आदि महत्वपूर्ण कानूनी तथा नीतिगत आधार हुन् भने नेपालको संविधान, २०७२ पछि आएका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४ पछिल्ला महत्वपूर्ण कानूनी व्यवस्था हुन्। यीनै नीतिगत आधारमा लिखु पिके गाउँपालिकाले पनि विपद् व्यवस्थापन समिति, शुरक्षित स्थानको पहिचान, विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी योजना र विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गरेको छ।

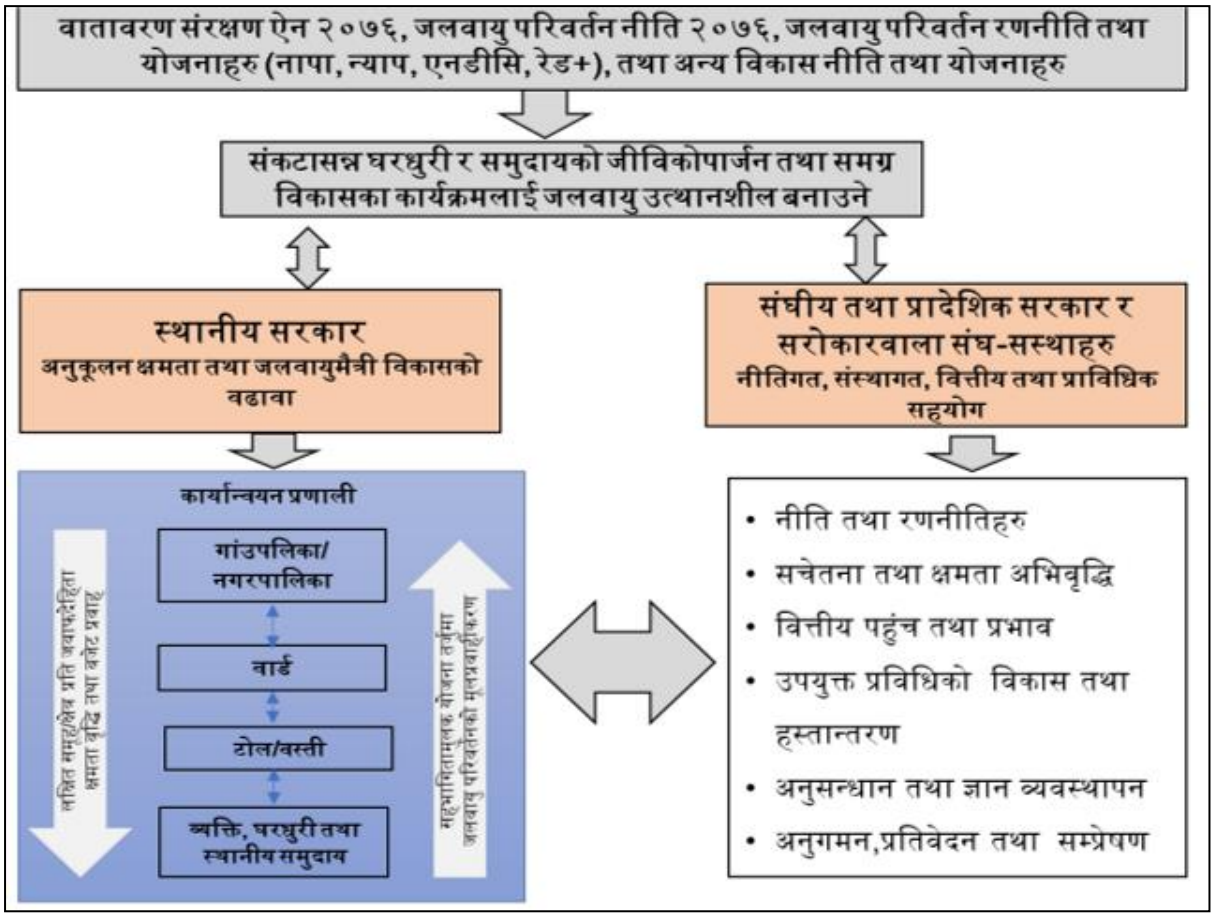

चित्र २०: जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा उत्थानशीलता विकासमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको भूमिका

स्रोतः स्थानीय अनुकुलन कार्य योजना खाका, २०७६

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौती
➢ विपद व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणको लागी यन्त्र उपकरणको अभाव । ➢ कठिन भू-वनोट । ➢ विपद तथा महामारी सम्बन्धी सचेतनाको अभाव । ➢ आर्थिक अभाव र गरिबी । ➢ भवन संहिताबारे अनभिज्ञ । ➢ भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धी शिप र तालिमको अभाव पानीका स्रोतहरु सुक्दै गईरहेको । ➢ खडेरी र सुख्खाले कृषि उत्पादनमा कमी । ➢ पहिरो तथा भूक्षयको प्रकोप । ➢ विभिन्न प्रकारका महामारी तथा स्वास्थ्य प्रकोपहरु ।	➢ विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति र रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ल्याउन, भवन संहिता लागू गर्न, भूक्षय र पहिरोजन्य प्रकोप व्यवस्थापन गर्न, विपद् तथा महामारी व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघसस्था वीच समन्वय गर्न, जोखिम युक्त वसोवास क्षेत्र पहिचान गरी शुरक्षित स्थानमा बस्ती स्थानान्तरण गर्न, प्राकृतिक विपद, महामारी र जोखिम पूर्ण रुपमा न्यूनीकरण गरी मानवीय तथा आर्थिक धनजनको क्षति कम गर्न । ➢ विभिन्न प्रकारका महामारी तथा स्वास्थ्य प्रकोपहरु बढ्ने । ➢ कतिपय लोपोन्मुख प्राणी र जैविक विविधता नाश हुने ।

	➢ वातावरणीय प्रदुषणको समाधान जटिल र प्राविधिक रुपमा अत्यन्तै चुनौतीपूर्ण हुने । ➢ पानीको श्रोत सुक्दै जानु । ➢ उचित समयमा पानी नपर्ने, लामो समयसम्म खडेरी लाग्ने, अति बर्षा, खण्ड बर्षाले वाढी, पहिरो जानु । ➢ बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समूहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु । ➢ हावापानीको परिवर्तनको कारण जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकुल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ विपद् जोखिम न्यूनीकरणका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी जोखिन न्यूनीकरणमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने । ➢ जोखीम अवस्थामा रहेका बस्तीहरुलाई शुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने । जोखिम न्यूनीकरण नीति तथा कार्यनीतिलाई पालना गरी धनजनको क्षेतिमा कमी गर्ने ।	➢ विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति र रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनमा रहेको, २०७२ सालको भूकम्पले जनतामा चेतना बढ्नु, भूकम्प प्रतिरोधी भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्नु, कोभिड-१९ ले स्वास्थ्य सचेतना बढनु, स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु र प्राथमिकताको विषय बन्नु, भूकम्प पुनर्निर्माणमा विभिन्न संघसंस्थाहरूको सहयोग र क्रियाशीलता रहनु, मापदण्ड अनुसार शुरक्षित पूर्वाधार र भवन निर्माण गर्नु जस्ता अवसरहरुलाई उपयोग गरेको पाइन्छ । ➢ पानीको श्रोतहरुको संरक्षण गर्ने सकिने । ➢ बिपद्मा परेका घरपरिवार तथा समूहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्न सकिने । ➢ हावापानीको परिवर्तनको कारण जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकुल परिमार्जित तथा व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

७.३.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

जोखिम तथा विपदबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्नु ।

उद्देश्य

- जोखिम, विपद तथा महामारीबाट हुने मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, सास्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।
- जलवायुका कारण हुने विपद्का असरको न्यूनीकरण ।
- मानवीय तथा प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न वातावरणीय जोखिम रोकथाम ।

रणनीति तथा कार्यनीति

- प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपदको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने
- विपदबाट हुने भौतिक र मानवीय क्षति न्यूनीकरण गर्ने
- जलवायुजन्य घटनाहरुको पहिचान गरी मानव जीवनको रक्षा गरिने छ ।
- मौसम पूर्वअनुमान प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्दै विपद् न्यूनीकरण गर्ने ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन योजना

क्र.सं.	कार्क्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	विपद व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति कानून र योजना तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	विपद् तथा महामारी पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
४	अन्तर सरकार तथा अन्तर निकायहरु बिच समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	विपद व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी जनचेतना अभियान तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	विपद तथा महामारी प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
७	विपद् जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी नक्साङ्क गर्ने।		✓	✓	✓	
८	जोखिमयुक्त बस्तीहरुको स्थानान्तरण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
९	भवन संहिता क्रमश लागू गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	विपद तथा महामारी प्रतिरोधि संरचनाहरु निर्माण सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
११	कोभिड -१९ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरु गर्ने र कोरोना खोप कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने ।			✓	✓	✓
१२	प्रदेश तथा संघीय सरकार र दातृ निकयाहरुको सहयोगमा कोरोना परीक्षण गाउँपालिकामा नै गर्ने व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१३	जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागी स्थाइ कोषको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	

१४	जलवायु परिवर्तनले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव र अनुकूलन सम्बन्धी तालिम लगायत सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		✓
१५	जलवायु परिवर्तनबाट फैलिन सक्ने रोगव्याधि र सोको नियन्त्रणको लागी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको अभिमुखीकरण एवम् क्षमता विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१६	वातावरण मैत्री र जलवायु सशक्त कृषि बालीको लागी प्रदेश सरकार र सरोकारवालाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१७	स्थानीय पराम्परागत ज्ञानलाई प्रयोग गरेर कृषि व्यवस्थापनमा अनुकुलनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।	✓	✓	✓		
१८	खडेरी तथा अधिक बर्षा सहन सक्ने खालका वालीहरुको सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्थानीय कृषकहरुलाई उक्त वालीहरु लगाउन प्रोत्साहन गरिने छ ।	✓	✓	✓		

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- विपद् सम्बन्धी नीति, कानून र योजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन भएको हुनेछ ।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति सहित संस्थागत व्यवस्था भइ स्थानीय अनुकुलन योजना कार्यान्वयन भएको हुने छ ।
- भवन निर्माण संहिता पूर्ण रुपमा लागू भएको हुनेछ ।
- भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माणको शुरुवात भएको हुनेछ ।
- पहिरो र भूक्षयहरु नियन्त्रण भएका हुनेछन ।
- सम्पूर्ण गाउँपालिकावासीहरुले कोविड-१९ बिरुद्धको खोप लगाएका हुनेछन ।
- खोलानाला तथा नदीबाट हुने बस्ती कटान रोकिएको हुनेछ
- स्वास्थ्य सम्बन्धी रोगको महामारी न्यून भएको हुनेछ ।
- सरोकारवाला संस्थाहरू वीच प्रभावकारी समन्वय भएको हुनेछ ।
- पूर्वसूचना प्रणालीहरुको जडान भएको हुनेछ ।
- मानवीय तथा प्राकृतिक विपद् जोखिम रोकथाम भएको हुनेछ ।
- स्थानीय वातावरण र कृषि उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण भएको हुनेछ।
- जलवायु परिवर्तनले कृषि तथा खाद्यन्न सुरक्षामा पारेको प्रभाव न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार, दातृ निकायले निरन्तर बजेट उपलब्ध गराउनेछ ।
- वन, जैविक विविधता व्यवस्थापन तथा फोहोर न्यूनीकरणमा नगरपलिकाले यथेष्ठ बजेट विनियोजन गर्नेछ ।
- संङ्क्रामक रोगहरुको रोकथामको लागी नगरस्थिति सरोकारवालाहरुको सकृय सहभागिता हुनेछ ।

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय निकायहरुमा मानवीय तथा भौतिक श्रोत साधनको व्यवस्था, प्रभावकारी रुपमा आन्तरिक श्रोतहरुको पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापन गर्न संस्थागत विकासको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । संस्तागत विकासबाट मात्र चुस्त तथा दुरुस्त आर्थिक प्रशासन, पारदर्शी, गुणस्तरीय, छिटोछरितो सेवा प्रवाह गर्न सकिन्छ । संस्थागत विकास गरी सुशासनको माध्यमबाट मात्र स्थानीय नागरिक तथा सेवा प्रदायकलाई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न सकिन्छ ।

सुशासन शव्दको अर्थ नेपाली शब्दसागर र वृहत् नेपाली शव्दकोशले राम्रो राज्य व्यवस्था, उत्तम शासन भन्ने जनाएको छ । असल शासन र कुशल प्रशासन नै सुशासन हो । राज्य संयन्त्रलाई जनमुखी बनाई नागरिकको अपेक्षाअनुरूप प्रभावकारी छिटो, छरितो र प्रभावकारी सेवाका माध्यमबाट नागरिकलाई शासनको सुखद अनुभूति दिलाउनु नै सुशासन हो । यसलाई असल, कुशल र जनमुखी शासन भनेर पनि चिनिन्छ । शासकीय पात्रहरूमा निहित शक्ति, अधिकार र दायित्व नागरिक सेवा र सन्तुष्टि सापेक्ष गर्ने शासन प्रणालीलाई समेत सुशासन भनीन्छ । सन् १९८९ मा विश्व बैंकले विकास परियोजना सञ्चालनका लागी यसको अवधारणा अगाडि ल्याएको हो । यो जनमुखी शासन व्यवस्था हो । नेपालको संविधानले पनि दिगो शान्ति, समृद्धि र सुशासनमा जोड दिएको छ । यसले लिखु पिके गाउँपालिकालाई सुशासन मार्फत उन्नतिशील, उन्नत तथा सामाजिक, आर्थिक, पूर्वाधार लगायतका गतिविधिले पूर्ण रुपमा विकास गर्नुपर्ने विषयलाई समेटेको छ । सुशासन शव्दले तल उल्लेख गरिएको विषयलाई समेटिएको छ जसले लिखु पिके गाउँपालिकालाई सुशासन तर्फ डोऱ्याउनेछ ।

- जनसहभागितामूलक शासन व्यवस्था र जनउत्तरदायी सरकार सञ्चालन
- शासन प्रक्रियामा पारदर्शिता अवलम्बन गरी कानुनमा आधारित शासन व्यवस्था कायम गर्नु,
- जवाफदेही शासन सञ्चालन,
- प्रशासनको सरलीकरण र निर्णय प्रक्रियामा सरोकारवालाको सहभागिता,
- समावेशितामा आधारित न्यायपूर्ण समाज निर्माणमा जोड,
- भ्रष्टाचार रहित समाजको परिकल्पना,
- दण्डहीनताको अन्त्य र नियम कानुनको पूर्ण परिपालना,
- वित्तीय जवाफदेहिता प्रवर्द्धन,
- स्वतन्त्र प्रेसको व्यवस्था ।

समग्रमा भन्नु पर्दा जनमुखी र नागरिक सहभागितामूलक शासन व्यवस्था नै सुशासन हो । यसले विकास, समृद्धि र जनसन्तुष्टिको अपेक्षा बोकेको हुन्छ ।

संस्थागत विकास योजना सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको क्षमता सुदृढीकरण गर्दै दक्ष र वौद्धिक संगठनात्मक संरचनाको स्थापना गरी विकास कार्यहरुलाई तीब्र र व्यवस्थित गर्नेतर्फ केन्द्रित छ । यस अन्तर्गत पूर्वाधार विकास र क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । त्यस्तै वित्तीय विकास योजनाले राजस्व सुधार गर्ने योजनालाई समावेश गरी स्थानीय आम्दानीका स्रोत वृद्धि गर्ने, कर प्रशासन प्रणालीमा सुधार र निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाजको प्रवर्द्धनका लागी रणनीति एवं कार्यक्रमहरु समावेश गरेको छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्या	चुनौती
➢ कमजोर संस्थागत पूर्वाधार । ➢ पर्याप्त नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्थाको अभाव । ➢ गाउँपालिकाको न्यून आन्तरिक आयस्रोत । ➢ कमजोर योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन खाका ➢ आवश्यक्ता भन्दा पहुँचका भरमा योजना तर्जुमा हुनु । ➢ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागी बजेटको अभाव । ➢ दक्ष जनशक्ति र प्राविधिकहरुको अभाव । ➢ कमजोर अन्तर सरकार र अन्तर निकाय समन्वय ।	➢ भौतिक पूर्वाधार आयोजनाहरु निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्न नियमति अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु । ➢ दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु । ➢ आवधिक योजना र वार्षिक योजना वीच तादाम्यता कायम गर्नु । ➢ नतिजामुखी योजना तर्जुमा गर्नु । ➢ योजनाको कार्यान्वयन क्षमता बढाउनु । ➢ जनताका बढ्दो आकांक्षा व्यवस्थापन गर्नु । ➢ संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु । ➢ निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु । ➢ विकासमा सबै लिङ्ग, वर्ग र समुदायको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु । ➢ वालवालिका, महिला, अपाङ्गता एवं वातावरण मैत्री विकास गर्नु । ➢ आन्तरिक स्रोत वृद्धि गरी श्रोतको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

८.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सम्भावना	अवसर
➢ स्थानीय निकायको लागी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था हुनु । ➢ स्थानीय पदाधिकारीहरुद्वारा स्थानीय आवश्यकताको उचित पहिचान हुनु । ➢ स्थानीय सरोकारवालाहरुद्वारा नगरको विकासमा लाग्नको लागी वतावरण भएको ।	➢ आवधिक योजनाबाट योजना तर्जुमाको आधार प्राप्त हुनु । ➢ जनप्रतिनिधि योजनावद्ध विकास प्रति उत्साह हुनु । ➢ विकासका सम्भावनालाई प्राथामिकीकरण गर्ने अवस्था प्राप्त हुनु ।

➢ विकासप्रति जनप्रतिनिधिहरु चनाखो हुँदै गएका र जनताप्रति उत्तरदायी हुँदै गएका ।	➢ संघीय योजना र दिगो विकासका लक्ष्यहरू तथा अन्य राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धतालाई योजना प्रणालीमा आवद्ध गर्नु ।

८.१.४ उप-क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम र आयोजना

लक्ष्य

जवाफदेही, व्यवसायिक र सक्षम सार्वजनिक प्रशासनबाट सार्वजनिक सेवाप्रतिको जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

- प्रशासन सेवालाई स्थानीय संरचना अनुसार सबल, सक्षम र सुदृढ बनाई दक्ष, सेवाग्राहीमुखी र व्यवसायिक बनाउनु ।
- पालिकाको सेवा प्रवाह पारदर्शी, चुस्त र परिणाममुखी बनाउने ।
- पालिकाका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- स्थानीयलाई सहज र सरल तरिकाबाट सेवा सुविधा पुऱ्याउनु ।
- जनताप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही शासन सञ्चालन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

- संस्थागत जनशक्ति विकास गर्ने ।
- सेवा प्रबाहलाई स्थानीय नागरिक र विकास मैत्री बनाइ विकास व्यवस्थापनमा सहकारी तथा निजी क्षेत्रलाई आवद्ध गर्ने ।
- जन सहभागितामा आधारित योजनाको तर्जुमा प्रणालीलाई अबलम्बन गरिनेछ ।
- जन उत्तरदायी, जवाफदेही, नतिजामुखी योजना प्रक्रियाको अवलम्वन गरिनेछ ।
- नियमित, प्रभावकारी, नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
- अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी एवम् व्यवस्थित बनाउने ।

कार्यक्रम र आयोजना

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	निजी क्षेत्र	सरकारी र अन्य
१	जनमुखी सेवा उपलब्ध गराउने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२	संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी तालिम र गोष्ठीहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, आवधिक परिमार्जन र प्रकाशन गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	तथ्याङ्कलाई विद्युतीय संजालीकरण गर्ने ।		✓	✓	✓	
५	सहभागितामूलक योजना तर्जुमा कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓		✓
६	पालिकाबाट जनशक्ति विकासको लागी बार्षिक कार्यक्रम बनाइ बजेटको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		

७	संघ, केन्द्र र प्रदेशबाट प्राप्त हुने संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बनधी तालिमा र गोष्ठीहरुमा स्थानीय युवाहरुलाई समान र समावेशी रुपमा भागलिने अवसर प्रदान गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
८	निजी क्षेत्र र विभिन्न संघसंस्थाहरुलाई संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी कार्यमा प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	✓
९	जनशक्ति विकास सम्बनधी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
१०	आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	योजना तथा कार्यक्रमहरुको नियमित प्रगति समिक्षा गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

८.१.५ अपेक्षीत नतिजा

- गाउँपालिकाको न्यूनतम पूर्वाधार सहितको वडा तहसम्मको प्रशासकीय भवन निर्माण सम्पन्न भएको हुनेछ ।
- संस्थागत संरचनाको सुधार भएको हुनेछ ।
- अन्तरसरकार समन्वय सम्बन्धी कानुन तर्जुमा भइ यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारिको आचार संहित निर्माण भइ लागू भएको हुनेछ ।
- पालिकाको कार्यकुशलता अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
- पालिकाबाट संस्थागत जनशक्ति सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको लागी बजेट विनियोजन भइ नियमित रुपमा कार्यक्रमहरु भएको हुनेछ ।
- संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी नीतिको तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- पालिकामा दक्ष जनशक्तिको विकास भएको हुनेछ ।
- पूँजीगत खर्च ९० प्रतिशत भन्दा बढी भएको हुनेछ ।

८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- गाउँपालिकाले पालिकाको काममा प्रत्यक्ष राहत महशुस गरेका हुनेछन् ।
- पालिकामा जनस्तरमा सुशानको प्रत्याभूती भएको हुनेछ ।
- जनप्रतिनिधि तथा पालिकाका कर्मचारीहरु नागरिक प्रति पूर्णरुपमा उत्तरदायी भएको हुनेछन्।

परिच्छेद ९: योजना कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

गाउँपालिकामा प्रथम स्थानीय निर्वाचन पछि थुप्रै विकासकार्यहरु गरिए । यसरी भएगरेका कार्यहरुले स्थानीय नागरिकलाई राहत महसुस भएको छ तर पूर्ण र आशातित हुन भने सकेको छैन । यसरी तर्जुमा गर्ने कार्य र कार्य गर्नको लागी छुट्टयाईएको वार्षिक वजेटको कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी प्राथमिकतामा खासै रहेको देखिएको छैन । अनुगमन कार्यलाई सामान्य स्थलगत निरीक्षण एवं वजेट खर्चसँगको तादात्म्यतासँग मात्र जोडेर हेर्ने गरेको पाइन्छ । केही योजना तथा कार्यक्रमहरुको हकमा प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन हुने गरेको एवं चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षामा प्रगतिको स्थितिको समीक्षा पनि हुने गरेको छ । तथापि स्पष्ट ढंगले कार्यतालिका तयार गरी सूचकहरूको आधारमा अनुगमन हुने गरेको भने देखिँदैन । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य योजना चक्र व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण कार्यको रूपमा ग्रहण गर्ने तथा यसका लागी बजेट विनियोजन समेत हुने गरेको परिस्थिति विद्यमान छ । गाउँपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयनको लागी संघ र प्रदेशबाट सञ्चालन हुने आयोजनाहरु, गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्ने आयोजनाहरु र वडा स्तरका विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु छुट्टाछुट्टै शीर्षकमा क्षेत्रगत रुपमा उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी योजना कार्यान्वयनको प्रकृया र योजना अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्दति समेतको प्रस्ताव यसै परिच्छेदमा समेटिएको छ ।

यस आवधिक योजनाको प्रस्तावमा आधारित भई वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी योजनाको कार्यान्वयन गरीनुपर्दछ । यसरी वार्षिक योजना तथा वजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, विषयक्षेत्रगत उद्धेश्य तथा कार्यक्रमलाई आधार लिईनेछ । आवधिक योजनाको स्वीकृतीपछि नगर कार्यपालिकाले सवै विषयगत समिति एवं शाखा र सवै वडा कार्यालयहरुलाई मार्गदर्शन सहित वार्षिक योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागी पठाईनेछ । अनुमानित वजेट एवं योजना तर्जुमा मार्गदर्शनका आधारमा सहभागितात्मक प्रक्रिया मार्फत वार्षिक योजनाको तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिनेछ ।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

गाउँपालिकामा विभिन्न विभाग शाखा, उपशाखाहरुको संरचना तयार भएको छ । यसैगरी विषयगत तथा विभागीय समितिहरु गठन भइ क्रियाशील रहेका छन् । नियमित रुपमा गाउँकार्यपालिका बैठक, गाउँसभा सञ्चालन, आन्तरिक लेखापरीक्षण, महालेखा लेखापरीक्षण, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्य सम्पादन हुँदै आइरहेका छन् ।

हाल गाउँपालिकामा रहेका शाखा, उपशाखा, तथा ईकाइ र सेवा केन्द्रहरु निम्न बमोजिम सञ्चालन हुँदै आएकाछन् । गाउँपालिकामा ५ वटा वडा कार्यालय, पालिकामा गठन भएको विभिन्न ६ वटा विषयगत समिति, प्रशासन शाखा, स्वस्थ्य शाखा, पशु सेवा शाखा, पूर्वाधार विकास शाखा, सूचना प्रविधि शाखा,

रोजगार सेवा केन्द्र, राष्ट्रिय परिचय पत्र तथा पञ्जिकरण विभाग (सेवा ईकाई), कृषि शाखा, लेखा शाखा र राजस्व योजना तथा विपद् व्यवस्थापन शाखाबाट नियमित कार्य सञ्चालन हुँदै आएको छ। उपलब्ध विवरण अनुसार गाउँपालिकमा हाल प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मातहतमा केन्द्रिय सरकार र स्थानीय सरकारबाट स्थायी, अस्थायी तथा करार सेवामा गरी कुल ८३ जना कर्मचारीहरुले सेवा प्रदान गर्दै आएका छन्। तर पनि गाउँपालिकामा हालसम्म संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको दरवन्दी तेरिज अनुसार कर्मचारी नरहेको देखिन्छ। त्यसैले मन्त्रालयले प्रस्ताव गरेको दरवन्दी तेरिज अनुसार आवश्यक्ता अनुसार कर्मचारीको व्यवस्था गर्दै लैजानु पर्ने देखिन्छ। यसरी कर्चमारी भर्ना र नियुक्ती गर्दा नेपाल सरकार र गाउँपालिकाको कर्मचारी नियुक्ती सम्बन्धी ऐन र कार्यविधिलाई आधार मानेर गर्नुपर्ने छ। कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिको लागी आवश्यक तालिम र भ्रमणहरु समेत पर्याप्त हुने सकेको देखिदैन।

लिखु पिके गाउँपालिकामा विद्यमान अवस्थामा ८३ कर्मचारिहरु कार्यरत रहेकाछन्। कार्यक्रम तथा आयोजनाको स्वरुप र प्रकृतिका आधारमा गाउँपालिकाले संस्थागत व्यवस्थापन र मानव संसाधन योजना तर्जुमा गर्ने कानुनी अधिकार रहेको छ। हाल गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न शाखा, ईकाइ, वडा कार्यालय, सम्न्वय समिति, विषयगत समिति, अनुगमा समिति, कार्यमुल्याङ्कन तथा अनुगम समिति, लगायत अन्य समितिहरु मार्फत कार्य हुँदै आएको छ। यसले संस्थागत व्यवस्थापनमा पालिकाको सेवाग्राहिका हितमा राम्रो काम गरेको देखिन्छ। तर कतिपय शाखा तथा ईकाइमा भने कर्मचारिहरुको अभाव खड्किएको देखिन्छ। यसको लागी गाउँपालिकालाई आवश्यक रुपमा कर्मचारीको व्यवस्था गर्न सक्ने कानुनी प्रावधान रहेको छ।

विद्यमान जनशक्ति	हाल कार्यरत संङ्ख्या	आवश्यक थप जनशक्ति	कार्यस्थल
ईन्जिनियर छैठौं	१	१	गाउँपालिका कार्यालय
सब-इन्जिनियर पाँचौं	२	५	(२ जना गाउँपालिकामा र ५ जना प्रत्येक वडामा)
अ.स.ई. चौथो	५	२	(२ जना गाउँपालिकामा र ५ जना प्रत्येक वडामा)
सूचना प्रविधि विज्ञ	१	१	गाउँपालिका कार्यालय
जिआइएस विज्ञ	-	१	गाउँपालिका कार्यालय
प्लानर (अधिकृत)	-	१	गाउँपालिका कार्यालय
कानुनी सल्लाहाकार	-	१	गाउँपालिका कार्यालय

९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

यस आवधिक योजनाले प्रस्ताव गरेको क्षेत्रगत विकास (आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन, संस्थागत विकास तथा सुशासन लगायत) योजनाको लागी कुल रकम रु २,५८५,१४००००० विनियोजन गर्नुपर्ने देखिन्छ। जसमध्ये पहिलो आ.व.मा ५०४७८००००, दोस्रो आ.व. मा ६४४७३००००, तेस्रो आ.व. मा ५२६८०५०००, चौथो आ.व. मा ४८८८००००० र पाँचौं आ.व. मा ४२०१२५००० खर्च गर्नु पर्ने देखिन्छ। त्यस्तै गरेर आर्थिक क्षेत्र विकास तर्फ रु. १४३४७००००, सामाजिक क्षेत्र विकास तर्फ रु २८१८७०, पूर्वाधार क्षेत्र विकास तर्फ रु. २,०८७,९००००० , वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन तर्फ रु. ५४५००००० र सुशासन तथा संस्थागत विकास तर्फ रु. १७४००००० खर्च हुने देखिएको छ। गाउँपालिका

विकासको लागी क्षेत्रगत विकासमा हुने खर्चको सारांश तालिका ५४ र ५५ मा देखाइएको छ भने यसको विस्तृत खाका अनुसूची ३ मा राखिएको छ। प्रस्तावित क्षेत्रगत विकास योजनाको अतिरिक्त गाउँपालिकाको रणनैतिक योजना तथा वडागत योजनाहरु समेत अनुसूची ४ मा प्रस्ताव गरिएको छ।

तालिका ६१: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषयगत उप-क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश

विषय क्षेत्र	आ.व.					जम्मा
	२०८०/०८१	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	
आर्थिक विकास						
कृषि विकास	१०१३०	६९३०	५६८०	७२३०	६४००	३६,३७०
पशु सेवा	३५७०	३६७०	३४२०	३४४०	३५५०	१७६५०
उद्योग, पयर्टन तथा व्यापार	६५००	२३०००	२४६००	१६०५०	१४३००	८४४५०
वित्तीय संस्था तथा सहकारी	१०००	१०००	१०००	१०००	११००	५०००
जम्मा	**२१२००**	**३४६००**	**३४७००**	**२७७२०**	**२५३५०**	**१४३,४७०**
सामाजिक विकास						
शिक्षा	२०,०००	२०,२५०	१९,६७५	१९,७००	१९,२७५	९८,९००
स्वास्थ्य	३,९००	३,४००	३,४००	३,४००	३,५००	१७,६००
खानेपानी तथा सरसफाइ	१८,१००	२०,६००	२०,६००	२०,६००	२०,६००	१००,५००
महिला तथा वालवालिका र लक्षित	६,३३०	२,५३०	३,९३०	१,५३०	३,६५०	१७,९७०
दलित जनजाति तथा लक्षित बर्ग	१,२००	१,२००	१,२००	१,२००	१,१००	५,९००
युवा तथा खेलकुद	३,२००	१८,२००	१३,२००	३,२००	३,२००	४१,०००
जम्मा	**५२,७३०**	**६६,१८०**	**६२,००५**	**४९,६३०**	**५१,३२५**	**२८१,८७०**
भौतिक विकास पूर्वाधार						
सडक	१८६,४००	१८९,२००	१३३,०००	१३३,०००	७९,०००	७२०,६००
पुल	०	३७८००	२६२५०	३१५००	५७७५०	१५३,३००
सिंचाइ	१७६४००	२५४८००	२५४८००	२३५२००	१९६०००	१,११७,२००
बस्ती विकास	४०,०००	४०,०००	०	०	०	८०,०००
उर्जा तथा विद्युत	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	५,०००
सञ्चार	२,६००	३,२००	२,०००	२,०००	२,०००	११,८००
जम्मा	**४०६,४००**	**५२६,०००**	**४१७,०५०**	**४०२,७००**	**३३५,७५०**	**२,०८७,९००**
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन						
वन तथा वातावरण	३९५०	३९५०	३२००	३२००	३०००	१७,३००
विपद जोखिम व्यवस्थापन	१५,५५०	९,५५०	६१५०	२३५०	२३५०	३५,९५०
फोहोर मैला व्यवस्थापन	८००	३००	५०	५०	५०	१२५०
जम्मा	**२०३००**	**१३८००**	**९४००**	**५६००**	**५४००**	**५४५००**
संस्थागत विकास तथा सुशासन						
सस्थागत क्षमता विकास	१९००	१९००	१९००	१९००	१९००	९५००
सस्थागत विकास तथा सुशासन	२२५०	२२५०	१७५०	१२५०	४००	७९००
जम्मा	**४,१५०**	**४,१५०**	**३,६५०**	**३,१५०**	**२,३००**	**१७४००**
कुल जम्मा	**५०४,७८०**	**६४४,७३०**	**५२६,८०५**	**४८८,८००**	**४२०,१२५**	**२,५८५,१४०**

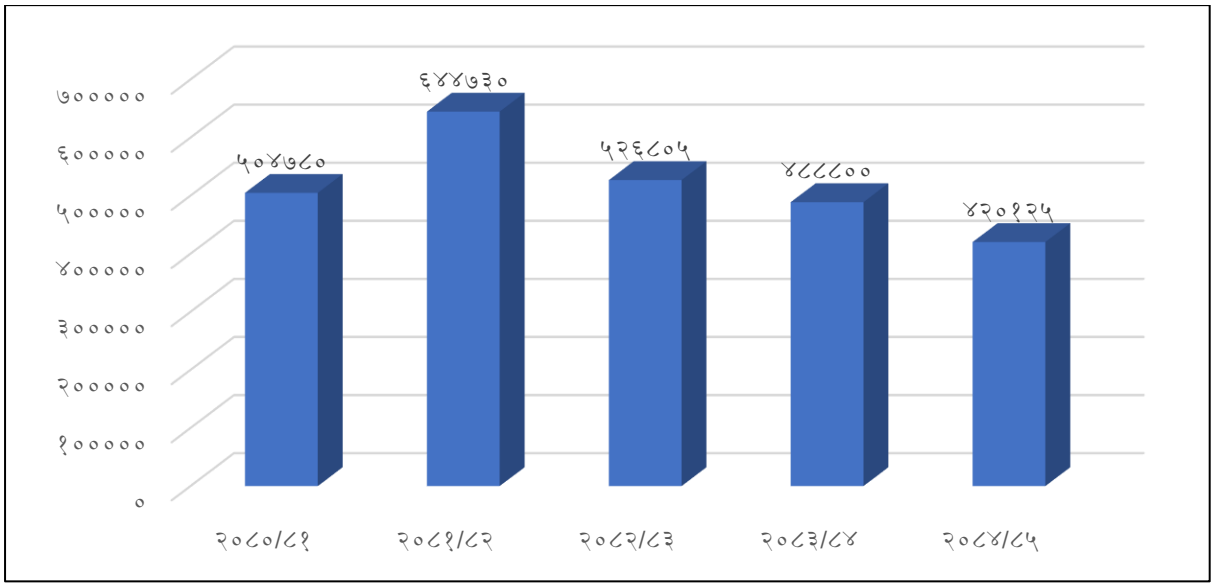

चित्र २१: आगामी ५ वर्षको बजेट अनुमान सारांश

तालिका ६२: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषय क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश

विषयगत क्षेत्र	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	कुल जम्मा
आर्थिक विकास	२१२००	३४६००	३४७००	२७७२०	२५३५०	१४३,४७०
सामाजिक विकास	५२,७३०	६६,१८०	६२,००५	४९,६३०	५१,३२५	२८१,८७०
भौतिक विकास पूर्बाधार	४०६,४००	५२६,०००	४१७,०५०	४०२,७००	३३५,७५०	२,०८७,९००
वन वातावरण तथा विपद व्यबस्थापन	२०३००	१३८००	९४००	५६००	५४००	५४५००
सँस्थागत विकास तथा सुशासन	४,१५०	४,१५०	३,६५०	३,१५०	२,३००	१७४००
कुल बजेट	५०४७८०	६४४७३०	५२६८०५	४८८८००	४२०१२५	२५८५१४०

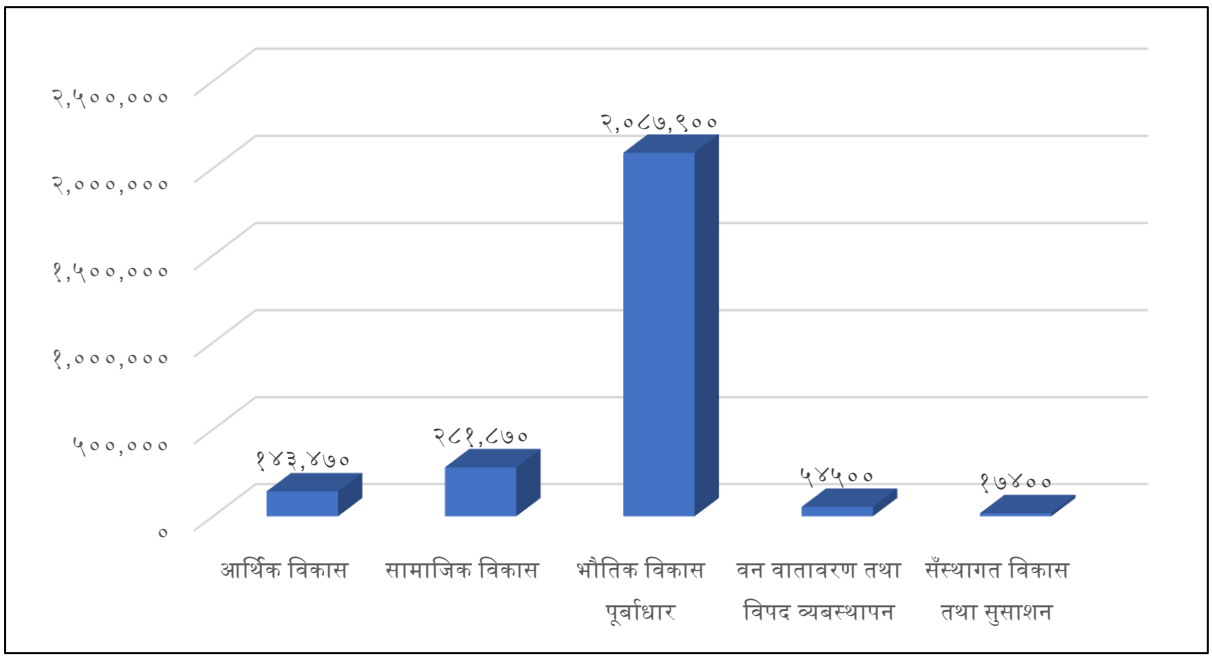

चित्र २२: आगामी ५ वर्षको लागी आबश्यक पर्ने विषय क्षेत्रगत बजेट अनुमान सारांश

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

योजना तर्जुमा प्रकृयामा वित्तीय स्रोतको सुनिश्चत गर्नु सबैभन्दा महत्वपूर्ण मानिन्छ । वित्तीय स्रोतको सुनिश्चित नभई तर्जुमा गरिएका योजनाको कार्यान्वयन प्रभावकारी हुन र सोबाट अपेक्षित उपलब्धि हाँसिल हुन सक्दैन । तसर्थ योजना तर्जुमा गर्दा वित्तीय स्रोतको यथार्थ परक विश्लेषण गर्दा आन्तरिक र बाह्य स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने आयको अतिरिक्त निजी, गैर सरकार, सहकारी र समुदाय लगायत सबै सरोकारवालाहरुबाट लगानी हुन सक्ने स्रोतहरु समेतको आंकलन गरी योजनामा उपलव्ध हुनसक्ने कुल स्रोतको प्रक्षेपण गरिएको छ ।

स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार र उपलव्ध हुने स्रोतको बारेमा नेपालको संविधान-२०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा अन्तर सरकार वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले स्पष्ट गरेको छ । योजना अवधिको लागी उपलव्ध हुनसक्ने वित्तीय स्रोत साधनको विश्लेषण गर्दा संविधानत स्थानीय तहको राजस्व आधिकारका क्षेत्रबाट परिचालन हुने आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम, अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, आन्तरिक ऋण, जनसहभागिता र अन्य स्रोतहरुबाट प्राप्त हुन सक्ने स्रोतको अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्नु पर्दछ । आवधिक योजनाको लागी उपलव्ध हुने संभाव्य स्रोतको प्रक्षेपण गर्दा देहायको आधारमा गरिएकोछ ।

क. आन्तरिक आयः

- कर राजस्व र
- गैर कर राजस्व

ख. राजस्व बाँडफाँड

- नेपाल सरकार
- प्रदेश सरकार

ग. रोयल्टी बाँडफाँड

- वन, खानेपानी, विद्युत, पानी तथा अन्य

घ. नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान

- वित्तीय समानिकरण अनुदान
- सशर्त अनुदान
- समपूरक अनुदान
- विशेष अनुदान

ङ. प्रदेश सरकारबाट प्रप्त हुने अनुदान

- वित्तीय समानिकरण अनुदान
- सशर्त अनुदान
- समपूरक अनुदान
- विशेष अनुदान

च. अन्य अनुदान (सामाजिक सुरक्षा लगायतका)

छ. जनसहभागिता

ज. निजी लागानी

झ. अन्तर स्थानीय तह साझेदारी रकम

ञ. गैर सरकारी संस्था र सामुदायिक क्षेत्रको लागानी

ट. आन्तरिक ऋण परिचालन

चालु आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा पालिकाको आम्दानी विवरण २४११३५७४० रहेको छ। विगतको आर्थिक वर्षको आर्थिक वृद्धिलाई हेरी आगीमी पाँच आर्थिक वर्षको आम्दानी प्रक्षेपण गरिएकोछ। यदि आगामी ५ वर्षमा पनि यही अवस्था रहेमा प्रत्येक आर्थिक वर्ष १२ प्रतिशतले आर्थिक वृद्धि हुन्छ भन्ने मान्यता राख्दा आगामी २०८०/८१ देखि आ.ब. २०८४/८५ सम्मको कुल अनुमानित बजेट रु. १९५६८६२११५.२ पुग्ने अनुमान गरिन्छ। तर यो आवधिक योजनाले तयार गरेको अनुमानित बजेट लगभग २५८५१४०००० देखिन्छ। आगामी पाँच वर्षको अनुमानित आम्दानी र अनुमानित विषयगत बजेटलाई हेर्दा यो आवधिक योजना अवधिमा पालिकामा करिव रु.६२८२७७८८४.८ वजेट नपुग देखिन्छ।

तालिका ६३: आगामी ५ वर्षको लागी आम्दानी प्रक्षेपण

विवरण/आर्थिक वर्ष	२०८०/८१ (आधार वर्ष)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
क) आन्तरिक आय	२०००००००.०	२२४००००.०	२४६४०००.०	२७१०४००.०	२९८१४४०.०	३२७९५८४.०
ख) राजस्व बाँडफाँड	४९४५८७४०.०	५५३९३७८८.८	६०९३३१६७.७	६७०२६४८४.४	७३७२९१३२.९	८११०२०४६.२
ग) अनुदान	१८९६७७०००.०	२१२४३८२४०.०	२३३६८२०६४.०	२५७०५०२७०.४	२८२७५५२९७.४	३११०३०८२७.२
कुल जम्मा	२४११३५७४०.०	२७००७२०२८.८	२९७०७९२३१.७	३२६७८७१५४.८	३५९४६५८७०.३	३९५४१२४५७.४

९.५ स्रोत परिचालन रणनीति

आवधिक योजना अनुसार विषय क्षेत्रगत ५ वर्षको कुल बजेट अनुमान गरिएको छ। गत आ.व. २०७७/७८ र चालू आ.व. २०७८/७९ को अनुमानित सहित आगामी ५ वर्षको आय अनुमान गरिएकोमा नपुग श्रोत रकमको परिचालनका लागी देहाय अनुसारको रणनीति अख्तियार गरिने छ।

आन्तरिक श्रोत (राजस्व) अभिवृद्धिका रणनीतिहरु

- गाउँपालिकाको एकीकृत सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न व्यवस्थित नीति तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ।
- गाउँपालिकामा सञ्चालित होटल, रेष्टुरेन्ट, मनोरञ्जन लगायतका अन्य उद्योग तथा व्यवसायिक क्रियाकलापहरुको अभिलेखीकरण गर्ने, रजिष्ट्रेशन गर्ने र करको दायरामा ल्याइनेछ।
- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक श्रोतहरुको उपयोग वापत प्राप्त हुने रोयल्टीमा साझेदारी गरिनेछ।
- वन पैदावर व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक उपयोग गर्न वनसँग समन्वय गरी कर तथा रोयल्टी वृद्धि गरिनेछ।
- गाउँपालिकाले पर्यटनमा हरित शुल्क लगाई आय आर्जन गर्ने रणनीति अवलम्बन गरिनेछ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुन सक्ने अनुदान (समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान) प्राप्त गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी पहल कदमी गरिनेछ।
- गाउँपालिकाले सम्भाव्य ठूला परियोजनाहरु विद्युत, पर्यटन विकास, प्राकृतिक श्रोतमा आधारित उद्योग, आदिमा लागत सहभागिता कार्यक्रम मार्फत आयवृद्धि गरिनेछ।

सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासनका रणनीतिहरु

- गाउँपालिकाभित्र हुने सबै प्रकारका खर्च सार्वजनिक खरिद ऐन अनुसार गरिनेछ ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारका सशर्त अनुदान, समपूरक अनुदान तथा विशेष अनुदानका कार्यक्रमहरु उनीहरुको खर्च नीति र कार्यविधिसँग समन्वय गरी खर्च गरिनेछ ।
- सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययितालाई सबै क्षेत्रमा कडाईका साथ लागू गरिनेछ ।
- गाउँपालिकालाई दिर्घकालीन आर्थिक भार तथा दायित्व वृद्धि हुने गरी चालु प्रकृतिका खर्च बढ्ने कुनै नयाँ निर्णय गर्नु परेमा गाउँपालिकाको संयुक्त प्रकृयाबाट गरिनेछ ।
- आर्थिक ऐन र खरिद ऐनको अधिनमा रही ठूला आयोजनाहरु ठेक्का पट्टा गरी र सानातिना योजनाहरु नगद सहभागितामा उपभोक्ता समिति मार्फत गरिनेछ ।
- वार्षिक खर्च विनियोजनमा क्षेत्रगत र सामाजिक समावेशितालाई जोड दिइनेछ ।
- गाउँपालिकाले खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी आफ्नै ऐन, नियम र कार्यविधिहरु बनाउने र तिनीहरुको कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- आवधिक र वार्षिक योजनाहरुको मध्यावधी मूल्याङ्कन ढाँचा अनुरुप खर्च व्यवस्थापन गर्दै लगिनेछ।
- आवधिक योजनाका विषयगत क्षेत्रहरुमा तोकिएको बजेटबाट अन्य क्षेत्रमा रकमान्तर नगर्ने, गर्नै परे विषयगत क्षेत्रभित्र मात्र गर्ने प्रकृयाको अवलम्बन गरिनेछ ।
- गाउँपालिकाबाट हुने सबै खर्च र लगानीको विद्युतीय र बैंकिङ प्रकृयाबाट भुत्तानी गर्ने पद्धति कडाइका साथ लागू गरिनेछ ।

९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

सहभगितामूलक प्रक्रिया अपनाइ तयार गरिएको आवधिक योजनाको अन्तिम दस्तावेजलाइ गाउँ कार्यपालिकाबाट विधायीकी प्रक्रिया पुरा गरी स्वीकृति प्रदान गर्नु पर्दछ । यसरी स्वीकृत भएको योजना कार्यान्वयनका लागी प्रकाशन गरी सम्बन्धित शाखा, ईकाइ, वडा कार्यालय, सहयोगी निकाय, गैर सरकारी तथा अन्य स्थानीय संघ/संस्था र सरोकारवालालाई उपलब्ध गराउनु पर्दछ ।

स्वीकृति भएको आवधिक योजनालाई बार्षिक बजेट तथा योजनाको माध्यामबाट कार्यान्वयन गरीन्छ । यसका लागी आवधिक योजनाका आधारमा मध्यकालिन खर्च संरचना तयार गर्नु पर्दछ । आवधिक योजनामा रहेका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको सम्भाव्यता अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने र सो बमोजिम आयोजना अवधारणा पत्र तयारी र प्राथमिकता निर्धारण गरी योजना बैक तयार गर्नु पर्दछ । मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यक्रम तथा आयोजनामा स्रोत सुनिश्चित गरीन्छ र सोही बमोजिम बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमतर्जुमा गर्नु पर्दछ । यस प्रकार आवधिक योजनालाई आयोजना बैकसँग जोडेर आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनामा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ वा छैन, कार्यान्वयन कार्यतालिका अनुसार क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन भई अपेक्षित प्रतिफल हाँसिल हुने अवस्था भए वा नभएको निगरानि राख्ने र पृष्ठपोषण गर्ने कार्य अनुगमन हो । यसका लागी आयोजना समयमै

सम्पन्न हुने यथोचित रुपमा कार्य भए नभएको कुरालाइ निरन्तर तथा आवधिक रुपमा निगरानी गर्नु पर्दछ । यसरी गरिएको निगरानिबाट प्राप्त पृष्ठपोषण तथा सुझाबका आधारमा सुधार गर्दै जानु पर्दछ । अनुगमनको उद्देश्य नीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याको पहिचान गरी तत्काल समाधान गर्नु हो ।

यो कार्यको कार्यान्वयनबाट निर्दिष्ट उद्देश्य हाँसिल भए नभएको विश्लेषण गर्ने कार्य मूल्यङ्कन हो । योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो वा भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित जनसङ्ख्या, वर्ग तथा समुदायले के कस्तो फाईदा पाए वा पाएनन् सोको अध्ययन र योजना कार्यान्वयनको दिगोपनाको अध्ययन तथा विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनीन्छ । मूल्याङ्कनलाई सामान्यत मध्याबधि रुपमा र योजना सम्पन्न भइसकेपछि अन्तिम मूल्याङ्कनका रुपमा गरीन्छ । मूल्याङ्कनबाट प्राप्त निष्कर्ष तथा सिकाईलाई आगामी योजना तर्जुमा प्रक्रियाको क्रममा पृष्ठपोषणका रुपमा लिनु पर्दछ । योजना सञ्चालन अवधि समाप्त भएपछि निर्धारित परिमाणात्मक र गुणात्मक लक्ष्य प्राप्त भए नभएको अन्तिम मूल्याङ्कन तेस्रो पक्षबाट गराउनु उपयुक्त हुन्छ ।

९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

आवधिक योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य, उद्देश्य, तथा अपेक्षित प्रतिफलहरु हाँसिल उन्मुख भए नभएको निगरानी गर्न र लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिको लेखा जोखा गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । यस आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागी बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन, अनुगमा , मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापन गरी योजनाले निर्धारण गरेको लक्ष्य, असर र प्रतिफल हाँसिल गर्ने दिशातर्फ भएको प्रगति आवधिक रुपमा मापन गर्नुपर्दछ ।

यसका लागी योजना कार्यान्वयनका दौरान आईपर्ने समस्याहरुको समाधान एवम् गरिएका लगानी तथा स्रोत साधनको प्रबाह आशातीत ढङ्गाबाट भए नभएको जानकारी समेत प्राप्त गर्नु पर्ने हुन्छ । तसर्थ पालिकाले आवधिक योजनाको आधारमा बार्षिक योजना तर्जुमा गरी सो को कार्यान्वयनका लागी बार्षिक कार्यान्वयन कार्यतालिका समेत तयार गर्नुपर्दछ । यसरी तयार भएको कार्यान्वयन कार्यतालिकामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यहरुसमेत निर्दिष्ट गर्ने एवम् सो अनुसार अनुगमन गर्ने र उद्देश्य प्रप्तिको अवस्था लेखाजोखा गर्न मूल्याङ्कन गर्ने कार्यप्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ ।

९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

स्थानीय आवधिक योजनाको प्रभाव, असर, प्रतिफलको नतिजा मापन तथा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गर्नुपर्दछ । प्रतिक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकाको हुनेछ र यस कार्यमा बार्षिक विकास कार्यक्रमको अनुगमन सुपरिवेक्षण र प्रतिवेदनको लागी गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिलाई परिचालन गर्नुपर्नेछ । आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा संलग्न हुने निकायहरु देहायबमोजिमको हुनेछन् –

- गाउँ कार्यपालिका पदाधिकारी
- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति

- विषयगत समिति
- विषयगत शाखा, एकाइ , परियोजना, संघ/संस्था
- नागरिक समाज संस्था तथा तेस्रो पक्ष

९.७.३ आवधिक योजना कार्यान्वयन

लिखु पिके गाउँपालिकामा यस आवधिक योजनामा आधारित भइ बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन गरिने छ। यसरी बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, नीति तथा कार्यक्रम एवं कार्यनीतिलाई आधार लिईने छ । यस आवधिक योजनाको समीक्षा र अद्यावधिक प्रत्येक २ वर्षमा गरिने छ । हरेक बिषयगत क्षेत्रले आ-आफ्नो क्षेत्रको विस्तृत समिक्षा गरी प्रत्येक वर्ष प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी पेश गर्ने छन । यसका अतिरिक्त समिक्षा र अद्यावधिकको प्रक्रियामा संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गरिने निर्देशन र मार्गदर्शनलाई पनि समावेश गरिने छ।

क) कार्यान्वयन विधि निर्धारण

योजना कार्यान्वयनका लागी आवश्यक पूर्वाधार सृजना गर्नुपर्ने तथा सरोकारवालाहरुबिच समन्वय एवं साझेदारी गर्नुपर्ने भएकोले गाउँपालिकाले आवधिक योजनामा उल्लेखित योजनाको सार्वजनिक निर्माण एवं सेवा खरिद सम्बन्धमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, खरिद नियमावली, आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा नियमावली र गाउँपालिका/नगरपालिकाले संविधान तथा अन्य प्रचिलत कानूनको अधिकार क्षेत्रभित्र रही निर्माण गरेका ऐन, नियम अनुसार कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ। यसरी कार्यान्वयन विधि निर्धारण गर्दा ठेक्कापट्टा, उपभोक्ता समिति, सेवा करार, संयुक्त व्यवस्थापन वा साझेदारी, गैरसरकारी संस्थामार्फत गर्ने सम्बन्धमा सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधिभित्र रही योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपुर्व निश्चित हुनुपर्ने छ। गाउँपालिकाले आर्थिक वर्ष शुरु भएको एक महिनाभित्र आफ्नो बार्षिक खरिद योजना र गुरुयोजना स्वीकृत गरी सो अनुरुप खरिद कार्यको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ।

ख) योजना कार्यान्वयन तालिका

गाउँपालिकाको योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले कुन काम कहिले शुरु गर्ने, कहिले सम्पन्न गर्ने समय किटान गरिएको कार्यतालिका बनाई कार्यान्वयनको व्यवस्था गर्नुपर्ने छ। योजना कार्यान्वयन गर्दा सम्बद्ध निकाय र व्यक्तिलाई तोकिएका कार्य जिम्मेवारी र क्रियाकलापप्रति उत्तरदायी बनाउन उपलब्धि परिणाम सूचक सहित कार्यसम्पादन करार प्रणाली अपनाउनुपर्ने छ। योजना कार्यान्वयन तालिका निम्न बमोजिम रहेको छः

तालिका ६४: योजना कार्यान्वयन तालिका

क्र.स.	आयोजना	उपलब्धि सूचक परिणाम तहको	बजेट	जिम्मेवार निकाय	प्रारम्भ मिति	सम्पन्न गर्नुपर्ने अवधि
१						
२						
३						
४						

९.७.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागी देहायमा उल्लेखित औजार तथा विधि उपयोग गर्न सकिन्छ ।

- स्थलगत अनुगमन
- कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगतिवीच तुलना
- नागरिक निगरानी तथा अनुगमन
- नतिजामा आधारित ढाँचा अनुसार बार्षिक समिक्षा
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक मध्यवधि मूल्याङ्कन(तेस्रो पक्षबाट)
- नतिजामूलक ढाँचा अनुसार सहभागितामूलक अन्तिम मूल्याङ्कन (तेस्रो पक्षबाट)

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाँचा र प्रक्रिया तालिका ६० मा समावेश गरिएको छ । यस बमोजिम नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तयार गरी आवधिक योजना तथा बार्षिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था कार्यपालिकाले मिलाउनु पर्दछ ।

तालिका ६५: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र ढाँचा

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	परेको प्रभाव	➢ कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा	➢ प्रभाव तहको	➢ संघ, प्रदेश र पालिकाको बार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरु
		➢ कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा	➢ असर तहको	➢ स्ललगत अनुगमन
		➢	➢ जनभावना मा परिवर्तन	➢ बार्षिक कार्य योजनाहरुको प्रगति
परिणाम	देखिने असर	➢ कार्यपालिका तथा गाउँपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति	➢ परिणाम तहको	➢ सहभागितामूलक
	➢ उत्पादकत्वमा परिवर्तन	➢ बार्षिक	➢ प्रतिशत वृद्धि	➢ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार
	➢ सडक पहुँच आदि			➢ नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	➢ निर्मित परिणामहरु	➢ पालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरु र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	➢ परिणाम तहको	➢ नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार
	➢ कक्षा सञ्चालन	➢ चौमासिक/बार्षिक	➢ संङ्ख्यात्मक वृद्धि	➢ स्थलगत अनुगमन
	➢ उत्पादन परिणाम			➢ सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक

				परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाई
	➢ सडक विस्तार			
	➢ स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण			

स्रोतः स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिगदर्शन, २०७८

परिच्छेद १०: नतिजा खाका

१०.१ पृष्ठभूमि

यो योजनाले परिकल्पना गरेको दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यलाई कसरी प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने तय्यलाई तर्कसङ्गत ढङ्गबाट नतिजा खाकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालको विगतको अनुभव र राष्ट्रिय योजना आयोगले अभ्यासमा ल्याएको नतिजा खाकाको ढाँचालाई नै आधार मानी यस आवधिक योजनाको नतिजा खाका तर्जुमा गरिएको छ। पालिकालाई बार्षिक र क्षेत्रगत गुरु योजनाहरु तर्जुमा गर्न, सञ्चालित परियोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र स्वयम् आवधिक योजना तयार गर्न समेत यसले मद्दत गर्दछ।

१०.२ नतिजा खाका

बिषयगत नतिजा खाका निम्न अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ६६: विषयगत नतिजा खाका

१. आर्थिक क्षेत्र (२०७९/८० को स्थिर मूल्यमा आधारित)										
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याइको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	बजेट बक्तव्य, राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ प्रदेश आवधिक योजना रा.यो.आ.	निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ। बजार मूल्य स्थिर रहने छ। जलवायु परिवर्तनको असर न्यून हुनेछ। अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ।
प्र. १	वैंक खाता भएका घरपरिवार	%	-	६०	७०	८०	९०	१००		
प्र. २	कृषि भूमिको उत्पादकत्व	मे.टन.प्रति हे	-	३.१	३.२	३.३	३.४	३.५		
प्र. ३	बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	%	३.४	५	७	९	११.५	१५		

प्र. ४	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण कार्यक्रममा आवद्ध जनसङ्ख्याले पाएको सुविधा	%	८०	८५	९०	९५	९८	१००		सरकारी, गैर सरकारी र समुदायको संलग्नता वृद्धि भएको हुनेछ। जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।
प्र. ४	दैनिक १.२५ अमेरिकी डलर आम्दानी हुने परिवार संङ्ख्या (घटाउने)	%	५०.२१	४०	३०	२०	१०	०		
प्र. ५	मानव विकास सूचाङ्क	सूचाङ्क								

१.१ कृषि क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रु. करोड	५	७	८	९	११	१२	गाउँपालिकाको बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	▪ कृषि सामाग्री (मल, विऊ, विजना, कृषि औजार आदी) समयमा आपूर्ति हुनेछ। ▪ गाउँपालिकाको कृषि बजेट बढेको हुनेछ। ▪ कृषि पूर्वाधार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुनेछ। ▪ स्थानीय कृष उपजको भण्डार र बजारीकरण भएको हुनेछ। ▪ दातृ निकाय र गैसरकारी संस्थाहरुको निरन्तर सहयोग हुनेछ।
प्र. १	आलु उत्पादन	मे.ट.		१७५	२००	२५०	३००	४००		
प्र. २	साग	मे.ट.	१०.४६	१४	१६	१८	२०	२२		
प्र. ३	मुला	मे.ट.	८.८९	१३	१५	१७	२०	२२		
प्र. ४	काउली	मे.ट.	८.३	१२	१४	१६	१८	२०		
प्र. ५	बन्दा	मे.ट.	७.०१	११	१३	१५	१७	२०		
प्र. ६	मकै उत्पादन	मे.ट.	१८८.१५	२००	२१०	२२५	२५०	२७५		
प्र. ७	गहुँ उत्पादन	मे. ट.	७२.१७	८०	८५	९०	९५	१००		
प्र. ८	कोदो	मे.ट.	६४.७४	७०	७५	८०	८५	९०		
प्र. ९	धान	मे.ट.	३०	३५	४०	४५	५०	६०		
प्र.१०	फापर	मे. ट.	८.६३	१०	१२	१५	१८	२०		
प्र. ११	सिमी	मे. ट.	८.३६	११	१२	१४	१६	१७		
प्र. १२	मास	मे. ट.	२.५	४	५	६	७	८		
प्र. १३	बोडी	मे. ट.	१.७७	३	४	५	६	७		
प्र. १४	प्याज	मे. ट.	७.५	११	१३	१५	१७	१९		

प्र. १५	लसुन	मे. ट.	६.७५	१०	१२	१४	१६	१८		▪ बजार मूल्य स्थिर रहने छ। ▪ सरकारी, गैर सरकारी र समुदायको संलग्नता वृद्धि भएको हुनेछ। ▪ जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।
प्र. १६	बेसार	मे. ट.	३.७१	५	६	७	८	८		
प्र. १७	किवी	मे. ट.	३.५	६	१०	१५	२०	२५		
प्र. १८	चिया	मे. ट.	३	५	८	१०	१२	१५		
प्र. १९	सक्रिय व्यवसायिक कृषक समूह	संङ्ख्या	-	५०	५५	६०	६५	७०		
प्र. २०	कृषक तालिम	संङ्ख्या	-	१५०	२००	२५०	३००	३५०		
प्र. २१	पकेट क्षेत्र विकास	संङ्ख्या	३	७	१०	१३	१६	२१		
प्र. २२	कृषि सहकारी संस्था	संङ्ख्या	-	१०	१५	२०	२५	३०		
प्र. २३	दुग्ध चिस्यान केन्द्र	संङ्ख्या	-	१	२	१	१	५		
प्र. २४	कृषि उपज संकलन केन्द्र	संङ्ख्या	-	५	५	-	-	-		
प्र. २५	व्यवसायिक पशु फार्म	संङ्ख्या	-	५	५	५	-	१५		
प्र. २६	मौरी घार	संङ्ख्या		४००	४२०	४५०	४७०	५००		
	चौँरी/याक/नाक/जोक्पो पालन	संङ्ख्या	४१४	५००	६००	७००	८००	१०००		
	गाई पालन	संङ्ख्या	१६३४	१७००	१८००	१९००	२०००	२१००		
	बाख्रा पालन	संङ्ख्या	५३६५	६०००	७०००	८०००	९०००	१००००		
प्र. २७	माछा पोखरी/पालन	संङ्ख्या	१	५	४	-	-	१०		

१.२ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग व्यवसायको योगदान	%	-	१	२	३	३	५		

प्रतिफल १	लघु तथा घरेलु उद्योगहरु	संङ्ख्या	१८९	२५०	३००	३५०	४००	४५०	• गाउँपालिका को प्रगति प्रतिवेदन • नपाको वजेट वक्त्वय	▪ गाउँपालिका औधोगिक तथा व्यापार नीति तर्जुमा भएको हुनेछ । ▪ उद्योग तथा व्यापार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुनेछ । ▪ दातृ निकाय र गैसरकारी संस्थाहरुको निरन्तर सहयोग हुनेछ । ▪ बजार मूल्य स्थिर रहनेछ । ▪ पालिकामा लगानी वातावरण सृजना भएको हुनेछ ।
प्र. २	रोजगारी सृजना	संङ्ख्या	२७६० (१५१६ महिला र १२४४ पुरुष)	२८००	२८५०	२९००	३०००	३२००		
प्र. ३	उद्यम विकास तालिम लिने युवा र महिला	संङ्ख्या	-	५५०	६७०	७९०	९५०	१२००		
प्र. ४	उत्पादनमूलक उद्योग	संङ्ख्या	५	५	१०	१५	२०	२५		
प्र. ५	ठूला उद्योग	संख्ता	३	-	-	-	५	१५		
प्र. ६	औधोगिक क्षेत्र	संङ्ख्या	-	-	-	-	-	१		

१.३ पर्यटन

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	पर्यटक आगमन (विदेशी)	संङ्ख्या	-	१०००	२०००	३०००	४०००	५०००	गाउँपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन	▪ निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ
	पर्यटक आगमन (स्वदेशी)	संङ्ख्या	-	२०००	४००००	८०००	१५००००	२००००		

प्रतिफल १	रोजगारी सृजना (७ पर्यटक वरावर १ रोजगारी)	संङ्ख्या	-	४२९	८५७	१५७१	२७१४	३५७१		▪ पर्यटन बोर्डको सहयोग भएको हुनेछ ▪ पर्यटन क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाको ऋण लगानी भएको हुनेछ ▪ पालिकाको पर्यटन नीति र पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा भएको हुनेछ। ▪ स्तरिय होटलहरुको विकास भएको हुनेछ ▪ पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ। ▪ पर्यटक प्रहरीको व्यवस्था भएको हुनेछ। ▪ पर्यटन पूर्वाधारहरुको विकास भएको हुनेछ।
प्र. २	स्थानीय स्तरका पर्यटकीय होटल	संङ्ख्या	-	८	१६	३०	५२	६८		
प्र. ३	होमस्टे (प्रत्येक वडामा ३वटा हुनेछ)	संङ्ख्या	-	२	५	५	३	१५		
प्र. ४	प्रमुख गन्तव्य स्थलमा पूर्वाधार विकास	संङ्ख्या	-	२	४	६	८	१०		
प्र. ५	पर्यटन सूचना केन्द्र	संङ्ख्या	-	१	१	-	-	२		
प्र. ६	कोसेली घर (प्रत्येक होम स्टेमा १/१ वटा र सूचनाकेन्द्रमा १/१ वटा)	संङ्ख्या		३	६	५	३	१७		
प्र. ७	पर्यटन सम्बन्धित जनशक्ति विकास तालिम	जना	-	५०	१००	२००	२५०	३५०		
प्र. ८	गुम्बा, मन्दिर मर्मत संभार र जिर्णोद्वार	संङ्ख्या	-	२	५	८	१२	२०		
प्र. ९	पर्यटन पूर्वाधार विकास (पार्क र पिकनिक स्पट)	संङ्ख्या	-	२	३	४	५	६		
प्र. १०	ट्रेकिङ ट्रेलको पूर्वाधार विकास (जडिबुटे, खोपिङ पोखरी, मिल्के डाँडा र गुफा पोखरी)	संङ्ख्या	१	-	१	१	१	४		
प्र. ११	टुर्स एण्ड ट्राभल प्याकेज	संङ्ख्या	-	-	१	२	३	४		
प्र. १२	फ्रि वाइफाइ भएका पर्यटकीय क्षेत्र	संङ्ख्या	-	५	५	५	२	१७		
प्र. १३	पर्यटकीय स्थलबारे जानकारीमूलक होर्डिङ बोर्ड राखिएको स्थान	संङ्ख्या	-	२	५	५	१२	२०		

१.४ बैंक, वित्तीय संस्था र सहकारी

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	बैंक	संङ्ख्या	१	१				२	▪ गाउँपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ बैंक तथा वित्तीय संस्थाको बार्षिक प्रतिवेदन	▪ बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सहयोग भएको हुनेछ ▪ निजी क्षेत्रको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने ▪ छ ▪ गाउँपालिकाको आर्थिक तथा वित्तीय नीति तर्जुमा भएको हुनेछ ।
प्रभाव	सहकारी संस्था	संङ्ख्या	७	१०	१५	२०	२५	३०		
प्रतिफल १	बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कम्तिमा एक जनाको खाता भएको परिवार	%	-	५०	६०	७०	८५	१००		
प्र. २	सहकारीको उत्पादन क्षेत्रमा लगानी	%	-	२०	३०	४०	५०	७५		
प्र. ३	वित्तीय साक्षरता	%	-	१०	२५	३०	४०	५०		
प्र. ४	सहकारी तालिम	जना		२००	२५०	२७०	२९०	३५०		
प्र. ५	रोजगारी	%	-	५	१०	१४	१८	२०		

२. समाजिक क्षेत्र

२.१ शिक्षा

	नतिजा सूचक	एकाइ		लक्ष्य	पुष्ट्याईका आधार	

नतिजा स्तर			आधार वर्ष (२०७९/८०)	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	साक्षरता (५ वर्ष माथी)	%	७३.६	७५	८०	८५	८७	९०	▪ गाउँपालिका को प्रगति प्रतिवेदन ▪ कोशी प्रदेशको आवधिक योजना ▪ केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ
		%	८१.०	८४	८७	९०	९२	९५		
		%	६६.३	७०	७४	७८	८१	८५		
प्रतिफल १	आधारभूत तहको खुद भर्ना दर	%	७६	८०	८५	९०	९५	९९		
प्र. २	जहिले पनि उपस्थित	%	२६.३	६०	७५	८५	९०	९६		
प्र. ३	कहिल्यै उपस्थित नहुने (उपस्थित नहुनेको संङ्ख्या घटाउने)	%	३.७	३	२.५	२	१.५	०		
प्र. ४	शिक्षक तालिम	संङ्ख्या	१०	१५	१८	२२	२५	३०		
प्र. ५	शिक्षकको पुदपूर्ति	%	७५	८०	८५	९०	९५	१००		
प्र. ६	प्राविधिक शिक्षालय	संङ्ख्या	-	-	१	-	१	२		

२.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याइका आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	आधा घण्टा भित्र स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको	%	५१	५५	६०	६५	७०	७५	▪ गाउँपालिका को प्रगति प्रतिवेदन ▪ प्रदेश सरकारको	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ
प्र. १	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७३	७४	७५	७६	७७	७८		
प्र. २	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	१२.५	१०	८	६	४	२		

प्र. ३	शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	२०	१९	१८	१८	१७	१६	आवधिक योजना ▪ केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ▪ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ। ▪ गाउँपालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धित नीति तर्जुमा भएको हुनेछ ।
प्र. ४	पेङ्गुटा ३ (भ्यागुते लहरेखोकी फ्लु)	%	८४.३	८६	८९	९२	९५	सतप्रतिशत		
प्र. ५	जापानीज इन्सेफ्लाइटिस	%	९९	१००	कायम राख्ने	कायम राख्ने	कायम राख्ने	कायम राख्ने		
प्र. ६	दादुरा/रुवेला	%	१०३.७	कायम राख्ने	कायम राख्ने	कायम राख्ने	कायम राख्ने	कायम राख्ने		
प्र. ७	पोलियो	%	८४.३	८७	९०	९५	सतप्रतिशत	कायम राख्ने		
प्र. ८	बिसिजी	%	६४.८	७०	८०	९०	सतप्रतिशत	कायम राख्ने		
प्र. ९	% of 0-23 months new registration for growth monitoring	०.३७	०.४५	०.५५	०.६५	०.७५	०.८०	०.९०		
प्र. १०	% of women who received 180 IFA during pregnancy	%	७५.३	८०	८२	८४	८६	८८		
प्र. ११	% of women who received 45 IFA during postpartum	%	७३.५	७५	७८	८०	८२	८५		
प्र. १२	% of women who received vitamin A during postpartum	%	७९.६	८१	८३	८३	८८	९०		
प्र. १३	५ शैय्याको अस्पताल	संङ्ख्या	-	-	-	-	१	-		
प्र. १४	प्रसुति सेवा र वर्थिङ सेन्टर	सख्या	१	२	-	३	-	४		

प्र. १५	बहिरंङ्ग सेवा प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१९९.९	सम्वर्धन गर्ने	सम्वर्धन गर्ने	सम्वर्धन गर्ने	सम्वर्धन गर्ने	सम्वर्धन गर्ने		

२.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईका आधारहरु	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा पुगेको घरपरिवार	%	९८.७	सतप्रतिशत	शुद्ध पानी उपलब्ध	शुद्ध पानी उपलब्ध	शुद्ध पानी उपलब्ध	शुद्ध पानी उपलब्ध	▪ पालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ कोशी प्रदेशको आवधिक योजना ▪ केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	▪ उपभोक्त समिति र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ ▪ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ।
प्रतिफल १	घरपरिसर भित्र पाइप मार्फत खानेपानी पुगेको घरपरिवार	%	७२.४	७७	८२	८७	९२	१००		
प्र. २	शौचालय भएको घरपरिवार	%	९९	सतप्रतिशत	व्यवस्थित गर्ने	व्यवस्थित गर्ने	व्यवस्थित गर्ने	व्यवस्थित गर्ने		
प्र. ३	खानेपानी तथा सरसफाइ जनशक्ति तालिम	जना		५०	१००	१५०	२००	२५०		
प्र. ४	खानेपानीको स्रोत संरक्षण र सरसफाइ	%	-	२५	५०	७५	८५	१००		
प्र. ५	मुख्य बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय	संङ्ख्या	-	५	-	७		१०		
प्र. ६	खानेपानी आयोजना	सख्या	३	-	-	४	-	५		
प्र. ७	ढल संजाल	कि.मि..	मुख्य बजारक्षेत्रमा संभाव्यता अध्ययन गर्ने।							
प्र. ८	फोहोरमैला व्यवस्थापन	अवस्था	शुरुगरिएको	मुख्य बजार र बस्तीहरुबाट नियमित रुपमा फोहोरमैला संकलन भइ विसर्जन भएको हुनेछ।						

प्र. ९	स्थाई स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट	अवस्था	ठाउँ छनौट भएको	संभाव्यता अध्ययन मार्फत स्थान छनौट भइ पूर्वाधार विकासको शुरुवात भएको हुनेछ।		▪ खानेपानी तथा सरसफाइमा गाउँपालिकाको पर्याप्त बजेटको व्यवस्था भएको हुनेछ।

२.४ युवा तथा खेलकुद

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्ट्याईका आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्र. १	परम्परागत पेसाको संरक्षण एवं आधुनिकीकरण	संङ्ख्या	-	१०	२५	४०	५०	६०	▪ पालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ कोसी प्रदेशको आवधिक योजना	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ।
प्र. २	उद्यमशीलता तालिम विकास	संङ्ख्या	-	८	१५	२०	२२	२५		
प्र. ३	युवा स्वयमसेवक परिचालन	संङ्ख्या	-	१०	१५	१८	२०	२५		
प्र. ४	स्वरोजगार कोषमा युवा पहुँच	%	-	१०	१३	१५	१८	२०		

३. पूर्वाधार क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					पुष्टयाइका आधारहरु	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		

प्रतिफल १	पक्की सडक	कि. मी.	०	५	१०	१५	२०	२५	▪ पालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ कोसी प्रदेशको आवधिक योजना ▪ केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ ▪ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ। ▪ गाउँपालिकाको पूर्वाधार विकास नीति तर्जुमा भएको हुनेछ । ▪ गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट विनियोजन गरेको हुनेछ । ▪ गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको वृद्धि भएको हुनेछ।
प्र. २	ग्राभेल सडक	कि. मी.	-	१०	२०	५०	७०	१००		
प्र. ३	कच्ची सडक	कि. मी.	१७४	१५	१४४	१०९	८४	२५		
प्र. ४	ट्र्याक खोल्ने	कि. मी.	-	५	८	१२	१८	-		
प्र. ५	थप पक्की पुल	संङ्ख्या	३	-	१	२	३	४		
प्र. ६	वत्तीको लागी विद्युत प्रयोग गर्ने घरधुरी	%	९८.१	९९	सतप्रतिशत	गुणस्तरमा वृद्धि	गुणस्तरमा वृद्धि	गुणस्तरमा वृद्धि		
प्र. ७	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्मित घर	सङ्ख्या	२६	४०	६०	८०	१२०	१५०		
प्र. ८	रेडियो सुविधा	%	६६.८	१००	सबै घरधुरीमा	सबै घरधुरीमा	सबै घरधुरीमा	सबै घरधुरीमा		
प्र. ९	टेलिभिजन	%	३९.९	५०	६०	७०	८०	९०		
प्र. १०	ल्याण्डलाइन टेलिफोन	%	१.१	२	३	५	७	१०		
प्र. ११	मोबाइल फोन (साधारण)	%	७८.७	८०	८५	९०	९५	१००		
प्र. १२	इन्टरनेट सुविधा	%	१.०	२	३	४	५	६		
प्र. १३	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण तालिम जनशक्ति	जना	-	२०	४०	६०	८०	१००		
प्र. १४	बस पार्क	संङ्ख्या	१	-	-	२	२	३		
प्र. १५	बस्ती विकास कार्यक्रम	संङ्ख्या	-	-	१	२	३	५		
प्र. १६	सडक अधिकार क्षेत्र	अवस्था	निर्धारण भएको हुनेछ							

प्र. १७	भवन संहिता र निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन	अवस्था	पूर्ण कार्यान्वय भएको हुनेछ		▪ यातायात गुरु योजना तर्जुमा भएको हुनेछ।

४. वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७९/८०)	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव १	हरियाली क्षेत्र गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको	%	विद्यमान ६६.०१% वन तथा वनस्पति क्षेत्रफल रहेको यसको उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ						▪ पालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ कोसी प्रदेश सरकारको आवधिक योजना ▪ केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ ▪ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ। ▪ गाउँपालिकाको वन, वातावरण र विपद व्यवस्थापन नीति तर्जुमा भएको हुनेछ। ▪ पालिकाले वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापनमा यथेष्ट
प्रभाव २	नदी, कटान र भूक्षय नियन्त्रण		मुख्य प्रभावित क्षेत्रहरुमा तटबन्ध र वृक्षारोपण भएको हुनेछ।							
प्रतिफल १	वन तथा वनस्पति क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	संङ्ख्या	-	२	३	४	५	५		
प्र. २	बजार केन्द्रमा फोहोरमैला व्यवस्थापन (प्रत्येक वडाको मुख्या बजारमा १/१ वटा)	संङ्ख्या	-	१	२	३	४	५		
प्र. ३	पहिरो र भू-क्षय संरक्षण	संङ्ख्या	१७	१	२	५	७	८		
प्र. ४	स्थानीय जलाधार, पानीका स्रोत र पोखरी क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	संङ्ख्या	-	२	३	४	५	८		
प्र. ५	खाना पकाउन काठ दाउराको प्रयोग गर्ने घरधुरी	अवस्था	-	-	करिब ५०% ले घटेको हुनेछ।					
प्र. ६	जोखिम नक्साङ्कन भएको नक्साङ्कन	अवसथा	गरिएको							
प्र. ७	स्यानिटरी ल्याण्ड फिल साइटको निर्माण	अवस्था	स्थान छनौट भएको र निर्माणको कार्य शुरु भएको हुनेछ							
प्र. ८	नदी कटान क्षेत्र संरक्षण	%	-	पहिचान भई काम शुरु भएको हुनेछ						

प.९	जोखिम क्षेत्रका घरहरुको	संङ्ख्या	२८८	जोखिम रहित हुनेछन् ।		बजेट विनियोजन गरेको हुनेछ ।
प्र. १०	जोखिम क्षेत्रका घरहरुको स्थानान्तारण	संङ्ख्या	८६	२०		
प्र. ११	सार्वजनि जमीन संरक्षण	अवस्था	-	संरक्षण भएको हुनेछ ।		

५. सुशासन र सेवा प्रवाह

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	एकाइ	आधार वर्ष (२०७८/८०)	लक्ष्य					पुष्टयाइका आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
प्रभाव	सेवाग्राहीलाई दिने सेवा सन्तुष्टि	%	-	३५	५०	५५	६०	७०	▪ तेस्रो पक्ष सेवा सन्तुष्टि सर्भे	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुनेछ ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ ▪ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुनेछ ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुनेछ। ▪ पालिकाको आवश्यक ऐन, कानुन, नीति र कार्यविधिहरु तर्जुमा भएको हुनेछ । ▪ पालिकाको आन्तरिक आयको वृद्धि भएको हुनेछ ।
प्रतिफल १	गाउँपालिका र वडा कार्यालयमा डिजिटल नागरिक वडापत्रको कार्यान्वयन	%	५०	६०	७०	८०	९०	१००	▪ पालिकाको प्रगति प्रतिवेदन ▪ सार्वजनि सुनवाईको बार्षिक प्रतिवेदन ▪ आन्तरिक र अन्तिम लेखा परीक्षणको प्रतिवेदन	
प्र. २	गाउँपालिकाको आफ्नै प्रशासनीक भवन	अवस्था	छैन	-	तयार भएको हुनेछ ।					
प्र. ३	पदपूर्ति	%	७०	७५	८०	८५	९०	१००		
प्र. ४	ई-गभर्नेन्स	%	-	२०	३०	४०	५०	६०		
प्र. ५	ठूला आयोजनाहरुको सार्वजनि सुनवाई र सामाजिक लेखापरीक्षण बार्षिक	पटक	२	३	४	४	४	४		
प्र. ६	गाउँपालिका र स्थानीय प्रहरी प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	४	४	६	६		
प्र. ७	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	४	४	६	६		
प्र. ८	आन्तरिक आय वृद्धि	%	२	५	८	१०	१२	१५		

प्र. ९	न्याय समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक	२	२	३	३	३	३		▪ पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ । ▪ वडा कार्यालयहरुको आफ्नै भवन निर्माण भएको हुनेछ
प्र. १०	विद्युति भुक्तानी प्रणालीबाट राजस्व संकलन	%	-	२०	३०	४०	५०	६०		
प्र. ११	प्रगति समिक्षा	पटक	२	२	२	३	४	४		
प्र. १२	कानुन, नीति, कार्यविधि तर्जुमा	%	-	५०	६०	७०	८५	१००		
प्र. १३	क्रियाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	%	२५	३०	३५	४०	४५	५०		

सुझाव संबोधन तालिका (Comment Response Table)

आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन माथि प्राप्त हुन आएको पृष्ठपोषणलाई यो आवधिक योजनामा हर सम्भव समायोजन गरिएको छ । आवधिक योजना लाई "स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिगदर्शन, २०७८" अनुसार अन्तिम रुप दिइएछ । प्राप्त हुन आएका महत्वपूर्ण पृष्ठपोषणलाई तलको सुझाव संबोधन तालिका (Comment Response Table) मा समावेश गरिएको छ ।

सुझाव सम्बोधन तालिका (Comment Response Table)

क्र. सं.	दिईएको पृष्ठपोषण	सुधारीएको	कैफियत
१	आवधिक योजना तर्जुमा सहजीकरण समिति गठनको निर्णयको प्रतिलिपि नभएको हुँदा प्रतिवेदनमा समावेश गर्नु पर्ने	सहजीकरण समिति गठनको निर्णयको प्रतिलिपि छुट्न गएको र यसलाई अनुसूची १ को १.१ मा समावेश गरिएको छ ।	
८	आवधिक योजनामा प्रस्तुत गरिएका प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण समावेश गरिनु पर्ने	आवधिक योजनामा प्रस्तुत गरिएका प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण गरी समावेश गरिएको छ (अनुसुची ४) ।	
९	गाउँपालिकाको परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण समाबे गर्नु पर्ने	गाउँपालिकाको परिमाणात्मक लक्ष्य समावेश भएको छ (अनुसूची ३) ।	
१२	'स्थानीय योजना तर्जुमा दिगदर्शन, २०७८' को अनुसूची ५ बमोजिम अपेक्षीत नतिजालाई बर्गीकरण गरी नतिजा खाकाको तयारी समाबेश गर्नु पर्ने	विषयगत रुपमा नतिजा खाकाको तयारी गरी यो आवधिक योजनाको परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ ।	
१६	भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	भाषा सुद्धासुद्धी सुधार गरिएको छ ।	
१७	प्रतिवेदनको दोस्रो पृष्ठमा वित्तीय सहयोग संस्थाको विवरण राख्ने	प्रतिवेदनको दोस्रो पृष्ठमा वित्तीय सहयोग संस्थाको विवरण खुल्ने गरी समावेश गरिएको	
परिच्छेद २	वित्तीय सेवा थप्नु पर्ने	२.२.४ मा वित्तीय सेवा समावे गरिएको	
	२.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	२.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी सच्याइएको	
	२.६.४ मा योजना व्यवस्थापन थप्नु पर्ने	२.६.४ मा योजना व्यवस्थापन समावेश गरिएको	
परिच्छेद ३	३.१ मा पृष्ठभूमि थप गर्नु पर्ने	३.१ मा पृष्ठभूमि थप गरिएको	

	३.३ मा भाषा सुद्धासुद्धी र फन्ट सच्याउनि पर्ने	३.३ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको फन्ट सच्याइएको	
परिच्छेद ४	४.२.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने	नतिजा खाका समावेश गरिएको	विषयगत रुपमा प्रत्येक विषयको नतिजा खाका परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ।
	४.३.४ मा भाषा सु सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	४.३.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	४.३.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने	नतिजा खाका समावेश गरिएको	
	४.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	४.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	४.४.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने	नतिजा खाका समावेश गरिएको	
परिच्छेद ५	५.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	५.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	विषयगत रुपमा प्रत्येक विषयको नतिजा खाका परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ।
	५.१.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	५.२ मा बिज्ञान तथा नवप्रवर्धन गर्नुपर्ने	५.२ मा बिज्ञान तथा नवप्रवर्धन गरिरएको	
	५.२.४ भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	५.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	५.२.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	५.३.५ भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	५.३.५ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	५.४.४ भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	५.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	५.४.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	५.५.४ भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	५.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	५.५.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
परिच्छेद ६	६.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	६.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	विषयगत रुपमा प्रत्येक विषयको नतिजा खाका परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ।
	६.१.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	६.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	६.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	६.२.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	६.३.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	६.३.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	६.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	६.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	६.४.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
परिच्छेद ७	७.१.२ मा सच्याउनु पर्ने	७.१.२ मा सच्याइएको	

	७.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	७.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	विषयगत रुपमा प्रत्येक विषयको नतिजा खाका परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ ।
	७.१.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	७.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	७.२.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	७.२.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
	७.३.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	७.३.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	७.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	७.४.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	
	७.४.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
परिच्छेद ८	८.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी हेर्नु पर्ने	८.१.४ मा भाषा सुद्धासुद्धी गरिएको	विषयगत रुपमा प्रत्येक विषयको नतिजा खाका परिच्छेद १० मा समावेश गरिएको छ ।
	८.१.५ नतिजा खाका थप गर्नु पर्ने		
परिच्छेद ९	९.६.४ मा आवधिक योजना कार्यान्वयन थप गर्नु पर्ने	९.६.४ मा आवधिक योजना कार्यान्वयन थप गरिएको	

सन्दर्भ सामाग्री

१. राष्ट्रिय योजना आयोग (२०७८); *स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन*, राष्ट्रिय योजना आयोग, नेपाल सरकार, सिंहदरवार काठमाण्डौ

२. _____ (२०७६); *पन्ध्रौ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१)*, राष्ट्रिय योजना आयोग, नेपाल सरकार, सिंहदरवार काठमाण्डौ

३. _____ (२०७६); स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका, नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौ

४. _____ (२०७५); *प्रथम आवधिक योजना*, आर्थिक वर्ष (२०७६/७७-२०८०/८१), प्रदेश सरकार, प्रदेश योजना आयोग, प्रदेश नं १, विराटनगर, नेपाल

५. लिखु पिके गाउँपालिका (२०७८); *आर्थिक वर्ष २०७८/७९-२०७९/८० को नीति तथा कार्यक्रम, आर्थिक ऐन तथा विनियोजन ऐन*, लिखु पिके गाउपालिकाका

६. _____ (२०७६); *लिखु पिके गाउँपालिका पार्श्वचित्र,* लिखु पिके गाउपालिकाका, चौलाखर्क सोलुखुम्बु

७. _____ (२०७८); *नीति कार्यक्रम तथा बजेट*, लिखु पिके गाउँपालिकाका, प्रदेश नं १, नेपाल

८. केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०७८): *राष्ट्रिय जनगणना*, नेपाल सरकार, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं

९. केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग (२०६८): *राष्ट्रिय जनगणना*, नेपाल सरकार, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं

१०. _____ (2018): *National Economic Census, Provincial Profile of Province No. 1*, Central Bureau of Statistics, Government of Nepal, Kathmandu

११. Government of Nepal (2020): *HMIS 2075/76*, Department of Health Services, Ministry of Health and Population, Government of Nepal, Kathmandu

१२. _____ (2020): *Nepal Human Development Report 2020, Beyond Graduation:* Productive Transformation and Prosperity, National Planning Commission, Singha Durbar, Kathmandu, Nepal.

१३. *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४* (परिच्छेद ६ दफा २४ र २५, परिच्छेद ९ दफा ५४ देखि ६८ र परिच्छेद १० दफा ६९ देखि ८०)

१४. *स्थानीय तहहरुको संगठन तथा व्यवस्थापन संरक्षण* खण्ड (ख), गाउपालिकाहरुको दरवन्दी तेरिज (४६०) संघीय मामिला तथा सामान्य प्रसाशन मन्त्रालय

१५. *अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४*, (परिच्छेद २ राजस्वको अधिकार; परिच्छेद ३ राजस्वको बाँडफाँट; परिच्छेद ४ अनुदानको अवस्था; परिच्छेदः ५, वैदेशिक सहायता र आन्तरिक ऋण; परिच्छेद ६ सार्वजनिक खर्च व्यवस्था; परिच्छेद ७ राजस्व र व्ययको अनुमान; परिच्छेद ८ः वित्तीय अनुशासन)

१६. *स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका-२०७६*, नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय सिंहदरवार, काठमाडौं

१७. *देशको स्थानीय तहको वस्तुस्थिति विवरण २०७६* (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग)

१८. *दिगो विकासका लक्ष्यहरुः प्रदेशको अवस्था तथा मार्गचित्र २०१९-२०३०* (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग)

वेभसाईटः

१९. https://www.likhupikemun.gov.np/ २०८०/०१/०२

२०. https://www.aajakokhabar.com/news/1507974302/२०८०/०१/०७

२१. https://www.meteoblue.com/en/weather/historyclimate/climatemodelled/chhiringkharka_nepal_7996480/२०८०/०१/०७

२२. https://www.youtube.com/watch?v=ngQLVloeNwU/२०८०/०१/०३

२३. https://perchs.dk/en/bhakanje-tea-project/२०८०/०२/०३

अनुसूची

अनुसूची १: माईन्यूट

अनुसूची १.१: कार्यशाका गोष्ठी

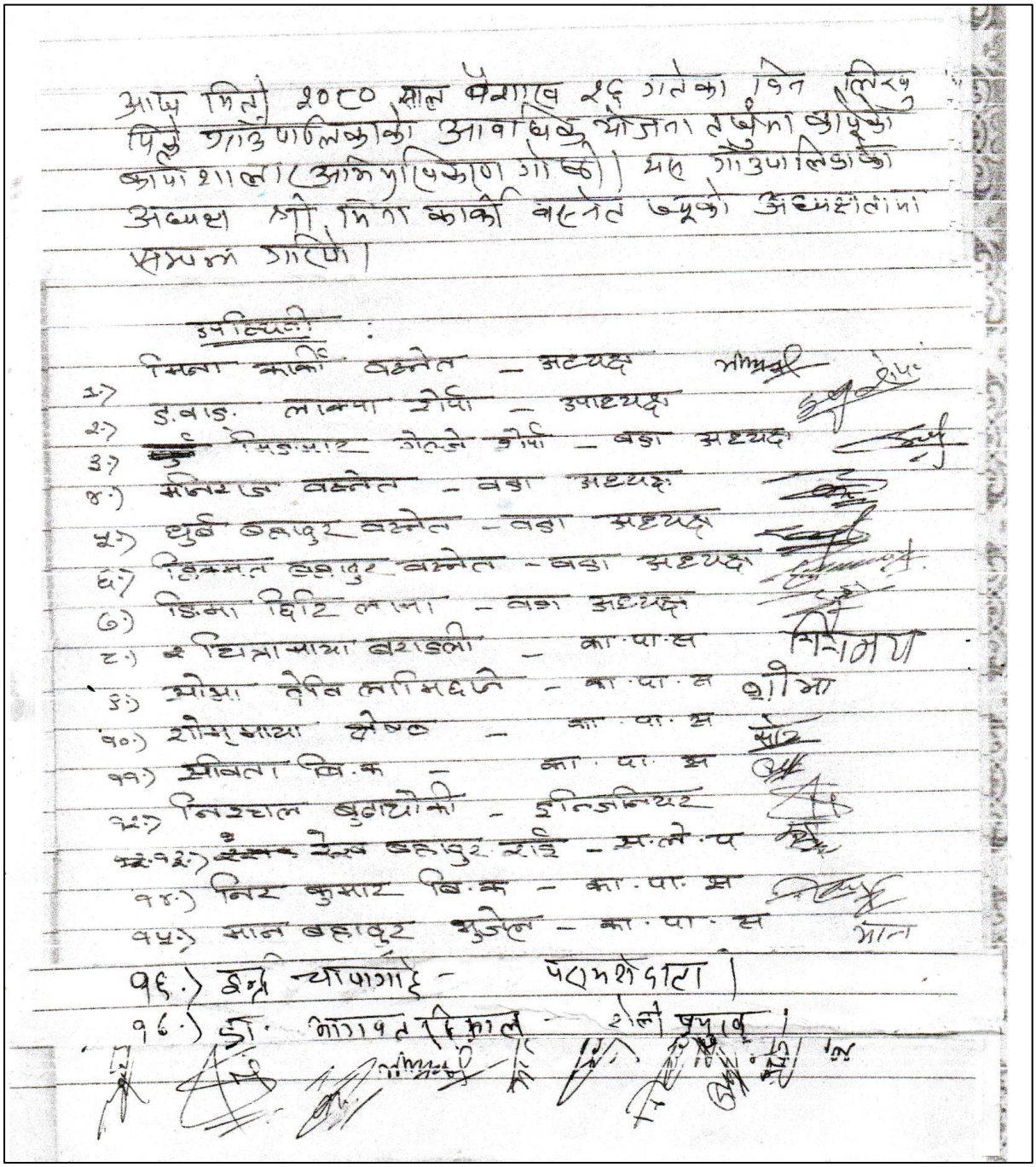

आज मिति २०८० साल बैशाख २६ गतेका दिन लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला (अभिमुखीकरण गोष्ठी) यस गाउँपालिकाको अध्यक्ष श्री मिना कार्की बस्नेत ज्यूको अध्यक्षतामा सम्पन्न गरिएको।

उपस्थिती :

1.) मिना कार्की बस्नेत – अध्यक्ष
2.) डा.वाइ. लाक्पा शेर्पा – उपाध्यक्ष
3.) मिङमार गोल्जे शेर्पा – वडा अध्यक्ष
4.) मनिराज बस्नेत – वडा अध्यक्ष
5.) धुर्ब बहादुर बस्नेत – वडा अध्यक्ष
6.) हिक्मत बहादुर बस्नेत – वडा अध्यक्ष
7.) डिमा दिर्घि लामा – वडा अध्यक्ष
8.) चित्रमाया बराइली – का.पा.स
9.) भोमा देवि लामिछाने – का.पा.स
10.) शोभा शाह – का.पा.स
11.) प्रभिता बि.क – का.पा.स
12.) निरचाल बुढाथोकी – इन्जिनियर
13.) देव बहादुर राई – अ.ले.प
14.) निर कुमार बि.क – का.पा.स
15.) मान बहादुर गुरुङ – का.पा.स
16.) इन्द्र न्यौपाने – परामर्शदाता।
17.) डा. भागवत दिक्काल – सोलो फुयाल।

प्रस्ताव नं. - १. निर्देशक समितीको गठन सम्बन्धमा ।

" " - २ - विषयगत समितीको गठन ।

निर्णय हुने

निर्णय नं. १

लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्य सम्पन्न गर्न एक निर्देशक समिति चाहिने भएकोले लिखुपिके गाउँपालिकाको निर्देशक समिति "स्थानीय तह योजना दिग्दर्शन २०७८" अनुसार हाल रहेको कार्यपालिकालाई अनुमोदन गर्ने निर्णय गरियो । आवश्यकतामा आधारमा स्थानीय विषय विज्ञ नियुक्त गर्ने निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २

आवधिक योजना सम्पन्न गर्न लिखुपिके गाउँपालिकामा कार्यरत तपसिलका समितीलाई अनुमोदन गरियो ।

क) आर्थिक विकास समिति
ख) सामाजिक " "
ग) पूर्वाधार विकास "
घ) वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन
ङ) संस्थागत तथा सुशासन ।

शोभा

विविध क: संयोजन तथा सहजीकरण समिति ।

लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यका लागि लिखुपिके गाउँपालिका-का उपाध्यक्ष श्री डा.वाङ लवासपा शेर्पाज्यूको संयोजकत्वमा विषयगत समितिका संयोजक-हरु सदस्य रहने गरी आवधिक योजना तर्जुमा संयोजन तथा सहजीकरण समिति गठन गरिएको ।

अनुसूची १.२: वडा भेलाको माईन्यूट

आज मिति २०८० साल बैशाख महिना २ गतेका दिन कोशी प्रदेश, सोलुखुम्बु जिल्ला, लिखु पिके गाउँपालिका को आवधिक विकास योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकिकरण गर्न लिखुपिके गाउँपालिकाको वडा नम्बर -१ को कार्यलयमा यस वडाका कार्यवाहक वडा अध्यक्ष श्री पेम्बा शेर्पाज्यूको अध्यक्षतामा तपशिलका व्यक्तिको उपस्थितिमा आवधिक विकास योजनाका सम्बन्धमा छलफल तथा प्राथमिकिकरण गर्ने निर्णय गरियो ।

उपस्थिति :-

क्र.स	नाम	पद	मोबाइल नम्बर	सही
१	श्री पेम्बा शेर्पा	का.वडाअध्यक्ष	9742569799	
२.	सोम माया श्रेष्ठ	म.वडा सदस्य	9869647926	
३.	छिम्मा शेर्पा	वडासदस्य	9763030030	
४	बालकुमारी वि.क	द.वडासदस्य	9840981347	
५	अर्जुन कुमार बस्नेत	वडा सचिव	9844619478	
६.	लक्ष्मण बस्नेत	प्रा.विधिक	9840981476	
७.	लाक्पा नुरबु शेर्पा	का.स	9841311453	
८.	विशाल बस्नेत	शिक्षक	9843358343	
९.	सुरह रोशन राई	प्रहरी	9863872397	
१०	द्रोण बहादुर सेन	समाजसेवी	9841480755	

छलफलका विषय:
आवधिक विकास योजना छनौट तथा प्राथमिकिकरण सम्बन्धमा

निर्णय:
प्रस्तावित विषय माथि छलफल गरी यस लिखुपिके गाउँपालिका वडा नम्बर - १ मा रहेका विभिन्न क्षेत्रका विकास योजनालाई आवधिक योजनाको रुपमा १, २, ३, ४, ५ वर्ष भित्र गरिने योजनाको रुपमा प्राथमिकिकरण गर्ने निर्णय गरियो ।

आजमिति २०८० साल [illegible] गतेका दिन कोशी प्रदेश सोलुखुम्बु जिल्ला लिखु पिके गाउँपालिका वडा नं. ४ का वडा अध्यक्ष SA मणीराज बस्नेत [illegible] का अध्यक्षतामा बैठक बसी लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्न निम्न उपस्थितिमा तपशिल बमोजिमका निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

उपस्थिति

१) वडा अध्यक्ष SA मणीराज बस्नेत
२) गाउँपालिका सदस्य SA चित्रमाया बराइली चित्र
३) गाउँपालिका सदस्य SA शोभा देवी लामिछाने शोभा
४) वडा सदस्य SA इन्द्र बहादुर बस्नेत
५) समाज सेवी SA तेजबहादुर बस्नेत
६) [illegible] सी. रोशन के.सी.
(६) सामाजिक सेवी SA चेतकुमार रक्सा
८) [illegible] बुसलामाई आ०वि० प्र०अ० मान बहादुर रक्सा
९) नेकपा माओवादी पार्टी प्रतिनिधि SA गणेश बस्नेत
१०) धन बं. तिमिलिसना राष्ट्रिय परिचयपत्र अपडेटर अर्जुन बस्नेत
११) परिचयपत्र अपडेटर कृष्ण न्यौपाने
१३ पुष्प बहादुर बस्नेत अ०सब इन्जिनियर
१४ विज्ञ SA रामकृष्ण पोखरेल

प्रस्ताव

१) वडा स्तरिय आवधिक योजना छनोट सम्बन्धमा
२) योजनालाई प्राथमिकीकरण सम्बन्धमा

निर्णयहरु

प्रस्ताव नम्बर १ उपरछलफल हुँदा यस वडा भित्रहरुका विभिन्न योजनाहरु छनोट गरियो। सो योजनाहरुलाई आवधिक योजनामा समावेश गर्ने निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

प्रस्ताव नम्बर २ उपरछलफल हुँदा छनोट भएका योजनाहरुलाई प्राथमिकीकरण गरी पहिलो, दोस्रो, तेस्रो, चौथो, पाँचौं वर्ष लागू कार्यान्वयन गर्ने निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

आज मिति २०८० साल बैशाख महिना ८ गतेका दिन कोशी प्रदेश, सोलुखुम्बु जिल्ला, लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकिकरण गर्न लिखुपिके गाउँपालिका वडा नम्बर - ३ को कार्यालयमा वडाका वडा अध्यक्ष श्री ध्रुब बहादुर बस्नेतज्यूको अध्यक्षतामा तपशिलका व्यक्तिको उपस्थितिमा बैठक बसी आवधिक विकास योजना माथि छलफल तथा आवश्यकताको आधारमा विकास योजनाको छनोट तथा प्राथमिकिकरण गर्ने निर्णय गरियो ।

उप

उपस्थिति:-

क.स.	नाम	पद	मोबाइलनम्बर	हस्ताक्षर
१	श्री ध्रुबबहादुर बस्नेत	वडाअध्यक्ष	9849444578	
२	श्री विष्णु कुमारी श्रेष्ठ	म. वडासदस्य	9843400504	विष्णु
३	श्री सविता वि.क.	द वडासदस्य	9860825766	
४	श्री दिपक बस्नेत	खुवडा सदस्य	9840056128	
५	श्री इन्द्र बहादुर खत्री	खु वडा सदस्य	9861905174	
६	श्री रामजन्म मिलन महतो	वडा सचिव	9844444421	
७	श्री शेर बहादुर सेन	समाजशास्त्री	9841486735	
८	श्री अनन्त बहादुर बस्नेत	समाजसेवी	9860484877	
९	श्री नर बहादुर बस्नेत	बुद्धिजिवी	9840981050	नरबहादुर
१०	श्री छत्र बहादुर बस्नेत	समाजसेवी	9840107751	छत्र
११	श्री लोक बहादुर बस्नेत	समाजसेवी	9843508521	लोक
१२	श्री संगिता बस्नेत	महिला	9761053844	संगीता
१३	श्री गोपाल वि.क.	समाजसेवी	9862333768	
१४	श्री ललि बहादुर बस्नेत	कृषि	9845832959	ललित
१५	श्री पुन्य बहादुर बस्नेत	समाजसेवी	9761148325	
१६	श्री नविन खड्का	समाजसेवी	9749557748	

छलफलका विषय:

१. आवधिक विकास योजना छनौट

२. आवधिक विकास योजनाको प्राथमिकिकरण

विभिन्न क्षेत्रका विकास योजनाहरुमाथि व्यापक छलफल गरी आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा विकास योजनाको छनौट गरियो।

बुंदा नम्बर २ माथि छलफल गर्दा छनौट गरीएका विभिन्न विकास योजनालाई आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा १ वर्ष भित्र गर्न सकिने, २ वर्ष भित्र गर्न सकिने ३ वर्ष भित्र गर्न सकिने ४ वर्ष भित्र गर्न सकिने र ५ वर्ष भित्र गर्न सकिने गरी १, २, ३, ४ र ५ गरी स्थाइ०कि० गरी प्राथमिकिकरण गरियो।

लिखु पिके गाउँपालिका
३ नं. वडा कार्यालय
जोलाखर्क, सोलु
कोशी प्रदेश

बुल बहादुर बस्नेत
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८० साल वैशाख ३ गतेका दिन कोशी प्रदेश, सोलुखुम्बु जिल्ला, लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्न लिखुपिके वडा नम्बर - ४ का वडा अध्यक्ष श्री हिक्मत बहादुर बस्नेतज्यूको अध्यक्षतामा तपशिलका व्यक्तिको उपस्थितिमा छलफल तथा निर्णय गरियो :-

उपस्थिति

क.सं.	नाम	पद	मोबाइलनम्बर	सही
१	हिक्मत बहादुर बस्नेत	वडाअध्यक्ष	9763087000	
२.	प्रेम कुमार बस्नेत	का.स. "	9761132321	
३.	राजन बहादुर मुजेल	सदस्य	9749213173	
४	डोमा शेर्पा	म. सदस्य	9844306254	
५.	भैया वि.क. दलित	म सदस्य	9862278544	
६.	किशोरकुमार बस्नेत (जनसेवा आ.वि. प्र.अ.)		9862848683	
७.	जगेन्द्र बहादुर बस्नेत	हे.पो इन्चार्ज	9844014803	
८.	गंगा विक्रम काकी	उ.स. इन्जिनियर	9842926513	
९.	दिलिप खड्का	वडा सचिव	9869703220	
१०	द्रोण बहादुर सेन	समाजशास्त्री	9841480735	
११.	धिरज बस्नेत	का.स	9840981131	
१२.	हरिराम बस्नेत	बुद्धिजिवि	9862996400	

छलफलका विषय -

आवधिक विकास योजना छनौट तथा प्राथमिकिकरण सम्बन्धमा -

निर्णय :- प्रस्तावित विषयमा छलफल

१३.	निरज बस्नेत	बुद्धिजिवि	9741174762	
१४	कुमार बस्नेत	बुद्धिजिवि	9846439879	
१५	इन्द्रा बस्नेत	समाजसेवी	9861733574	

छलफलका विषय -

आवधिक विकास योजना छनौट तथा प्राथमिकिकरण सम्बन्धमा -

निर्णय :-

प्रस्तावित विषय माथि छलफल गरी यस लिखुपिके गाउपालिका वडा नम्बर - ४ मा रहेका विभिन्न क्षेत्रका विकास योजनाको विश्लेषण गरी अल्पकालिन, मध्य कालिन र दीर्घकालीन योजनाको प्राथमिकिकरण गरियो।

आज मिति २०८० साल [illegible] गतेका दिन कोशी प्रदेश सोलुखुम्बु जिल्ला लिखुपिके गा[illegible] वडा नं ५ का वडा अध्यक्ष डी डिमा छिरी लामाज्यूको अध्यक्षतामा बैठक बसी लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नकोलागि निम्न उपस्थितिमा तपशिलबमोजिमका निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

उपस्थिति

१) वडा अध्यक्ष डी डिमा छिरी लामा
२) कार्यपालिका सदस्य श्री निरकुमार विश्वकर्मा
३) वडा सदस्य डी कुमार बस्नेत
४) वडा सदस्य डी शुक्रजित थापी — सुकजित थापी
५) वडा सदस्य डी शुक्रमाया तमाङ — सुकमाया
६) वडा सदस्य डी पुष्प थिङ
७) समाजसेवी डी काजी थापी
८) वडा वासी डी विमला थापी — बीमला
९) वडा वासी डी ममता सुनुवार — ममता
१०) वडा वासी डी इन्द्रबाहादुर लामा श्रेष्ठ
११) वडा वासी मिश्रित डी देविन बस्नेत
१२) किसान डी माधव बस्नेत
१३. कर्मचारी डी पेम्बा शेर्पा
१४. वडा वासी डी अरुण सुनुवार
१५. कर्मचारी डी पेम्बा तमाङ
१६. समाजसेवी मिश्रित डी आङ दावा शेर्पा
१७. समाजसेवी डी धनु शेर्पा
१८. नेकपा (माओवादी) केन्द्र प्रतिनिधि डी फुरे ताम्माङ
१९. किशोर लाल कर्ण वडा सचिव

प्रस्तावहरु २० विषय - छलफलपछिको

१) वडास्तरिय आवधिक विकास योजना सम्बन्धमा।
२) योजनालाई प्राथमिकिकरण सम्बन्धमा

निर्णयहरु

प्रस्तावतथा र उपर छलफलहरुमा यस वडामित्र रहेका योजनाहरुको विषयमा छलफल गरी आवधिक योजनामा समावेश गर्ने योजना छनोट गरियो। सो योजनालाई आवधिक विकास योजनामा समावेश

गर्ने निर्णय सर्वसम्मत गरियो।
प्रस्ताव नाम २ उपछलफल हुँदा आवधिक योजनामा समावेश गर्ने योजनाहरुलाई पहिलो वर्ष देखि तेस्रो वर्ष हुँदै पाँचौं वर्ष सम्म हुँदा गरी प्राथमिकीकरण गरियो। यो अनुसार कार्यान्वयन गर्ने निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

हिमा घिरी लामा
वडा अध्यक्ष

सुकमाया

अनुसूची १.३: दिर्घकालि सोच निर्धारण २ दिने कार्यशाला गोष्ठि तथा छलफल

मिति २०८० साल वैशाख २ र ३ गतेका दिन लिखुपिके गाउँपालिका को आवधिक योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच निर्धारण गर्न यस गाउँपालिकाको अध्यक्ष श्री मिना कार्की बस्नेत ज्यूको अध्यक्षतामा निर्देशक समिति तथा विषयगत समितीका सदस्यहरु, कार्यालयका कर्मचारीहरु र प्राविधिक समूहका विज्ञहरुको उपस्थितिमा यहाँ छलफल गरी तर्जुमल योजनाका निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

उपस्थिति

१. गाउँपालिका अध्यक्ष :- श्री मिना कार्की बस्नेत
२. गाउँपालिका उपाध्यक्ष :- श्री ध्वज लक्ष्मण शेर्पा
३. वडा अध्यक्ष :- श्री ध्रुव बहादुर बस्नेत
४. वडा अध्यक्ष :- श्री गिरधर गैरे शेर्पा
५. वडा अध्यक्ष :- श्री मणिराज बस्नेत
६. वडा अध्यक्ष :- श्री डिम्मा छिरी लामा
७. वडा अध्यक्ष :- श्री हिक्मत बहादुर बस्नेत
८. कार्यपालिका सदस्य :- श्री मानबहादुर भुजेल
९. कार्यपालिका सदस्य :- श्री सविता थिङ्के
१०. कार्यपालिका सदस्य :- श्री सोमकाया डोहङ
११. कार्यपालिका सदस्य श्री चित्रामाया बराली चिम
१२. ~~शोभा देवी~~ कार्यपालिका सदस्य श्री शोभा देवी लामिछाने
१३) रोजगार संयोजक प्रदिप राज बस्नेत
१४) पञ्जीकरण शाखा प्रमुख नरदेव बस्नेत
१५) उद्यम विकास शाखा संयोजक नवराज बस्नेत
१६) पशु सेवा शाखा श्री प्रेम कुमार दर्जी
१७) पशु सेवा शाखा श्री रस्मिला थेवकोटा
१८) कृषि शाखा श्री साबता बस्नेत
(१९) सनक व बस्नेत कृषि सारथी
(२०) विष्णु खरका (संस्थाकर्मी) जनता टेलिभिजन
(२१) दिपक बस्नेत ३ नं. वडा सदस्य
२२) कृष्ण चन्द्र अधिकारी भिजन डे. सो. टोलीस.
(२३) राम कृष्ण पोखरेल " " "
(२४) भिम आचार्य " " सहयोगी

प्रस्तावक

१) गाउँपालिका दीर्घकालिन सोच निर्धारण सम्बन्धमा

२) गाउँपालिकाको आवधिक योजना छनोट सम्बन्धमा

निर्णयहरु

प्रस्ताव नम्बर १ उपर छलफल हुँदा लिखुपिके गाउँपालिकाको दिर्घकालिन सोच "कृषि, पर्यटन, उर्जा र पूर्वाधार लिखुपिके विकासको मूल आधार" रहने सर्वसम्मतले निर्णय गरियो।

प्रस्ताव नम्बर २ उपर छलफल हुँदा लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजनाको निर्माण गर्नलाई विभिन्न विषयगत क्षेत्रको सहभागिताले हरहत छलफल गरी पालिका स्तरीय रणनीतिक योजना छनोट गरियो। सो योजनालाई आवधिक योजनामा समावेश गर्ने निर्णय सर्वसम्मत गरियो।

अनुसूची १.४: मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा छलफल

मिति - २८/०२/२०८०
स्थान - लिखुपिके गा.पा.

आज मिति २०८० फाल्गुन २८ गते आईतबारका दिन सोलुखुम्बु जिल्ला लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा छलफल कार्यक्रममा यस गाउँपालिकाका अध्यक्ष तथा निर्देशक समितिका संयोजक श्री मिना कार्की बस्नेत ज्यूको अध्यक्षतामा तथा उपाध्यक्ष, निर्वाचित प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, निर्देशक समितिका सदस्यहरु, विषयगत समितिका सदस्यहरु, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु तथा प्रतिनिधि समुहको निजहरु बसायतको उपस्थितिमा बृहत छलफल गरि निम्नानुसारको निर्णय गरि कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

उपस्थिति

क्र.सं	नाम	पद / संस्था	दस्तखत
१.	श्री मिना कार्की बस्नेत	अध्यक्ष, लिखुपिके गा.पा.	
२.	श्री डवाङ् छाम्बा शेर्पा	उपाध्यक्ष, " "	
३	श्री ध्रुव बहादुर बस्नेत	वडा अध्यक्ष, " "	
४.	श्री मिङमार् तेन्जे शेर्पा	" " " "	
५.	श्री भक्तिराम बस्नेत	"	
६.	श्री डिमाकिरी लामा	"	
७.	श्री हिम्मत बहादुर बस्नेत	"	
८.	श्री मान बहादुर गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य	
९.	श्री सबिता वि.क.	" "	
१०.	श्री सोभमाया श्रेष्ठ	" "	
११.	श्री चित्रामाया बराल	" "	चित्र
१२.	श्री सोभा देवी लामिछाने	"	सोभा
१३.	श्री स्वाङु कार्की	निर्वाचित प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	
१४.	श्री प्रदिप राज बस्नेत	रोजगार संयोजक	
१५.	श्री अनुप राज बस्नेत		
१६.	श्री लोकेन्द्र बहादुर बस्नेत - अवस्था (सकिय)		
१७.	श्री कृष्णचन्द्र अधिकारी - आवधिक योजना विज्ञ		
१८.	श्री मधुसुदन थापा - " " "		
१९	श्री गोकर्ण खरेल " " "		
२०	श्री रामकृष्ण पोखरेल " " "		

प्रस्ताव नं.१) आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा छलफल सम्बन्धमा ।

निर्णय नं.१) प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लिखुपिके गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको प्रस्तुतिकरण र छलफल गर्दा उठेका विषयवस्तु तथा सुझावहरुलाई समावेश गरि अन्तिम प्रतिवेदन गाउँपालिकामा पेश गर्ने निर्णय गरियो ।

लिखु पिके गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, मोलाङ्के, माल्टुङ्गे, कोशी प्रदेश, नेपाल

बिना कार्की बस्नेत
अध्यक्ष

अनुसूची २: फोटो

लिखु पिके गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको अभिमुखीकरण तथा पूर्व कार्यशाला गोष्ठी

Report.docx

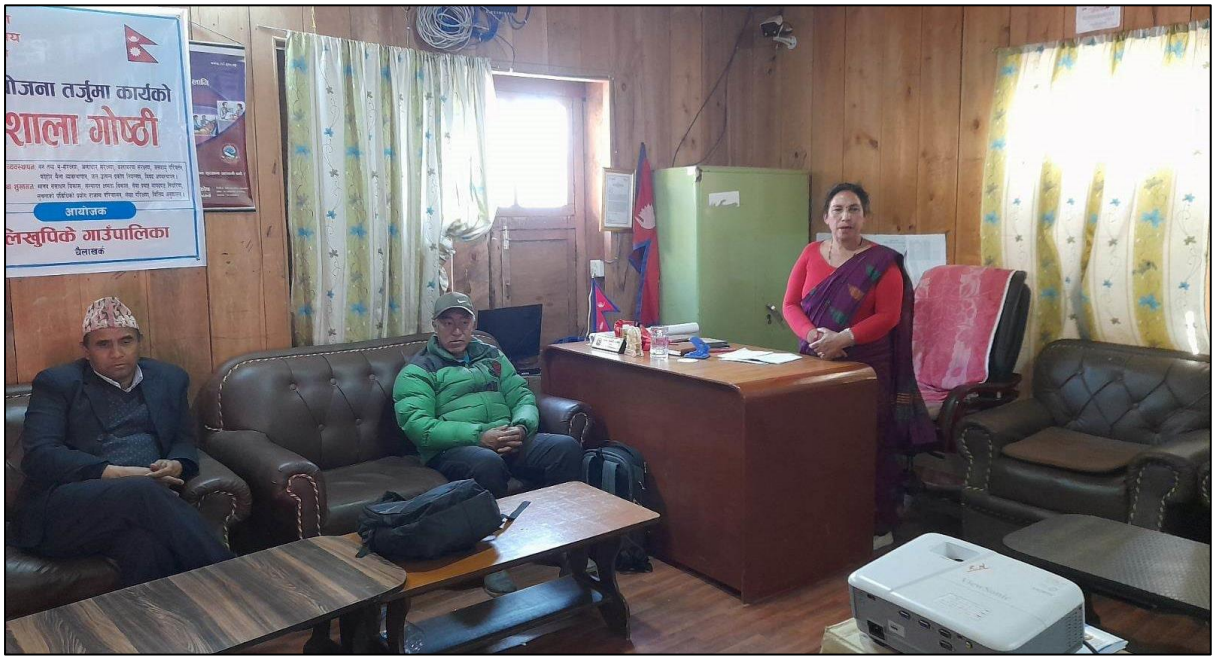

वडा भेलाको सन्दर्भमा खिचिएका केही झलकहरु
वडा १

वडा स्तरीय छलफल तथा योजना छनोट

वडा स्तरीय छलफल तथा योजना छनोट

लिखुपिके गाउँपालिका
गाउँपालिकाको कार्यालय
वडा स्तरीय छलफल तथा योजना छनोट

वडा ३

डिमा छिरी लामा

मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा छलफलको झलक

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
Office of the Rural Municipal Executive
चौलाखर्क, सोलुखुम्बु
Chaulakharka,Solukhumbu

अनुसूची ३: क्षेत्रगत विकास योजना, परिमाणात्मक लक्ष्य तथा बजेट बाँडफाँड

१. आर्थिक विकास													
क) कृषि													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत (हजारमा)**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
चिया उत्पादन, उपज सङ्कलन केन्द्र स्थापना	वटा	५	१	१	१	१	१	३,१००	७,००	७,००	७,००	७,००	३००
ओखर, स्याउ र आलु वडा नं. १ मा		५	१	१	१	१	१	४,१००	२,०००	५००	५००	१०००	१,०००
वडा नं. ५ मा चिया, आलु र किवी		५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
वडा नं. १,२,३ मा अलैंची सहुलियत		३	१	१	१	१	१	६,१००	२,०००	१०००	१०००	१०००	१,०००
पालिक स्तरीय अगुवा तथा व्यवसायिक तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
कुलो मर्मत		१०	२	२	२	२	२	४,१००	१,५००	१,२००	६००	१५००	५००
कृषक भ्रमण आयोजना र तालिम		१०	२	२	२	२	२	२,१००	५००	५००	५००	५००	५००
कृषि प्राविधिकहरुको तालिम		५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
चौलाखर्कमा शीत भन्डार निर्माण		१	१	०	०	०	०	१,२५०	१२५०	शुरुवात गर्ने			
मिनि ल्याब स्थापना		१	०	१	०	०	०	७००	०	७००	०	०	०
कृषि मेला आयोजना		५	१	१	१	१	१	२,०००	३५०	३५०	४००	४००	५००
प्लाष्टिक टनेल खेती		१५०	३०	३०	३०	३०	३०	९२०	१८०	१८०	१८०	१८०	२००
अर्गानिक खेती तालिम प्रबर्द्धन		१०	२	२	२	२	२	१,१००	२००	२००	२००	३५०	१५०
फलफूल नर्सरी स्थापना तथा र सञ्चालन		५	१	१	१	१	१	६,०००	२,०००	१,०००	१,०००	१०००	१,०००
जम्मा								३६७२०	१०१३०	६९३०	५६८०	७२३०	६४००
ख) पशुसेवा													

प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		परिमाणात्मक लक्ष्य					कुल वजेट रु. हजारमा	कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत (हजारमा)				
	ईकाइ	परिमाण	१	२	३	४	५		१	२	३	४	५
दुग्ध चिस्यान केन्द्र प्रवर्द्दन र स्थापना	वटा	५	१	१	१	१	१	२,१००	४००	४००	४००	४००	५००
पशु गर्भाधारण केन्द्र स्थापना	वटा	१	१	०	०	०	०	१५०	१५०	०	०	०	०
पशुपालन समूह वा फार्मलाई उन्नत जातको राँगा बोका वितरण	स ङ्ख्या	५	१	१	१	१	१	२०००	२००	२००	२००	२००	२००
अगुवा पशुपालक कृषक लक्षित तालिम	जना	४५	९	९	९	९	९	५००	१००	१००	१००	१००	१००
घाँस खेतीका लागी पशुपालन समूहलाई अनुदान	हे.	४०	८	८	८	८	८	१,६५०	३२०	३२०	३२०	३४०	३५०
युवा लक्षित उन्नत गाई भैसी फार्म अनुदान	स ङ्ख्या	५	१	१	१	१	१	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
पशु जन्य पदार्थ वजारीकरण	वटा	१०	२	२	२	२	२	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
गोष्ठी सञ्चालन (पशु विमा, फ्लु, सफा दुध उत्पादन)	पटक	१५	३	३	३	३	३	१,५००	३००	३००	३००	३००	३००
पशु स्वास्थ्य परीक्षण तथा खोप शिविर	पटक	१०	२	२	२	२	२	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
मासु परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना	वटा	१	१	०	०	०	०	२५०	०	२५०	०	०	०
पशु प्राविधिक तालिम तथा अन्य क्षमता विकास कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१,२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
पशु उपचार सेवा तथा कार्यक्रम एकमुष्ठ	वटा	५	१	१	१	१	१	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
पशु अन्बेषण, रिपोर्टिङ, सिरम सङ्कलन प्रयोगशाला प्रेषण कार्यक्रम	पटक	१०	२	२	२	२	२	५००	१००	१००	१००	१००	१००
पशुपन्छी ल्याव स्थापना	पटक	५	१	१	१	१	१	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
जम्मा								**१९,२००**	१८,६५०	३५७०	३६७०	३४२०	३४४०
ग) उद्योग व्यवसाय													
	५ वर्षको लक्ष्य		परिमाणात्मक लक्ष्य						कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत (हजारमा)				

प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	ईकाइ	परिमाण	१	२	३	४	५	कुल वजेट रु. हजारमा	१	२	३	४	५
उद्यम विकास कोष स्थापना	वटा	१	१	०	०	०	०	१०,६००	०	५०००	५०००	३००	३००
उद्योग सम्भाव्यता अध्ययन	वटा	१	१		०	०	०	५००	०	५००	०	०	०
लघु उद्योग पालिका स्थापना	वटा	२	०	१	१	०	०	६,०००	०	०	३०००	३०००	०
उद्यमीहरुको लागी अध्ययन भ्रमण	वटा	५	१	१	१	१	१	१,१५०	२००	२००	२००	२५०	३००
प्राविधिक सीप विकास तालिम	वटा	१०	२	२	२	२	२	१,१५०	२००	२००	२००	२५०	३००
लधु तथा साना उद्यमी मेला	वटा	५	१	१	१	१	१	२,६५०	५००	५००	५००	५५०	६००
उद्योग प्रबर्द्दन कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	६५०	१००	१००	१००	१५०	२००
लघु उद्यमीहरुका लागी साझा सुविधा केन्द्र स्थापना	वटा	६	०	३	३	०	०	२,०००	०	१०००	१००	०	०
वडा १ को गुम्बा र वड ५ को दाक्चु गाउँमा पर्यटन सूचना केन्द्र राख्ने	पटक	१	०	०	०	०	०	२,६५०	०	०	०	०	०
होम स्टे सञ्चालन गर्ने (वडा १ को गुम्वा गाउँ, वडा २ को गोली, वडा ३ को नामखेली, वडा ४ को छुसा,वडा ५ को भकान्जे		२५	५	५	५	५	५	३०,०००	०	१०,०००	१०,०००	५,०००	५,०००
पर्यटकीय महत्वका स्थानहरुसम्मको संरक्षण र पुन निर्माण	वटा	१०	३	२	२	१	२	२८,०००	५,०००	५,०००	५,०००	६,०००	७,०००
जम्मा								८४,३५०	६५००	२३०००	२४६००	१६०५०	१४३००
घ) बैंक तथा वित्तीय सस्था													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
		परिमाण	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
व्यवसायिकका लागी क्षमता विकास तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००

सहकारी तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी बृहत गोष्ठी	पटक	५	१	१	१	१	१	१,६००	३००	३००	३००	३००	४००
सहकारी संस्थाहरुको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा डाटावेस र अद्यावधीकरण	पटक	५	१	१	१	१	१	२,५००	५००	५००	५००	५००	५००
जम्मा								५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	११००
कुल जम्मा								१४५२७०		३६२८०	३४५००	३४९५०	७७००

२. सामाजिक विकास													
क) शिक्षा													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकला	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
कक्षा कोठा निर्माण	वटा	२०	५	५	५	३	२	२३,०००	४,०००	४,०००	४,०००	५,०००	६,०००
कम्प्युटर प्रयोगशाला निर्माण	वटा	२०	५	५	५	३	२	१८,०००	३,०००	३,०००	३,०००	६,०००	३,०००
आवासिय विद्यालयको अध्ययन	वटा	१	१	०	०	०	०	१०००	१०००	०	०	०	०
खेल मैदान	वटा	५	१	१	१	०	०	१०,०००	२,०००	४,०००	४,०००	०	०
घेराबेरा विद्यालय निर्माण	वटा	९	३	३	३	०	०	१०,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००
शौचालय निर्माण तथा मर्मत	वटा	२५	५	५	५	५	५	१६,०००	३,०००	३,०००	३,०००	३,०००	४,०००
विद्यालयमा पानीको व्यवस्था	वटा	२५	५	५	५	५	५	८,०००	१,५००	१,५००	१,५००	१,५००	२,०००
विद्यालयमा इन्टरनेट मर्मत, जडान	वटा	१५	३	३	३	३	३	१,५००	९००	६००			
विद्यालयमा खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२,५००	५००	५००	५००	५००	५००
फर्निचरको व्यवस्था	सेट	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	१,०००	१५०	२००	२००	२००	२५०
स्ट्रेचर प्राथमिक उपचारको साधनको लागी	एकमुष्ठ	१	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
प्र.अ. तालिम (संस्थागत समेत) (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	४००	५०	५०	७५	१००	१२५

वि.व्य.स.र पिछडिएका पदाधिकरीको क्षमता विकास तालिम (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा बार्षिक कार्यशाला	५	१	१	१	१	१	१	१,७५०	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०
वाल शिक्षक तालिम (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
लेखा तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
खेल प्रशिक्षक व्यवस्था (वार्षिक)	जना	२०	४	४	४	४	४	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
अनुगमन तथा मुल्याङकन	१	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
शिक्षक पुरस्कार	जना	२५	५	५	५	५	५	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
विद्यालय शिक्षा पुरस्कार	वटा	२५	५	५	५	५	५	५००	१००	१००	१००	१००	१००
स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०
अपाङ्ग तथा अशक्तहरुको लागी छात्रवृति	एकमुष्ठ	१	१	१	१	१	१	१,५००	३००	३००	३००	३००	३००
जम्मा								९८,९००	२०,०००	२०,२५०	१९,६७५	१९,७००	१९,२७५
ख) स्वास्थ्य													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
समुदायमा आधारित सन्तुलित खानपिन सम्बन्धी व्यवहार परिवर्तन वारे जनचेतना कार्यक्रम	(वार्षिक) पटक	५	१	१	१	१	१	१,५००	३००	३००	३००	३००	३००
पाठेघर सम्बन्धी वडा स्तरीय शिविर जनचेतना (पोष्टर, ब्रोसर)	पटक	५	१	१	१	१	१	१८,०००	३००	३००	३००	३००	३००
स्वयमसेवीका प्रोत्साहन पुस्कार ५ जनाका दरले (उत्कृष्ट ५ वडा)	जना	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	१,५००	३००	३००	३००	३००	३००
निशुल्क आयुर्वेद तथा योग स्वास्थ्य शिविर	वटा	५	१	१	१	१	१	१,१००	२००	२००	२००	२००	३००

विद्यालयमा सर्ने र नसर्ने रोग तथा योगा सचेतना कार्यक्रम	विद्यालय	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
स्वास्थ्यकर्मीका लागी क्षमता अभिबृद्धि तालिम	जना	५०	१०	१०	१०	१०	१०	५५०	१००	१००	१००	१००	१००
स्वास्थ्य कार्यक्रम समिक्षा	वार्षिक		३	३	३	३	३	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
स्वास्थ्य कार्यक्रम अनुगमन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
स्वास्थ्य चौकीमाहरुमा स्वास्थ्य उपकरण थप	एकमुष्ट	१	१	१	१	१	१	२,५००	५००	५००	५००	५००	५००
औषधी खरिद ढुवानी भण्डारण	पटक	५	१	१	१	१	१	७,५००	१,५००	१,५००	१,५००	१,५००	१,५००
एकीकृत नगर स्वास्थ्य व्यवस्थान सूचना प्रणाली स्थापना र सञ्चालन	वटा	१	०	१	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०
जम्मा								**३४,१५०**	**३,९००**	**३,४००**	**३,४००**	**३,४००**	**३,५००**
ग) खानेपानी तथा सरसफाइ													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
खानेपानी योजना पुननिर्माण	वटा	१०	२	२	२	२	२	५०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००
खानेपानी योजना मर्मत सम्भार	वटा	३०	१०	५	५	५	५	४७,५००	७,५००	१०,०००	१०,०००	१०,०००	१०,०००
खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विकास सम्बन्धी तालिम	वटा	२५	५	५	५	५	५	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
पूर्ण सरसफाइ प्रबर्दन कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१,१००	५००	५००	५००	५००	५००
स्वच्छ खानेपानी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम (बार्षिक)	पटक	२५	५	५	५	५	५	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
जम्मा								**९९,१००**	**१८,१००**	**२०,६००**	**२०,६००**	**२०,६००**	**२०,६००**
घ) महिला तथा वालवालिका र लक्षित बर्ग													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणा त्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**	**रु. हजारमा**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
नयाँ संरचना, संविधान र देवानी सम्बन्धमा महिला र लक्षित बर्गलाई तालिम	वटा	६	२	२	२	२	२	६००	२००	२००	२००	०	०

दृष्टि विहिनको लागी गमनशिलता तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	४२०	८०	८०	८०	८०	१००
अपांगता भएकाहरुलाई सीपमूलक तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१,३००	२५०	२५०	२५०	२५०	३००
महिलाहरुका लागी व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम	वटा	७५	१५	१५	१५	१५	१५	३,०५०	६००	६००	६००	६००	६५०
वालक्लव गठन र सञ्चालन र प्रतियोगिता	वटा	२५	५	५	५	५	५	५००	१००	१००	१००	१००	१००
ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र निर्माण	वटा	५	२	१	१	१	०	८,०००	४,०००	०	२,०००	०	२,०००
वाल विवाह न्यूनीकरण अभियान	वटा	५	१	१	१	१	१	६००	२००	१००	१००	१००	१००
वडास्तरिय लैंगिक र घरेलु हिंसा निर्मूल अभियान	वटा	१०	२	२	२	२	२	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
अपाङ्गता भएका अनाथ र हिंसा पिडितका लागी पुनस्थापना कार्यक्रम कोष	वटा	१	०	१	०	०	०	५००	०	३००	२००	०	०
किशोरी शिक्षा	वटा	५	१	१	१	१	१	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
एकल महिला स्वालम्बन कार्यक्रम कोष	वटा	१	१	०	०	०	०	१०००	५००	५००	०	०	०
जम्मा								**१७,९७०**	**६,३३०**	**२,५३०**	**३,९३०**	**१,५३०**	**३,६५०**
ङ) दलित जनजाति तथा लक्षित बर्ग													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**	**रु. हजारमा**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
विपन्न दलित वालबालिकाका विद्यालय पोशाक वितरण	जना	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१,२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
दलित लक्षित घरेलु हिंसा विरुद्दको तालिम	वटा	२५	५	५	५	५	५	१,२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम	वटा	३५	१०	१०	१०	५	०	४००	१००	१००	१००	१००	०
दलित किशोर किशोरी शिक्षा कार्यक्रम वार्षिक	पटक	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
आदिवासी जनजाति लक्षित कार्यक्रम र रैथाने संग्रसहलय	वटा	५	१	१	१	१	१	२,५००	५००	५००	५००	५००	१११४५

जम्मा								**५,९००**	**१,२००**	**१,२००**	**१,२००**	**१,२००**	**११,७५०**
च) युवा तथा खेलकुद													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
पालिका स्तरिय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन	वटा	१०	२	२	२	२	२	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
राष्टिय स्तरको प्रशिक्षकवाट तालिम सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	५००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
पालिका स्तरीय कभर्ड हल निर्माण	वटा	१	०	१	०	०	०	५,०००	०	५,०००	०	०	०
वडा स्तरीय खेलकुद आयोजना	पटक	५	१	१	१	१	१	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
खेलकुद मैदान निर्माण	वटा	२	०	१	१	०	०	२०,०००	०	१०,०००	१०,०००	०	०
युवा लक्षित नेतृत्व विकास र आयमूलक तालिम कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
जम्मा								**३६,५००**	**३,२००**	**१८,२००**	**१३,२००**	**३,२००**	**३,२००**
कुल जम्मा								२९२,५२०	५२,७३०	६६,१८०	६२,००५	४९,६३०	६१,९७५

३. भौतिक विकास पूर्वाधार													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु. हजारमा**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
सडक तथा पदमार्ग													
किन्जा लाम्जुरा सडक स्तरोन्नति	कि.मि..	२५	५	५	५	५	५	१,९०,०००	४०,०००	४०,०००	४०,०००	४०,०००	३०,०००
किन्जा खोला डुडा- चौलाखर्क-गोली-मैली मादलु	कि.मि..	३०	१०	१०	५	५	०	२४००००	८०,०००	८०,०००	४०,०००	४०,०००	०
सोति खोला- चौलाखर्क- गुम्बा-लाममाने सडक स्तरोन्नती	कि.मि..	२५	१०	१०	१०	१५	१०	१,९६,०००	४०,०००	४०,०००	४०,०००	४०,०००	३६,०००
कच्ची सडक निर्माण	कि.मि..	३०	१०	५	५	५	५	६,०००	६,०००	६,०००	६,०००	६,०००	६,०००
पद मार्ग निर्माण	कि.मि..	२०	१०	१०	१०	१०	१०	१०,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००
सडक नाली निर्माण	कि.मि..	१०	३	४	१	१	१	५४,६००	१८४००	२१,२००	५,०००	५,०००	५,०००
सेङीङ् खर्क गेप्चुका काप्ति गोली	कि.मि..	१३		२	३	४	४	२५४,८००	०	३९२००	५८८००	७८४००	७८४००

सिंचाइ													
बाघदुङ खोलाको पानी मेस्की गोली वडा २	कि.मि..	५	१	२	२			९८,०००	१९६००	३९२००	३९२००	०	०
जेङदालु कुरेशी खोला सिंचाइ वडा (वडा ३)	कि.मि..	७		१	४	२		१३७,२००	०	१९६००	७८४००	३९२००	०
ढडेनी सिंचाइ कुलो स्तरोन्नती गर्ने वडा ४	कि.मि..	७	२	२	३			१३७,२००	३९२००	३९२००	५८८००	०	०
दोभान गैरो मुहान सेटे, निमारे, छिम्बु, भकाञ्जे, सगाडाँडा किन्जा सिंचाइ	कि.मि..	२०		२	२	८	८	३९२,०००	०	३९२००	३९२००	१५६८००	१५६८००
किञ्जा खोलाबाट (कालीदह), वडा ४ को रिन्डाँडा, दोछिम, डुँडा लिफ्टिङ सिंचाइ	कि.मि..	४	२	२				७८,४००	३९२००	३९२००	०	०	०
घट्टेखोला कुलो निर्माण बुर्नालु खेत १००० रोपनी	कि.मि..	४	२	२				७८,४००	३९२००	३९२००	०	०	०
कुपाङखोला सिंचाइ (गोली वडा २)	कि.मि..	१०	२	२	२	२	२	१९६,०००	३९२००	३९२००	३९२००	३९२००	३९२००
पक्की पुल													
किञ्जा खोलामा पुल ३६ मि.(किञ्जा नाम्जाङ जोड्ने) वडा ४ र ५ जोड्ने	मि.	३६						३७,८००	०	३७८००	०	०	०
राङ्दा रोशी लिखु खोलामा पुल ५५ मि. (लिखुपिके ३ र उमाकुण्ड २ जोड्ने)		५५						५७,७५०	०	०	०	०	५७७५०
कुपाङ खोला पुल ३० मि.(मैली र मेस्की जोड्ने वडा २ ओखलढुङ्गा नजिक)		३०						३१,५००	०	०	०	३१५००	०
दोभाव खोला पुल २५ मि. (वडा १ र ५ जोड्ने)		२५						२६,२५०	०	०	२६२५०	०	०
जम्मा								**१,८३५,९००**	**३६२,८००**	**५२१,०००**	**४७२,८५०**	**४७८,१००**	**४११,१५०**
बस्ती विकास योजना प्रतिबेदन निर्माण तथा कार्यान्वयन (वडा १ को राम्से, वडा नं. २ को गोली, वडा ३ को काफ्ले चौर, दोर्मा चमरगाउँ, वडा ४ को डुँडा कुडाँर र ५ को भकाञ्जे)	वटा	१	१	०	०	०	०	८०,०००	४०,०००	४०,०००	०	०	०
जम्मा								**८०,०००**	**४०,०००**	**४०,०००**	**०**	**०**	**०**

स्थानीय विद्युत वितरण	एकमुष्ठ	५	१	१	१	१	१	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
जम्मा								**५,०००**	**१,०००**	**१,०००**	**१,०००**	**१,०००**	**१,०००**
इन्टरनेट सेवा विस्तार	सेट	३	१	२	०	०	०	१,८००	६००	१,२००	०	०	०
कुल जम्मा								**१,९२२,७००**	**४०४,४००**	**५६३,२००**	**४७३,८५०**	**४७९,१००**	**४१२,१५०**

४. वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु.**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**	**हजारमा**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
स्थायी नर्सरी निर्माण (५० हजार विरुवा)	वटा	१	१	१	०	०	०	१,०००	५००	५००	०	०	०
सडक किनारमा बृक्षारोपण	वटा	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	५,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००
अतिक्रमण भएको वन क्षेत्रको व्यवस्थापन र विरुवा रोपण	हे.	२५	५	५	५	५	५	८००	२००	२००	२००	२००	०
गैन्ह काष्ठ उद्योग स्थापना र सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	८,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००	२,०००
जडीवुटी प्रशोधन केन्द्र पहिचान, विकास स्थापना र सञ्चालन	वटा	२	१	१	०	०	०	५००	२५०	२५०	०	०	०
जम्मा								१५,३००	३९५०	३९५०	३२००	३२००	३०००
सँस्थागत विकासका कार्यक्रम													
सा.व.उ.स.को लागी लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
सामुदायिक वन व्यवस्थापन स्थलगत अभ्यास	पटक	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
वातावरण दिवस	पटक	५	१	१	१	१	१	२००	५०	५०	५०	५०	५०
जम्मा								७७००	१९००	१९००	१९००	१९००	१९००
फोहोर मैला व्यवस्थापन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल वजेट रु.**	**कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत**				
	ईकाइ	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**	**हजारमा**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
फोहोर मैला व्यवस्थापन केन्द्र	वटा	२	१	१	०	०	०	५००	२५०	२५०	०	०	०
फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागी उपकरण खरिद	सेट	१	१	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०

फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्वन्धी सचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
जम्मा								१२५०	८००	३००	५०	५०	५०
विपद् व्यवस्थापन													
पहिरो रोकथाम	स्थान	१०	२	२	२	२	२	५०००	२,०००	२,०००	५००	२५०	२५०
जोखिमपूर्ण सडकमा वायोइन्जिनियरिङ	कि.मि..	५	१	१	१	१	१	१००००	२५००	२५००	२०००	१५००	१५००
पानी मुहान संरक्षणको लागी चेतनामूलक कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
विपद पूर्वतयारी योजना निर्माण (पालिका तथा वडा स्तर)	वटा	६	६	०	०	०	०	१२००	५००	५००	१००	५०	५०
विपदको समयमा वस्नको लागी सामूहिक आवास	वटा	५	२	२	१	०	०	११,०००	४,०००	४,०००	३,०००	०	०
प्राथमिक उपचार तालिम गर्ने	वटा	२५	५	५	५	५	५	२,५००	५००	५००	५००	५००	५००
एम्बुलेन्स खरिद	वटा	१	१	०	०	०	०	६,०००	६,०००	०	०	०	०
जम्मा								३५९५०	१५,५५०	९,५५०	६१५०	२३५०	२३५०

५. सस्थागत विकास तथा सुशासन

प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		परिमाणात्मक लक्ष्य					कुल वजेट रु. हजारमा	कार्यान्वयनको लागी आवश्यक अनुमानित लागत				
	ईकाइ	परिमाण	१	२	३	४	५		१	२	३	४	५
वडा कार्यालय उपकरण तथा फर्निचर व्यवस्था गर्ने	सेट	५	२	२	१	०	०	२,५००	१०००	१०००	५००	०	०
इन्टरनेट तथा सूचना प्रविधि व्यवस्थापन (वडा स्तरमा)	सेट	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
जनप्रतिनिधी तथा कर्मचारी तालिम	वटा	४	१	१	१	१	०	५००	१००	१००	१००	१००	०
अनुगमन तथा मूल्याङकन तालिम	वटा	४	१	१	१	१	०	१,०००	२५०	२५०	२५०	२५०	०
अनुगमन तथा मूल्याङकन कार्यक्रम	वटा	४	१	१	१	१	०	२,०००	५००	५००	५००	५००	०
सार्वजनिक सुनुवाइ तथा लेखा परीक्षण	वटा	५	१	१	१	१	५	१,०००	२००	२००	२००	२००	२००
ऐन नियमको निर्माण	वटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	५००	१००	१००	१००	१००	१००

जम्मा								८,०००	२२५०	२२५०	१७५०	१२५०	४००

अनुसूची ४: नगर स्तरीय रणनैतिक आयोजना (प्रोजेक्ट बैंक)

आर्थिक विकास योजना				
क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथमिकीकरण
अल्पकालिन योजना				
१	हिउदे तरकारीको उन्नत विउमा सतप्रतिशत अनुदान दिने ।		७५००	P1
२	व्यवसायिक चिया तथा अलैंची र किवी खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम गर्ने ।		५०००	P1
३	प्लाष्टिक टनेल र ग्रिन नेट वितरणमा ५०% अनुदान दिने ।		१५०००	P2
४	जैविक खेती र जैविक मल उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		७५००	P2
५	कृषि प्रसार सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P2
६	जंगली जनावरको आतंक नियन्त्रण गर्नलाई बजेटको व्यवस्था गरी रणनीति गर्जुमा गर्ने ।		७५००	P2
७	कृषकहरुलाई वेमौसमी खेती गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।	नीतिगत	३०००	P1
८	विशेषज्ञ सहितको घुम्ति सेवा शिविर सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	४०००	P2
९	कृषि मेला प्रदर्शनी आयोना गर्ने ।	बार्षिक	५०००	P2
१०	उच्च मूल्य श्रृङ्खला अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	६०००	P3
११	नमूनाका लागी जैविक कृषि पकेट क्षेत्र विकास गर्न ।	२ वटा	७५००	P2
१२	सिंचाइ सम्बन्धी नीति र ऐनहरु तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P1
१३	स्थानीय युवाहरुलाई मोटरसाइकल, प्लम्विङ, इलेक्ट्रीसियन, कुक, वेटर, चारपांग्रे सवारी, ढुंगा कुँद्ने, मोवाईल, रेडियो, टिभी, एलसीडी, कम्प्युटर मर्मत सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	५० जना	१७५०	P3
१४	चोयाको डोको, डालो, थुन्से, मान्द्रो, नाम्लो, नाङ्लो आदि उत्पादन तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।		२५००	P2
१५	उद्यमशीलता र सीप तथा क्षमता विकास गर्न तालिमहरु सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	४०००	P1

१६	स्थानीय उत्पादनहरूको प्रशोधन, लेवलिङ, ब्रान्डिङ तथा प्याकेजिङ गर्ने ।		१२५००	P2
१७	महिलाहरुलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गर्ने ।	२००	७०००	P2
१८	रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	५०००	P1
१९	गाउँपालिकाको पर्यटन नीति र कार्यविधिहरु निर्माण गर्ने ।	नीतिगत	१५००	P2
२०	गाउँपालिकाको पर्यटन विकासको लागी पर्यटन क्षेत्र विकास समितिहरु गठन गर्ने ।	नीतिगत	५००	P1
२१	लिखुपिके गाउँपालिकाको पर्यटकीय स्थलहरुबारे जानकारीमूलक होर्डिङ बोर्डहरु वडा नं. १ र ५ का गुम्बाहरुको बृत्त चित्र तयार गरी प्रचार प्रसार गर्ने ।	५ स्थानमा	१५००	P2
२२	वडा नं. १ को गुम्बा गाउँ, २ को गोली, ३को नामखेली, ४ को छुसा र ठेल्मा र ५ को भकान्जेमा होम स्टेको पूर्वाधार निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने ।	५ स्थानमा	७५००	P1
२३	कृषि पर्यटनलाई प्रोत्साहन गर्ने नीति निर्माण गर्ने ।	नीतिगत	१०००	P2
२४	गाउँपालिका भित्रका धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरुको 3D Vertual Tour को साथै अनलाइन ट्रेसरुट तयार गर्ने ।		३०००	P3
२५	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलमा फ्री-वाइफाइको पूर्वाधार जडान गर्ने ।		१५००	P3
२६	राष्ट्रिय रोजगार नीति तथा श्रमिकको हक हित सम्बन्धि कानुन प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गर्ने ।	नीतिगत	१०००	P3
२७	श्रमिकको कार्य क्षेत्रमा सुरक्षाको मापदण्ड लागू गर्न सहयोग गर्ने ।	नीतिगत	२०००	P3
२८	पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण गर्ने		२७५००	P2
२९	स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरुको सम्वर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने		१२५००	P2
३०	गाउँपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जानेका निम्ति श्रम क्षेत्र निर्धारण गरी उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		५५००	P3
३१	लिगुर्मु सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने ।	२ कि.मि..	३६७५७	P2
३२	पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सिजनल प्याकेज कार्यक्रमहरु तयार गर्ने		४५००	P1
	जम्मा		२११५०७	

मध्यकालिन योजना				
१	कृषि बजारको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	२ स्थान	२२८८०	P3
२	औधोगिक एवं व्यापार नीति र कानूनहरु तर्जुमा गर्ने।	नीतिगत	१०००	P3
४	स्थानीय उत्पादन आलुको व्रान्डिङ तथा प्याकेजिङ गर्ने ।		७५००	P2
६	पर्यटन ट्रेकिङ रुटहरुको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।		४०००	P1
७	लिखुपिके गाउँपालिकाको पहिचान झल्कने खालको पर्यटन द्वार निर्माण गर्ने ।		१४५००	P4
८	कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने ।(वडा नं १ मा ओखर, स्याउ र आलु र चिया २ र ४ मा अलैची र किवी, चिया,३ मा अलैची किवी, चिया ५ मा अलैची, किवी र चिया पकेट क्षेत्र, (वडा नं ३ मा कफि पकेट क्षेत्र)		२२५००	P1
९	धार्मिक क्षेत्रहरुमा कम्पाउ वाल निर्माण गर्ने		१२५००	P4
१०	एक डा १ कृषि उपज संकलन केन्द्रहरु निर्माण गर्ने ।	५ वटा	४९५००	P2
११	कृषि प्राविधिक तथा जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।	नीतिगत	१०००	P3
१२	ट्राभल एजेन्सीको व्यवस्था गर्ने ।	१ वटा	२५००	P4
१३	पहिरो, डुबान, बाढी र नदी कटान नियन्त्रणका लागी गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।		४०००	
१४	कृषि यन्त्र (मिनिटेलर, थ्रेसर, बस कटर, स्प्रेयर) वितरणमा ७०% अनुदान प्रदान गर्ने ।	नीतिगत	३५०००	P1
१५	आपूर्ति न्यूनीकरण गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने	नीतिगत	५००	P3
१६	बाह्य लगानी आकर्षण गर्न नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	नीतिगत	१०००	P2
१७	कृषक तालिम र भ्रमण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	५०००	P1
१८	व्यावसायिक खेतीको लागी पूर्वाधार तयार गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		१३५००	P2
१९	प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने ।		५०००	P1
२०	कृषि विमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		७५००	P1

२१	युवा स्वयंसेवक विपद प्रतिकार्य क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने		३५००	P3
	जम्मा		२१२८८०	P2
दिर्घकालीन योजना (सिंचाइ)				
१	सेङीङ् खर्क गेप्चुका काप्ति गोली सिंचाइ आयोजना सम्पन्न गर्ने ।	१३ कि.मि..	२३८९२६	P1
२	बाघदुङ खोलाको पानी मेस्की गोली आयोजना सम्पन्न गर्ने	५ कि.मि..	९१८९४	P2
३	जेङदालु कुरेशी खोला सिंचाइ आयोजना सम्पन्न गर्ने ।	७ कि.मि..	१२८६५२	P1
४	ढोडेनी सिंचाइ कुलो स्तरोन्नती गर्ने ।	७ कि.मि..	१५४११	P1
५	दोभान गैरो मुहान (सेटे, भकान्जे, सगडाँडा किन्जा सिंचाइ) सम्पन्न गर्ने ।	२० कि.मि..	३६७५७९	P1
६	किञ्जा खोलाबाट (कालीदह), रिन्डाँडा, दोछिम, डुँडा लिफ्टिङ सिंचाइ निर्माण गर्ने	४ कि.मि..	७३५१५	P2
७	कुपाङखोला सिंचाइ स्तरोन्नती गर्ने ।	१० कि.मि..	१८३७८९	P1

सामाजिक विकास योजना				
क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथमिकीकरण
अल्पकालिन योजना				
१	गाउँपालिकाको स्वास्थ्य नीति तर्जुमा गर्ने	नीतिगत	५००	P1
२	आधारभूत औषधीहरु अनिबार्य रुपमा गाउँपालिकामा नै उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने ।		७५००	P1
३	सुत्केरी भेटघाटको लागी ५००० उपलब्ध गराऊने ।	५०००	५०००	P1
४	मृत्यु संस्कारको लागी पिडित परिवारलाई ५००० उपलब्ध गराऊने ।		७५००	P1
५	स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	२०००	P1
६	खोप कार्यक्रम र स्वास्थ्य घुम्ति सेवा नियमित रुपमा सञ्चालन गर्ने ।		३०००	P1
७	विद्यालयमा सञ्चालन भएको दिवा खाजाको पोषणको अवस्था अनुगमन गरी सुदृढ गर्ने ।		५०००	P1

८	स्वास्थ्य चौकी र अस्पतालहरुबाट निस्कने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने ।		१५०००	P2
९	गाउँपालिकाका वडाहरुमा प्रत्येक वर्ष बिशेषज्ञ सहितको स्वास्थ्य सिविर सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	५५००	P1
१०	हिमगंगा मा.वि.लाई कृषि प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन गर्ने ।		३५७५०	P2
११	बुद्ध मा.वि. वडा २ र चन्द्र ज्योति आ.वि. लाई माध्यमिक तह सञ्चालन गर्ने ।		२३३७५	P2
१२	शिक्षा उपसमिति र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		२५००	P2
१३	विद्यालयमा फिल्टर सहितको खानेपानीको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१० वटा	१८४३	P1
१४	हरेक विद्यालयमा धारा सहितको ट्यांकी राखी नियमित हात धुने व्यवस्था गर्ने ।	२० वटा	२०४८	P1
१५	सबै विद्यालयहरुमा उच्च गतिको इन्टरनेट जडान गर्ने ।	२२ वटा	२७५०	P3
१६	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P2
१७	विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरी विद्यालय उमेर समूहका सतप्रतिशत बालबालिका विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने ।		३०००	P1
१८	सामाजिक शिक्षा बिषयमा प्रयोगात्मक ज्ञानका निमित्त शैक्षिक भ्रमणको व्यवस्था गर्ने ।	बार्षिक	४०००	P1
१९	विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य अवस्थाको नियमित चेकजाँच गर्न विद्यालय नर्सको व्यवस्था गरी प्राथमिक स्वास्थ्य सामग्री उपलब्ध गराउने ।		५०००	P1
२०	विद्यालयहरुमा डिजिटल शैक्षिक सामाग्री उपलब्ध गराउने ।	२०	३२६०	P2
२१	विद्यालयहरुमा सि सि टिभी क्यामरा जडान गर्ने ।	१० वटा	१०३०	P2
२२	विद्यालयहरुमा शैक्षिक दरबन्दी अभाव न्यून गर्न गाउँपालिकाबाट विद्यालयहरुलाई दिदै आएको SRT का आधारमा दरबन्दी एवं अनुदानलाई निरन्ततरता दिने ।	नीतिगत		P1
२३	शिक्षक तालिम सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	५०००	P1
२४	सामाजिक लेखापरीक्षण गर्ने ।	चौमासिक	१५००	P1
२५	गरिब, जेहन्दार र पिछाडिएका समुदायका विद्यार्थीहरुको लागी छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।	२०० जना	१२०००	P1
२७	लक्षित वर्गहरुलाई अनौपचारिक कक्षाहरु सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P1
२८	पालिका स्तरिय भलिबल र फुटबल प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	३०००	
२९	आधारभूत तह स्तरीय रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ।	बार्षिक	२०००	P2

३०	खानेपानी तथा स्वास्थ्यको गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।		३०००	P2
३१	दक्ष जनशक्ति उत्पादन तथा सचेतना तालिम सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	४०००	P2
३२	आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन र नीति निर्माणको लागी अन्तर सरकार समन्वय गर्ने ।	नीतिगत		P1
३३	खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुलाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।		५०००	P1
३४	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण गर्ने ।	५ वटा	१०५७०	P1
३५	सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	नीतिगत		P1
३६	नीति निर्माण तहमा महिलाहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।	नीतिगत		P1
३७	महिलाहरुको स्वास्थ्य परीक्षण गर्न स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने	अर्ध बार्षिक	४०००	P2
३८	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P1
३९	सामाजिक विभेदको न्यूनीकरण गर्न जनचेतन सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	१५००	P1
४२	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कानुन र नीतिहरु तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P1
४३	लैंगिक हिंसा निवारण कोष र बाल संरक्षण सम्बन्धी कार्यविधिको कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।	नीतिगत		P1
४५	महिला तथा लक्षित वर्गको लागी आय आर्जन तथा रोजगारीमूलक तालिमहरु सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	४०००	P2
४६	न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		२५००	P1
४७	महिला शसक्तिकरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		२०००	P1
४८	नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		३५००	P2
४९	आर्थिक रुपले विपन्न, असहाय र अपांगता भएका व्यक्ति तथा परिवारलाई आवश्यक राहतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		१३५००	P1
५०	स्वास्थ्य संस्थाहरुमा गर्भवती महिलाहरुको दर्ता र अद्यावधिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P1
५१	युवाहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु गर्ने		४०००	P2
५२	राष्ट्रपति रनिंग शिल्ड प्रतियोगिताका सबै खेल इभेन्टहरुमा विद्यार्थी सहभागिता वृद्धि गर्ने ।		२५००	P2
५३	युवा तथा खेलकुदको संस्थागत विकास गर्न पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।		२७५००	P3
५४	खेल प्रशिक्षकहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने ।		३०००	P3

५५	स्थानीय युवा क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		५५००	P2
५६	युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी आवश्यक नीतिहरु तर्जुमा गर्ने ।		१०००	P1
५७	प्रत्येक विद्यालयहरुमा खेलकुद शिक्षक र सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउने ।		१२५००	P1
५८	साबिक वडामा टोल विकास/ युवा क्लब/ वाल क्लब गठन गरी काम कर्तव्य र अधिकार बारे अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P1
५९	टोल विकास संस्थाहरुलाई विकास निर्माण तथा सामाजिक आर्थिक कार्यमा सक्रिय बनाउने		१५००	P2
६१	स्थानीय पदाधिकारी तथा जनप्रतिनिधिहरुबिच अन्तरक्रिया तथा तालिम गोष्ठी सञ्चालन गर्ने ।		२५००	P1
६२	विद्यार्थी तथा शिक्षकहरुलाई घटना दर्ताको महत्वबारे अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		२०००	P1
६३	प्रत्येक वर्ष बैशाख १ गते देखि ७ गतेसम्म घटना दर्ता सप्ताह कार्यक्रम गर्ने ।		१५००	P1
६४	प्रत्येक वर्ष सार्वजनिक सेवा सम्बन्धी घुम्ती शिविर सञ्चालन गर्ने ।		५०००	P1
६५	अपांगता भएका व्यक्तिहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागी विभिन्न शिपमूलक तथा व्यवसायिक तालिम सञ्चालन गर्ने		४०००	P2
६६	लैंगिक उत्तरदायी बजेट परीक्षण गर्ने		२०००	P3
६७	महिलाहरुलाई होमस्टे सञ्चालन सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने	२० जना	३५०	P2
६८	गुम्बा, गुठी र चैत्यको सम्बर्द्धन गर्ने ।	२० वटा	३५००	P3
६९	दर्ता भएका आमा समूहलाई प्रशासनिक खर्चका लागी बार्षिक ५०००। उपलब्ध गराउने	२० वटा	५००	P2
७०	दर्ता भएका टोल विकासलाई प्रशासनिक खर्चका लागी बार्षिक २००००। उपलब्ध गराउने	२० वटा	२०००	P1
७१	दर्ता वाल क्लब र युवा क्लबलाई प्रशासनिक खर्चका लागी बार्षिक १००००। उपलब्ध गराउने	४० वटा	२०००	P1
जम्मा			३११४७६	
मध्यकालिन योजना				
१	गाउँपालिकाको स्वास्थ्य प्रोफाइल तयार गर्ने ।		२०००	P1
२	गाउँपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी, औजार, उपकरण र प्राविधिकहरुको व्यवस्था गर्ने ।		७५००	P1

३	रेफरल अस्पतालको लागी विशेषज्ञ अस्पतालसँग समन्वय गर्ने ।	नीतिगत		P1
४	चौलाखर्कमा योगा हल निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१५२५०	P3
५	सबै नागरिकहरुलाई स्वास्थ्य बिमा सेवामा आबद्ध गर्ने ।	नीतिगत	२०००	P1
६	सबै स्वास्थ्य चौकीहरुमा ल्याब सेवा सञ्चालन गर्ने।	4 वटा	२१०००	P3
७	स्वास्थ्य चौकीहरु अन्तर्गत खोप केन्द्र भवन नभएको ठाउँमा खोप केन्द्रको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	२ वटा	४३७५	P1
८	चौलाखर्कमा डिजिटल भिडियो एक्सरे मेसिन तथा ल्याबको लागी बायोकेमेस्ट्री एनालाइजर तथा अन्य उपकरण खरिद गर्ने ।	१ वटा	१२२५०	P1
९	प्रत्येक वडामा व्यायामशाला निर्माण गर्ने ।	५ टा	५५४५५	P3
१०	स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुत्केरी हुन निशुल्क एम्बुलेन्सको सेवा प्रदान गर्ने ।	2 वटा	१५०००	P1
११	खाद्य सुरक्षाको लागी माटोको उर्वरा शक्ति बढाउने, उन्नत वालीको प्रयोग गर्ने, बाली बिमा गर्ने, भूमिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।		७५००	P1, P2, P3
१२	शिक्षित युवा किसानहरूलाई कृषि व्यवसायमा आकर्षित गरी खाद्य सुरक्षालाई सबल बनाउने		४५००	P2
१३	खाद्यान्न संकटबाट मुक्ति पाउनका लागी किसानदेखि उपभोक्तासम्मको आपूर्ति शृंखलामा कार्य गर्न सबैले विशेष भूमिका निर्वाह गर्ने ।		५०००	P3
१४	खाद्यान्न, दूध, मासु, माछा, फलफूल, तरकारी तथा खाद्य तेलको गुणस्तर कायम गर्न खाद्यान्न गुणस्तर कानुन बनाएर कडाइसाथ लागू गर्ने ।	नीतिगत		P1
१५	विद्यालयहरुमा हुने खर्च र सामाग्री व्यवस्थापनका निमित्त लेखा व्यवस्थापन, जिन्सी व्यवस्थापन र पुस्तकालय व्यवस्थापनलाई डिजिटल व्यवस्थापन गर्न सफ्टवेयर खरिद गरी वितरण गर्ने ।		७५००	P3
१६	गाउँपालिकामा सूचना प्रविधि तथा कम्प्युटर ल्याव स्थापना गर्ने ।	१ वटा	११०००	P3
१७	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने ।		३०००	P1
१८	विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारको मर्मत र स्तरोन्नति गर्ने ।	३० वटा	७६५००	P2
१९	खेलकुद विकासको लागी स्थानीय विद्यालयका खेल मैदानहरुको स्तरोन्नति गर्ने ।	११ वटा	३५००७	P3
२०	सार्वजनिक पुस्तकालय स्थापना गर्ने ।	३ वटा	९०००	P3
२१	स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।		२०००	P3

२२	हाल बजार क्षेत्रबाट शुरुभएको भइरहेको फोहोरमैला संकलन कार्यलाई अन्य वडा र बस्तीहरुमा विस्तार गर्ने ।		४०००	P1
२३	खानेपानीका विद्यमान संरचनाहरु मर्मत गर्ने ।		१३५००	P1
२४	फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरण स्वच्छ राख्ने ।		७५००	P3
२५	पुनर्स्थापना योजना तथा पार्श्वचित्र तयार गर्ने ।		३०००	P2
२६	कार्यालयमा स्तनपान कक्षा बनाउने	५ वटा	९०००	P1
२७	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको परिचय पत्रमा पहुँच कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		३०००	P1
२८	अपाङ्गता रोकथामका लागी प्रेषण सेवा सञ्चालन गर्ने ।		५०००	P1
२९	महिला उद्यमीहरुद्वारा उत्पादित कृषिजन्य उत्पादनहरु तथा हस्तकलाका सामाग्रीहरुको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।		४०००	P3
३०	स्थानीय विद्यालयहरुमा खेलकुदको विकासको लागी घुम्ती खेल शिक्षक नियुक्ती गर्ने ।		२०००	P3
३१	युवाहरुलाई रोजगार सृजना र उद्यशीलताको लागी सहुलियत ऋण र तालिम प्रदान गर्ने ।		१२५००	P2
३२	टोल विकास संस्थाहरुलाई कार्यालय स्थापनाको लागी फर्निचर तथा लजिष्टिक खर्च उपलब्ध गराउने		१५०००	P3
३३	गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा १/१ वटा जेष्ठ नागरिक भेटघाट चौतारी निर्माण गर्ने ।	११ वटा	४८४०	P1
३४	महिलाहरुको स्वास्थ्य परीक्षण गर्न स्वास्थ्य शिविरहरु सञ्चालन गर्ने ।	अर्ध बार्षिक	४०००	P1
३५	दलित जातिलाई तालिम सहित प्रबिधि र औजार हस्तान्तरण गरिने ।	२० जना	१४००	P3
३६	वडा नं. ४ र ५ का थामी जातिलाई आयमूलक तालिम दिने ।	बार्षिक	५२५०	P1
	जम्मा		४०९०७७	
दिर्घकालीन योजना				
१	५ शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने ।		३५४३७	P1
२	आधारभूत स्वास्थ्य केद्रहरुमा आवश्यक्ताको आधारमा बर्थिङ सेन्टर र कर्मचारी आवास निर्माण गरी २४ घण्टा सेवा प्रदान गर्ने ।		२२५००	P1
३	विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा चिस्यान भण्डारको व्यवस्था गर्ने ।		११५००	P2

४	स्वास्थ्य चौकीमा दक्ष जनशक्तिमा व्यवस्था गरी सुधार गर्ने ।	५ वटा	१७५००	P1
५	विद्यालयमा वालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री र महिला मैत्री संरचना विकास गर्ने ।		१४५००	P1
६	विद्यालय कलर कोड अनुसार विद्यालयहरुको रंगरोगन गरी विद्यालयलाई पहिचान योग्य बनाउने ।		१७५००	P2
७	वहुप्राविधिक शिक्षालयको स्थापना गर्ने ।	१ वटा	३९३७५	P1
८	एक घर एक धाराको लागी पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	२५००	४८४१७	P1, P2
९	खानेपानी अपुग भएका वडा र बस्तीहरुको लागी नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने ।	५ वटा	३८७३४	P1
१०	वडा १ स्थानीय खेल मैदान निर्माण गर्ने गर्ने ।		१४७७२	P3
११	कभर्ड हलको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१ वटा	३५१००	P3
	जम्मा		२९५३३५	

भौतिक विकास योजना				
क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथमिकीकरण
अल्पकालिन योजना				
१	आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरु तर्जुमा गर्ने ।		५०००	P1
२	शुरक्षित र व्यवस्थित बस्ती विकासको लागी संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।		२०००	P1
३	रैथाने संग्राहलय र प्रदर्शनी स्थलको संभाव्यता अध्ययन तथा विकास गर्ने ।		२०००	P3
४	चौलाखर्कमा १ व्यापारिक केन्द्रको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		१५००	P3
४	शुरक्षित भवन निर्माणको लागी प्राविधिक जनशक्ति, कालिगढ तथा सेवाग्राहीलाई तालिम तथा सचेतन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	५० जना	१७५०	P3
५	नयाँ सडक निर्माण गर्दा प्राविधिक अध्ययन गर्ने ।		५०००	P1
६	स्थानीय साधन, श्रोत र सिपको अत्यधिक उपयोग गर्ने नीति तर्जुमा गर्ने ।	नीतिगत	५००	P3

७	सडक तथा पुल निर्माण गर्दा गुणस्तरीयता कायम गर्न निर्माण व्यवसायीले नै आयोजना हस्तान्तरण भएको कम्तीमा ५ वर्ष सम्म मर्मत सम्भार समेत गर्ने गरी ठेक्का व्यवस्थापन गर्ने ।	नीतिगत	३५००	P2
८	वैकल्पिक उर्जा र लघु जलविद्युतहरुको संभाव्यता अध्ययन गर्ने ।		७५००	P3
८	सोतिघाट देखि पालिका केन्द्रसम्मको सडक कालो पत्रे गर्ने	५ कि.मि..	१९६४५१	P1
९	ईन्टरनेट सेवा नपुगेका वडा, टोल र बस्तीहरुमा सेवा पुऱ्याउन सेवा प्रदायक संस्थाहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।		३०००	P3
	जम्मा		२२८२०१	
	मध्यकालिन योजना			
१	चौलाखर्कमा १ व्यापारिक केन्द्र स्थापना गर्ने	१ वटा	४१२५०	P3
१	सार्वजनिक जग्गा र नदी किनार लगायतका क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने बस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरुलाई निरुत्साहित गर्ने ।	नीतिगत	५०००	P1
२	सरकारी भवनहरु निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री, किफायती र परम्परागत निर्माण प्रविधि एवं स्थानीय वास्तुकलाको समेत जगेर्ना हुने गरी निर्माण गर्ने ।		नीतिगत	P1
३	गाउँपालिका भित्रका खाली जग्गाहरु पहिचान गरी हरियाली पार्क विकास गर्ने ।		२३५००	P1, P3
४	व्यवस्थित शवदाह स्थल निर्माण गर्ने ।	३ वटा	४६००	P1
५	निजी र सामुदायिक भवनहरु निर्माण गर्दा स्थानीय वास्तुकला र शैलीमा निर्माण गर्नलाई प्रोत्साहन गर्ने ।		नीतीगत	P1
६	गाउँपालिकामा ३ विभिन्न स्थानमा हेलिप्याड निर्माण गर्ने ।	५ वटा	१६२५०	P3
७	बजार क्षेत्रहरुमा स्तरीय बस स्ट्याण्ड निर्माण गर्ने ।	५ वटा	७२५०	P3
९	सडकहरूको नियमित स्तरोउन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने ।	करिब २० कि.मि..	१४६४१६	P1
११	पुराना पुल र कल्भर्टहरुको नियमित मर्मत संभार गर्न कोष खडा गर्ने ।		३२५००	P1
१२	किन्जा लाम्जुरा सडक स्तरोन्नती गर्ने । (क्रमागत रुपमा)	२५ कि.मि..	८९४२४९	P1
१३	सोती खोला - चौलाखर्क-गुम्बा लाममाने सडक स्तरोन्नती गर्ने । (क्रमागत रुपमा)	२५ कि.मि..	८९४२४९	P1

१४	किन्जा खोला डुँडा-चौलाखर्क-गोली-मैली मादलु (क्रमागत)	३० कि.मि..	१०७३०९९	P1
१५	मुख्य टोल, बस्ती र स-साना बजार केन्द्रहरुमा पुग्ने सकडमा सडक वत्ती जडान गर्ने ।	१२५ वटा	१२८७५	P2
१६	कृषि योग्य जमीन र खेतहरुमा सिंचाइको लागी विद्युतीकरण गर्ने ।		२२५००	P1
१७	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनमा सहयोग गर्ने ।		नीतीगत	P1
१८	सिंचाइ, घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहुलियत प्रदान गर्ने ।		१५५००	P1
१९	विद्युतीय चुल्होको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नको लागी स्थानीय घरपरिवारलाई अनुदान र सहुलियतमा विद्युतीय चुल्हो उपलब्ध गराउने ।	२००० वटा	१०८००	P2
२१	सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने		१३६००	P2
२३				
	नयाँ ट्र्याक खोल्ने			
२४	लिखु पिके गापा वडा ३ नाम्खेली हुँदै वडा १ गुम्वा जोड्ने सडक बाटो			P2
२५	लिखु पिके गापा वडा ३ को चौडीडाँडाहुँदै देवीथान जोड्ने सडकबाटो			P2
२६	लिखु पिके गापा वाडा ३ सवर्प मोड हुँदै लिखुपिके गापा वडा ४ लेलेपु जोड्ने सडकबाटो			P2
	जम्मा		३२५५३८८	
	दिर्घकालीन योजना			
१	संभाव्यता अध्ययन र भू-उपयोग नीति अनुसार प्रदेश सरकार र निजी क्षेत्रसमेतको सहकार्यमा आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		४५०००	P3
२	न्यून आय हुने वर्गका लागी सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने ।		२२५००	P2
३	जोखिममा रहेका बस्तीहरुलाई शुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने ।		४२५००	P1
४	पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने (वडा नं. १ को गुबा र ५ को दाक्चु गाउँमा) ।	२	१२७५०	P2
५	कृषि सडक संजाल विस्तार गर्ने ।	करिब २५ कि.मि.	४५६३७५	P3

	जम्मा		५७९१२५	

वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन				
क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथामिकिकरण
अल्पकालिन योजना				
१	लिखुपिके गाउँपालिकाको “वातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७७” र “विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७८” र “नदी तथा अन्य सार्वजनिक क्षेत्रको सरसफाइ सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” लाई पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा लैजाने ।	नीतिगत	३०००	P1
२	वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागी अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		२०००	P3
३	गाउँपालिकामा राहत सामाग्री खरिद तथा भण्डारको व्यवस्था गर्ने	३०० घरपरिवार	७५००	P1
४	गाउँपालिका स्तरको विपद व्यवस्थापन कार्य योजना तथा नक्शांकन गर्ने ।		१५००	P2
५	सरकारी, गैऱ्हसरकारी, व्यापारिक तथा सार्वजनिक संघ संस्थाहरुमा फायर स्टिङगुइसर राख्ने	१५० वटा	७९५०	P1
६	समुदाय स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी क्रियाशिल बनाउने	नीतिगत		P1
७	धार्मिक स्थल, पर्यटकीय स्थल र सामाजिक स्थलहरुमा फोहोर व्यवस्थापनको लागी डस्टविन राख्ने व्यवस्था मिलाउने ।	३००	१५६०	P3
८	पहिरो प्रभावित कोरेसी राङदा, रिनडाँडा, सापे काप्ती, बुर्नालु, पोखरी, भकान्जे पहिरो क्षेत्रमा र अलैची, किवि, चिराइतो आदि वैकल्पिक खेती गर्न लगाउने ।		५५००	P3
९	वन झाँडी बढन दिएर वन्यजन्तुको वासस्थान र खानाको संरक्षण गर्ने ।		३०००	P3

११	वातावरण मैत्री र जलवायु सशक्त कृषि वालीको लागी प्रदेश सरकार र सरोकारवालाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	नीतिगत		P3
१२	खडेरी तथा अधिक बर्षा सहन सक्ने खालका वालीहरुको संभाव्यता अध्ययन गरी स्थानीय कृषकहरुलाई उक्त वालीहरु लगाउन प्रोत्साहन गर्ने ।		२०००	P2
१४	वन्यजन्तु नियन्त्रणका लागी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	नीतिगत		P2
१५	स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरण मैत्री हरित झोला उपयोगमा ल्याउनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।		१०००	P3
१६	किटनाशक औषधी प्रयोग र व्यवस्थापन गर्ने काममा स्थानीय कृषक, उपभोक्ता समूह र संघ संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।		१५००	P3
१७	गाउँपालिकामा वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।	नीतिगत		P3
१८	गाउँपालिकाको चौंलाखर्क बजार क्षेत्रमा ढल व्यवस्थापनको लागी विस्तृत ईन्जिनियरिङ अध्यनन गर्ने ।		२०००	P2
१९	सफा शौचालय, सफासुग्घर भान्साघर एवं फोहोरमैलाको स्रोत पहिचान र उत्सर्गन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		११०००	P3
	जम्मा		५४०१०	
मध्यकालिन योजना				
१	दकमकल, एम्बुलेन्स तथा शववाहन खरिद तथा व्यवस्थापन गर्ने	१/१ वटा	३१३००	P1
२	जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको अध्ययन गर्ने ।		५०००	P3
३	प्राङ्गारिक कृषि खेती प्रवर्द्धन गर्ने र प्राङगरिक मल उत्पादन गर्न अध्ययन गर्ने ।	१ वटा	२५००	P3
४	अन्नवालीको सट्टामा वन्यजन्तुले असर नगर्ने वा कम असर गर्ने वाली प्रणाली विकास गर्ने जस्तै जडीबुटी खेती, कागती, किवी, ज्यामिर, भक्किमिलो, कफीङ, अदुवा, बेसार, अकवरे, आलु खेती आदी ।		८७५०	P3
६	जङगलमा पानी पोखरी र दहहरुको निर्माण गर्ने ।	५ वटा	२२५०	P3
७	स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने		३०००	P1
९	गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पहिरोहरु नियन्त्रण तथा रोकथाम गर्न पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।		३७५००	P3
१०	शुरक्षित स्थानको छनौट गरी बस्ती बसाउने र संवेदनशील क्षेत्रमा रहेका बस्तीहरु स्थानान्तरण गर्ने ।		२४५००	P1

११	रासायनिक मल र बिषादिको प्रयोगलाई न्यूनीकरण गर्दै जैविक बिषादिको प्रयोग गर्नलाई प्रोत्साहन गर्ने ।		४०००	P3
१२	स्थानीय खोलानाला, पोखरी र जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।		५५००	P3
१३	वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी नीति र योजनाहरु तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P1
१४	वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षणको लागी अन्तर सरकार र निकायहरुबिच समन्वय गर्ने ।	नीतिगत		P1
१५	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका लागी गाउँपालिकाबाट आवश्यकता र प्राथमिकताको आधारमा हरेक वर्ष बजेट छुट्याउने।		१२५००	P1
१६	फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागी स्थाइ स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण गर्ने ।		३५०००	P3
जम्मा			१५०८००	
दिर्घकालीन योजना				
१	लिखुपिके गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका पानीको मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षणको अध्ययन गरी योजना निर्माण गर्ने।		२२५००	P3
२	पालिकाको क्षेत्रभित्र रहेका सुख्खा ग्रस्त क्षेत्रको अध्ययन गरी डाँडामा आकाशे पानी संकलन गर्नको लागी पोखरी निर्माण गर्ने ।	२५	११२५०	P3
३	पालिका क्षेत्रभित्र चट्याङ क्षेत्रको अध्ययन गरी सामुदायिक अर्थिङ सिस्टम राख्ने ।	५	६२५०	P3
४	कृषि वाली र पशु विमाको व्यवस्था गर्ने ।		१५०००	P2
६	जंगली जनावरहरु र मानव विच अनुकूलन स्थापित गर्न अध्ययन अनुसन्धान गर्ने र स्थानीयवासीहरुको लागी सचेतना कार्यक्रमहरु गर्ने ।		५०००	P3
७	संभाव्यता अध्ययनको आधारमा मुख्य बजार क्षेत्र र घना बस्तीहरुमा ढल संजालको निर्माण गर्ने ।	११कि.मि..	२०२१६८	P3
	जम्मा		२९३६६८	

संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना				
क्र.स.	कार्यक्रम	परिणाम	लागत अनुमान (रु हजारमा)	प्राथमिकीकरण
अल्पकालिन योजना				

१	राजस्व अभिवृद्धिका लागी “राजस्व सुधार कार्ययोजना २०७८” लाई क्रमश कार्यान्वयन लैजाने ।	नीतिगत	२०००	P1
२	वडा स्तरमा कर सम्बन्धी चेतना जगाउँन कर शिक्षा लागू गर्ने ।	नीतिगत	१०००	P3
३	गाउँपालिका मातहतका सबै कार्यालयहरु र विद्यालयहरुमा वेभ प्रणालीमा आधारित ई-हाजिरि सिस्टम लागू गर्ने ।		२६५०	P2
४	गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह र राजस्व संकलनमा “नागरिक सहभागिता र सार्वजनिक जवाफदेहिता सम्बन्धी संचार रणनीति” तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P3
५	गाउँपालिकाको यातायात गुरु योजना तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P1
६	गाउँपालिकाको “मध्यकालीन खर्च संरचना” तयार गर्ने ।		१५००	
७	गाउँपालिकाको संगठन संरचना तथा कर्मचारी दरबन्धी तर्जुमा सम्बन्धी संगठन र व्यवस्थापन सर्भेक्षण (O & M Survey) तयार गर्ने ।		२०००	P1
८	गाउँपालिकाको “गुनासो सुनुवाइ तथा सम्बोधन कार्यविधि” तर्जुमा गर्ने ।		१०००	P1
१०	प्रत्येक वर्ष बार्षिक बजेट कार्यान्वयनको प्रगति समिक्षा गर्ने ।		२०००	P3
११	सार्वजनिक नीति क्षेत्र साझेदारी सम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्ने ।		१०००	P1
१२	गाउँपालिकाकमा पुस्तकालयको व्यवस्था गर्ने ।		५५००	P2
१३	गाउँपालिका क्षेत्र तथा साँध सिमाना पहिचान सहितको होर्डिङ बोर्डहरु राख्ने ।		२०००	P3
१४	सार्वजनिक सुनवाइ चौमासिक रुपमा गर्ने ।		३०००	P1
१५	धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलमा फ्री-इन्टरनेट जडान गर्ने ।		२५००	P3
१६	विद्यालयहरुमा रिमोट कन्ट्रोलमा आधारित सिसि क्यामरा जडान गर्ने ।		६५००	P3
१७	विभिन्न निकायहरुसँग समन्वय गरी आन्तरिक स्रोत पहिचालन गर्न नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	नीतिगत		P1
१८	गाउँपालिका भित्रका सरकारी निकायहरु तथा संघ संस्थाहरुसँग आवश्यक समन्वय गरी कार्य प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने ।	नीतिगत		P1
१९	रोजगारीका अवसरहरु अभिवृद्धि गर्न उद्यमीहरुलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।		५०००	P2
२०	वास्तविक आवश्यकताको सिद्धान्तलाई अनुसरण गरी योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।		२०००	P2
२१	स्थानीय सेवाको व्यवस्थापनमा सूचना तथा संचार प्रविधिको अत्यधिक उपयोग, प्रवर्द्धन र नियमन गर्ने ।		३५००	P3

२२	कर्मचारीको क्षमता विकास गर्न तालिम, उत्प्रेरणा, पुरस्कार र सजायँको व्यवस्था गर्ने ।		५०००	P1
२३	सुशासनको माध्यमद्वारा आर्थिक अनियमितता घटाई आर्थिक कारोवारमा पारदर्शिता ल्याउने ।	नीतिगत		P2
२४	विभिन्न प्रकारका अनौपचारिक वित्तीय कारोवारलाई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको दायरामा ल्याउने।	नीतिगत	२५००	P3
२५	भ्रष्ट्राचार विरुद्ध जनचेतना अभिवृद्धि गर्न सचेतना कार्यक्रम गर्ने ।		३०००	P1
२९	विद्यमान बेरुजुको अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्ने।	नीतिगत		P1
३०	तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, आवधिक रुपमा परिमार्जन र प्रकाशन गर्ने ।		३५००	P2
३१	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न कार्यक्रमहरु गर्ने ।		७५००	P1
३२	आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने ।	नीतिगत		P1
३३	गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरुमा इ-नोटिस बोर्डको व्यवस्था गर्ने ।		३५००	P2
३४	गाउँपालिकाको वेभ साइट नियमित रुपमा अद्यावधिक गर्ने ।		२०००	P1
	जम्मा		७९१५०	
मध्यकालिन योजना				
१	भू-उपयोग योजनालाई क्रमश कार्यान्वयनमा लैजाने ।		७५००	P3
२	दिगो विकासका लक्ष्यहरुको स्थानीयकरण नीति तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने ।		३०००	P3
४	सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा लिखुपिके गाउँपालिकाको मोवाइल एप निर्माण गर्ने ।		२५००	P2
५	गाउँपालिका र वडा स्थित कार्यालयहरुमा ई-गभर्नेन्सको (अनलाईन सेवा) लागी पूर्वाधार जडान गर्ने ।		४५००	P2
६	विद्युतीय सुशासन कायम गर्न अफिस अटोमेशन प्रणाली जडान गर्ने ।		५०००	P3
७	भुक्तानी एवम फ्छौट प्रणालीलाई कुशल, शुरक्षित तथा विश्वसनीय बनाउने ।		२०००	P2
८	न्यून आय भएका तथा ग्रामीण क्षेत्रमा बस्ने व्यक्तिहरुका लागी सहज र सुलभ वित्तीय प्रणालीको विकास गर्ने ।		३५००	P2
९	डिजिटल नागरिक वडापत्र तयार गरी पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने ।		२५००	P3

१०	गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरुको अनलाइन ट्रेसरुट तयार गर्ने ।		२०००	P3
	जम्मा		३२५००	
दिर्घकालीन योजना				
१	योजना बैंकको आधारमा भौतिक पूर्वाधारसँग सम्बन्धित आयोजनाहरुको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने ।		१२५००	P3
२	गाउँपालिकामा प्रशासकीय भवन निर्माण गर्ने ।	१ वटा	२५५००	P1
	जम्मा		३८०००	P3

अनुसूची ५: वडा स्तरीय योजनाहरु

वडा नः १		
१) सामाजिक विकास		**प्राथमिकिकरण**
क) शिक्षा		
क्र.स.	**योजनाको नाम**	
१	गोलि आ.वि गोचुका- ४ कोठे भवन निर्माण गर्नुपर्ने कम्प्युटर ल्याव , पुस्तकालय, दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी फर्निचर, को व्यबस्था, घेराबारा, गर्नुपर्ने खानेपानी शिक्षक तालिम शैक्षिक सामाग्री छात्राबास, को व्यवस्था गर्नुपर्ने।	१
२	खेती भूमि आ.वि – ४ कोठे पक्की भवन निर्माण गर्नुपर्ने, फर्निचर निर्माण गर्नुपर्ने र पुरानो पक्की भवन जिर्ण भएको हुँदा तत्काल बनाउनुपर्ने , दरबन्दी अनुसार कर्मचारी व्यवस्था हुनुपर्ने शैक्षिक सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने।	३
३	लुमुकर्मा आ.वि.- तारबार गर्नु पर्ने, ४ कोठे भवन निर्माण गर्नुपर्ने , फर्निचर र खानेपानीको व्यबस्था गर्नुपर्ने ।	२
४	रिगेल्मु आ.वि – तारवार ४ कोठे भवन फर्निचर र खानेपानी निर्माण गर्नुपर्ने।	३
ख) खानेपानी तथा सरसफाइ –		
१	सिङ बिरेमूहान सुधार गर्नुपर्ने , मर्मत सम्भार ट्याङ्की निर्माण, घेराबार , गर्नपर्ने ३५ घरले खानेपानीको प्रयोग गर्नुपर्ने । वडा भरी रहेको मुहानलाई संरक्षण गर्नुपर्ने बृक्षारोपण, तारजालीको व्यबस्थागर्नुपर्ने ।	१
ग) महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशिकरण		
१	वालबालिकाको लागी चिल्डेन पार्क बुक्किपेम्दुक मा निर्माण गर्ने,	२
२	महिलालाई शिक्षामा प्रोत्साहन गर्ने	१
३	महिलालाई सीपमूलक तालिमको व्यवस्था गर्ने।	१
४	लोकसेवा तयारीको लागी प्रोत्साहन गर्ने र तयारी कक्षा सञ्चालन गर्नुपर्ने।	१
५	धार्मिक सांस्कृतिमा, विभेद नभएको, ४% ले जागिर खाएको।	१/२...५
घ) युवा खेलकुद तथा नव प्रर्धन		

१	लिखुपिके गा.पा वडा नं. १ मा वडा स्तरीय खेलकुद मैदान गेब्चुका लब्सु डाडामा, सुविधा सम्पन्न खेल मैदान निर्माण गर्ने। अन्दाजी १०० रोपनी क्षेत्रफलमा मैदान निर्माण गर्ने।	३
२	नवप्रवर्धन – भलिबल, फुटबल, ब्याडमिन्टन, क्रिकेट, र अन्य खेलकुदमा खेलाडी हरुलाई प्रर्बर्धन गर्ने।	३
ङ) सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण		
१	वृद्ध व्यक्तिहरुलाई, घर घरमा स्वास्थ्य सेवा र उपलब्ध गराउने ।	१
२	पञ्जिकरणलाई व्यवस्थित गर्ने जनचेतना मूलक कार्यक्रम लागू गर्ने। जन्म मृत्यु, बसाइँसराइ, बिबाह , दर्ता, समयमा नगरेमा, सेवा सुविधाबाट बञ्चित गर्नुपर्ने नियम लागू गर्नुपर्ने।	१
च) पूर्वाधार		
१	भवन - वडा कार्यालयमा समीक्षाहल निर्माण गर्नुपर्ने २०० जना क्षमता भएको ५० फिट/५० फिट को भवन निर्माण गर्ने।	२
२	सामुदायिक वन पिके ल्हाण्साङ कर्मु वन उपभोक्ता समितिको २ कोठे भवन गुम्बा टोलमा बनाउने । बनेका सामुदायिक भवनलाई स्तरउन्नती गर्ने।	३
३	शेर्पा सांस्कृतिक संग्रालय गुम्बा	३
४	गेण्चुका सामुदायिक भवन	१
५	कान्ती सामुदायिक भवन	२
६	चमार्खु सामुदायिक भवन	१
७	पिके पोटर हाउस	२
८	पिके चार्जाङ घर	१
९	**आवास तथा बस्तीविकास**	
क) सडक		
१	कोशिनासा, डिब्मारे , छाँगा, सामसिङ, १२ किलोमिटर नया सडक निर्माण गर्नुपर्ने।	२
२	मुक्तान्जे, दोभान, जसे भञ्ज्याङग सडक १४ किलोमोटर नयाँ सडक निर्माण गर्नुपर्ने	२
ख) सडक स्तरोन्नती		
१	काफले चौर चमार्खु, काब्ति, गेण्चुका गुम्बा लाममाने सडक, पिच गर्नुपर्ने	३

२	गेण्चुका घुर्चिसे, नागथानम कोशिनासा , लामोमाने, सडक ग्राबेल साथ स्तरउन्नती गर्नुपर्ने	२
३	चण्डीथान रामसे, सडक सोलिङ तथा ग्याबिन निर्माण गर्नुपर्ने	१
४	गुम्बा बुलडाडा, खहरे, छुसा, सडक स्तरउन्नती गर्नुपर्ने	२
५	नागथान गुम्बा सडक सोलिङ र ग्याबिन वाल लगाउनु पर्ने	१
६	चमार्खु, कोतारदिङ, रासिन्दु , सडक स्तरउन्नती गर्नुपर्ने	१
७	चमार्खु लामडुवा सडक स्तरउन्नती गर्नुपर्ने	१
पूल तथा यातायात		
१	कोशिनासा खोला झोलुङ्गे पुल	**१**
२	सनियाखर्क मोटर खेल पुल	**२**
३	छागा मोटरखेल पुल	४
४	दोभान खोला मोटरखेल पुल	३
५	चमार्खु मानडाँडे पहिरे खोला कंक्रिट causeway	१
३) यातायात		
१	यातायात बसपार्क गुम्बा ५ रोपनी क्षेत्रफलमा निर्माण गर्ने	५
२	यात्रु प्रतिक्षालय सापेमा निर्माण गर्नुपर्ने ।	५
३	चमार्खुमा यात्रु प्रतिक्षालय निर्माण गर्नुपर्ने।	४
४	लिखुपिके वडा नं.१ र ३ नं. वडाको सिमानामा पक्की गेट निर्माण यातायात प्रवेश गर्नुपर्ने ।	१
५	बसपार्क र प्रत्येक प्रतिक्षालयमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्नुपर्ने।	५
जलश्रोत		
१	छोदिङ मुहान	**१**
२	ङाउर मुहान	**२**
३	गुम्बा मुहान	**२**
४	गेण्चूका मुहान लगायत १ नं. वडा भित्रका खानेपानी मुहान सरसफाइ तथा संरक्षण गर्नुपर्ने ।	१

ख) विद्युत तथा स्वच्छ उर्जा		
१	हाल प्रयोगमा भएको जलबिधुतलाई संरक्षण गर्ने, संघीय प्रसारण लाईनको माग गर्ने।	
ग) सूचना तथा संञ्चार		
१	प्रत्येक टोलमा सार्वजनिक सूचना बोर्डको व्यबस्था तत्काल गर्नुपर्ने।	१
२	नेपाल टेलिकमको 4G+ 5G टावरलाई सोलारको व्यवस्था गर्नुपर्ने।	१
३	लिखुपिके गा.पा. १ लाई फाइबरनेटको व्यवस्था तत्काल गर्नुपर्ने।	१
५	लिखुपिके गा.पा वडा नं. १ को सरकारी कार्यालयहरुलाई बैकल्पिक उर्जामा सोलार माग गर्नुपर्ने।	१
घ) वन तथा बातावरण		
१	**वन-** पिके लाप्साङकर्मु सामुदायिक वनलाई तत्काल दर्ता गर्नुपर्ने, सामुदायिक वनभित्रको खालि जग्गाहरुलाई सामुहिक नगदेबाली, लसुन, टिमुर , अदुवा, आलु, खेती गर्ने र जडिबुट्टि खेती गर्ने नर्सरी निर्माण गर्ने।	१
ङ)भु-संरक्षण		
१	चमार्खु पहिरोलाई रोकथाम तथा व्यबस्थापन गर्ने भु-गर्भबिद् अनुसन्धान गराइ रोकथाम गर्नेको लागी तत्काल पहल गर्ने (ग्याबिन, जाली, ढलनिकास वृक्षारोपण आदि तत्काल गर्ने । पहिरोमा जोखिम घरहरुलाई स्थानान्तरण गर्ने।	१
४)जैबिक बिबिधता		
१	जङ्गली जनावर , बाघ, भालु, मृग, स्याल, व्वासो, खरायो, वन खरायो, डाफे, कालिज, मूनाल, रेडपाण्डा आदि जनावरको संरक्षण गर्ने। जलचर थलचर सम्पूर्ण जनावरलाई संरक्षण गर्नुपर्ने र सो संरक्षण गर्दा बालीनाली तथा मानबिच, पशुजन्य हानि नोक्सानी भएकोले, यसको क्षतिपूर्ति नेपाल सरकारले गर्नुपर्ने	१
५)वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन		
क) जलबायु परिवर्तन		
१	जलवायु परिबर्तनको प्रभावले हिउँ कमपर्ने अतिवृष्टि, अनावृष्टि हुने बाली नाली कम उत्पादन दिने हुनाले सोको अनुसन्धान गरी परिबर्तन लाई अध्ययन गर्नुपर्ने।	१
ग) सुशासन तथा संस्थागत विकास		

१	नीति,कानुन , न्याय , तथा सुशासन संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति कानुनको मापदण्ड पालन गर्ने जनचेतना मूलक तालिम दिने हाललाई नागरिक वडापत्र अनुसार नै काम गरिएकोले जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीलाई नीति नियम सम्बन्धित तालिम गोष्टीमा सहभागी गराउने।	१
घ) संगठन तथा क्षमता विकास जनशक्ति व्यबस्थापन र सेवा प्रबाह		
१	क्षमता विकासको लागी उद्घोषण तालिम, कम्प्युटर ट्रेनिङ सिलाइ कटाइ, कुक ट्रेनिङ, मुडा बुन्ने तालिम, बिम्रेट बनाउने तालिम , आदि गर्ने व्यबस्थापन गर्नुपर्ने।	१
६) राजस्व तथा श्रोत परिचालन		
१	राजस्वको दायरा पहिचान गरी राजस्व दायर बढाउनेको लागी समिति गठन गरी सो को प्रतिबेदन अनुसार दायरा बढाउने।	३
२	श्रोत परिचालन – उपलब्ध श्रोत साधन समयमै परिचालन गर्ने।	१
३	तथ्याङ्क प्रणाली तथा योजना र विकास व्यबस्थापन	१
४	प्रत्यक आर्थिक वर्षमा वडा ले तथ्याङ्क संकलन गर्ने र घटना दर्ता कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन जनचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	१

वडा नः २		
१)आर्थिक विकास		**प्राथमिकिकरण**
क) कृषि		
क्र.स.	**योजनाको नाम**	
१	भौगोलिक अध्ययन गरी माटो परीक्षण गरी उन्नत जातको विऊवीजन तथा खाद्यको व्यबस्था गर्ने।	१
२	भौगोलिक अध्ययन गरी माटो परीक्षण गरी उन्नत जातको विऊवीजन तथा खाद्यको व्यबस्था गर्ने।	४
३	आलु तथा फलफूल भण्डारण गर्ने कोल्ड स्टोर निर्माण गर्ने।	५
४	बुङदेल र लिचुमा प्रत्यक्ष पालन गर्ने	२
५	उन्नत जातको बाख्रा पालन लाई प्रोत्साहन गरी दर्ता भएका कृषि सम्बन्धी व्यवसायहरुलाई अनुदान को व्यवस्थापन गर्ने	३
	चरमाखु, गोली, पोखरी, मेस्की, मैलीमा किवी खेतीको पकेट क्षेत्र विकास गर्ने तथा यही क्षेत्रमा अलैची पकेटक्षेत्र विकास गर्ने।	

ख) उधोग तथा वाणिज्य		
१	नेपाली कागज बनाउन लोक्ता प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्ने।	१
२	नेपाली कागज बनाउन लोक्ता प्रशोधन केन्द्र निर्माण गर्ने।	३
३	किवी तथा अन्य फलफूल बाट वाइन बनाउने उधोग स्थापना गर्ने।	२
ग) पर्यटन		
१	पिकेलेखलाई पर्यटकीय स्थलको विकास गर्ने	**१**
घ) सहकारी		
१	कृषि सहकारी वचत सहकारी, महिला सहकारी लाई व्यबस्थापन गरी आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने	१
ङ) वैदेशिक रोजगारी		
१	विदेश जानेलाई राम्रो व्यबस्था गरी गाउँमा नै रोजगार को व्यबस्था गर्ने।	१
२)सामाजिक विकास योजना		
क) शिक्षा		
१	बुद्ध मा.वि मा ८ कोठे छात्रावास निर्माण गरी शौचालय को निर्माण गर्ने।	१
२	बुद्ध मा.वि मा ८ कोठे छात्रावास निर्माण गरी शौचालय को निर्माण गर्ने।	४
३	चण्डेश्वरी आ.वि. मा खेल मैदान निर्माण गर्ने	२
४	कमलामाई आ.वि.. मा घेराबार निर्माण गर्ने	३
	बुद्ध मा.वि . मा घेराबार निर्माण गर्ने	५
ख) स्वास्थ्य		
१	गोलि स्वास्थ्य चौकीमा घेराबार गर्ने तथा फर्निचर तथा खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	३
२	गोलि स्वास्थ्य चौकीमा बर्थिङ् सेन्टर सञ्चालन गरी आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने।	१
३	गोलि स्वास्थ्य चौकीमा बर्थिङ् सेन्टर सञ्चालन गरी आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने।	२
ग) खानेपानी		
१	बुर्केनागी मुहान महि चेस्नालु, पोखरी भई लिचु खानेपानी निर्माण गर्नु ४ कि. मी.	३

२	बुर्केनागी मुहान महि चेस्नालु, पोखरी भई लिचु खानेपानी निर्माण गर्नु ४ कि. मी.	१
३	११ खाटा भस्मे मुहान देखि दामले, मेस्की सिमलबोरे, धाउ पानी, बुङ्देल खानी खा.पा योजना ५ कि.मि..	२
क)सरसफाइ		
१	बन्दैगरेको वडा कार्यालय समेटी चण्डीथानमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने	**प्राथमिकिकरण**
२	तामाङ धेदुङ्ग माने छेउमा मादलुमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने।	१
३	ठाउ ठाउमा १५० थान डस्टविनको व्यवस्था गर्ने	३
ख) संस्कृति		
१	लोप भएको हाटबजार बन्दै गरेको वडा कार्यालय सुनवार जातिको पुजा स्थल चण्डीथानमा पुननिर्माण गर्ने	४
२	शिव मन्दिरमा रंग रोगन गर्ने, बाहुने काठ देवि थान मा	**१**
३	मैलिको तामाङ गुम्बार फर्निचर र शौचालय निर्माण गर्ने	३
ख) लैङगिक समानता		
१	लैङ्गिक समानताको लागी प्राशनिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१
ग) पूर्वाधार विकास		
१	कोर्षा खोला चमार्खु गोलि बुद्ध मा.वि हुँदै मैलि सम्म सडक पिच गर्ने-१० कि. मी.	१
२	राङदा घाट देखि जालेखु पोखरी हुँदै बुद्ध मा.वि सडक स्तरोउन्नती गर्ने ३-४ कि. मी.	२
३	जालेखु हुँदै माझगाउँ हुँदै धनेमोठ सम्म सडक स्तरोउन्नती गर्ने – ३कि. मी.	४
४	चण्डी थान देखि साउना राम्चे सम्म सडक उन्नती गर्नु ७ कि. मी.	**५**
५	च्यान डाडाँ हुँदै रछेपु दिले डाडाँ हुँदै खोले खर्क सम्म नया ट्र्याक ओपेन गर्ने ५ कि. मी.	५
घ) पुल		
१	मैली दोभानमा पक्की पुल निर्माण गर्ने ३० कि. मी.	२
२	कोर्सी खोलामा पक्की पुल निर्माण गर्ने ३० कि. मी.	१
३	रोशी राङदाघाट पुल निर्माण- ६० मि.	३
ङ) सिंचाइ		

१	कोसीनासाबार गेप्चुका हदै मेस्की देखि पोखरी लिचु सम्म सिंचाइ कुलो निर्माण गर्ने ७ कि. मी.	**१**
२	ज्याङदुल हुँदै यर्माखु सम्म सिंचाइ	**२**
४)भवन		
१	वन्दै गरेको वडा कार्यालय आसपासमा सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	१
२	मेस्कोमा महिला सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	३
३	प्रहरी चौकी भवन निर्माण लिखुपिके २	२
५) क उर्जा		
१	कपाङ्ग खोला लव्युजल विधुत योजनालाई विस्तार गर्ने पोल तथा तार तथा मर्मत सम्भार गर्ने ।	**१**
२	नेम्बुर हिमालयन हाइड्रोपावर ३३ मि. निर्माण सम्पन्न	
ख) वैकल्पिक उर्जा		
१	वडा को ठाउँ ठाउँमा सोलार वत्तीको साथै तथा दर्ता उधोगलाई	१
२	प्रत्येक घरधुरी सोलार वत्ति व्यवस्थापन	२
३	इन्टरनेट व्यवस्थापन सम्बन्धमा	१
ग)संञ्चार :-		
१	वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	**१**
ङ) वन तथा भुसंरक्षण		
१	मैलिको ताकलङग सामुदायिक वनलाई व्यवस्थित गर्न वृक्षारोपण गर्ने	१
२	रंक्षेपु फर्सेपु एरियामा पहिरो रोकथाम गर्ने ३०० .मि.	१
३	रातेमाटे पहिरो रोकथाम गर्ने।	**१**
४	राङगदा कोरेसी पहिरो रोकथाम गर्ने	**१**
५	पलम डाडाँ पहिरो रोकथाम गर्ने।	२
क) जलाधार संरक्षण		
१	लाबडुका खाने पानी मुहान र बुङगसे खर्का मुहान संरक्षण गर्ने।	१
२	लाकुरा खानेपानी मुहान संरक्षण गर्ने	

ख) फोहोर मैला व्यबस्थापन		
१	वडा को ठाउँ ठाउँमा फोहोर संकलन गरी निश्चित ठाउँमा व्यबस्थापन गर्ने	१
ग) जल उत्पन्न प्रकोप: नियन्त्रण		
१	गोलि सामु गाउँ जोगाउ लागी भलको व्यबस्थापन गर्ने/ परन्चे पाखा बाट भल कटाउने	१
घ) विपद् व्यवस्थापन		
१	आगलागी नियन्त्रण गर्न वारुण यन्त्र को व्यबस्था गर्ने	२
क) संस्थागत विकास तथा सुशासन		
१	आय वृद्धि गर्ने, विभिन्न तालिम, विधुत वायरिङ	१
२	वासको मुडा सामान निर्माण तालिम, सिलाई बुनाई तालिम को व्यवस्था गर्ने	२
ख) संस्थागत क्षमता विकास		
१	नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्नेको लागी प्रशिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१
ग)सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण		
१	सेवा प्रवाह गर्न सवैमा पहुचँ हुने गरी एकरुपता ल्याउने।	
घ) सूचना प्रविधि प्रयोग		
१	सूचना प्रविधिलाई चुस्त दुरुस्त बनाउने	१
ङ) राजस्व परिचालन		
१	यस वडाबाट निकासी हुने सबै वस्तुमा राजस्व संकलन गर्न पहल गर्ने।	१
च) लेखा परीक्षण		
१	वडाको सबै काम लाई लेखा परीक्षण गरी पार्दशिता गर्ने।	१
छ) वित्तीय अनुसाशन		
१	वित्तीय अनुसाशन लाई चुस्त दुरुस्त गरी पारर्दशिता बनाउने ।	१

वडा नः ३		
पूर्वाधार विकास		**प्राथमिकिकरण**
क) सूचना तथा राजस्व		
क्र.स.	**योजनाको नाम**	
१	सबै विधालयमा ईन्टरनेटको पहुँच कार्यक्रम ३ नं. वडा अन्तर्गतका विधालयहरु	२
२	सिरुवा विधालयमा हुँदै नया ट्र्याक ओपन	३
३	दोर्मा किचाङग ट्र्याक ओपन	३
४	लिर्गमु आर्यघाट नयाँ ट्र्याक ओपन	५
५	हिमगंगा मा.वि २२ कोठे पक्की भवन निर्माण	५
६	पालिकास्तरीय छात्रछात्रा आवास र चमेना गृह निर्माण	५
७	खेलमैदान निर्माण काफ्लेचौर क्षेत्रमा	४
८	सिरुवा रोसी झोलुङगे पुल निर्माण	४
९	हेली पैड निर्माण	५
१०	एक घर एक धारा अर्थीङ सेवा कार्यक्रम	५
११	प्रत्येक बस स्टोपमा प्रतिक्षालय भवन निर्माण	५
१२	आर्यघाट निर्माण ३ स्थानमा	५
१३	बौद्ध संरक्षण गुम्बा जाने भर्याङ सहितको खुडकिला निर्माण	४
१४	काफ्लेचौर क्षेत्रमा बस पार्क निर्माण	५
१५	कोल्ड स्टोर काफ्लेचौरमा निर्माण	५
१६	बजार व्यवस्थापन र होमस्टे निर्माण	४
१७	बृद्धा आश्रम निर्माण	५
१८	दलित समुदायिक भवन निर्माण	५
१९	मंगलदिप महिला बचत ऋण सहकारी भवन निर्माण	५
ग) खानेपानी तथा सरसफाइ		

१	खानेपानीको मुहानको उचित व्यवस्थापन १३ वटा - सिरुवा, छिम्बु रिजिम, थामिबारी, सिस्नेरी पाकुम ओखरभोटे, चमरघाँउ, बौद्धमाथि , दाहाल टोल सिरुवा माझगाउँ, तल्लो सिरुवा माथिल्लो सिरुवा	२
२	३२० घरधुरी एक घर एक धारा जडान कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५
३	गरिव परिवारलाई स्वच्छ खानेपानीको लागी वडागत बजेट र पाइप खरिद गर्ने र व्यवस्थापन	५
४	कुहिने र नकुहिने डम्पिङग साईटको निर्माण	१
५	सार्वजनिक स्थानमा फोहोरमैला उचित व्यवस्थापन र घरबाट निस्केको फोहोरमैला पुन: प्रयोग र उचित व्यवस्थापन	१
६	सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्थापन (काफ्लेचौरमा)	३
सामाजिक विकास योजना		
क) शिक्षा तथा खेलकुद कार्यक्रम		
१	सम्पूर्ण विधालयमा वालमैत्री र प्राविधिमैत्री इसीइडी कक्षा व्यवस्थापन (श्री हिमंगंगा मा.वि, श्री मञ्जु श्री आ.वि सिरुवा आ.वि र विधार्थी आ.वि)	२
२	सबै विधालयमा बालमैत्री र अपाङग मैत्री फर्निचरको व्यवस्थापन	२
३	सबै विधालयमा विधुत जडान र बैकल्पिक उर्जा (सौर्य) व्यवस्थापन	१
४	सबै विधालयमा खेलमैदान निर्माण र व्यवस्थापन	५
५	सबै विधालयमा स्वच्छ खानेपानी र आधुनिक शौचालयको व्यवस्थापन	२
६	सबै विधालयमा आवश्यक दरबन्दीको व्यवस्थापन	१
७	सबै विधालयमा खेलकुद तथा सामाग्रीहरुको व्यवस्थापन	१
८	सबै विधालयको संरचना र सामाग्रीहरुको सुरक्षा सुनिश्चितको लागी घेराबारको उचित व्यवस्थापन	३
९	श्री हिमगंगा मा.वि मा प्राविधिक शिक्षालय (कृषि इलेक्ट्रिकल मेकानिकल)	
१०	बाल उघान (श्री हिमगगा मा.वि)	१
११	सिरुवा आ.वि विधालयमा सडक यातायातको पहुँच विस्तार	५
१२	हिमगंगा मा.वि शिक्षकआवास र विधार्थी छात्रावासको व्यवस्थापन	५
१३	सिरुवा विधादातृ आ.वि भवन निर्माण	५
१४	प्रत्येक विधालयमा स्वास्थ ईकाइ स्थापना गर्ने र स्वास्थ्य कर्मीको व्यवस्थापन गरी स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	१
१५	प्रत्येक विधालय इन्टरनेटको उचित व्यवस्थापन	१

क) सूचना तथा राजस्व		
१	राजस्व संकलन सम्बन्धी गा.पा सँगको समन्वयमा सफ्टवेयरको प्रणालीको विकास	१
२	वडा कार्यालय अन्तर्गत रहेका विधालय, स्वास्थ्य चौकी लगाएर सम्बन्धी निकायसँग एकीकृत नेटवर्क प्रणाली विस्तार गर्ने	१
३	वडास्तरीय सूचना प्रविधि केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन	१
४	सार्वजनिक स्थान, विधालय, स्वास्थ्य चौकी तथा बजार आसपास स्थानमा सम्बन्धित विवरण सहितको सूचना विज्ञापन प्रसारण गर्ने	१
५	सार्वजनिक, अति संबेदनशील स्थानहरुमा लाइन अर्थिङको लागी क्यामेरा जडान गरी सर्वसाधारणहरुको पहुँच हुने प्रणालीको विकास कार्यक्रम	२
ख) राजस्व		
१	अनलाइन राजस्व प्रणालीको सुरुवात गर्ने सफ्टवेयर व्यवस्थापन विकास सञ्चालन गर्ने	२
२	राजस्वको दायरा वृद्धि गर्दै स्पष्ट बाँडफाँड आँकडा तयार पार्ने	१
३	विधालयहरुमा रहेको ICT LAB हरुको अधिकतम प्रयोग गरी डिजिटल साक्षरताको कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१
४	साइबर सेक्युरिटी, साईबर अनुशासन सम्बन्धी वडा स्तरीय पाठ्यक्रमको विकास कार्यक्रम लागू गर्ने	२
ख) श्वास्थ्य		
१	२४ सै घण्टा ईमेर्जेन्सी सेवाको व्यवस्थापन	१
२	स्वास्थ्य चौकी वरिपरी घेराबार र कर्मचारी आवासको व्यवस्थापन	१
३	विजुली पानीको उचित व्यवस्थापन गर्नु पर्ने	१
४	स्वास्थ्य चौकी र ५ शैय्याको अस्पताल निर्माण	३
ग) सुशासन तथा सस्थागत विकास		
१	सूचना सञ्चालनको गुणस्तरीय इन्टरनेट व्यवस्था	३
२	वित्तीय अनुशासन कार्यक्रम	२
३	लेखा परीक्षण र वार्षिक कार्य तालिका निर्माण	१
४	नागरिक वडापत्र डिजिटल र सबैले देखिने ठाँउमा हुनु पर्ने	१
५	अनलाइन राजस्व प्रणालीको विकास गर्ने	२
६	वडा भवन निर्माण तथा कार्यलयको व्यवस्थापन गर्ने	५

७	कार्यालय फर्निचर र सेवाग्राहीको मध्यनजर गर्दै मैत्रीपूर्ण सेवा प्रवाह गर्ने	५
आर्थिक विकास योजना		
क) कृषि		
२	नगदेवाली, अलैँची पकेट विकास कार्यक्रम टोल नं. ६,७,८ र ९	२
३	खाधान्न धान गहु, मकै कोदो, फापर	
४	तरकारी: काउली , गोलभेडा, आलु फर्सी आलु पकेट विकास कार्यक्रम टोल नं. ५	
५	तेलहनवाली : तोरी सरसयू, रायो	१
६	फलफूल: किवी जुनार कागती, सुन्तला	
	पशुपन्छि पालन : गाई, भैसी, बाख्रा, बंगुर पालन	
ख) पशुपन्छी		
२	व्यवसायिक तरकारी, फलफूल खेती र पशुपालन सम्बन्धी तालिम	१
३	तरकारी बेर्ना उत्पादन तथा वितरण - वडा नं. ९ काफल्लेचौर क्षेत्रमा	१
४	अलैची पकेट विकास कार्यक्रम	१
५	माटो प्रयोगशालाको व्यबस्थापन	३
६	प्राङ्गारिक खेती सम्बन्धी तालिम	४
७	व्यवसायिक पशुपालन कार्यक्रम तथा तालिम	२
८	कोल्ड स्टोर काफ्लेचौरमा निर्माण	३
९	बहुबर्षे भुइँघाँस, जै वर्से, टाकिँ, पदमेरो, इपिइपि र डालेघाँस विउ वितरण कार्यक्रम	२
१०	दुध उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्थापन	५
११	कृषिमा सबै क्षेत्रमा सिंचाइ पुग्ने गरी सिंचाइ योजना	२
१२	उन्नत किसिमको विउविरुवा र कृषि सामाग्रीहरु खरिद गरी वितरण कार्यक्रम	१
१३	माहुरी पालन, माहुरी घार वितरण र तोरी खेती विकास कार्यक्रम	१
ख) उद्योग व्यापार		

१	सीपमूलक तालिम जस्तै: मोबाइल, कम्प्युटर, टेक्नोलोजी प्राविधिक तालिम विकास कार्यक्रम	२
२	लोकल सामाग्रीहरु: जस्तै लोक्ता, बाँस, अमलिसो, निगालो, लोडसल्लो बाट सामाग्री बनाउने तालिम तथा बजार व्यवस्थापन	१
३	कृषि समूह, आमा समूह र युवा क्लव जस्ता सामुहिक कार्यकर्ताको लागी कार्यक्रम(टोलस्तरीय)	१
४	घरेलु उधोग, पसल र संस्थाहरुसँग समन्वय गरी कार्यक्रम	२
५	नियमानुसार संस्थादर्ता र सहकार्य नयाँ उधोग सञ्चालन गर्ने प्रोत्साहन जस्तै: डेरी, बेकरी र किवी जुस, लोकल समान पकेट विक्री वितरण गर्ने कार्यक्रम	२
ग) पर्यटन		
१	पिके पदमार्गलाई सरसफाइ तथा उचित व्यवस्थापन	२
२	नाम्खेली ३ नं. वडा अन्तर्गत पिकनिक स्पोर्ट निर्माण	२
३	पर्यटन आगमनको लागी ३ नं. विशेषता उल्लेख सहितको होडिङ्ग बोर्ड	३
४	पिके पदमार्गलाई होमस्टे बनाउने कार्यक्रम	२
५	होटेल एण्ड लजलाई सफा राख्रको लागी कार्यक्रम र अनुदानको व्यवस्था कार्यक्रम	३
६	सांस्कृतिकलाई ध्यानमा राख्दै कुल मन्दिरको निर्माण	३
७	बन्जिजम्प निर्माण	३
१	वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम	२
२	सहकारी समन्वय कार्यक्रम	२
३	सहुलियत दरमा ऋणको व्यवस्थापन	२
४	कृषि, ऊधोग र व्यवसायलाई वडागत अनुदानको व्यवस्था	१
५) धार्मिक तथा सास्कृतिक		
१	पहेली देवी मन्दिर तार घेरावार र पार्क निर्माण	३
२	महादेवथान मन्दिर व्यवस्थापन	२
३	ज्वालामाइ मन्दिर व्यवस्थापन	२
४	सिंहदेवी मन्दिर व्यवस्थापन	२
६) वातावरण		
१	कोरेसी खोला तार जाली ग्याविन गरेर पहिरो व्यवस्थापन गर्ने	२

२	चौलाखर्क दलित बस्ती नाली व्यवस्थापन (करिब ५०० मिटर)	१
७) भु-संरक्षण		
१	यस वडा क्षेत्रमा वन नभएकोले वडा नं. १ मा रहेको नँया वन नामक राष्ट्रिय वनमा काठजन्य वनपैदावरको लागी निर्भर रहनु पर्ने भएकलोले सो समस्या समाधान गर्न लिखु पिके गा.पा १ भित्र रहेको जसमाने भञ्ज्याङ हुँदै वग्ने खोल्सी कालिदह किञ्ज्ञा खोला दक्षिण खहरे बुल्डाडाँ गुम्बा उत्तर : पिके डाडाँ पश्चिम: कालि दह खोला पुर्वमा पर्नेनयाँ वन राष्ट्रिय वनलाई सामुदायिक वन गठन गर्ने माग गर्ने	१

वडा नः ४		
आर्थिक विकास		**प्राथमिकिकरण**
क) कृषि : नगदे वाली		
क्र.स.	**योजनाको नाम**	
१	अलौची- पकेट क्षेत्र टोल स्तरीय	
२	रिनडाँडाँ देखि तेर्सो तल्लो भेग	१
३	कोति कुडार तेर्सो तल्लो भेग	२
४	रमिते रिनठेले तेर्सो तल्लो भेग	३
५	कूमाटार सडक तेर्सो तल्लो भेग	४
ख) ख) किवी तथा चिया:- नगदे वाली		
१	किवी तथा चिया पकेट क्षेत्र टोल स्तरीय टोल नं. १ सिडाँडाँदेखि तेर्सो माथिल्लो भू-भाग जस्तै.- टोल नं. २ छुसा, देउराली, ठेल्मा रिनडाडा	
२	टोल नं. २ कोती कुडार तेर्सो माथिल्लो भू-भाग जस्तै :- कोती, कुडार, खाम्दिङ, देउराली, गुराँसे आदि	२
३	टोल नं. ३ रमिते, रिनठेल तेर्सो माथिल्लो भू-भाग जस्तै:- रमिते, रिनठेले, ठेल्मा, किटीखर्क आदि।	
४	टोल नं. ४ . इमाटार सडक माथिल्लो भाग जस्तै :- इमाटार चौँरीखर्क, च्यानडाडाँ पोखरी आदि।	
ग) उधोग तथा वाणिज्य		

१	लोक्ता, बाँस, अमलिसो, निगालो,लोडसल्लो आदिबाट बन्ने सर , समान (फर्निचर तथा हस्त कला) सामाग्रीका लागी तालिम तथा औजार व्यवस्थापन गर्नु पर्ने यसका लागी डुडाँ तथा लेलेपुमा उधोग स्थापना गर्नु पर्ने	३
२	टोल स्तरीय कृषि महिला समूह गठन तथा दर्ता	१
घ) पर्यटन		
१	PK पदमार्ग:- लामोपुल, - डुडा, सिडाडाँ – पिके	१
२	नामजाङग , दोक्षिम- रिनडाडा- पिके	२
३	ठेल्मा- देवीथान	३
ङ) सांस्कृतिक संग्रालय		
१	Home stay - छुसा बनाउनुपर्ने	२
२	Heli Pad – छुसा/ गुफाटार / ठेल्मा	४
३	View Tower - छुसा/ गुफाटार / ठेल्मा देउराली	३
४	वस पार्क :- डुडाँ तथा इमाटार	१
च)सहकारी		
१	कृषि बहु-उद्देश्यीय सहकारी निर्माण गरी कृषि उत्पादनलाई बजारीकरण गर्नु पर्नेछ।	१
२	वित्तीय क्षेत्रकोमा वाणिज्य, विकास बैक र फाइनान्स जस्ता वित्तीय संस्था नभएको ।	१
सामाजिक विकास योजना		
क) शिक्षा		
१	श्री जनसेवा आ. वि . कक्षा- ८ सम्म सञ्चालन गर्ने	१
२	श्री सिहंदेवी आ.वि. – कक्षा – ३ सम्म सञ्चालन गर्ने	१
३	श्री सरस्वती आ.वि. – कक्षा – ३ सम्म सञ्चालन गर्ने	१
ख) स्वास्थ्य		
१	स्वास्थ्य सेवा केन्द्रमा तला थप घेरावार भवनको माथिल्लो पट्टिको भागमा पर्खाल नि. सबै जनसमुदायको स्वास्थ्यको स्वास्थ्यलाई ध्यान राखी स्वस्थ बन्न र पोषणयुक्त खानेकुराको व्यवस्था गर्ने तथा जनचेतना फैलाउने कार्य गर्नु जेष्ठ नागरिकहरुका लागी घुम्ती	नीतिगत

	शिविर घर २ मा प्रत्येक महिनाको १ पटक गर्नु पर्ने हाल यस स्वास्थ्य सेवा केन्द्रमा रहेको स्वास्थ्य कर्मीको दरबन्दी कम भएकोले अन्य २ वटा दरबन्दीका लागी पहल गर्नु पर्ने	
ग सरसफाइ		
१	डस्विन सार्वजनिक स्थानमा राख्न पर्ने	१
२	सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्नु पर्ने	१
३	तल्लो लेलेपू – लाकुरीडाडाँ (भरत वसई)	**१**
४	उपचाङ- प्रतिक्षालय नजिक (चरित्र भुजेल)	**१**
५	टोल २ टोलमा फोहोर विर्सजन गर्ने खाल्टो तयार गर्ने	**१**
घ) सस्कृति		
१	राधाकृष्ण मन्दिर शिव पार्वती मन्दिर , सेति सिंहदेवी, कालिदेवी थान मन्दिर , सिंह देवी थान, बौद्दजिर्णौदार- २ वटा , डुडा स्कुल र दोक्षिमा) ,माने लेलेपूमा २ वटा ।	
ङ) लौङ्गिक समानता		
१	ज्याला विभेद, धार्मिक असमानता काममा विभेद जस्ता कार्यना जनचेतना जगाउने	
पुर्बाधार विकास:-		
क) सडक		
१	खाम्दिङग – ठेल्मा सडक निर्माण (नयाँ)	१
२	रिनडाडाँ – कालदिह सडक निर्माण (नयाँ)	१
३	डुडाटार – उपचाङग तादिङग सडक निर्माण (नयाँ)	४
४	तामेडाडा – तादिङ्ग – किन्जा सडक निर्माण	४
५	उपचाङ्ग – नर्सरी- CMC भवन सडक निर्माण	१
६	माथिल्लो लेलेपू	२
७	चौंरीखर्क- नामखेलि	२
८	ठेल्मा देविथान – वुलडाडाँ	१
९	किचाङग – दोर्मी- सिरुवा	१

१०	सडक पूल- किन्जाखोला (वडा नं. – ४र ५ विचमा)	१
११	ट्र्याक ओपन भएका सडकमा स्तरोन्ती- १० कि.मि.. अन्दाजी	३
ख) सिंचाइ :-		
सामाजिक विकास योजना		
१	ढोडेनी- खहरे सतह सिचांई लि.खु- ४	
२	ङउरखोला- किटिखर्क- इमाटार सि. नि - ४/४ अन्दाजी- ९ कि.मि.. नयाँ संभाब्यता	१
३	लिफ्ट सिंचाइ- कालिदहखोला / चोक्टीखोला सिंचाइ लिखुपिके - ४	२
ग) भवन तथा शहरी विकास		
१	रिनडाँडा म.स. सामुदायिक भवन निर्माण गर्नु पर्ने	२
२	उपचाङग भजेल सेवा समाजको दर्ता भवनमा १ तला थप गर्नु पर्ने	१
३	बस्ती विकास (एकीकृत) डुडाटार	४
४	CMC भवन पक्की निर्माण गर्नु पर्ने	१
५	डुडामा रहेको सामुदायिक पुस्ताकालय जीर्ण भएकोले तथा सो भवनलाइ पक्की निर्माण गर्नु पर्ने	१
६	सास्कृतिक संग्राहलय निर्माण – छुसा	३
५) उर्जा		
१	केन्द्रिय प्रशारण लाइन नभएको (स्थानीय लाइन भएको)	
७)बैल्पिक उर्जा		
१	वडा नं. ४ को वडा कार्यालयमा वैकल्पिक उर्जा जडान गर्नु पर्ने	३
२	लघु जलविधुतको निरन्तर नआउने	२
३	विधुत क्षमता कम भएकोले आगामी संभावित उधोग तथा कलकारखानाका लागी क्षमता वृद्धि गर्नु पर्ने।	३
क) संञ्चार		
१	यस वडा भित्र नेपाल टेलिकमका ३ वटा टावर स्थापना नभएकोले टेलिफोन तथा संचारमा समस्या भएको जस्तै:- लेलेपू, तमिङग, चौँरीखर्क, ठेल्मा आदि स्थापनामा कुरा नबुझिने, विच विचमा काटिने आदि समस्या ईमेल तथा इन्टरनेटमा समस्या समाधान गर्नु पर्ने।	१
१) वातावारण तथा विपद् व्यबस्थापन		

क) वन तथा भू- संरक्षण:-		
१	खोलादेखि दक्षिण- खहरे वलडाडाँ, गुम्बा उत्तर पिके डाडाँ पश्चिम , कालिदहखोला पूर्वमा पर्ने नयाँ वन राष्ट्रिय वनलाई यस वडाको सामुदायिक वन गठन गर्न माग गर्ने।	१
२	किटिखर्क वनलाई सामुदायिक वनलाइ गठन गर्नु पर्ने	
३	तामेडाडा सरकारी जग्गालाई सामुदायिक गठन गर्नु पर्ने।	
ख) भू- संरक्षण / नियन्त्रण		
१	जमीन स्वर्दै जाने (मोटर वाटो बनेकाले)	३
२	उपचाङग /ताम्दिङग	२
३	रिनडाडा	२
४	कोति	२
५	माथिल्लो लेलेपू	२
६	माने गैरा	२
७	प्राकृतिक रुपमा	२
ग) वृक्षा रोपण		
१	रिनडाँडाँको पैटो रोकथाम गर्न वाँस तथा अमलिसो लगाउनु पर्ने	**१**
घ) जलधार		
१	संरक्षण खा.पा – खा. पा को लागी संचालित सबै ,मुहानहरु तथा चापाबोट मुहान, किचाङ्ग मुहान मिठेपानी मुहान, ठेल्मा मुहान, डुडाटारमुहान पिलिङग मुहान, घट्टेखोला मुहान, घुन्सा मुहान ठाडेखोला मुहान, जौ खुरे मुहान, छुटाप, उपल्लो, खर्क, रिनडाडाँ, स्यारस्यारे मुहान।	नीतिगत
ङ) वातावरण संरक्षण		
१	प्लाष्टिक जन्य तथा शिशुजन्य पदार्थ यत्रतत्र छरिएको सो को व्यवस्थापन गर्नु पर्ने वा उत्पादकलाई जिम्मेवारी गराइ त्यसको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने।	४
२	मान तथा वन्यजन्तु मैत्री वनाउन वन्य जन्तुले गर्ने मानवीय क्षति, वालिनाली क्षती, पशुजन्य क्षतीकम गर्ने योजना बनाई कार्य गर्ने।	२

३	प्राकृतिक रुपमा जमीन सर्ने तथा मासिने कुराको लागी भू- गर्भविदको परामर्श लिने	२
च) जलवायु परिबर्तन		
१	अति वृष्टि, खण्ड वृष्टि, वाढी पहिरो, हिमालको हिउँ पर्ने क्षेत्र परिवर्तन	२
२	पहिले जुन भू-भागमा जे देखि लगाइन्थ्यो सो खेती माथिल्लो भू-भागमा उपयुक्त बन्दै जानु जस्तै वडा नं. ४ को तल्लो क्षेत्रमा फल्ने जुनार , सुन्तला वीच भु-भागमा फल्न शुरु हुनु , माथिल्लो क्षेत्रमा फल्ने स्याउ – अझ माथितिर सर्दै जानु ।	२
फोहोर मैला व्यवस्थापन		
१	कुहिने वस्तु वारीमा फाल्नु	३
२	प्लाष्टिक तथा सिसा जन्य वस्तु जथाभावी फाल्नु	
३	जुत्ता, चप्पल, कपडा टुक्रा आदि खोल्सामा लगेर फाल्नु	
१) जल उत्पन्न प्रकोप		
१	वाढी पहिरो- रिनडाडाँ, कोती, ताम्दिङग आदि	१
२	कुटान- किन्जाखोलाले किनारा कटान, लिखुखोला किनारा कटान (नाम्जाङग) पिलिङग १ ताम्दिङग।	१
३	कटान नियन्त्रणला लागी तारजाली तथा संरचनाको व्यबस्थापन गर्नु पर्ने ।	२
४	छुटाप खोल्सा, घट्टेखोला, पहिरेखाला आदिमा तटबन्ध गर्नु पर्ने कार्य विधि वनाई (गाउपालिकाले कार्यान्वयन गर्ने)।	१
२)विपत व्यबस्थापन		
१	एकीकृत बस्ती विकास गर्नु पर्ने – डुङडाटार	३
२	सामुदायिक भवन स्थापना गर्नु पर्ने	२
३	खुला क्षेत्रको व्यवस्था गर्ने	नीतिगत
३) संस्थागत विकास सुशासन		
१	मानव संशाधन विकास : यस वार्डमा प्राशासनिक पदमा जिम्मेवार कर्मचारी नहुनु अनुभवी, क्षमतावान् कुनै क्षत्रमस(नहुनु जस्तै :- स्वास्थ्य)।	नीतिगत
४) संस्थागत क्षमता विकास:-		
१	सेवा प्रवाह मापदण्ड निर्धारण:- नागरिक वडा पत्र निर्माण गरी कार्यान्वयन भएको	नीतिगत

लेखा परीक्षण		
१	समयमा नै भएको	नीतिगत

वडा नः ५		
१. भौतिक विकास योजना		
क) सडक पुल		
क्र.स.	**योजना**	**प्राथमिकिकरण**
१	साविक १ र २ वडा पाताल देखि छिरिङग खर्क हुँदै लोले सम्म स्तर उन्नती गर्ने १० कि.मि..	२
२	किञ्ना सेप्टेट छिम्बु पातलो खर्क सडक स्तर गरी पिच गर्ने २० कि.मि..	३
३	छिम्बु भकञ्जे सडक स्तर उन्नती गर्ने ३ कि.मि..	
४	पातलो खर्क मेर्मा सानोवन हुँदै ठुलो दोभान ट्र्याक ओपन गर्ने १० कि.मि..	३
५	साबिक भकञ्जे बाट ट्र्याक ओपन गर्ने १ कि.मि..	
६	मुरमुसे हुँदै १ वडा ६ स्तरको सम्म ट्र्याक ओपन गर्ने ३ कि.मि..	३
७	भकञ्जे ठेम्जेङ सडकस्तर उन्नती ७ कि.मि.	३
८	सगरडाडा ठेम्जेङ ट्र्याक ओपन ५ कि.मि.	३
९	किञ्ना पुरानो बजार ट्र्याक ओपन २ कि.मि.	३
१०	भकुञ्जे छ्याइन्टार ट्र्याक ओपन १ कि.मि.	३
११	मार्बु ओडारे ट्र्याक ओपन ३ कि.मि.	२
१२	किञ्ना सगरडाडाँ भकुञ्जे हुँदै लामजुरा सम्मको स्तरउन्नती तथा पिज गर्ने ३५ कि.मि.	१
१३	मार्बु माजुवा ट्र्याक ओपन ३ कि.मि.	२
१४	मेर्मा हुँदै ढाकक्क ट्र्याक ओपन ५ कि.मि.	२
१५	सगरडाडाँ भकाञ्जे गोरेटो बाटोम निर्माण १५ कि.मि.	२
१६	ढिम्जङग गोरेटो बाटो निर्माण १० कि.मि.	२

१७	लामजुरा पामुडाँडाँ सडक निर्माण	४
१८	पातल सडक ट्र्याक निर्माण	२
१९	छेङतारे सडक ट्र्याक ओपन	२
२०	मोर्जुवा सडक ट्र्याक ओपन	१
२१	ओडारे सडक ट्र्याक ओपन	१
२२	सगरडाडाँ छिरिङ खर्क गोरेटो बाटो निर्माण ९ कि.मि.	२
ख) गोरेटो बाटो		
१	समरडाँडाँ भकान्ञे गोरेटो बाटो निर्माण	२
२	भकान्ञे ढाक्कु गोरेटो बाटो निर्माण	२
३	देम्जेङ ढाक्चु, गोरेटो बाटो निर्माण	३
४	छिरिङ्गको ठेकेलरी गोरेटो बाटो निर्माण	२
ग) खानेपानी तथा सरसफाइ		
१	टेम्जुङ आर्यघाट खानेपानी निर्माण	१
२	दुधुले मैचने खानेपानी निर्माण	२
३	तुमाल खानेपानी निर्माण	२
४	लाम्जुरा खानेपानी निर्माण	२
५	वडा कार्यालय खानेपानी निर्माण	२
६	सगरडाँडाँ तटले टोल खानेपानी निर्माण	२
७	सगरडाँडाँ माथिल्लो टोल खानेपानी निर्माण	२
८	छ्याङटारे, फ्लाटे जौद्धेङगा छुढै जरपानी सम्म खानेपानी निर्माण	२
९	धुदुले मैदाने खानेपानी निर्माण	२
१०	तङवाल खानेपानी निर्माण	२
११	लमजुरा खानेपानी निर्माण	२
१२	वडा कार्यलय खानेपानी निर्माण	२
घ) विद्युत		

१	वडा नं. ५ भित्र सम्पूर्ण टोलमा ग्रामिण विधुतीकरण गर्ने।	१
च) सिंचाइ		
१	किञ्ना खोला सिंचाइ आयोजना निर्माण ठुलो ढुंगा देखि किञ्ना वारी ४ कि.मि.	१
२	मैदान खोला छिरिङग खर्क सिंचाइ योजना १० कि.मि.	३
३	मेर्मा खोला तितेपाती छिम्बु सेप्टेङग सिंचाइ योजना १५ कि.मि.	२
२)सामाजिक विकास योजना		
क) शिक्षा		
१	चन्दज्ती मा.वि जग्गा खरिद खेल मैदान तथा भवन	१
२	वुडाकिज्जा आ.वि खेलमैदान आवश्यक	२
३	सगरमाथा आ.वि खेलमैदान आवश्यक	१
५	छिम्बु आ.वि. को तारजाली आवश्यक	
६	वुडाकिञ्ना आ.वि . फर्निचर	१
७	महादेव आ.वि कक्षाकोठाहरुमा रंगरोगन	३
८	वाड ५ का सबै विधालयमा सरस्वती मन्दिरको आवश्यक	३
९	चन्द्रज्योति मा.वि. को +2 अपग्रेट गरी आवश्यक दरवन्दी	१
१०	वुडा किञ्ना आ.वि. शिक्षक दरबन्दी आवश्यक	
११	चन्द्रज्योति मा.वि. को होस्टेल ब्यवस्थापन गर्ने	
१२	चन्द्रज्योति मा.वि को होस्टेललाई शिक्षा मन्त्रालयमा हिमाली छात्राबासको निर्माण माग	३
१३	सगरमाथा मा.विलाई तार घेराबार आवश्यक	१
१४	सगरमाथा आ.विलाई शिक्षक दरबन्दी आवश्यक	१
१५	छिम्बु आ.वि लाई वालमैत्री फर्निचर को आवश्यक	२
१६	छिम्बु आ.वि. लाई विधालय गेट आवश्यक	
१७	महादेव आ.वि लाई गेट र शिक्षक दरबन्दी आवश्यक	३
१८	चन्द्रज्योति मा.वि लाई शिक्षक दरबन्दी आवश्यक	३

१९	चन्द्रज्योती मा.वि शिक्षक तथा विधार्थीको क्यान्टिनको आवश्यक	३
२०	वडा ५ का सबै आ.वि विधालयमा क्यान्टिनको आवश्यक	२
२१	वडा ५ का विधालय ट्वाइलेटको आवश्यक	नीतिगत
२२	भकाञ्ले होस्टेलका लागी आर्थिङगको आवश्यक	नीतिगत
२३	वडा नं.५ का सबै आ.वि मा इन्टरनेट र ICT तालिम को व्यबस्था गर्नु पर्ने	नीतिगत
२४	चन्द्रज्योति मा.विको नयाँ भवन निर्माण भएको ठाउँमा ग्यामिङ वाल आवश्यक	२
२५	५ नं. वडाका सबै विधालयमा ६ महिना कम्तिमा १ पटक वि.च.स. र शि.अ.स को अबिभावक अन्तर क्रिया गर्नु व्यवस्था गर्नु पर्ने	२
२६	५ नं. वडाका सबै विधालयलाई अतिरिक्त क्रियाकलाप खर्चको लागी बजेट व्यवस्थापन	नीतिगत
ख) श्वास्थ्य		
१	USG Training संस्थामा मेसिन रहेको तर पहिले तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले जागिर छोडेको हुनाले नयाँ व्यक्तिलाई ५ वर्ष सम्झौता सहित तालिम दिने पर्ने	**१**
२	Interpreter संस्थाको फोहोर व्यस्थापनको निम्ति	१
३	Birthing center स्थापना तथा सञ्चालनको (कर्मचारी तालिम सहित ५ वर्षे सम्झौता गरी आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन)	१
४	भकाञ्ले स्वास्थ्य चौकीको भवनमा पानी चुहिने भएकोले छतको उचित मर्मत	**२**
५	लिखुपिके- ५ मा रहेको जम्मा ४ वटै स्वास्थ्य संस्थामा उचित फर्निचर (कुर्सी, टेबल, बिरामी वेड) लगायत सामाग्रीहरु को उचित व्यबस्थापन	१
६	छिरिङखर्क, समरडाडाँ , किञ्ज सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइको भवन र कर्मचारी बस्ने स्वाटर निर्माण तथा घेराबार	३
७	समरडाडाँ, स्वास्थ्य ईकाइमा कामतय सहयोगीको ब्यवस्थापन	१
८	स्वास्थ्य चौकी भकाञ्ले वैकल्पिक उर्जा (जेनेरेटर) को व्यवस्थापन	१
९	स्वास्थ्य चौकी भकञ्लेमा सेवाग्राही बस्ने स्थान निर्माण	२
१०	बिरामीलाई आर्थिक सहयोग।	२
११	छिरिङग टावर 4G निर्माण	१

१२	सम्पूर्ण वडा कार्यलय भित्र इन्टरनेटको विस्तार	२
ग) सामाजिक समावेशिकरण		
१	वडा स्तर छुवाछुत तथा जातीय भेदभाव निर्मुल गर्ने	नीतिगत
घ) सुरक्षा निकाय		
१	लिखुपिखे गाउपालिका ५ किन्भा स्थित प्रहरी चौकी किञ्जा भवनको वरिमिटर घेराबारको उचित व्यवस्थापन	१
२	कार्यालय व्यवस्थापनको निम्ति(टेबल, कुर्सी,दराज, खाट, बोडिङ) लगायतका सामाग्रीहरुको व्यवस्थापन	१
३	विधुतीय सामाग्री(तार बन्ध wife)	१
४	दुर्गम स्थानमा रहेको हुनाले नियमित रुपमा कर्मचारीहरुको सरुबा मई रहेको भएकोले कर्मचारीहरुको लागी वस्ने कुर्सी (वेड, बेडिङ, खाना पकाउने भाडा)	२
५	पेरिमिटर भित्र सेवा ग्राहीहरुको लागी हावा महल भवनको निर्माण	२
६	पेट्रोलिङको लागी उचित साधनको व्यवस्थापन	२
३)आर्थिक विकास योजना		
क) कृषि		
१	किञ्जा समरडाँडाँ मार्खु अलैँची खेती पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	१
२	समरडाडाँ, छिम्बु, सेप्तेड, किञ्जा, मार्खु मौरी पालन कार्यक्रम	३
३	भकाञ्जे, समरडाँडाँ, छिरिडारखर्क सवै ढाक्चु, ठेमजेङग आलु पकेट कार्यक्रम	१
४	भकाञ्जे, समरडाँडाँ, ठेमजेङ, छिरिखर्क चिया पकेट कार्यक्रम	२
५	समरडाडाँ, किञ्जा सेप्तेड च्याउ खेती विस्तार।	१
६	जैविक विषादी सम्बन्धमा तालिम तता भिटामीन खरिद कार्यक्रम	२
७	कृषकहरुलाई आवश्यक सीपमूलक तालिम वर्षभरी ५ पटक	२
८	सिजन अनुसारको तरकारी बिऊवीजन वितरण कार्यक्रम पटक वर्षभरी	१
९	प्लाष्टिक पाल वितरण ५०% अनुदानमा	२

१०	आलु शीत भण्डारण गृह ब्यवस्थापन भकाञ्जे वडा कार्यालय नजिक	१
११	कृषि खेतीको लागी सिंचाइ व्यवस्थापन समरडाँडाँ, किञ्जा भकञ्जे	२
१२	कृषि तथ्याङ्क संङ्कलन (वर्षभरी)	१
१३	नर्सरी ब्यवस्थापनको लागी हाइटेक टनेल निर्माण (वन नजिक भञ्जेमा)	१
१४	कृषि शिविर सञ्चालन टोल स्तरीय	१
१५	कृषि बजार व्यवस्थापन (किञ्जा बजार)	१
१६	परिमाणको आधारमा कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम	१
१७	तोरी खेती विस्तार तथा तोरी मिल निर्माण कार्यक्रम	१
१८	आधुनिक कृषि औजार खरिद	१
१९	कर्मचारी बसोबासको लागी क्वाटरको व्यवस्था	१
२०	फिल्ड भिजिट कार्यक्रमको व्यवस्थापन ।	१
२१	जैबिक विषादि सयबन्द तालिम तथा भिटामिन खरिद कार्यक्रम	१
२२	चिया कृषक विस्तार गर्न कार्यक्रम तथा मेसिन खरिद	१
२३	तोरी खेती विस्तार तथा तोरी मिल निर्माण समरडाडाँ	१
२४	किवि, स्याऊ, तथा फलफूल खेती विस्तार	२
२५	कृषि औजार खरिद	**१**
२६	परिमाणको आधारमा कृषक प्रोत्साहन कार्यक्रम	**१**
२७	कृषि बजार व्ययबस्थापन	१
२८	सिंचाइ कार्यक्रम	३
२९	नर्सरी उत्पादन कार्यक्रम	१
३०	कृषि तथ्यङ्करण कार्यक्रम	१
३१	च्याऊ खेती विस्तार कार्यक्रम	१
३२	मौरी पालन कार्यक्रम	**२**
		प्राथमिकिकरण
ख) पशुपन्छी		

१	उन्नत जातको पशुपन्छी वितरण	१
२	पशुपन्छि खोप व्यवस्थापन	१
३	पशु बिमा कार्यक्रम	
४	पशु शिविर सञ्चालन कार्यक्रम	१
५	आधुनिक औजार खरिद	३
६	पशुपन्छी तथ्याङ्क सञ्चालन कार्यक्रम	
७	अशुवा कृषक तालिम	२
८	बाख्रा पकेट कार्यक्रम भकाञ्ले छिरिङखर्क छिम्बु सटै, समरडाँडाँ	१
९	चौँरी प्रवर्धन कार्यक्रम छिरिङखर्क लामजुरा	१
१०	डेरी व्यबस्थापन किञ्ला बजार	२
११	कृषकको लागी जनचेतना कार्यक्रम	२
१२	कृषकलाई अनुदान कार्यक्रम	३
१३	जिल्ला स्तरीय घुम्ती शिविर कार्यक्रम	२
ख) उद्योग व्यापार		
१	चिया प्रशोधन	१
२	लोक्ता प्रशोधन	३
३	आलु प्रशोधन तथा चिन्स उधोग	२
४	अलैची किवी प्रशोधन	१
५	जडिबुटी प्रशोधन	२
६	धूप उधोग	३
ग) पर्यटन		
१	पिके, लामजुरा पर्यटन, पह मार्ग निर्माण	११
२	किञ्ला लाम्जुरा पर्यटन मार्ग निर्माण	२
३	किञ्ला छिरिङ खर्क हुँदै दुधकुण्ड सम्म पर्यटन पद मार्ग निर्माण	१
४	दाक्चुको ३ ओटै पोखरीमा वगैचा निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गराउने	१

५	पिके लामजुरा पर्यटन पद मार्ग निर्माण	२
६	किन्जा लामजुङ पर्यटन पद मार्ग निर्माण	२
७	जसमाने बन्जेङ लामजुर भकान्जे सगरडाडाँ, छिरीङखको हुँदै माहलगुरं हिमाल हिमाल सम्मको पर्यटन पद मार्ग	१
८	बुद्ध पार्क निर्माण भकान्जे थेम्जुङ डाडाँ	३
७	पर्यटन प्रबर्धनको लागी सम्भावित अध्ययन गर्ने	१
घ) खेलकुद		
ङ) बैँक तथा वित्तीय सहकारी		
१	लामजुरा गरिवी निवारण कृषि सहकारी भवन निर्माण	२
२	महिला सहकारी भवन निर्माण	२
४)कला, भाषा तथा सास्कृति		
१	हिमालयन मेसनरी व्यासटिस चर्च घर निर्माण तथा जग्गा खरिद गर्न।	१
२	शिव पार्वती मन्दिर मुर्ति खरिद र बाहिरी ढलान तथा विचमा घर निर्माण गर्ने	१
३	फुसफुस महादेव थान मन्दिर निर्माण	१
४	श्री सेती सिंहदेवी मन्दिर तथा भवन निर्माण	३
५	टाक्षी छोलिङग गुम्बा भवन पुन निर्माण गर्ने	३
६	कार्की कुल मन्दिर निर्माण गर्ने	३
७	किञ्जा क्रमथान निर्माण	३
८	छिम्बु भुमेथान निर्माण	२
९	काङरी छेलिङग गुम्बा तारवार तथा ग्याविन जालि र गेट निर्माण	२
१०	साङगा छेलिङग गुम्बा गेट तारबार तथा किचन घर निर्माण	३
११	पाताल थामी समूह मन्दिर भित्री निर्माण तथा प्राङण वाल निर्माण	३
१२	टासी नाम्गेलिङ छेपाङमा गुम्वा भित्री मर्मत	१
१३	सगरडाँडाँ ग्राम थान मन्दिर निर्माण	२
१४	ढाकवु पोखरीमा घेरावार निर्माण (३ वटा पक्की)	३

१५	छिम्बु थामी समाज भवन ग्याबियन वाल निर्माण	२
५)फोहोरमैला व्यवस्थापन		
क) फोहोरमैला व्यवस्थापन		
१	लिखुपिके वडा नं. ५ भित्रको सम्पूर्ण टोलका फोहोर मैला व्यवस्थापन गराउन ठाउँ ठाउँमा डस्टविनको व्यवस्था गर्ने र संकलन गरिएको फोहोरलाई जग्गा एकिन गरी जग्गा खरिद गरी फोहोर व्यबस्थापन गराउने।	२
२	भकान्ञे सगरडाडाँ, छिरिङग किन्ञा छिम्बु सेटे, ठेम्जेङ र ढम्चु टोलमा फोहोर मैला व्यवस्थापन	१
ख) भेटेनरी		
१	भेटेनरी औजार खरिद	१
२	समूहगत अथवा कपडा थोक वितरण	१
३	कृषकलाई अनुदान वितरण	२
४	पशु विमा कार्यक्रम	१
ग) क्षमता विकास		
१	महिला , दलित तथा महिला व्यक्तिलाई क्षमता विकास तालिम	१
२	शिक्षकहरुलाई तालिमको व्यवस्थापन	१
घ) फोहोर व्यवस्थापन		
३	फोहोरको प्रकार हेरी उचित व्यवस्थापन गर्ने	१
जोखिम व्यवस्थापन		
१	किन्ञा खोला तटबन्ध निर्माण	१
२	पाताल पहिरो रोकथाम	२
३	भकान्ञे लामजुरा रोडा आसपास पैरो रोकथाम	१
भवन		
१	किन्ञा आमा समूह भवन निर्माण	२
२	समरडाँडाँ आमा समूह भवन निर्माण	१
३	हिमु थामी सामाज भवन ग्याविङ तालिम निर्माण	१

४	समरडाडाँ शिव पार्वती मन्दिर किचन घर निर्माण	२
५	भकान्ञे समिक्ष हल शौचालय निर्माण	२
६	छिम्बु थामी सहजको ग्रउण्ड वाल निर्माण	२
धार्मिक स्थानपहुच		
१	सगरडाँडाँ गौरीघर महादेव मन्दिर निर्माण	३
२	किन्जा माहादेव मन्दिर निर्माण	३
३	छिम्बु देखि थान मन्दिर निर्माण	२
४	छिरिङखर्क बौद्ध वाल निर्माण	३
५	सगरडाँडाँ कुलमन्दिर घेराबार निर्माण ९० मि.	२
६	सेटे माने निर्माण सरंक्षण	२
७	श्री सगरमाथा आ.वि. मा सरस्वती मन्दिर निर्माण	२
ढल निकास		
१	सगरडाँडाँ ढल निकास २ कि.मि.	२

अनुसूची ६: नक्साहरु

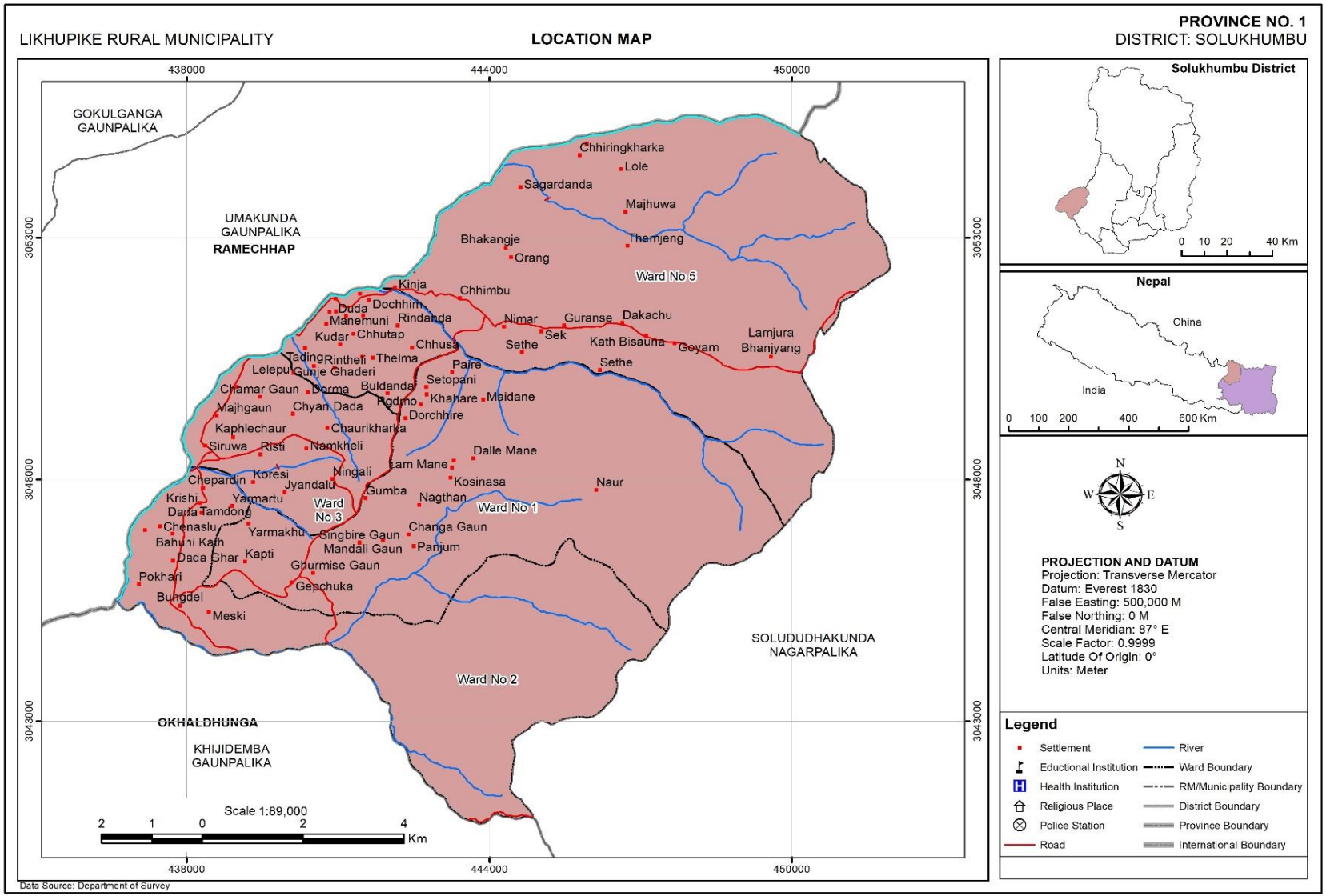
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
LOCATION MAP
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
GOKULGANGA GAUNPALIKA
UMAKUNDA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
Ward No 1
Ward No 2
Ward No 3
Ward No 5
Chhiringkharka
Lole
Sagardanda
Majhuwa
Bhakangje
Orang
Themjeng
Kinja
Chhimbu
Duda
Dochhim
Manemuni
Rindahda
Nimar
Guranse
Dakachu
Kudar
Chhutap
Chhusa
Sek
Sethe
Kath Bisauna
Goyam
Lamjura
Bhanjyang
Tading
Rintheli
Thelma
Paire
Lelepu
Gunje Ghaderi
Setopani
Chamar Gaun
Dorma
Buldanda
Khahare
Maidane
Majhgaun
Chyan Dada
Dorchhire
Kaphlechaur
Chaurikharka
Siruwa
Risti
Namkheli
Dalle Mane
Lam Mane
Chepardin
Koresi
Ningali
Jyandalu
Kosinasa
Naur
Krishi
Yarmartu
Gumba
Nagthan
Dada Tamdong
Chenaslu
Yarmakhu
Singbire Gaun
Changa Gaun
Bahuni Kath
Mandali Gaun
Panjum
Dada Ghar
Kapti
Ghurmise Gaun
Pokhari
Gepchuka
Bungdel
Meski
Scale 1:89,000
Km
Solukhumbu District
Nepal
China
India
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 M
False Northing: 0 M
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0°
Units: Meter
Legend
Settlement
Eductional Institution
Health Institution
Religious Place
Police Station
Road
River
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
International Boundary
Data Source: Department of Survey

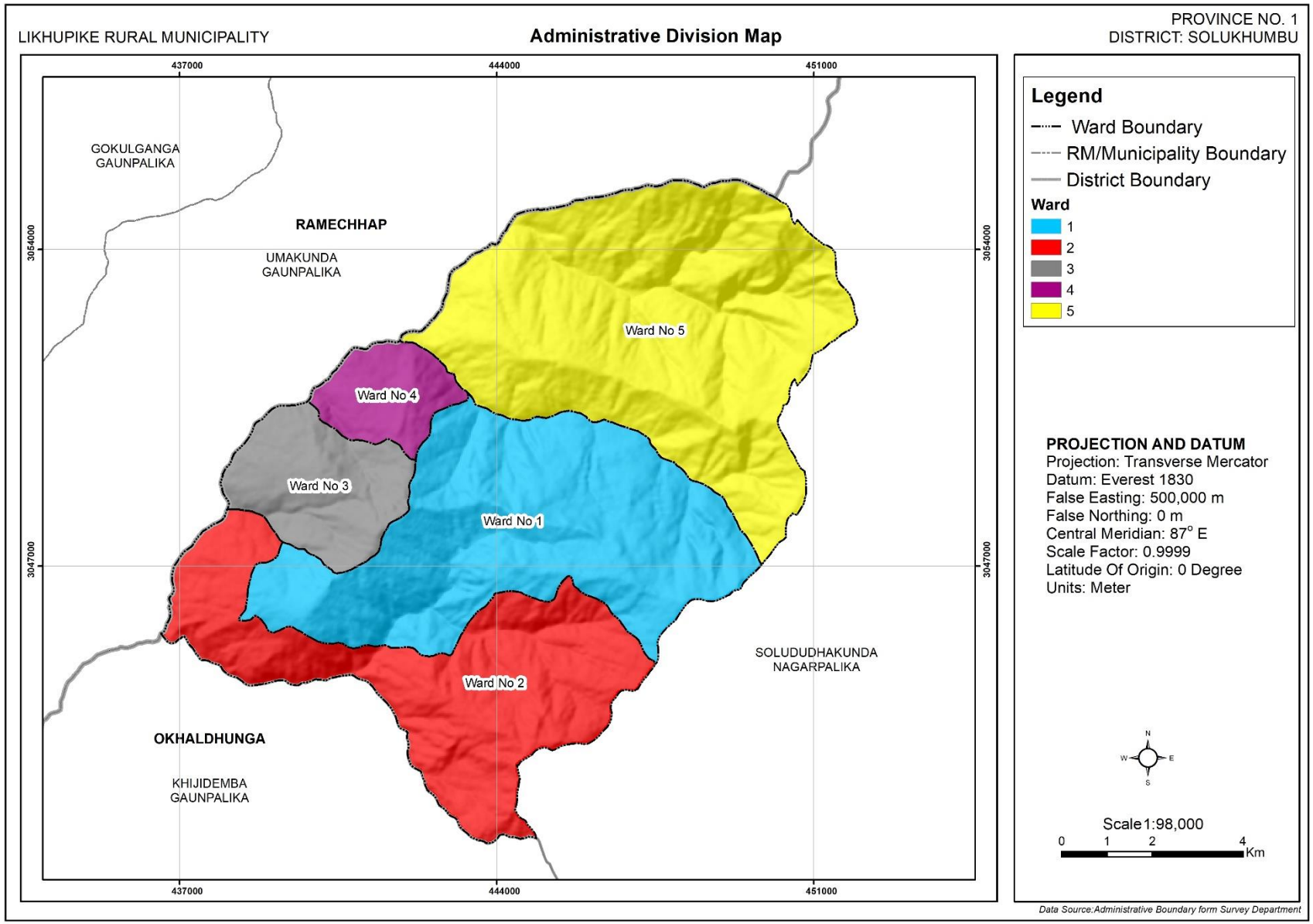
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Administrative Division Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
437000
444000
451000
3054000
3047000
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
Ward No 5
Ward No 4
Ward No 3
Ward No 1
Ward No 2
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
Legend
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Ward
1
2
3
4
5
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
N
W
E
S
Scale 1:98,000
0 1 2 4 Km
Data Source:Administrative Boundary form Survey Department

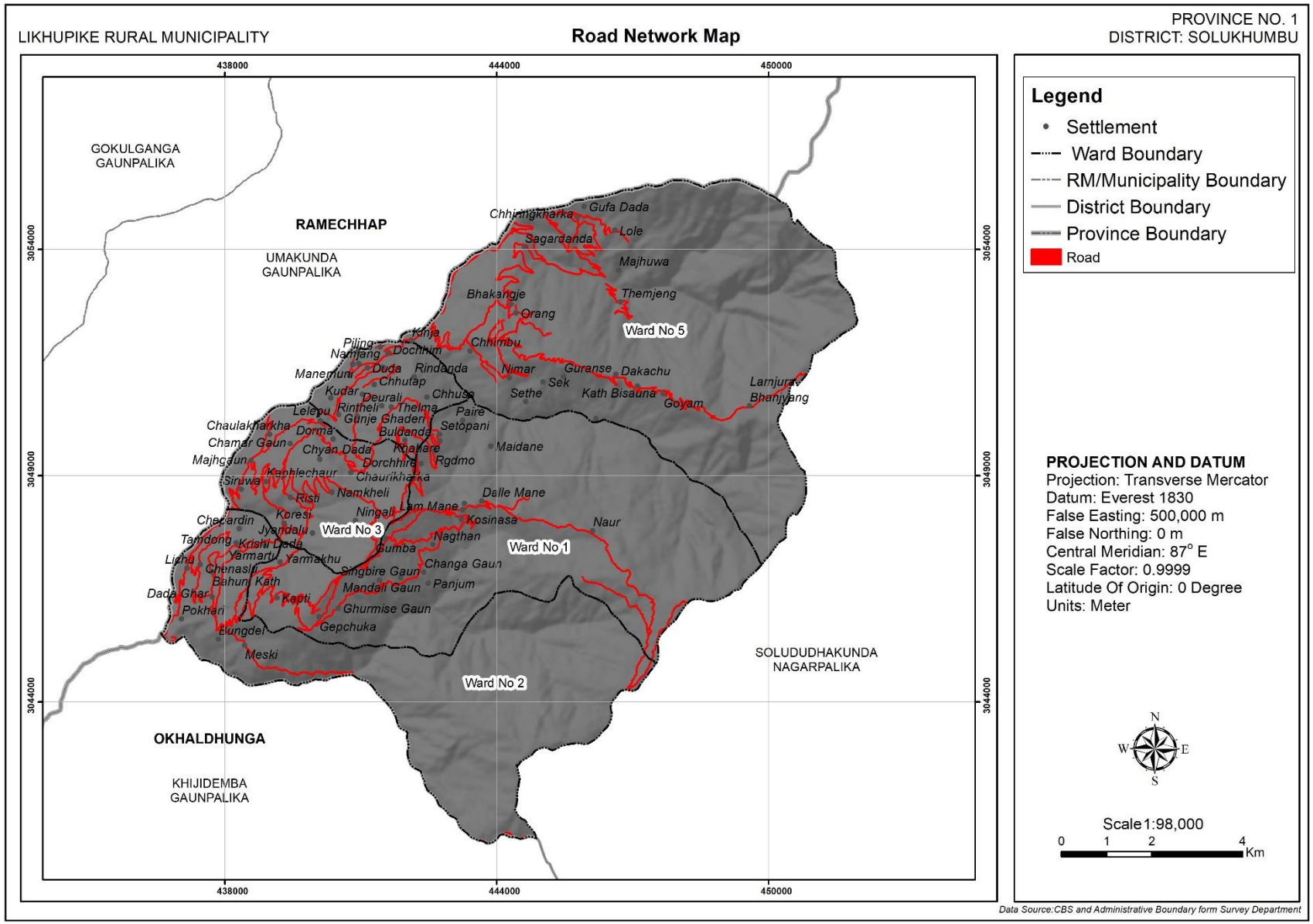
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Road Network Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
Ward No 1
Ward No 2
Ward No 3
Ward No 5
Legend
Settlement
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
Road
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
Scale 1:98,000
Km
Data Source:CBS and Administrative Boundary form Survey Department

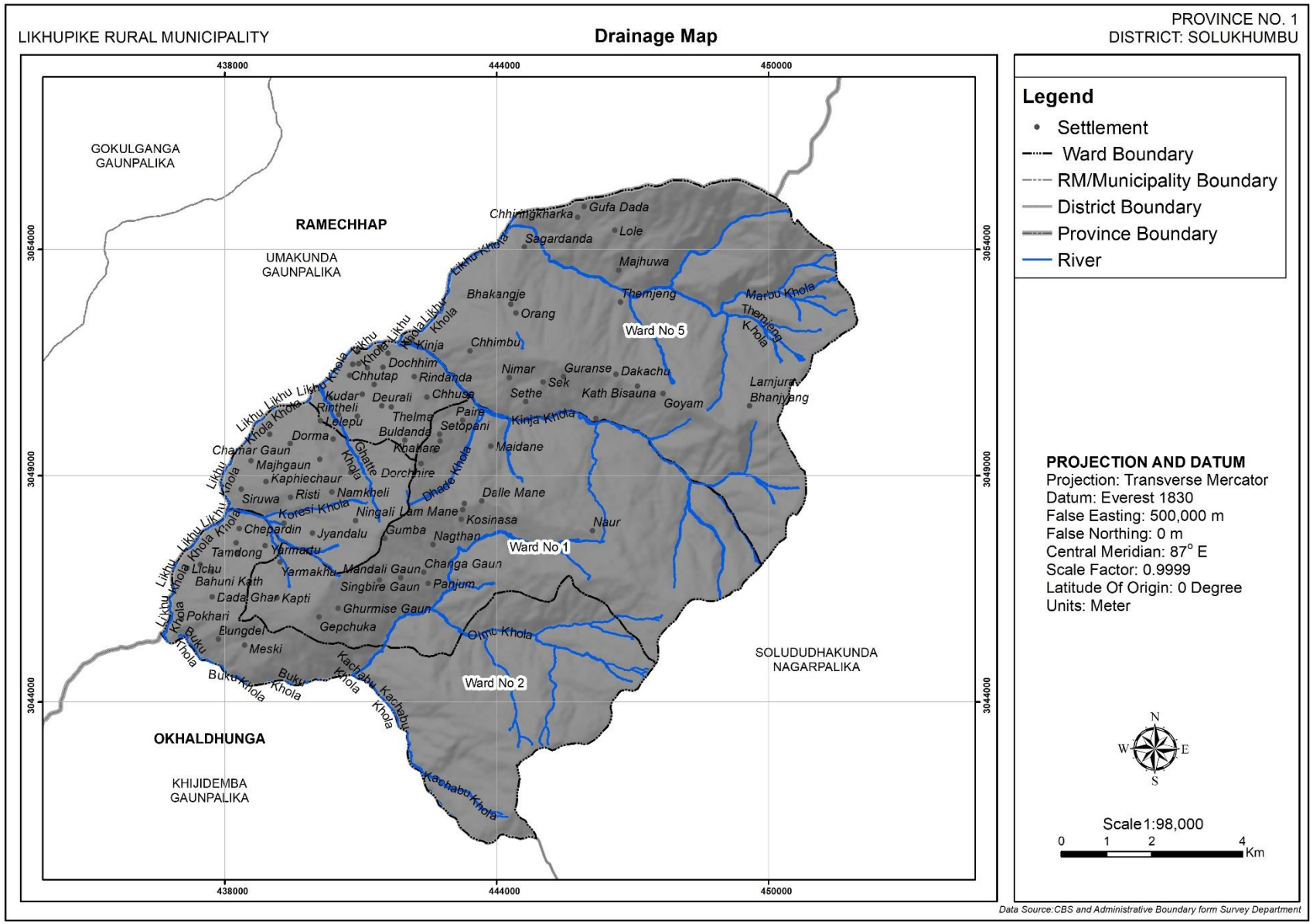
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Drainage Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
Ward No 1
Ward No 2
Ward No 5
Legend
Settlement
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
River
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
Scale 1:98,000
0 1 2 4 Km
Data Source:CBS and Administrative Boundary form Survey Department

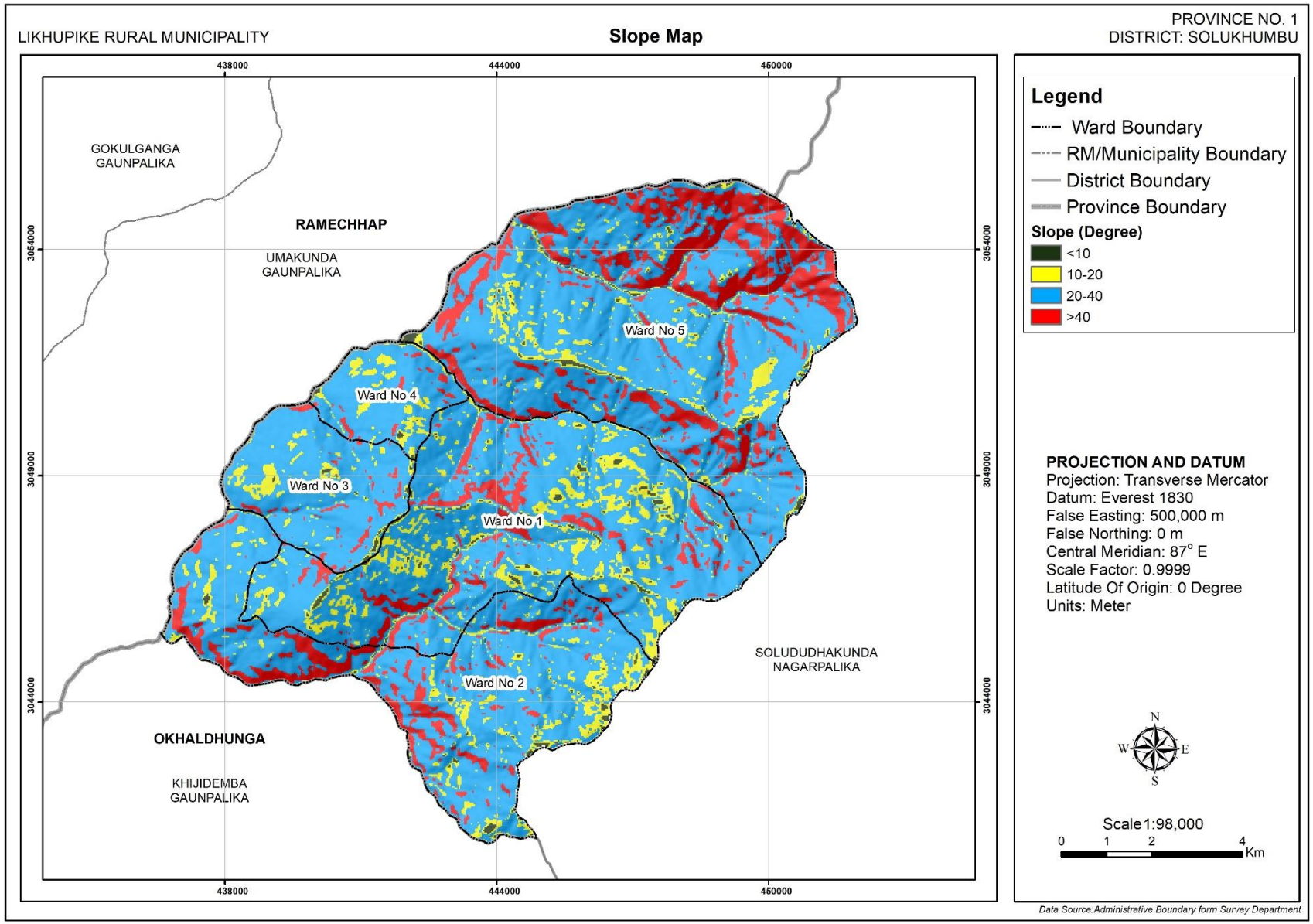
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Slope Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
438000
444000
450000
3054000
3049000
3044000
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
Ward No 5
Ward No 4
Ward No 3
Ward No 1
Ward No 2
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
Legend
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
Slope (Degree)
<10
10-20
20-40
>40
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
N
W
E
S
Scale 1:98,000
0 1 2 4 Km
Data Source:Administrative Boundary form Survey Department

LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY

Present Land Use Map

PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU

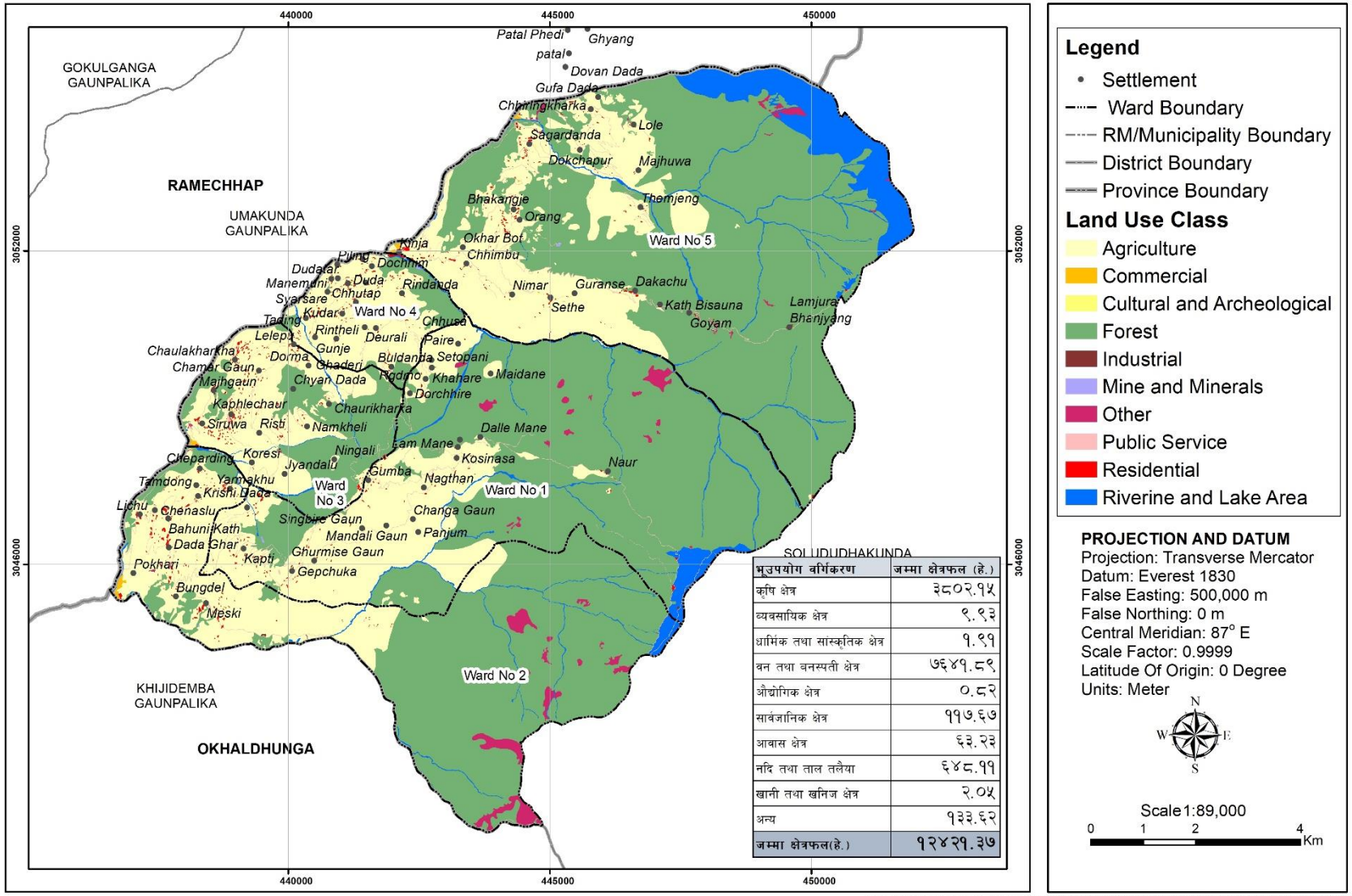

भुउपयोग वर्गिकरण	जम्मा क्षेत्रफल (हे.)
कृषि क्षेत्र	३८०२.१५
व्यवसायिक क्षेत्र	९.९३
धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्र	१.९१
वन तथा वनस्पती क्षेत्र	७६४१.८९
औद्योगिक क्षेत्र	०.८२
सार्वजानिक क्षेत्र	११७.६७
आवास क्षेत्र	६३.२३
नदि तथा ताल तलैया	६४८.११
खानी तथा खनिज क्षेत्र	२.०५
अन्य	१३३.६२
जम्मा क्षेत्रफल(हे.)	१२४२१.३७

Data Source:Administrative Boundary form Survey Department, Google Satellite Image and Field Survey, 2022

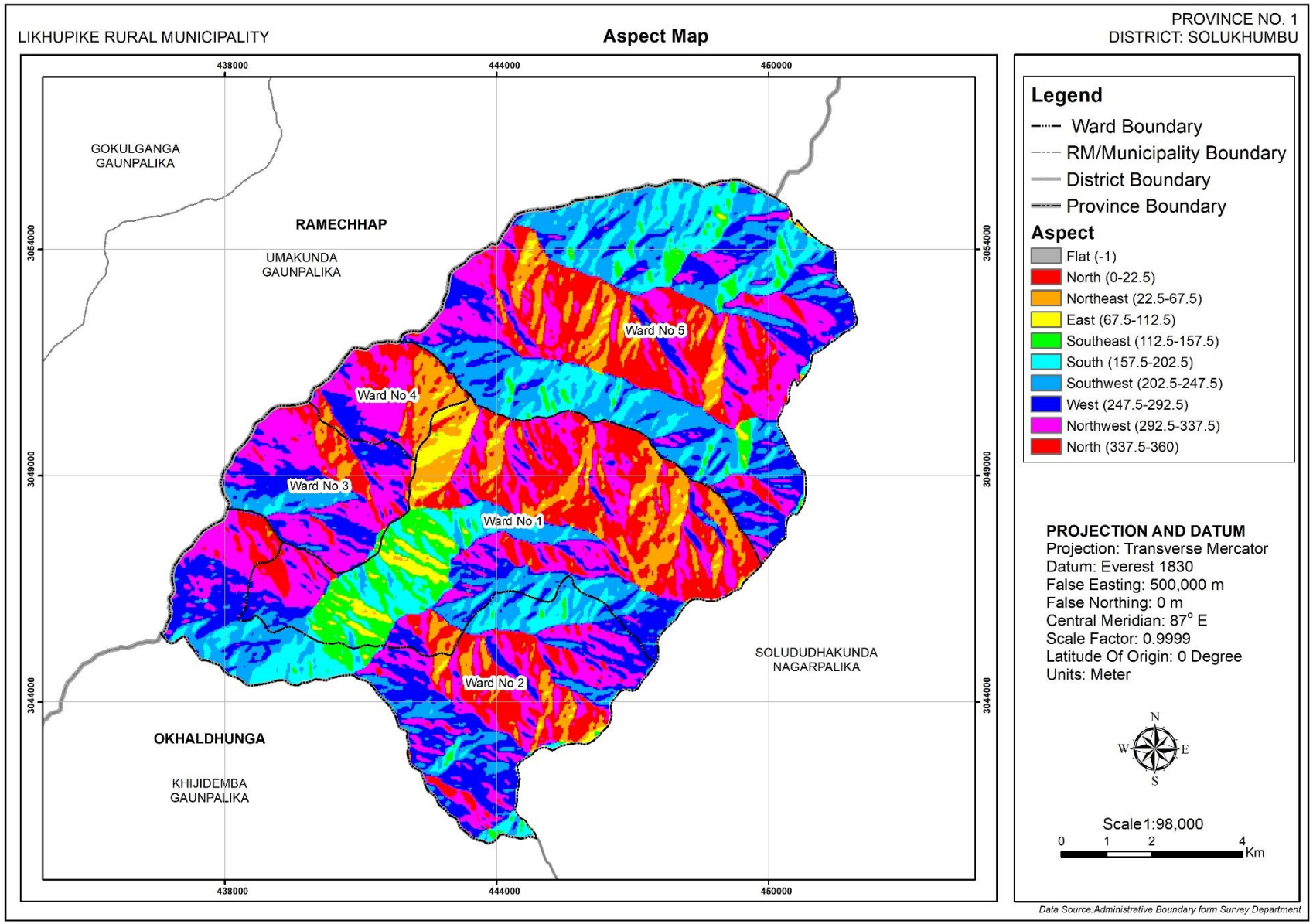
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Aspect Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
438000
444000
450000
3054000
3049000
3044000
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
Ward No 5
Ward No 4
Ward No 3
Ward No 1
Ward No 2
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
Legend
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
Aspect
Flat (-1)
North (0-22.5)
Northeast (22.5-67.5)
East (67.5-112.5)
Southeast (112.5-157.5)
South (157.5-202.5)
Southwest (202.5-247.5)
West (247.5-292.5)
Northwest (292.5-337.5)
North (337.5-360)
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
N
W
E
S
Scale 1:98,000
0 1 2 4 Km
Data Source:Administrative Boundary form Survey Department

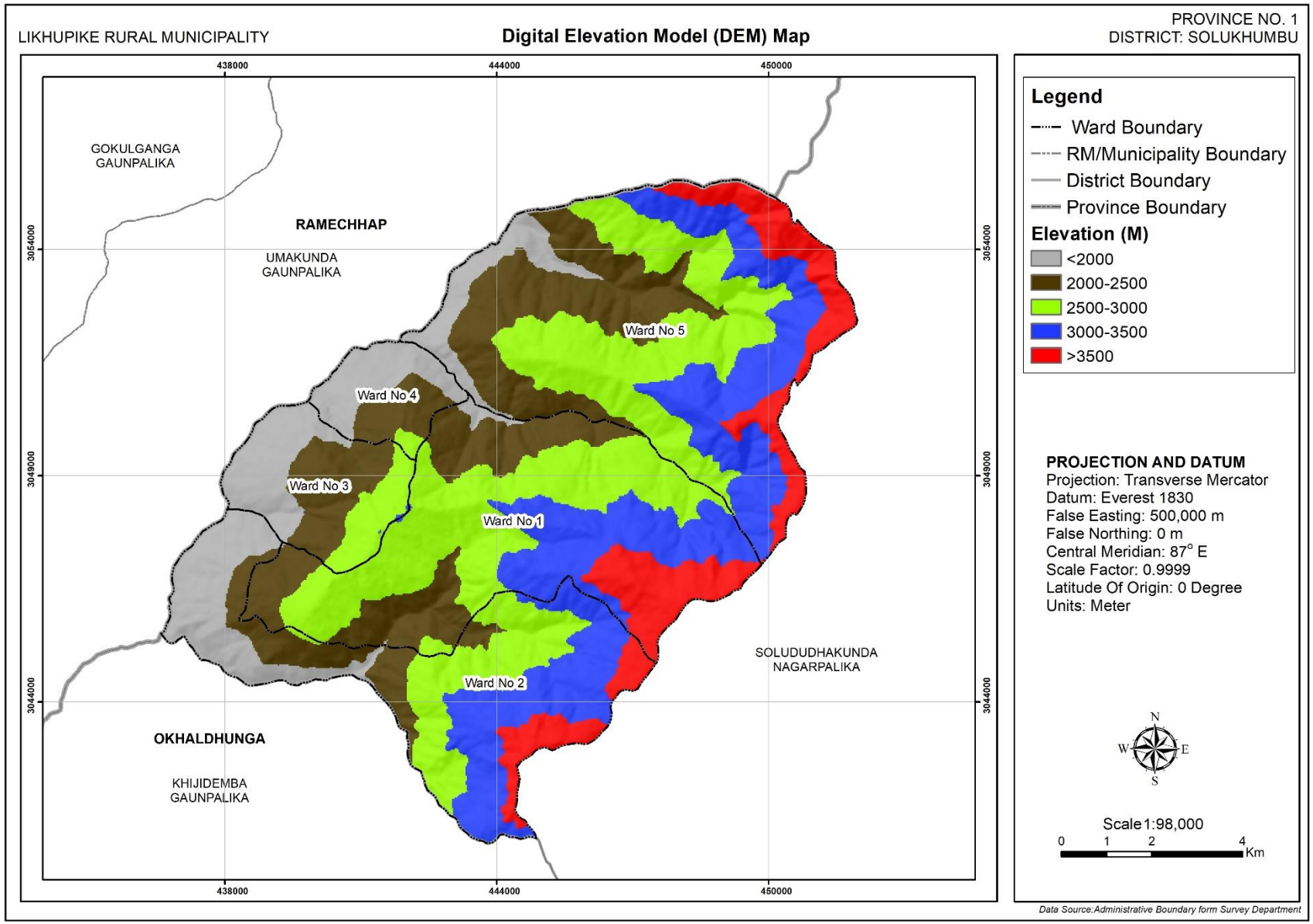
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Digital Elevation Model (DEM) Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
438000
444000
450000
3054000
3049000
3044000
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
Ward No 5
Ward No 4
Ward No 3
Ward No 1
Ward No 2
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
Legend
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
Elevation (M)
<2000
2000-2500
2500-3000
3000-3500
>3500
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
N
W
E
S
Scale 1:98,000
0 1 2 4 Km
Data Source:Administrative Boundary form Survey Department

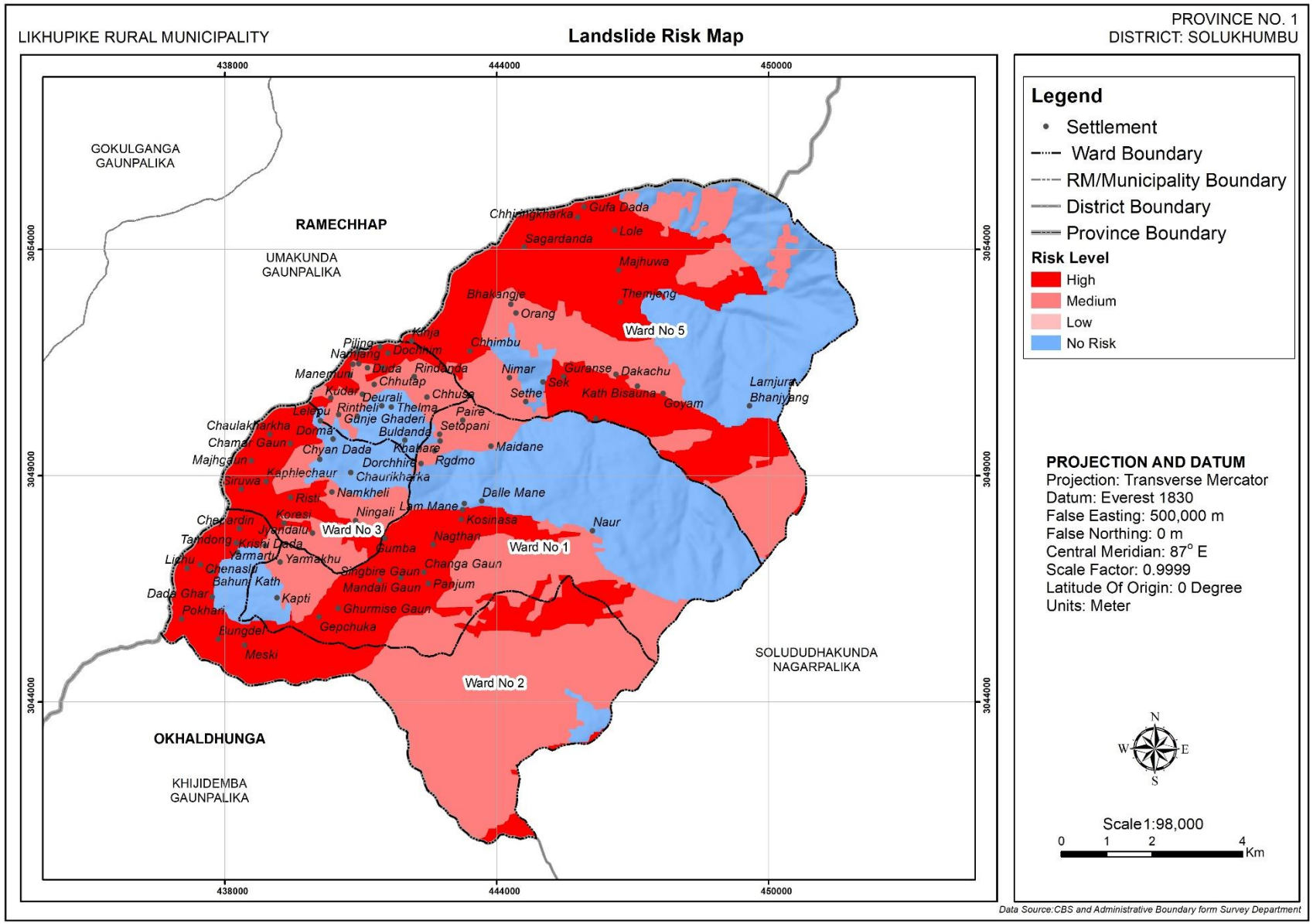
LIKHUPIKE RURAL MUNICIPALITY
Landslide Risk Map
PROVINCE NO. 1
DISTRICT: SOLUKHUMBU
GOKULGANGA GAUNPALIKA
RAMECHHAP
UMAKUNDA GAUNPALIKA
OKHALDHUNGA
KHIJIDEMBA GAUNPALIKA
SOLUDUDHAKUNDA NAGARPALIKA
Ward No 1
Ward No 2
Ward No 3
Ward No 5
Legend
Settlement
Ward Boundary
RM/Municipality Boundary
District Boundary
Province Boundary
Risk Level
High
Medium
Low
No Risk
PROJECTION AND DATUM
Projection: Transverse Mercator
Datum: Everest 1830
False Easting: 500,000 m
False Northing: 0 m
Central Meridian: 87° E
Scale Factor: 0.9999
Latitude Of Origin: 0 Degree
Units: Meter
Scale 1:98,000
Km
Data Source:CBS and Administrative Boundary form Survey Department